T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARABURUN YARIMADASI'NIN (İZMİR) TURİZM COĞRAFYASI

Seçil ÇABUKER

2501190076

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Meral Suna DOĞANER

İSTANBUL – 2022

ÖZ
KARABURUN YARIMADASI'NIN (İZMİR) TURİZM COĞRAFYASI

SEÇİL ÇABUKER

İzmir'in kuzeybatısında körfeze hâkim bir noktada bulunan Karaburun Yarımadası, Balıklıova ve Gerence körfezleri arasındaki hattın kuzeyinde yer almaktadır. Kuzeyinde Midilli Adası, kuzeydoğusunda Foça, güneyinde Çeşme, güneydoğusunda Urla ve batısında Sakız Adası bulunmaktadır. Kıyı turizmi alanları, su altı dalışına uygun noktaları, henüz turizme açılmamış mağaraları, zengin flora ve faunası ile yarımada, doğal kaynaklar yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. Doğal kaynaklara ek olarak; kırsal turizm olanakları, tarihsel ve arkeolojik değerleri, mitolojik unsurları, zengin mutfağı ve festivalleri ile kültürel turizmde de önemli bir konumdadır.

Araştırma alanında son yıllarda artan turizm faaliyetlerinden dolayı yanlış arazi kullanımı olduğu görülmektedir. Tarımsal faaliyetlere uygun özellik gösteren arazilerde turizm faaliyetlerinin yapılması ve ikinci konutların inşa edilmesi tarım alanlarını daraltmıştır. Aynı zamanda bu kontrolsüz yapılaşma, yarımadanın turizme kaynak oluşturan değerleri açısından da bir tehlike yaratmaktadır.

Bu çalışmada, Karaburun Yarımadası'nın turizme kaynak oluşturan doğal, beşeri ve kültürel değerleri ile bu değerlerin potansiyelleri, mekânsal dağılımları, turizm çeşitleri, turistik yerleşmeler, araştırma alanına yönelik turist arzı ve talebi, turistik altyapı ile yarımadanın sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik çözüm önerileri coğrafi bakış açısıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Coğrafyası, Karaburun Yarımadası, Kırsal Turizm, Deniz Turizmi.

ABSTRACT

TOURISM GEOGRAPHY OF KARABURUN PENINSULA (IZMIR)

SEÇİL ÇABUKER

Karaburun Peninsula that is located at a lookout point overlooking the gulf in the northwest of İzmir, lies in the north of the line between Balıklıova and Gerence gulfs. It has Lesbos Island in the north, Phocaea (Foça) in the northeast, Çeşme in the south, Urla in the southeast and Chios in the west. The peninsula has great potential in terms of natural resources with its coastal tourism areas, diving points favorable for underwater diving, caves that have not yet been opened for tourism, rich flora and fauna. In addition to natural resources; it is also an important center in cultural tourism with its rural tourism opportunities, historical and archaeological values, mythological elements, rich cuisine and festivals.

In the research area, it appears that there is incorrect land use due to tourism activities that have increased in recent years. Construction of secondary houses and touristic activities taking place on agricultural lands have restricted the farming areas. Unregulated construction also poses a danger to the peninsula's values that constitute resources for tourism.

In this thesis, the natural, human and cultural values of the Karaburun Peninsula, which constitute resources of tourism; and the potentials of these values, their spatial distribution, tourism types, touristic settlements, tourist supply and demand for the research area, touristic infrastructure and solution proposals for the sustainable tourism planning of the peninsula are examined with geographic perspective.

Key Words: Tourism Geography, Karaburun Peninsula, Rural Tourism, Sea Tourism.

ÖNSÖZ

Karaburun Yarımadası doğal ve kültürel turizm kaynakları bakımından büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Tüm bilimlerce çalışmaların yetersiz olduğu bakir bir alan olan yarımada, başta turizm olmak üzere diğer konularda da geri planda kalmıştır. Son yıllarda kontrolsüz şekilde artan turizm faaliyetlerinin getirdiği yanlış arazı kullanımı, yarımadanın turizme kaynak oluşturan değerleri açısından bir tehlike yaratmaktadır. Bu durum yarımadanın araştırma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yarımadanın deniz turizmi, kıyı turizmi, su altı dalış turizmi, yat turizmi, jeomorfoturizm (kanyon, mağara ve dağ turizmi), göl turizmi, flora turizmi ve fauna turizmi irdelenmiş ve yarımadada turizmin gelişmesinde kıyı turizmi faaliyetlerinin büyük etkisi olduğu gözlemlenmiştir. İkinci bölümde yarımadanın prehistorik, arkeolojik, tarihsel turizm, inanç turizmi, mitoloji ve turizm, kırsal turizm ve gastronomi turizmi konu başlıkları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde turizm arzını oluşturan ulaşım, konaklama, ağırlama, alışveriş olanakları ve eğlence alt başlıkları ayrıntılı şekilde incelenerek turizmin gelişimi ve planlaması konusunda çeşitli öneriler sunulmuştur.

Tez çalışmam sürecinde bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşıp bana her konuda destek olarak yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Suna DOĞANER'e, lisansüstü eğitim almam konusunda beni yüreklendiren ve desteğini hep hissettiğim hocam Prof. Dr. Raziye ÇAKICIOĞLU OBAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Ali Ergin Gümüş'e, çalışmam esnasında ihtiyaç duyduğum alanlarda bana destek olan Arş. Gör. Dr. Mehtap BAYRAK'a, verilerin temini konusunda yardımcı olan Zeytince Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği kurucusu Prof. Dr. R. Funda Barbaros'a, Karaburun Belediye Başkan Yardımcısı Alaaddin Aşut'a, Karaburun Zabıta Amiri Mehmet Tapan'a, Bluegate Divers Dalış Okulu personeli Barış Şendemir'e, Saip Köyü Kır Kahvesi işletme sahibi Özlem Yılmaz'a ve manevi desteğini üzerimden hiçbir zaman eksik etmeyen anneme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Seçil ÇABUKER

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii

ABSTRACT iii

ÖNSÖZ iv

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ vii

TABLOLAR LİSTESİ xiii

ŞEKİLLER LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL KAYNAKLAR VE TURİZM

1.1. Deniz Turizmi 7

1.1.1. Kıyı Turizmi 8

1.1.2. Su Altı Dalış Turizmi 27

1.1.3. Yat Turizmi 37

1.2. Jeomorfoturizm 45

1.2.1. Kanyon Turizmi 47

1.2.2. Mağara turizmi 51

1.2.3. Dağ Turizmi 60

1.3. Göl Turizmi 64

1.4. Flora Turizmi 77

1.5. Fauna Turizmi 103

1.6. Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi 110

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL KAYNAKLAR VE TURİZM

2.1. Prehistorik Turizm....114
2.2. Arkeolojik Turizm....124
2.3. Tarihsel Turizm....133
2.4. İnanç Turizmi....150
2.5. Karaburun Yarımadası'nda Mitoloji ve Turizm....162
2.6. Kırsal Turizm....169
2.7. Gastronomi Turizmi....193
2.8. Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi....210

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİZMİN ALT YAPISI VE GELİŞİMİ

3.1. Turizmin Alt Yapısı....214
3.1.1. Ulaşım....215
3.1.2. Konaklama....218
3.1.3. Ağırlama....224
3.1.4. Alışveriş Olanakları....229
3.1.5. Eğlence....234
3.1.6. Karaburun Yarımadası'nda Turizm Arzının SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi....238
SONUÇ VE ÖNERİLER....240
KAYNAKÇA....250
ÖZGEÇMİŞ....268

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. 1: Ayıbalığı Koyu'nda Bulunan Seal Beach Club 15
Fotoğraf 1. 2:Seal Beach Club'ta Kristalen Şist, Kalker ve Grelerden Oluşan Dik Falezler.....16
Fotoğraf 1. 3: Badembükü Sahili.....17
Fotoğraf 1. 4: Kaynarpınar Boyabağ Arasında Yer Alan Yerel Halkın Dombarcık Adını Verdiği Sahil 18
Fotoğraf 1. 5:İncirlikoy- Karaburun Arasında Yer Alan Orta Büyüklükte Bir İşletme .19
Fotoğraf 1. 6: Yeniliman Sahili 19
Fotoğraf 1. 7:Ardıç Koyu.....20
Fotoğraf 1. 8: Yarımada Açıklarında Tur Tekneleri.....23
Fotoğraf 1. 9: Balıklıova'da Kıyı Boyunca Görülen İkinci Konutlar 26
Fotoğraf 1. 10: Karaburun İskele Mahallesi'nde Yer Alan İkinci Konutlar 26
Fotoğraf 1. 11: Mordoğan'da Yer Alan İkinci Konutlar.....27
Fotoğraf 1. 12:Mürekkep Balığı 29
Fotoğraf 1. 13: Aslan Balığı 30
Fotoğraf 1. 14: Yarımadada Bulunan Çeşitli Su Altı Canlıları.....30
Fotoğraf 1. 15:9 Eylül Batığı.....31
Fotoğraf 1. 16: Alaybey Batığı 32
Fotoğraf 1. 17:Büyükada ve Küçükada 35
Fotoğraf 1. 18: Dalışa Hazırlanan Dalgıçlar (Bluegate Divers) 36
Fotoğraf 1. 19: Dalış Alanına Giden Dalgıçlar (Bluegate Divers) 36
Fotoğraf 1. 20:Yat Turizmine Uygun Olan Eğriliman.....42
Fotoğraf 1. 21: Kaynarpınar İskelesi 43
Fotoğraf 1. 22: Karaburun İskelesi 43
Fotoğraf 1. 23: Uzundere Kanyonu 48
Fotoğraf 1. 24: Uzundere Kanyonu Florası 49
Fotoğraf 1. 25: Peynirini Mağarası Girişi.....54
Fotoğraf 1. 26:EMAK Peynirini Mağarası Bilimsel Faaliyeti.....54

Fotoğraf 1. 27: Hades Mağarası.....55
Fotoğraf 1. 28:DEUMAK Tezini Mağarası Bilimsel Faaliyeti 57
Fotoğraf 1. 29: Mordoğan Ayıbalığı Mevkiinde bulunan Akdeniz Foku Yavrulama Mağarası.....58
Fotoğraf 1. 30:Çöplen Tepesi 62
Fotoğraf 1. 31: Keplen Dağı 63
Fotoğraf 1. 32:Küre Dağı.....64
Fotoğraf 1. 33:İris Gölü'nde Açılan Kanallar 67
Fotoğraf 1. 34:İris Gölü'nü Kurutmak İçin Açılan Kanallar.....67
Fotoğraf 1. 35: Yunan Tanrıçası İris.....69
Fotoğraf 1. 36: Tanrıça İris ve İris Çiçekleri 70
Fotoğraf 1. 37:İris Çiçeği ve Parfümü 71
Fotoğraf 1. 38: Cyclamen hederifolium (solda) ve Globularia alypum (sağda).....73
Fotoğraf 1. 39:İris Gölü'nde Bulunan Akça Çılıbıt (Charadrius alexandrinus).....74
Fotoğraf 1. 40:İris Gölü'nde Bulunan Mahmuzlu Kızkuşu (Vanellus spinosus).....75
Fotoğraf 1. 41:İris Gölü'nde Bulunan Alaca Balıkçıl (Ardeola ralloides) 75
Fotoğraf 1. 42:İnecik Köyü'nde Bulunan Zeytin Bahçeleri.....79
Fotoğraf 1. 43: Mordoğan Mahallesi'nde Bulunan Anıt Zeytin Ağacı.....80
Fotoğraf 1. 44: Karaburun Yarımadası'nda Zeytin Hasadı.....81
Fotoğraf 1. 45: Kocayemiş (Arbutus unedo) 87
Fotoğraf 1. 46: Sabır Otu (Agave americana).....87
Fotoğraf 1. 47: Orkide (Orchidaceae).....88
Fotoğraf 1. 48:Eğlenhoca- İnecik- Kösedere Maki Rotası Boyunca Görülebilen Maki Elemanları 90
Fotoğraf 1. 49:Çoban İğnesi (Erodium sibthorpianum).....91
Fotoğraf 1. 50: Kum Zambağı (Pancratium maritimum).....92
Fotoğraf 1. 51: Karabaş Otu Reçeli 93
Fotoğraf 1. 52: Nergis Çiçeği (Narcissus pseudonarcissu).....93
Fotoğraf 1. 53: Adaçayı, Mandalin ve Nergis Kolonyaları 94

Fotoğraf 1. 54: Nergis Sabunu.....94
Fotoğraf 1. 55:4. Karaburun Nergis Festivali Programı.....95
Fotoğraf 1. 56:4. Karaburun Nergis Festivali 22 Ocak Programı.....96
Fotoğraf 1. 57:4. Karaburun Nergis Festivali 23 Ocak Programı.....97
Fotoğraf 1. 58: Nergis Çiçeği Kolyesi.....97
Fotoğraf 1. 59:Sümbül Çiçeği (Hyacinthus orientalis).....99
Fotoğraf 1. 60: Mordoğan'a Mor Rengini Veren Çiçekler.....100
Fotoğraf 1. 61: Mordoğan'da Bulunan Mor Nergis Bahçesi.....102
Fotoğraf 1. 62: Karaburun Yarımadası'nda Görülen Bazı Kuş Türleri.....105
Fotoğraf 1. 63: Ada Martısı (Larus audouinii).....106
Fotoğraf 1. 64: Akdeniz Foku.....107
Fotoğraf 1. 65: Yeniliman'da Kıyıya Vuran Bir Akdeniz Foku.....108
Fotoğraf 2. 1: Orta Paleolitik Döneme Ait Dairesel Çıkarımlarla İşlenen Andezit Çekirdek….117
Fotoğraf 2. 2:Çeşme Müzesi'nde Sergilenen MÖ. 8 bine tarihlenen Beyaz Patinalı Yontma Taş Parçaları.....120
Fotoğraf 2. 3: Tunç Hançerin Üç Boyutlu Model Görüntüleri.....122
Fotoğraf 2. 4:Aşağıboyabağı'ndaki Roma Dönemi Altarı.....129
Fotoğraf 2. 5:Gülbahçe Höyük Seramikleri.....130
Fotoğraf 2. 6:Gülbahçe Höyük ve Roma Hamamı.....130
Fotoğraf 2. 7: Mordoğan'da Bulunan Çeşitli Seramik Buluntular.....131
Fotoğraf 2. 8: Yarımadadaki Roma Dönemi Kalıntıları.....132
Fotoğraf 2. 9: Sazak Köyü.....136
Fotoğraf 2. 10: Ahura-Gafil Gezme Şaşkın Klibinden Bir Kare.....137
Fotoğraf 2. 11:Kösedere Köyü'nde Atıl Durumda Olan Zeytinyağı İşliği.....138
Fotoğraf 2. 12: Bozköy'de Terk Edilmiş Bir Türk Evi.....138
Fotoğraf 2. 13: Hasseki Köyünde Terk Edilmiş Rum Evleri.....139
Fotoğraf 2. 14: Hasseki Köyünde İç İçe Geçmiş Eski ve Yeni Yapılar.....139
Fotoğraf 2. 15: Sarpıncık'ta Terk Edilmiş Bir Taş Ev.....140

Fotoğraf 2. 16: Parlak Köyünde Terk Edilmiş Yerleşimler.....140
Fotoğraf 2. 17: Atıl Durumda Olan Parlak Köyü İlkokulu.....141
Fotoğraf 2. 18: Salman Köyünde İç İçe Geçmiş Eski ve Yeni Yapılar.....141
Fotoğraf 2. 19: Lipsos Ata'nın Yeri.....142
Fotoğraf 2. 20: Lipsos Hotel.....143
Fotoğraf 2. 21: Lipsos Hotel İç Mekân.....143
Fotoğraf 2. 22:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi.....144
Fotoğraf 2. 23:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Eşyalar .145
Fotoğraf 2. 24:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Aygıt Çuvalı....146
Fotoğraf 2. 25:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Çanta ve Ayakkabılar.....146
Fotoğraf 2. 26:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Sergilenen Çeşitli Kıyafetler 148
Fotoğraf 2. 27:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Eşyalar .149
Fotoğraf 2. 28: Tekkeköy'de Bulunan Kilise Kalıntısı.....152
Fotoğraf 2. 29: Ayşe Kadın Camii Minaresi.....152
Fotoğraf 2. 30: Ayşe Kadın Camii.....153
Fotoğraf 2. 31: Ayşe Kadın Camii İç Kısım.....153
Fotoğraf 2. 32: Ayşe Kadın Camii Süslemeleri.....154
Fotoğraf 2. 33:Çullu Cami Avlusundaki Mezar Taşları.....155
Fotoğraf 2. 34: Restorasyon Sonrası Çullu Camii.....156
Fotoğraf 2. 35:Çullu Camii ve Avlusu.....156
Fotoğraf 2. 36:Kösedere Köyü Camii ve Minaresi.....157
Fotoğraf 2. 37:Kösedere Köyü Camii Harimi.....158
Fotoğraf 2. 38:Eğlenhoca Köyü Camii.....159
Fotoğraf 2. 39:Eğlenhoca Köyü Camii Dış Kısım.....160
Fotoğraf 2. 40: Salman Köyü Camii.....160
Fotoğraf 2. 41: Bozköy Camii.....161
Fotoğraf 2. 42: Bozköy Camii Minaresi.....162

Fotoğraf 2. 43: Mimas Dağı (Bozdağ).....165
Fotoğraf 2. 44: Sanat Eserlerinde Genç Kız Olarak Tasvir Edilen Gökkuşağı Tanrıçası İris 166
Fotoğraf 2. 45: Dilek Pınarı 168
Fotoğraf 2. 46: Narkissos'un Kendi Yansımasını Gördüğüne İnanılan Pınar 169
Fotoğraf 2. 47: Ambarseki Köyünden Genel Bir Görünüm 173
Fotoğraf 2. 48: Kırsal Turizmde Önemli Ambarseki Köyü.....173
Fotoğraf 2. 49: Bozköy'de Yerleşim Kalıntıları 176
Fotoğraf 2. 50:Güneş'te Restaurant Karavan Alanı.....177
Fotoğraf 2. 51:İnecik Köyünden Eğlenhoca Köyüne Bakış 177
Fotoğraf 2. 52: Kırsal Turizmde Önemli Hasseki Köyü.....178
Fotoğraf 2. 53: Zeytin Okulu 180
Fotoğraf 2. 54: Kırsal Turizmde Önemli İnecik Köyü 180
Fotoğraf 2. 55:Kösedere Mavi Boncuk Köy Kahvesi.....181
Fotoğraf 2. 56:Küçükbahçe Köyü ve Eğriliman.....182
Fotoğraf 2. 57:Küçükbahçe Köyü Mandalina Bahçeleri 183
Fotoğraf 2. 58: Parlak Köyünde Bulunan Yıkıntı Evler 184
Fotoğraf 2. 59: Parlak Köyünde Bulunan Bir Çeşme 184
Fotoğraf 2. 60: Parlak Köyünde Bulunan Olivamalia Zeytinyağı Fabrikası 185
Fotoğraf 2. 61: Kırsal Turizmde Önemli Saip Köyü 186
Fotoğraf 2. 62: Saip Köyü Kır Kahvesi Manzarası 186
Fotoğraf 2. 63: Kırsal Turizmde Önemli Salman Köyü 187
Fotoğraf 2. 64: Kırsal Turizmde Önemli Sarpıncık Köyü.....188
Fotoğraf 2. 65: Yeniliman İskelesi 189
Fotoğraf 2. 66: Kırsal Turizmde Önemli Yaylaköy.....190
Fotoğraf 2. 67:Deniz Börülcesi Mezesi 195
Fotoğraf 2. 68: Hurma Zeytin.....197
Fotoğraf 2. 69: Zeytinyağı Kolonyası ve Kremi.....197
Fotoğraf 2. 70: Zeytinyağlı Sabun ve Ozonlanmış Zeytinyağı.....198

Fotoğraf 2. 71: Pazar Tezgahlarında Enginar 199
Fotoğraf 2. 72: Mandalinalı Enginar Yemeği ve Enginar Reçeli 199
Fotoğraf 2. 73: Mandalina Kolonyası ve Kuru Mandalinalı Müsli 201
Fotoğraf 2. 74: Mandalinalı Sabun 201
Fotoğraf 2. 75: Karaburun Çiçek Balı 202
Fotoğraf 2. 76: Yaylaköy Yakınlarında Keçi Sürüsü 203
Fotoğraf 2. 77: Mordoğan'da Bulunan Keçi Heykelleri 203
Fotoğraf 2. 78: Kopanisti Peyniri 204
Fotoğraf 2. 79:Kıymalı Enginar Dolması ve Zeytinyağlı Enginar Yemeği 205
Fotoğraf 2. 80: Ahtapot 205
Fotoğraf 2. 81: Kalkan Balığı ve Karides 206
Fotoğraf 2. 82: Sala Böreği (üstte) ve Patlıcanlı Börek (altta) 207
Fotoğraf 2. 83: Dede Sarığı 208
Fotoğraf 2. 84: Balkabağı Zıngatası 208
Fotoğraf 2. 85:Öküz Köftesi 209
Fotoğraf 2. 86: Kabak Çiçeği Dolması 210
Fotoğraf 3. 1:D-505 Yolu 217
Fotoğraf 3. 2: Seal Beach Club Hotel 221
Fotoğraf 3. 3: Karaburunbahçe Butik Otel 221
Fotoğraf 3. 4: Karaburun Öğretmenevi 222
Fotoğraf 3. 5: Yarımada Kıyılarında Görülen İkinci Konutlar 223
Fotoğraf 3. 6:İnecik Köyünde Bulunan İkinci Konutlar 223
Fotoğraf 3. 7: Kaynarpınar Deniz Restoran 226
Fotoğraf 3. 8:Güneş'te Restoran (solda) ve Lipsos Restoran (sağda) 227
Fotoğraf 3. 9: Nergis Kafe 228
Fotoğraf 3. 10: Karaburun Mandırası 230
Fotoğraf 3. 11:Kösedere Doğal Ürünler Pazarı 230
Fotoğraf 3. 12:Eğlenhoca Köyünde Bulunan Yöresel Ürün Satış Tezgahı 231
Fotoğraf 3. 13: Mordoğan Pazarında Yöresel Ürün Tezgahı 231

Fotoğraf 3. 14: Saip Köyü Kır Kahvesinde Bulunan Yöresel Ürün Tezgahı ve Karanfil Kolye ile İğne Oyaları 232
Fotoğraf 3. 15: Karaburun Merkezde Bulunan Bir İşletme 232
Fotoğraf 3. 16:İnecik Köyünde Bulunan Yöresel Ürün Satış Tezgahı 233
Fotoğraf 3. 17: Mordoğan'da Bulunan Yöresel Ürünler Marketi 234

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: Karaburun İklim Verileri 9
Tablo 1. 2: Çeşme İklim Verileri 10
Tablo 1. 3: Urla İklim Verileri 10
Tablo 1. 4: Karaburun'da Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı 11
Tablo 1. 5: Karaburun'da Açık Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı 12
Tablo 1. 6:Çeşme Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi 13
Tablo 1. 7: Karaburun Yarımadası'nda Bulunan Sualtı Dalış Noktaları 34
Tablo 1. 8: Karaburun Yarımadası'ndaki Mağaralar 52
Tablo 1. 9:İris Gölü Çevresindeki Endemik Bitkiler ve Nadir Bitkiler 72
Tablo 1. 10:İris Gölü Çevresinde Görülen Nesli Tehlike Altında Olan Kuşlar 74
Tablo 1. 11: Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin yapılan SWOT Analizi 112
Tablo 2. 1: Karaburun Yarımadası'nda Yer Alan Yerleşim Nüfusları 171
Tablo 2. 2:Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin Yapılan SWOT Analizi 212
Tablo 3. 1: Karaburun'da Bulunan Konaklama Alanları, Sayıları ve Yatak Kapasiteleri 219
Tablo 3. 2: Karaburun'da Bulunan Yeme- İçme Alanları ve Sayıları 225
Tablo 3. 3: Karaburun'da Bulunan Market ve Bakkal Sayıları 228
Tablo 3. 4: Yarımadada Düzenlenen Etkinlikler 235
Tablo 3. 5: Turizm Arzının Değerlendirilmesi İçin Yapılan SWOT Analizi 239

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Alanının Konum Haritası 1
Şekil 1. 1: Karaburun Yarımadası'ndaki Koylar ve Körfezler ……....14
Şekil 1. 2: Tekne ile Günlük Tur Hatları 21
Şekil 1. 3: Foça- Karaburun Tekne Turu Güzergâhı 22
Şekil 1. 4: Karaburun Çevresinde Dalış Noktaları 33
Şekil 1. 5: Karaburun Yarımadası'na En Yakın Yat Limanları 38
Şekil 1. 6: Karaburun Yarımadası'ndaki Yat Turizmine Uygun Koylar.....41
Şekil 1. 7: Foça- Karaburun- Çeşme Tekne Turu Güzergâhı 44
Şekil 1. 8: Tepeboz- Uzundere- Yaylaköy Rotası 50
Şekil 1. 9: Peynirini Mağarası Krokisi 53
Şekil 1. 10: Tezini Mağarası Krokisi.....56
Şekil 1. 11: Karaburun Yarımadası'nda Bulunan Mağaralar.....59
Şekil 1. 12: Karaburun Yarımadası'ndaki Dağlık Alanlar 61
Şekil 1. 13:İris Gölü Konum ve Rotasına İris Gölü'nü Dahil Eden Parkurlar Haritası...65
Şekil 1. 14: Karaburun- Ildırı Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Sınırları.....68
Şekil 1. 15: Yarımadadaki Zeytin Rotaları.....82
Şekil 1. 16: Parlak- Sazak Köyü- Sarpıncık Deniz Feneri Zeytin Rotası Önerisi 85
Şekil 1. 17:Eğlenhoca- İnecik- Kösedere Maki Rotası Önerisi.....89
Şekil 1. 18: Mordoğan Mor Çiçek Rotası Önerisi 101
Şekil 1. 24: Karaburun Yerel Fok Komitesi Logosu 109
Şekil 2. 1: Karaburun Yarımadası'ndaki Prehistorik Dönem Buluntu Alanları …..….118
Şekil 2. 2: Prehistorik Tur Rotası Önerisi.....124
Şekil 2. 3:M.Ö. 11-8. yy. Arasında Anadolu'da Yunan Kolonizasyonu.....126
Şekil 2. 4: Erythrai ve Ildırı Köyü 127
Şekil 2. 5: Antik Dönemde Karaburun Yarımadası.....128
Şekil 2. 6: Arkeolojik Tur Rotası Önerisi.....133
Şekil 2. 7: Karaburun Yarımadası'ndaki Yerleşmeler.....175

Şekil 3. 1:27. Ütopyalar Toplantısı Programı.....236
Şekil 3. 2:Börklüce Şiir Günleri Programı 237
Şekil 3. 3: Toprak Ana Günü Etkinlik Programı 238

KISALTMALAR LİSTESİ

ADNKS: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

BÜMAK: Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü

DEM: Digital Elevation Model (Sayısal Yükseklik Modeli)

DEUMAK: Dokuz Eylül Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü

DTCF: Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi

EMAK: Ege Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü

IUCN: International Union for Conservation of Nature (Dünya Doğayı Koruma Birliği)

JEMİRKO: Jeolojik Mirası Koruma Derneği

KM: Kilometre

KM²: Kilometrekare

MGM: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

M.Ö: Milattan Önce

M.S: Milattan Sonra

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TATUTA: Tarım Turizm Takas

WWOOF: World Wide Opportunities on Organic Farm

GİRİŞ

Turizm; insanların daimi olarak ikamet ettikleri, çalıştıkları yerlerin dışına seyahat etmeleri ve bu alanlardaki turistik mal ile hizmetlerden faydalanarak, geçici süreli konaklamaları şeklinde meydana gelen ilişkiler bütünüdür. Disiplinler arası bir araştırma alanı olan turizm, pek çok bilime konu olduğu gibi, kendine özgü temel prensipleri ve çok alanlı bir disiplin olan coğrafya içinde de incelenen bir daldır. Geçmişte sadece deniz-kum-güneş kalıbıyla değerlendirilen turizm faaliyetleri, günümüzde çeşitlenmiş ve diğer turizm türlerine olan talep de giderek artış göstermiştir.

"Karaburun Yarımadası'nın Turizm Coğrafyası" isimli bu çalışmada, Karaburun Yarımadası'nın turizme kaynak oluşturan doğal, beşeri ve kültürel zenginlikleri ile bu zenginlikleri potansiyelleri, turizm çeşitleri, mekânsal dağılımları, turistik yerleşmeler, araştırma alanına yönelik turist arzı ve talebi, turistik altyapı ile yarımadanın turizm planlamasının sürdürülebilir olmasına yönelik çözüm önerileri coğrafi bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

İzmir Körfezi'nin kontrolünde önemli kilit noktalardan birini oluşturan Karaburun Yarımadası, İzmir il sınırları içerisinde korunmuş nadir alanlardandır. Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan yarımadanın yüzölçümü 436 km²'dir. Birinci Türk Coğrafya Kongresi'nde kabul edilen sınırlara göre Karaburun; Ege Bölgesi' nin Ege Denizi'ndeki en batı noktasını oluşturan Urla Yarımadası'nın tali yarımadalarından biri ve en büyüğü olarak bu yarımadanın kuzeyinde yer almaktadır (T.C. Maarif Vekilliği, 1941: 100). Balıklıova ile Gerence körfezleri arasında kalan kıstak, araştırma alanına yarımada görünümü kazandırmıştır. Antik dönemlerde, üzerindeki 1212 metrelik Mimas Dağı'nın (günümüzde Bozdağ) adıyla da anılan yarımadanın; kuzeyinde Midilli Adası, kuzeydoğusunda Foça, güneyinde Çeşme, doğusunda Urla ve batısında Sakız Adası bulunmaktadır. Yarımada sınırları Karaburun ilçesinin idari sınırlarına büyük ölçüde uymaktadır ancak yarımadanın güneyinde yer alıp idari açıdan Urla'ya bağlı olan Balıklıova Mahallesi de araştırma kapsamına dahil edilmiştir (Şekil 1).

Kütlevi bir görünüm arz etmesi ve eğim değerlerinin yüksek olmasıyla yarımada, civardaki yerleşimlerden ayrılmaktadır. Yarımadanın kabaca ortasında bulunan ve kuzey

güney doğrultusunda uzanıp yüksekliği 1218 metre olan Bozdağ kütlesi yer almaktadır. Yarımadanın büyük bir kısmında dağların denize dik bir şekilde inmektedir. Bu durum nüfus, yerleşme ve arazi kullanımını büyük ölçüde etkilemektedir. İzmir'e 100 km'lik mesafede bulunan yarımadanın deniz seviyesinden yüksekliği 50 metredir.

Şekil 1: Araştırma Alanının Konum Haritası

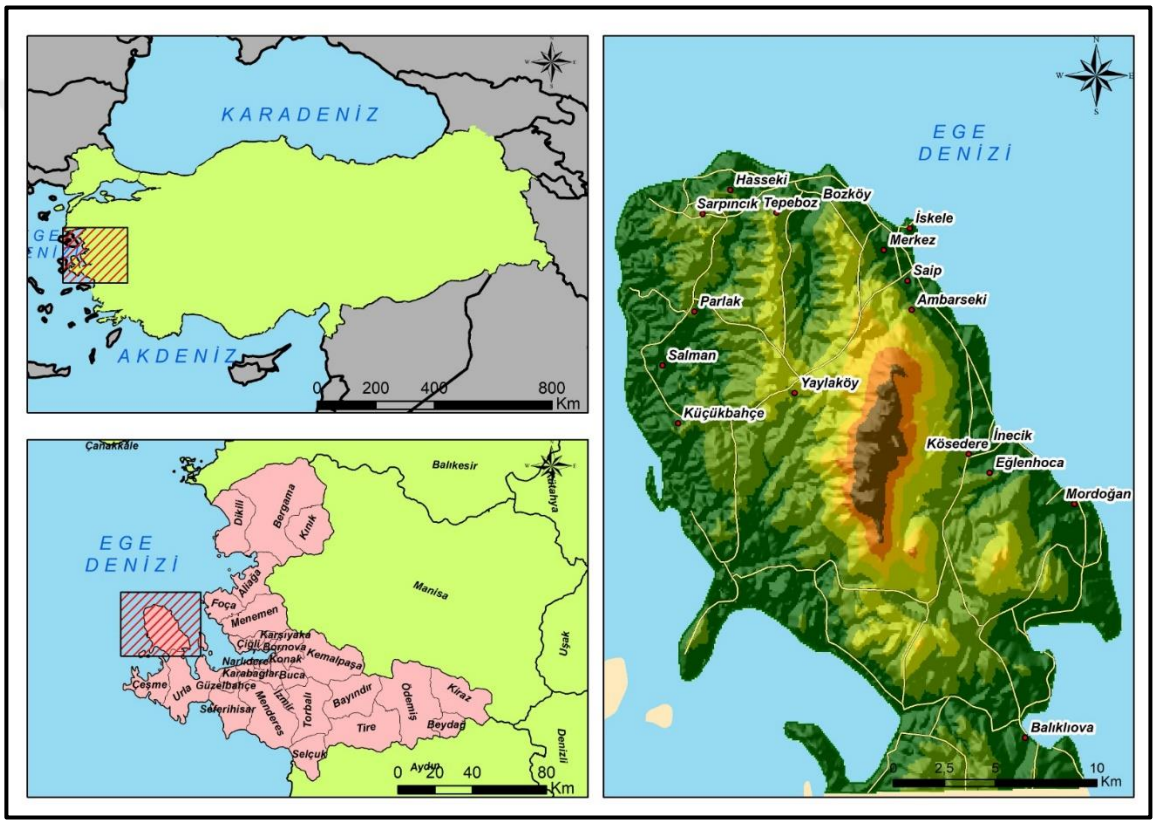

2021 ADNKS verilerine göre 11927 nüfuslu Karaburun Yarımadası'nda nüfus yoğunluğu 27,35 (km²/kişi sayısı) olarak hesaplanmıştır. Yörenin dışarıya kayda değer boyutta açılamamış olmasının yanında, iç talebi karşılamaya yönelik bir dokuya sahip olduğu bilinmektedir. Karayolunun sahaya gelmesiyle birlikte ikinci konutların gelişmeye başladığı 1975 yılı ve sonrasında yarımada gelişme göstermiştir.

Düşük nüfus yoğunluğunun olduğu yarımada tarım ve turizm faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar araştırma alanında son yıllarda artan turizm faaliyetlerinden dolayı yanlış arazi kullanımı olduğunu göstermektedir. Tarımsal

faaliyetlere uygun özellik gösteren arazilerde turizm faaliyetlerinin yapılması ve ikinci konutların inşa edilmesi tarım alanlarını daraltmıştır. Aynı zamanda bu kontrolsüz yapılaşma, yarımadanın turizme kaynak oluşturan değerleri açısından da bir tehlike yaratmaktadır.

Karaburun Yarımadası yalnızca coğrafi açıdan değil tüm bilimlerce yetersiz çalışmaların olduğu, oldukça bakir bir alandır. Bulunduğu konum itibariyle Urla ve Çeşme ile bir bütün oluşturmasına rağmen bu yerleşimler hem çeşitli arkeolojik faaliyetlerle, hem çeşitli gezginler tarafından araştırılmış ve turizme kazandırılmışken, Karaburun Yarımadası başta turizm olmak üzere diğer konularda da geri planda kalmıştır. Nüfus ve yerleşim açısından da komşularıyla kıyaslandığında oldukça yavaş şekilde büyüyen yarımadanın sahip olduğu bu özellikler, yarımadanın araştırma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

Tez üç ana başlık altında incelenmiştir. Araştırmanın ilk bölümünü oluşturan "Doğal Kaynaklar ve Turizm" başlığında, yarımadanın deniz turizmi, kıyı turizmi, su altı dalış turizmi, yat turizmi, jeomorfoturizm (kanyon, mağara ve dağ turizmi), göl turizmi, flora turizmi ve fauna turizmi incelenmiş ve yarımada turizminin gelişiminde kıyı turizmi faaliyetlerinin büyük etkisi olduğu saptanmıştır.

İkinci bölümü oluşturan "Kültürel Kaynaklar ve Turizm" başlığı altında Karaburun Yarımadası'nın prehistorik, arkeolojik, tarihsel turizm, inanç turizmi, mitoloji ve turizm, kırsal turizm ve gastronomi turizmi konu başlıkları ele alınmıştır. Yarımadanın tarihsel ve kültürel değerlerini oluşturan bu turizm türleri ayrıntılı şekilde incelenerek kaynakların daha efektif kullanılabilmesi için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Üçüncü bölümde "Turizmin Alt Yapısı ve Gelişimi" başlığı altında turizm arzını oluşturan ulaşım, konaklama, ağırlama, alışveriş olanakları ve eğlence alt başlıkları ayrıntılı şekilde incelenerek turizmin gelişimi ve planlaması konusunda çeşitli öneriler sunulmuştur.

AMAÇ VE KAPSAM

Zaman ve mekândan büyük ölçüde etkilenen turizm, dinamik yapısıyla coğrafyanın da inceleme alanlarından biridir. Bu dinamizmi ortaya koymak için araştırmaya turizm

coğrafyası seçilmiştir. Tez çalışmasında pek çok yöre için oldukça ekonomik bir kaynak olan turizmin Karaburun Yarımadası'nın gelişimindeki rolünü ortaya koymak, doğal ve kültürel turizm kaynaklarını tespit etmek, yarımadada gerçekleştirilen turizm faaliyetlerini çeşitlerine göre sınıflandırmak ve bunların dağılışını coğrafyanın temel prensipleri çerçevesinde ele almak amaçlanmıştır. Ayrıca yarımadada bulunan turizm kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Araştırmada Karaburun Yarımadası'nın tercih edilmesinin sebebi, bulunduğu konum itibariyle Urla ve Çeşme ile bütün oluşturmasına rağmen bakir bir alan olarak varlığını sürdürebilmiş ancak son zamanlarda büyüme eğilimine girmiş olmasının coğrafya bilimi açısından incelenmeye değer olabileceği düşüncesidir.

Amaçlar doğrultusunda cevap aranacak sorular ise şöyledir: Turist ilgisinin kıyı turizminde olmasının sebepleri nelerdir? Yarımadanın mevcut potansiyeli doğrultusunda hangi turizm çeşitleri geliştirilebilir? Kırsal turizmi yarımadada daha etkili hale getirmek için neler yapılabilir? Yarımadanın su altı dalış turizmi potansiyeli nasıl geliştirilebilir? Bilimsel araştırma faaliyetlerinin gerçekleştirildiği mağaraları turizme kazandırmak mümkün müdür? Uzundere Kanyonu'nu turizme kazandırmak için ne gibi çalışmalar yapılmalıdır? Terk edilmiş yerleşimler ve kilise kalıntılarının turizme kazandırılması için ne tür çalışmalar yapılmalıdır? Tarihsel turizme kaynak oluşturan eserler için restorasyon ve koruma hizmetleri nasıl sağlanabilir? Yarımadanın mutfak kültürünün turizmden daha fazla pay alması için ne gibi çalışmalar yapılabilir? Flora ve fauna turizmi nasıl geliştirilebilir? Yarımadanın mitolojisi turizmde nasıl kullanılabilir? İris Gölü'nü göl turizmine uygun hale getirmek için ne gibi çalışmalar yapılabilir? Höyüklerden ve diğer yerleşim alanlarından hangi dönemlere ait prehistorik ve arkeolojik buluntular çıkarılmıştır? Yarımadanın konaklama olanaklarını büyük ölçüde ikincil konutların oluşturmasının sebepleri nelerdir? İkincil konutların yarımadada artış göstermesinin kıyılar üzerinde nasıl etkileri olabilir? Kıyı jeomorfolojisinin turizm faaliyetleri üzerinde nasıl etkileri bulunmaktadır? Araştırma alanının turizm altyapısı içinde konaklama, ulaşım, eğlence, ağırlama ve yeme içme olanakları turizmin gelişmesi için yeterli seviyede

midir? Yarımadanın turizme kaynak oluşturan değerlerini muhafaza ederek sürdürülebilir turizm faaliyetleri gerçekleştirmek için ne gibi çalışmalar yapılabilir?

VERİ VE YÖNTEM

Tez yazım öncesinde ve yazım aşamasında araştırma alanı ile ilgili veriler farklı kaynaklardan temin edilmiştir. İklim verileri Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğünden, nüfus ve tarımsal üretime ilişkin istatistikler Türkiye İstatistik Kurumundan, ruhsat verilen işletmelere ait veriler Karaburun Zabıta Müdürlüğünden sağlanmıştır. Sayılanlar dışında yarımadaya ilişkin diğer veriler (basılı, e-formatlı kaynaklar) Karaburun Kaymakamlığı, Karaburun Belediyesi, kütüphaneler, elektronik kaynaklar ve arazi çalışmalarından elde edilmiştir. Analiz edilen verilerin özgün ve güvenilir olmasına özen gösterilmiştir.

Alan araştırması için yarımadada arazi çalışmaları ve görüşme yöntemleri uygulanmış, toplanan veriler sentezlenip yorumlanarak çeşitli çıkarımlara ulaşılmıştır. Alan araştırması için Balıklıova, Manal, Kumburnu, Mordoğan, Ayıbalığı, Ardıç, Kaynarpınar, Boyabağ, Akbük, Olcabük, Bodrum, Mimoza, Karaburun, İncirlikoy, Yeniliman, Hamzabükü, Badembükü, Denizgiren ve Eğriliman kıyıları; Balıklıova, Mordoğan, Eğlenhoca, İnecik, Kösedere, Saip, Bozköy, Tepeboz, Hasseki, Sarpıncık, Parlak, Salman Küçükbahçe, Yayla ve Sazak köyleri; inanç turizmi unsurları, Ayıbalığı Koyu deniz mağarası, Uzundere Kanyonu, Narcissus Dilek Pınarı, çeşitli konaklama ve yeme içme alanları yerinde ziyaret edilmiş ve arazide fotoğraflar çekilmiştir.

Turizme kaynak oluşturan doğal ve kültürel değerlere ulaşım yollarının çoğunlukla bozuk olması araştırmanın sınırlılıklarından en önemlisini oluşturmaktadır. Otoyolların patikalara döndüğü alanlarda bu alanlar uzun mesafeler boyunca yürünerek söz konusu kaynaklara ulaşılmıştır.

Araştırma alanına ait haritaların oluşturulmasında Arcmap 10.3 yazılımından faydalanılmıştır. Karaburun Yarımadası'nı meydana getiren K16c1, K16c2, K16c3, K16c4, K17d1, K17d3, K17d4, L16b1, L16b2, L17a1 ve L17a2 paftaları Harita Genel Komutanlığından temin edilmiş olup, yazılım aracılığıyla sayısallaştırılmıştır. Haritalarda kullanılan sayısal yükseltim modeli (DEM) verisi Earth Explorer üzerinden indirilmiş ve Arcmap üzerinden yükselti gruplarına göre sınıflandırılmıştır.

Araştırma alanındaki turizm değerlendirmesi için SWOT analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşülen kişiler ise şunlardır:

Karaburun Belediye Başkan Yardımcısı Alaaddin Aşut,

Karaburun Belediyesi Halkla İlişkiler Müdürü Yıldız Sedef,

Karaburun Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürü Ayşe Hanım,

Karaburun Zabıta Amiri Mehmet Tapan,

Zeytince Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği R. Funda Barbaros,

Bluegate Divers Dalış Okulu Barış Şendemir,

Saip Köyü Kır Kahvesi Özlem Yılmaz ve

Ev Hanımı Halide Derya ile yapılan bu görüşmeler sonucunda turizm değerlendirmesinin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri belirlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL KAYNAKLAR VE TURİZM

1.1. Deniz Turizmi

Deniz- kum- güneş turizmi (3S tourism) olarak da bilinen kitle turizminin dünya genelindeki yaygınlık ölçüsü düşünülürse, iç ve dış turizmde geleneksel olarak en popüler yerleri oluşturan denizler, araştırma alanının da en önemli doğal kaynağını oluşturmaktadır. Deniz kıyıları, güneşlenmek için kumsallar ve turistik tesislere uygun kara alanları sağlamaktadır. İnsanların daimi olarak yaşadıkları yerlerden, deniz temelli rekreatif etkinliklere katılmak veya deniz alanlarında tatillerini geçirmek adına yaptıkları seyahatlerden doğan ilişkiler bütününü oluşturan deniz turizmi; kıyı turizmi, yüzme, tüplü veya şnorkelli dalış, kruvaziyer turizmi, uçurtma sörfü, balıkçılık, rüzgâr sörfü, jet ski, parasailing, deniz canlılarını ve kuşlarını gözlemleme, feribot endüstrisi, yat turizmi, yelkencilik, deniz müzeleri gezisi gibi çok farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Ancak bu çeşitliliğe rağmen denizin sağlamış olduğu ve dünyada en çok tercih edilen turizm tipi kıyı turizmidir. Kıyı turizmi için uzun kumsallar önem kazanırken çok sayıda koyun olduğu girintili çıkıntılı kıyılar ise yat turizmi için önemlidir. Denizin sağladığı bir diğer turizm tipi kruvaziyer turizmidir (gemi turizmi). Bu turizm tipi için kıyıda kruvaziyer limanı olması gerekmektedir.

Denizaltındaki yaşamın flora ve fauna açısından zenginliği turistlerde su altı dünyasını görme arzusu uyandırmaktadır. Dalış sporuna artan ilgi, bu sporu su altı dalış turizmi adıyla ayrı bir turizm tipine dönüştürmüştür. Su altı yaşamını izlemek artık gemilerin cam bölümleri sayesinde her turist için mümkün olmaktadır.

Karaburun Yarımadası sahip olduğu yüksek deniz turizmi potansiyeli sayesinde deniz temelli pek çok aktivitenin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Yüzme, güneşlenme, adalara seyahat etme, tüplü dalış, tekne gezileri, amatör balıkçılık ve deniz içindeki yaban hayatını gözlemlemek için yapılan dalışlar bunların başlıcalarını meydana getirmektedir.

Araştırmada deniz turizmi; kıyı turizmi, yat turizmi ve su altı dalış turizmi açısından incelenmiştir. Araştırma alanında kruvaziyer limanı olmadığı için gemi turizmine yer verilmemiştir.

Sonuç olarak, deniz turizmi kapsamında değerlendirilebilecek aktivitelerin sayısı dünyada olduğu gibi araştırma alanında da oldukça çeşitlidir. Yüzme, güneşlenme, tüplü dalış, tekne gezileri, balıkçılık bunlardan bazılarını oluşturmaktadır. Bu çeşitlilikle birlikte deniz turizminin farklı etkileri olabilmektedir. Olumlu etkilerden azami düzeyde faydalanmak ve olumsuz etkileri en aza indirmek için etkin bir yönetim ve planlama süreci yürütmek zaruridir.

1.1.1. Kıyı Turizmi

Kıyı; bir tarafta deniz diğer tarafta ise kara arasında yer alan doğal bir yaşam alanı olup yeryüzünün iki büyük coğrafi, biyolojik, ekolojik, jeomorfolojik, hidrografik ve sedimanter fasiyesi arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Araştırma alanı oldukça uzun bir kıyı şeridine sahiptir. Yarımadanın Türkiye'de kıyı turizminin geliştiği Ege Denizi'nde bulunması ve İzmir gibi bir metropole yakın olması kıyı turizmi açısından önem taşımaktadır.

Karaburun Yarımadası'nda kıyı turizmini etkileyen coğrafi etmenler; iklim, kıyı jeomorfolojisi, nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerdir.

İklim açısından ele alınırsa; 38° 21' N- 38° 41' N enlemleri ile 26° 21' E- 26° 39' E boylamları arasında yer alan Karaburun Yarımadası, makroklimaası açısından Akdeniz iklimini yansıtmaktadır, bu nedenle Karaburun'da yazlar sıcak ve kurak; kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Dünya genelinde olduğu gibi Karaburun'da da kıyı turizmi faaliyetleri yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Mevsim süresinde ise hava sıcaklıkları ve deniz suyu sıcaklıkları etkilidir. Sıcaklığın yıl içindeki dağılımına bakıldığında aylık ortalama sıcaklığın 20°C'nin üzerinde olduğu aylar sayısı Karaburun ve Urla'da 5 (mayıs-eylül), Çeşme'de 4 (haziran-eylül)'tür (Tablo 1.1, 1.2 ve 1.3). Yıllık ortalama sıcaklığın Karaburun'da 17,8°C, deniz suyu sıcaklığının ise 18,8°C olduğu görülmektedir. Mayıs ayından itibaren deniz suyu sıcaklıkları 18°C üstündedir. Yılın 7 ayı denize

girilebilmektedir. Ortalama sıcaklık bakımından Karaburun; Çeşme ve Urla'dan yüksek değerlere sahipken (sırasıyla 17,8-17,4-17,7), deniz suyu sıcaklıkları bakımından incelendiğinde Karaburun'un, diğerlerinden daha düşük sıcaklık değerlerine sahip olduğu görülmektedir (sırasıyla 18,8- 19,2-19,2). Bu durum yarımadanın, Urla ile Çeşme'nin daha kuzeyinde olmasına ve konumu itibariyle kuzeyden gelen rüzgarlara daha açık bulunmasına bağlanmaktadır.

Tablo 1. 1: Karaburun İklim Verileri

Aylar	Aylık Ort. Sıcaklık (°C)	Aylık Ort. Yağış (mm)	Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	Ort. Bağıl Nem (%)	Ort. Deniz Suyu Sıcaklığı
Ocak	9,3	138,6	5,5	72,3	14,2
Şubat	10	110,1	5,4	69,1	13,7
Mart	11,5	92,2	5,2	68,5	14,2
Nisan	15,5	45,9	4,8	66,4	16,1
Mayıs	20,3	27,7	4,3	65,9	19,6
Haziran	24,9	11,5	4,6	64,5	23,1
Temmuz	27,1	3,7	6,3	62,4	24,9
Ağustos	26,7	6,5	6,1	63,2	24,8
Eylül	23,8	19,3	5,1	65	23,1
Ekim	18,8	49,0	4,4	68,5	20,6
Kasım	14,3	88,1	4,5	69,7	18,2
Aralık	10,9	151,1	4,9	71,1	16,7
Yıllık	**17,8**	**732,3/126,1**	**5,1**	**66,9**	**18,8**

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

Çeşme'de aylık ortalama sıcaklık, haziran ayından itibaren 20°C, deniz suyu sıcaklıkları mayıs ayından itibaren 18°C üzerindedir. Yılda 7 ay denize girilebilmektedir (Tablo 1.2). Urla'da ise aylık ortalama sıcaklık mayıs ayından itibaren 20°C, deniz suyu sıcaklıkları da mayıs ayından itibaren 18°C üzerindedir (Tablo 1.3).

Tablo 1. 2: Çeşme İklim Verileri

Aylar	Aylık Ort. Sıcaklık (°C)	Aylık Ort. Yağış (mm)	Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	Ort. Bağıl Nem (%)	Ort. Deniz Suyu Sıcaklığı
Ocak	9,5	114,2	3,2	73,9	13,4
Şubat	10,1	89,7	3,4	72,9	13
Mart	11,9	66,5	3,1	72,1	14,1
Nisan	15,2	34,9	2,9	71,7	15,9
Mayıs	19,5	18,8	2,4	70,4	18,9
Haziran	23,7	6,2	2,5	66,4	22,7
Temmuz	25,8	4,5	2,7	65,7	25,4
Ağustos	25,6	1,7	2,5	66,6	26
Eylül	22,6	17,9	2,4	69,1	23,9
Ekim	18,5	40,0	2,5	72,2	21
Kasım	14,4	71,4	2,7	74,7	18,1
Aralık	11,1	126,2	3,2	74,7	15,6
Yıllık	**17,4**	**577,8/104**	**2,8**	**70,9**	**19,2**

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

%70 üzerindeki bağıl nem oranı insan sağlığını olumsuz etkilemektedir (Doğaner, 2001: 4). Yaz mevsiminde Karaburun kıyıları bu açıdan incelendiğinde bağıl nem oranının %62-64, Çeşme'de 65-66, Urla'da 57-60 arasında olduğu görülmektedir (Tablo 1.1, 1.2 ve 1.3). Bu nem oranı kıyı turizmi faaliyetleri için oldukça uygundur.

Tablo 1. 3: Urla İklim Verileri

Aylar	Aylık Ort. Sıcaklık (°C)	Aylık Ort. Yağış (mm)	Ort. Rüzgar Hızı (m/sn)	Ort. Bağıl Nem (%)	Ort. Deniz Suyu Sıcaklığı
Ocak	9,3	79,2	4,4	74,7	12,5
Şubat	10,2	88,4	5,0	70,4	12,8
Mart	12,3	55,7	4,4	68,3	13,7

Nisan	15,9	46,2	4,1	64,6	16,1
Mayıs	20,1	22,7	3,9	63,2	19,5
Haziran	24,6	3,4	4,1	60	24,5
Temmuz	26,7	7,4	5,2	57,1	25,9
Ağustos	27	2,7	4,7	58,8	26,6
Eylül	23,5	0,3	4,1	60,7	24,5
Ekim	19,2	30,0	3,6	68,1	20,6
Kasım	14,4	66,9	4,0	72,2	18
Aralık	10,1	106,2	4,3	73,9	15,1
Yıllık	**17,7**	**520,3/94,7**	**4,3**	**65,9**	**19,2**

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

Kıyı turizminde yaz mevsimindeki kısa süreli tatilleri bozan bir diğer etmen yağıştır. Bu sebeple yazın görülen yağış koşulları kıyı turizmi için önem arz etmektedir. Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü Karaburun'da yazlar kurak geçmekte, dolayısıyla yazın oldukça az yağış düşmektedir (Tablo 1.4). Buna bağlı olarak kurak dönem, turistler açısından konforlu bir tatil olanağı sunmaktadır.

Tablo 1. 4: Karaburun'da Yağışlı Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı

Aylar	**O**	**Ş**	**M**	**N**	**M**	**H**	**T**	**A**	**E**	**E**	**K**	**A**	**Yıllık**
Karaburun	6,7	5,1	5,3	4,1	2,2	0,6		0,2	0,8	2,4	4,9	7,5	40,2

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

Karaburun'un yıllık yağış ortalaması 732,3 mm'dir (Tablo 1.1). Çeşme ve Urla istasyonları ile karşılaştırıldığında, araştırma alanı belirgin bir farkla daha çok yağış almaktadır. Bu durum yarımadanın kuzeyli rüzgarlara daha açık bir alanda bulunmasına ve dağlık bir araziye sahip olmasına bağlanmaktadır. En çok yağış aralık, en az yağış temmuz ayında düşmektedir.

Rüzgar hızı, kıyı turizminde günlük rekreasyonel faaliyetleri etkileyen diğer bir unsurdur (Doğaner, 2001: 4). Kıyı turizminde rüzgar hızının 7 m/sn'den fazla olmaması, denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasına elverişli olduğu için tercih

edilmektedir. Yarımadanın geçmiş dönemlerde Windy Mimas (rüzgarlı Mimas) olarak anılması boşuna değildir, burası her dönem rüzgar almaktadır. Ancak yarımada rüzgar bakımından incelendiğinde, yılın hiçbir ayında rüzgar hızının 7 m/sn'den fazla olmadığı ve yaz döneminde, yağış getirmeyip, havanın serinlemesini sağlayan etezyen rüzgarlarının yörede hâkim olduğu görülmektedir. Kuzeydoğu-güneybatı yönlü esen bu rüzgarlar haziran ve eylül ayları arasında yarımadaya hâkim olmaktadır. Etezyen dışında günlük sıcaklık farklarına bağlı olarak oluşan meltem rüzgarları da deri üzerindeki nemi buharlaştırarak sıcağa dayanabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Şiddetli rüzgar ise denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasını engellemektedir. Öyle ki, araştırma alanında yaz döneminde rüzgarın şiddetlendiği günlerde tekne seferleri iptal edilmektedir. Buna ek olarak denizin çok dalgalı olması, suyu bulanıklaştırmakta ve denize giren insan sayısını azaltmaktadır.

Yapılan kısa süreli tatiller, tatil yapan kişiyi, tatilin her dakikasını değerlendirmeye yöneltmektedir (Doğaner, 2001: 5). Yaz döneminde yoğunlaşan kıyı turizminde, havanın açık olması, güneşlenme ve diğer rekreatif faaliyetlere imkan tanımaktadır. Bu sebeple açık günler sayısı oldukça önemlidir. Açık gün sayısı Karadeniz kıyılarında örneğin Şile ve Trabzon'da 51 gün iken Ege kıyısında bulunan Karaburun'da 100,8 gündür. Yıl içinde açık günler sayısının aylara göre dağılımında en fazla gün yaz aylarındadır (Tablo 1.5).

Tablo 1. 5: Karaburun'da Açık Gün Sayısının Aylara Göre Dağılışı

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Karaburun	5,3	6,2	5,6	7,3	9,1	10,5	11,1	12,5	10,9	9,0	7,1	6,1	100,8

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

Güneşten uzun süre yararlanmayı sağladığı için kıyı turizminde güneşlenme süresinin uzunluğu önem arz etmektedir (Doğaner, 2001: 5). Turizm, Karaburun'da yaz döneminde yoğunlaştığı için bu dönemde havanın açık, güneşlenme süresinin uzun olması tercih edilmektedir. Akdeniz makroklimasına sahip olan yörede güneşli gün sayısının fazla olması, güneşlenmeye ve çeşitli rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleştirilmesine

olanak sağlamaktadır. Günlük güneşlenme süresi Çeşme Yarımadası'nda 11-12 saati (Tablo 1.6), yıllık güneşlenme süresi ise 2700 saati aşmaktadır (MGM, 2021).

Tablo 1. 6:Çeşme Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Çeşme	4,1	5,2	6,6	8,1	9,9	11,5	12,2	11,4	9,5	7,3	5,2	3,8	7,8

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021.

*Karaburun ve Urla istasyonlarına ait günlük ortalama güneşlenme süresi rasat istatistikleri bulunmamaktadır.

Türkiye kıyılarında olduğu gibi Karaburun kıyılarında da kıyı turizminin süresini iklim belirlemektedir. Turizm türüne göre ideal sayılabilecek iklim şartları bir turistik alanın rekabet edebilmesi yönünden hayati öneme sahip olduğu için araştırma alanı bu konuda oldukça avantajlıdır. Yaz dönemi aylık sıcaklık ortalamalarının yüksekliği, deniz suyu sıcaklıklarının 7 ay denize girmeye olanak vermesi, bağıl nem oranının bunaltıcı yükseklikte olmaması, yaz döneminde yağış görülmemesi ve rüzgar hızının yaz döneminde ferahlatıcı etkiye sahip olması yarımadanın kıyı turizmine iklimsel uygunluğunu kanıtlamaktadır.

Kıyı jeomorfolojisini, kıyı gerisindeki yüzey şekilleri belirlemektedir. Karaburun Yarımadası'nda bulunan Bozdağ kütlesi kıyıya paralel olarak uzandığı için yarımada boyuna yapılı kıyı özelliği göstermektedir. Boyuna yapılı kıyılarda girintili çıkıntılı koylar bulunmamaktadır. Yarımadanın doğu ve batı kıyılarındaki koylar rüzgara açıktır. Yarımadanın batısında bulunan Çatak Burnu ile Kiraz Burnu arasında Gerence Körfezi yer almaktadır, doğusunda ise Güzelbahçe Körfezi ile korunan iki küçük koy bulunmaktadır.

Doğudan başlayarak Güzelbahçe, Sıcağıbükü, Beyaz Kayalar, Manal, Kum Burnu, Çatalkaya, Kocakum, Mordoğan, Ayıbalığı, Ardıç, Kaynarpınar, Boyabağı, Akbük, Esendere, Olcabük, Bodrum, Mimoza, Alman, Kuyucak, Karaburun, İncirlikoy, Dolungaz, Yeniliman, Hamzabükü, Kumbükü, Badembükü, Denizgiren, Eğriliman,

Dikencik, Karareis, Kocadere, Gerence ve Gülbahçe yarımadanın koy ve körfezlerini oluşturmaktadır (Şekil 1.1).

Şekil 1. 1: Karaburun Yarımadası'ndaki Koylar ve Körfezler

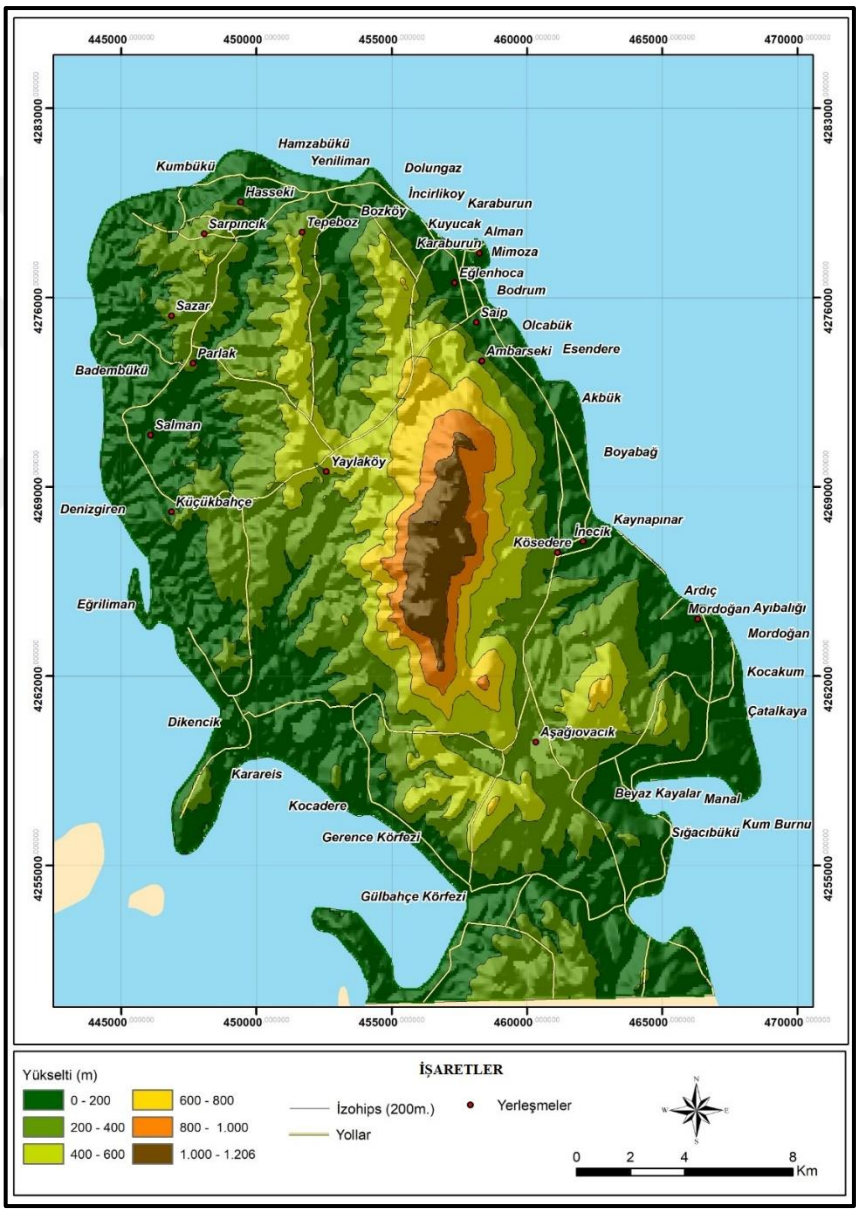

Yarımada kıyıları genellikle yükseltisi 50 metre ve daha az olan dik, yüksek kıyı şeklindedir (Sezer, 1993: 5). Bu sebeple kıyı şeridi oldukça dardır. Yöredeki Balıklıova ve Gülbahçe gibi ufak çaplı kıyı ovaları ise son transgresyonlardan sonra, akarsularla denizin ortak faaliyetleri sonucunda oluşmuştur (Mater, 1982: 38).

Dağlar, her yerde kıyıdan 100-200 metre içeriden itibaren ani şekilde yükselmektedir; yarımadanın kuzey ve kuzeydoğusunda denize dik, doğu ve batı kısımlarda ise paralel uzanmaktadır. İskele Mahallesi'ne kıyıdan 500 metre uzakta Büyükada, 100 metre uzakta Küçükada vardır, bu adalarda yerleşim yoktur. Yarımadanın güneydoğusundaki Kum Burnu, kuzeybatısındaki Kara Burun ve Mordoğan'daki Ayıbalığı Koyu'nda falezler görülmektedir (Fotoğraf 1.2).

Fotoğraf 1. 1: Ayıbalığı Koyu'nda Bulunan Seal Beach Club

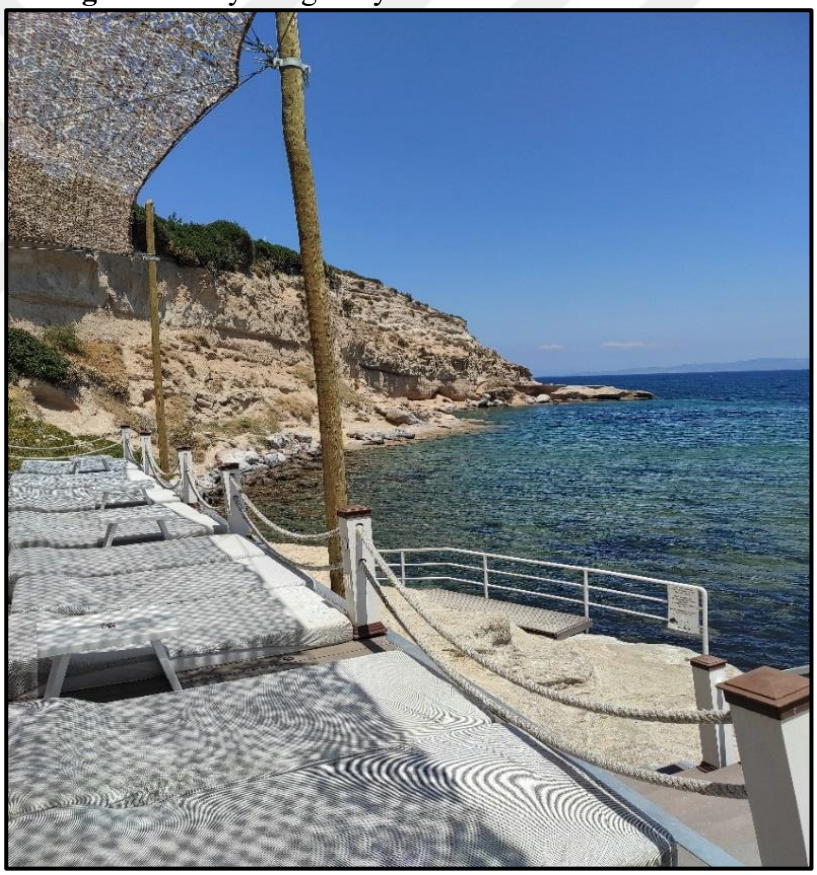

Doğanın milyonlarca yılda oluşturduğu doğa anıtları olarak bilinen ve korunma altına alınması gereken falezli kıyılar, kıyı turizmine uygun değildir. Ancak ülkemiz genelinde olduğu gibi Karaburun'da da falezlerin üst kısımları turistik tesisler için kuruluş alanı, falezlerin önündeki dar plajlar da güneşlenme ve diğer rekreatif faaliyetler için kullanılmaktadır (Fotoğraf 1.1).

Fotoğraf 1. 2:Seal Beach Club'ta Kristalen Şist, Kalker ve Grelerden Oluşan Dik Falezler

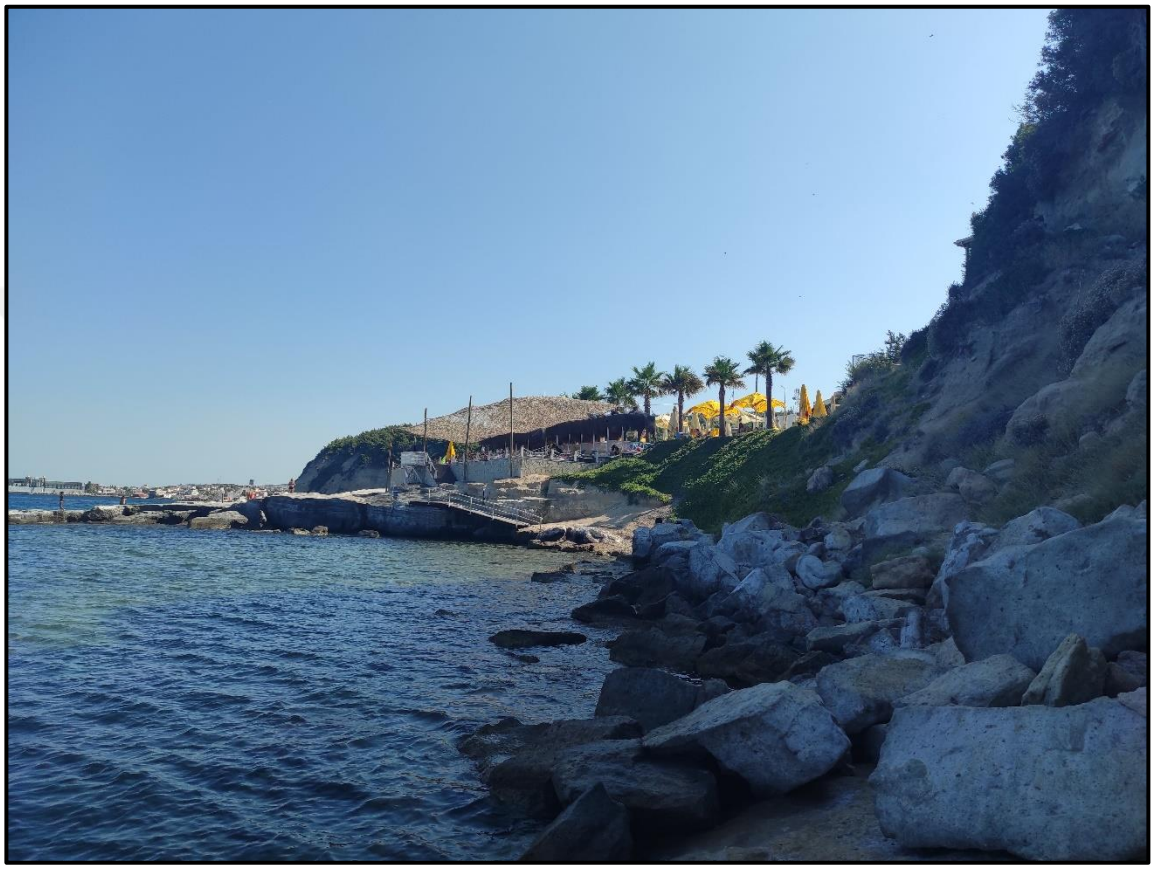

Kıyılarda plaj şekilleri nadir görüldüğünden işletme sayısı fazla değildir. Taşlık arazinin varlığından ötürü tesisler kıyı gerisindeki kıyı etkileşim kuşağında kurulabilmektedir. Var olan işletmeler de kıyı kuşağının dar olmasından ötürü oldukça küçüktür. Hamzabükü, Yeniliman, Ardıç Plajı, Bodrum Plajı'nda bu tür küçük işletmeler görülmektedir. Dolungaz Koyu'nda kamping alanları bulunmaktadır. Bunun dışında İncirlikoy, Kuyucak Koyu, Mimoza Koyu, Boyabağı Koyu, Kocakum Plajı, ve Ayıbalığı Koyu'nda (Fotoğraf 1.1) orta büyüklükte işletmeler bulunmaktadır. Kumbükü Koyu, Alman Koyu, Beyaz Kayalar Koyu, Badembükü (Fotoğraf 1.3), Kaynarpınar (Fotoğraf 1.4) gibi koylarda ise tesis bulunmamaktadır.

Araştırma alanı, konumu itibariyle açık denize baktığı için, suyun dolaşım içinde olması burada denizin temiz olmasını sağlamaktadır. Yarımadanın tenhalığı, kıyıdan itibaren denizin birden derinleşmesi, kirlilik taşıyacak hiçbir derenin kıyıya gelmemesi,

kıyılarda hiçbir sanayi tesisinin bulunmaması ve yoğun kentleşmeye maruz kalmaması bu kıyıların temiz kalmasında rol oynayan diğer etkenlerdendir. Olumsuz hava koşulları nedeniyle oluşan dalga ve çalkantılı durumlar dışında deniz suyu oldukça berraktır.

Fotoğraf 1. 3: Badembükü Sahili

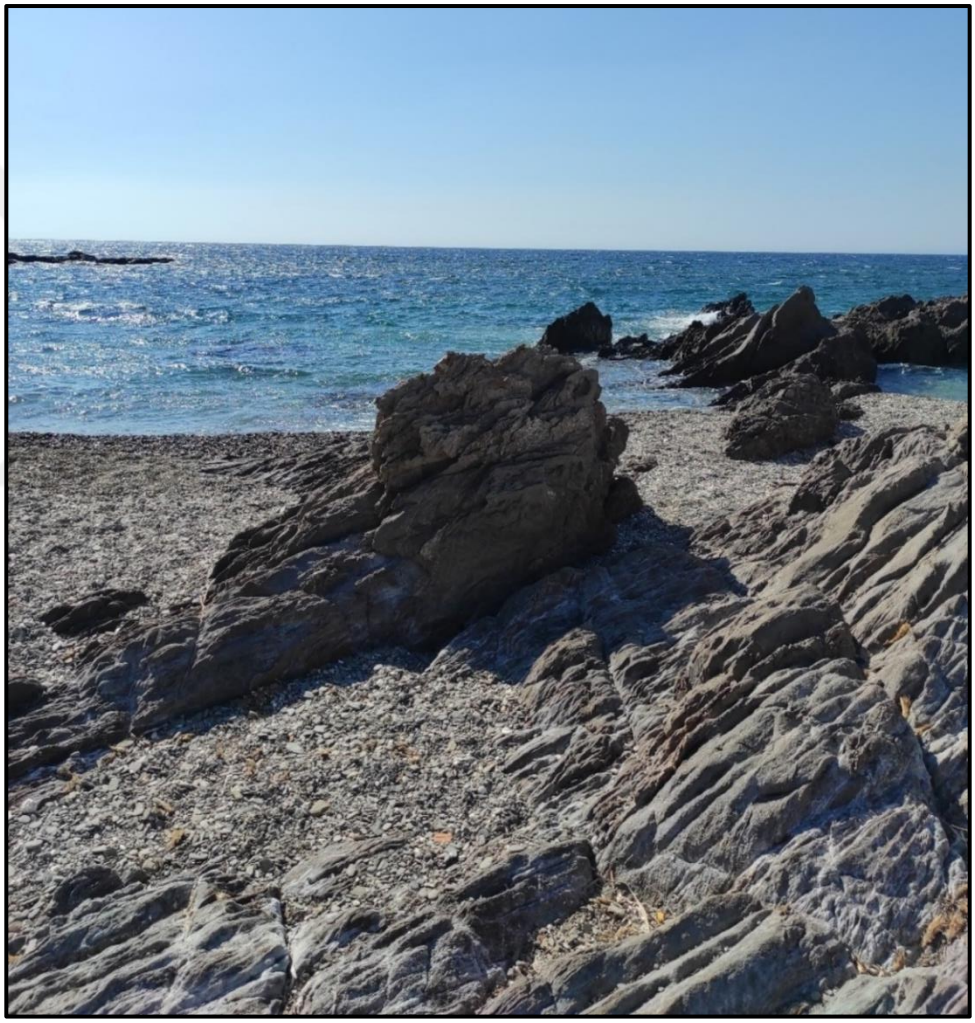

Yarımadanın batı bölümünde yer alan Badembükü'nde tesis yoktur. Taşlık yapısından ötürü çevrede yaşayanlar ve turistler tarafından pek tercih edilmemektedir. Badembükü açıklarında balık yetiştirme çiftlikleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 1. 4: Kaynarpınar Boyabağ Arasında Yer Alan Yerel Halkın Dombarcık Adını Verdiği Sahil

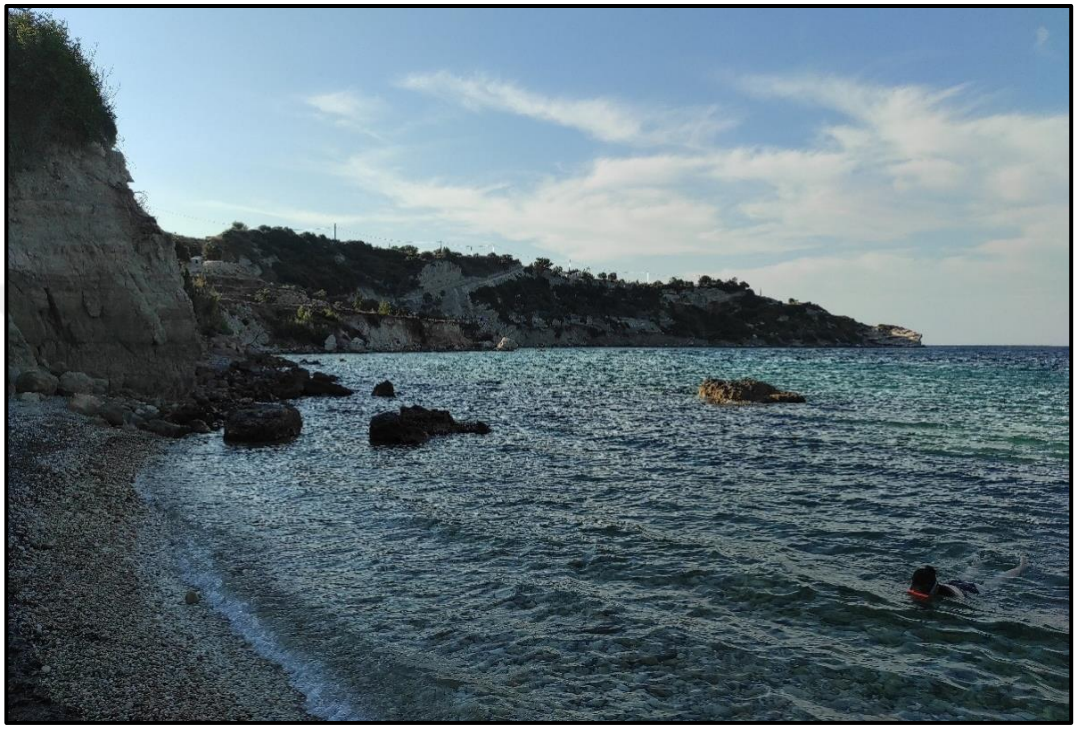

Dik dağlık yapısı gereği, kumsaldan çok kayalık yapıya sahip olan Karaburun, doğal plajlar açısından fakirdir (Fotoğraf 1.3, 1.4 ve 1.5).

Fotoğraf 1. 5:İncirlikoy- Karaburun Arasında Yer Alan Orta Büyüklükte Bir İşletme

Yeniliman'da küçük bir işletme bulunmaktadır. Bu tesis, restoran hizmeti de vermektedir. Yarımadanın genelinde olduğu gibi Yeniliman'da da çakıllı plaj mevcuttur (Fotoğraf 1.6).

Fotoğraf 1. 6: Yeniliman Sahili

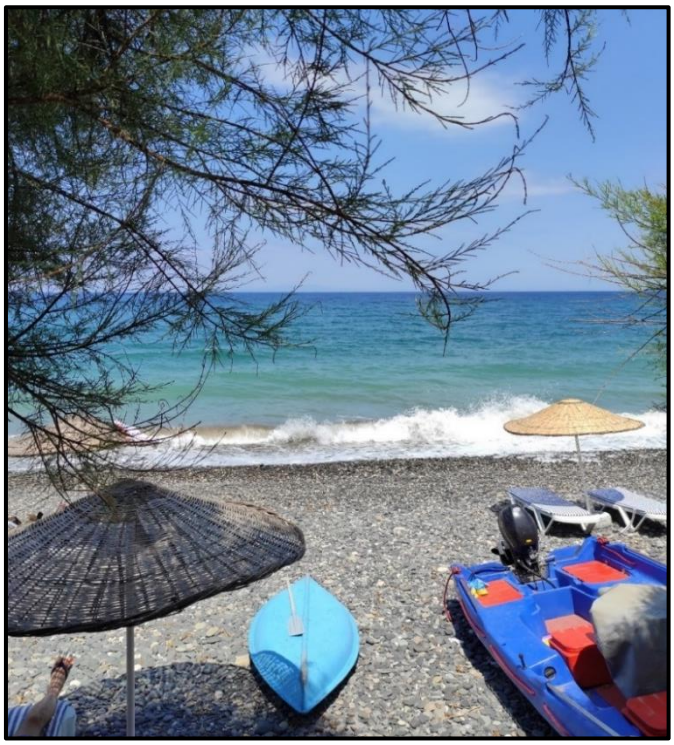

Doğal plajlar sadece Ardıç Plajı, Bodrum Plajı ve İncirlikoy'da görülmektedir. Ardıç ve Bodrum plajlarında ince kum varken İncirlikoy'da küçük çakıl- iri kum karışımı materyal bulunmaktadır (Fotoğraf 1. 7).

Fotoğraf 1. 7:Ardıç Koyu

Kıyı turizminde bir diğer uygulama, günlük tekne turlarıdır. Tekne gezileri yarımada içerisinde yaz döneminde oldukça yoğun talep görmektedir. Çeşitli tur firmaları, belirlenen güzergâhlar üzerinde, 30-35 kişi kapasiteli teknelerle, günübirlik gündüz ve mehtap turları düzenlemektedir. Dolungaz, Mimoza, Olcabük, Aşıklar Koyu, Akbük Koyu ve Büyükada rotası ile Mimoza, Olcabük, Aşıklar Koyu, Akbük Koyu, Ağ Limanı, İçmekıyısı ve Büyükada rotası yarımadada en çok kullanılan güzergâhlardır (Şekil 1.2). Zaman zaman şiddetlenen rüzgar, seferlerin iptal olmasına sebep olabilmekte ancak koşullar uygun olduğu takdirde genellikle 11.00-18.00 saatleri arasında 6-7 saat süren tekne gezileri yapılabilmektedir.

Şekil 1. 2: Tekne ile Günlük Tur Hatları

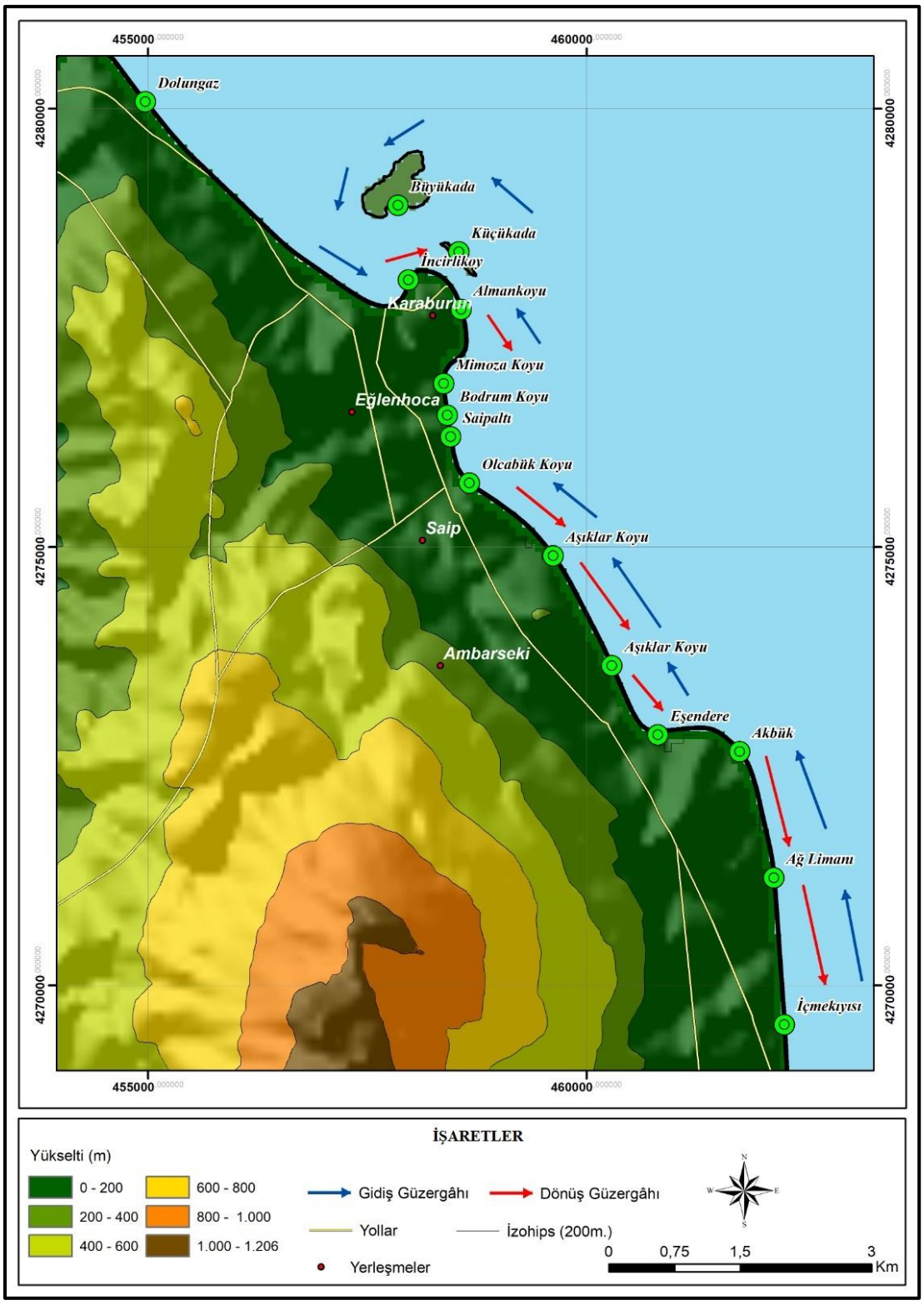

Yaz döneminde başlayan İZDENİZ yaz seferleriyle Karşıyaka-Mordoğan arasında da seferler düzenlenmektedir. Günde sadece bir kez gidiş- dönüş seferi çalışmakta olup, Karaburun iskelesinin vapur sığabilecek yeterli genişliğe sahip olmamasından dolayı sadece Mordoğan iskelesi yarımadadaki tek durak olarak kullanılmaktadır.

Yarımada içerisindeki tekne turlarına ek olarak Foça bağlantılı turlar da yapılmaktadır (Şekil 1.3). Yaz döneminde gerçekleştirilen Foça kalkışlı bu turlara yoğun talep olmadığı için sefer sayısı kısıtlıdır, günübirlik veya bir günlük konaklamalı şekilde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 1. 3: Foça- Karaburun Tekne Turu Güzergâhı

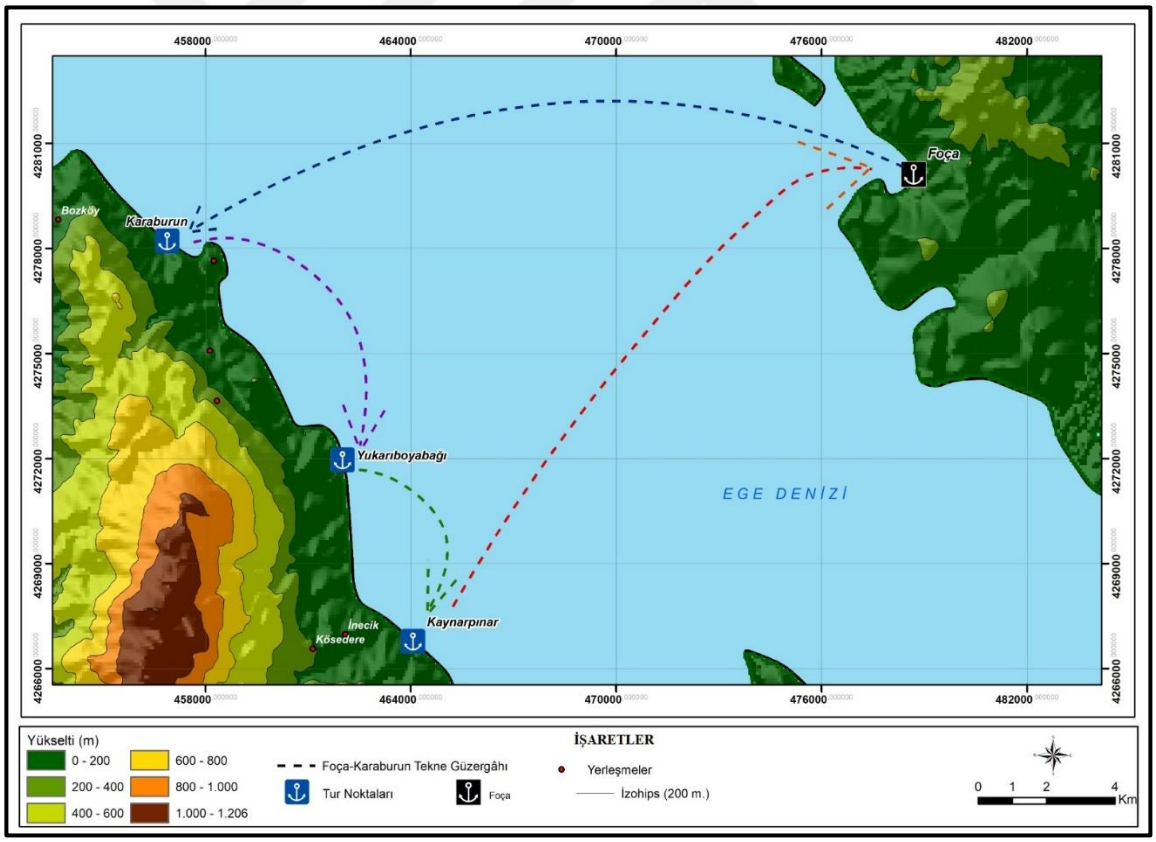

Foça-Karaburun turunda ilk durak Kaynarpınar'dır. Tur yapılan küçük tekneler buradaki balıkçı barınağına girebilmektedir. Kaynarpınar'dan sonra Yukarıboyabağı

Koyu'na gidilmektedir. Yarımadanın doğu kıyılarının bir kısmının görülebildiği bu tur, genellikle bir gün konaklamalı şekilde gerçekleştirilmektedir.

Tur tekneleriyle seyahat eden turistler yarımada açıklarında denize girebilmekte, yaban hayatını ve flora çeşitliliğini gözlemleyebilmektedir (Fotoğraf 1.8).

Fotoğraf 1. 8: Yarımada Açıklarında Tur Tekneleri

İnsanlığın yerleşik hayata geçtiği günden bu yana temel iskan alanı olan kıyılar, geçmişten günümüze yoğun bir kullanımla birlikte bozulmaya da en elverişli bölgeler haline gelmiştir (İstanbullu Dinçer ve Çakmak, 2016: 65-66). Kıyıların genel itibariyle; ticaret, sanayi, yerleşim ve turizm gibi pek çok alan için birincil derecede kullanım alanı oluşturması bu bölgelerin çoklukla taşıma kapasitesini aşabilecek yoğunlukta kullanılmasına da sebep olmaktadır. Bu sebeple kaynakların sürdürülebilir kullanımı

ilkesi kıyı turizminde de uygulanması zorunlu bir koruma modeli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Karaburun Yarımadası, coğrafi koşulları itibariyle oldukça dar bir kıyı şeridine sahip olduğu için tesis kurulumunda birtakım zorluklarla karşılaşılmaktadır. Bundan ötürü tesis sayısı sınırlı olup var olan tesisler de koşulları uygun olan dar alanlarda varlık göstermektedir. Yarımadanın özellikle batı kıyılarında işletme yok denecek kadar az olmakla beraber pek çok koy ve körfezde işletme dahi bulunmamaktadır. Doğu kıyılar, batı kıyılarla mukayese edildiğinde, erişim kolaylığına sahip olduğu için burada daha çok tesis görülmektedir. Yarımada doğal plajlar açısından fakirdir. Ardıç Plajı, Bodrum Plajı ve İncirlikoy dışında tüm kıyı şeridi taşlıktır.

Kıyı turizmi nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerden etkilenmektedir. Yarımadada nüfusun az olması, kıyılarda yapılaşmanın az olması ve kırsal ekonomik faaliyetlerin olması araştırma alanında kıyı turizmi için boş kıyılar yaratmıştır.

Kıyı turizmi nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerden etkilenmektedir. Yarımadada nüfusun az olması, kıyılarda yapılaşmanın az olması ve kırsal ekonomik faaliyetlerin olması araştırma alanında kıyı turizmi için boş kıyılar yaratmıştır.

Ülkemizde turizmin en fazla geliştiği İzmir-Antalya arasındaki kıyı, ekonomik faaliyetler ve nüfus açısından da turizme uygunluk göstermektedir (Doğaner, 2001: 14). İzmir'in uzun kıyı şeridinde bir yarımada olan Karaburun, idari olarak Karaburun ilçesinin tamamını ve Urla ilçesine bağlı Balıklıova Mahallesi'ni kapsamaktadır. Bu alanlar kıyı turizmine uygun özellikler göstermektedir. Yarımadanın büyük oranda kırsal kimliğini koruması, yakın zamana kadar kıyıda yerleşik nüfusun az olmasını da sağlamıştır. Bunun sebebi, tarım ve hayvancılıkla ilgilenen nüfusun yerleşim için yarımadanın iç kısımlarını tercih etmesiydi. Yerli nüfusun tercih etmediği boş kıyılar turizm tesisleri için uygun alanlar yaratıyordu ancak ikinci konutların yarımadada hızla yükselme eğilimine girmesiyle kıyılar dolmaya başlamıştır. Karaburun Yarımadası'nda bulunan ve kıyıda yer alan yerleşimlerin 2020 yılı nüfusları şöyledir: Balıklıova Mahallesi 1113, Karaburun

İskele Mahallesi 1885, Karaburun Merkez Mahallesi 1289, Mordoğan Mahallesi 4879 (TÜİK, 2020).

Araştırma alanında kıyı yerleşim birimlerinin gelişimi turizm ile olmuştur. Gerek tekne turlarıyla gerekse kıyı olanaklarının geniş olmasıyla, burada tanınırlık artmış ve kıyılar boyunca ikincil konut artışı yaşanmıştır. Normal koşullar altında, köyler kıyıdan içeride fakat kıyıya yakın mahalleler şeklindeyken, köyün ortak kullanımına açık olan kıyı şeridinin boş olması turizm tesislerine kuruluş yeri sağlamaktadır. Ancak Karaburun'da insanların kent ortamının gürültüsünden uzaklaşıp doğayla iç içe olma isteği, deniz, kum ve güneşin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisi, deniz kıyısındaki konutların iyi bir yatırım aracı olarak görülmesi, turistik ve rekreatif aktivitelerin özellikle deniz kıyılarında toplanması, devletin bu konudaki yatırımları desteklemesi, deniz kıyısında ev sahibi olmanın toplum içinde 'sınıf atlamak' olarak görülmesi, insanların hareket kabiliyetlerinin artışı gibi nedenler, kıyılardaki ikinci konutların sayıca artışını hızlandırmıştır (Kılıçaslan, 2006: 148). Karayolunun araştırma alanına gelmesi ve yerel yönetimlerin Karaburun'a yerleşmek isteyenlere uygun fiyatlı arsa temini gibi teşvik unsurlarıyla birlikte 1975 yılı ve sonrasında, ikincil konutlar gelişmeye başlamış bunun sonucunda yarımada gelişme göstermiştir. Bu gelişme öncelikle yarımadanın daha kolay erişilebilir yerlerinde görülmektedir. Balıklıova, Karaburun İskele Mahallesi ve Mordoğan'da ikincil konutlar kıyı şeridi boyunca görülmektedir (Fotoğraf 1.9, 1.10 ve 1.11).

Fotoğraf 1. 9: Balıklıova'da Kıyı Boyunca Görülen İkinci Konutlar

Yarımadaya gelen kesimin çok büyük çoğunluğunu 65+ yaş nüfusu oluşturmaktadır. Emekli olduktan sonra buraya yerleşmeyi tercih eden nüfusun genellikle İzmir'den geldiği bilinmektedir. Kıyı şeridinin doğu bölümlerinde İncirlikoy, Karaburun, Alman, Mimoza, Bodrum, Akbük, Boyabağ, Kaynarpınar, Ardıç, Ayıbalığı, Mordoğan ve Manal koy ve körfezleri haricinde, arazinin dağlık yapısından dolayı tesisler yaygın değildir ve boş kıyılar çoğunluktadır.

Fotoğraf 1. 10: Karaburun İskele Mahallesi'nde Yer Alan İkinci Konutlar

İkincil konutların büyük yer kapladığı Mordoğan'da Karaburun nüfusunun %43'ü yaşamaktadır (Fotoğraf 1.11).

Fotoğraf 1. 11: Mordoğan'da Yer Alan İkinci Konutlar

Bina şekilleri ise ağırlıklı olarak müstakil villa, nadiren de site türündedir. Mahremiyet ve sessizlik ihtiyacından ötürü apartman ve site tarzı konutlar pek tercih edilmemektedir. Bu konutlarda kalabalık nüfuslar barınmamaktadır, yılın büyük çoğunluğunda boş olan ikinci konutlar yaz döneminde dolmaktadır. Yaz döneminde genellikle 65+ yaş eşlerin geldiği, nadiren çocuklarının da ziyaret ettiği türdedir. Dolayısıyla yarımadada yürütülen turizm faaliyetlerine en çok talep yaşlı nüfustan gelmektedir.

1.1.2. Su Altı Dalış Turizmi

Su altı dalış turizmi; su altı dünyasının flora, fauna ve arkeolojik kültür varlıklarını görmek, fotoğraflamak ve sportif balık avlama amaçlı olarak gerçekleştirilen tanıtım, sportif ve eğitim amaçlı dalışlar ile kıyıda verilen konaklama ve ağırlama hizmetleri içine alan bir alternatif turizm çeşididir (Yaşar, 2011: 36). Bu turizm türünün gelişmesi üzerinde; kıyı ve su altı jeomorfolojisi, iklim, deniz fauna ve florası, sualtı arkeolojisi, liman hizmetleri ve konaklama gibi fiziki ve beşeri altyapının etkisi bulunmaktadır.

Turizmin gelişmiş olduğu kıyılarda antik kent kalıntıları, yerli halk için manevi değeri olan unsurlar ve turizm karşılıklı ilişki içerisindedir. Farklı kültürlere ev sahipliği yapan yarımadada kıyılar her zaman yerleşim için tercih edilen alanlardan olmuştur. Koy ve körfezler üzerinde bulunan çok sayıda antik kalıntı bu durumu doğrular niteliktedir. Kalıntılar dışında araştırma alanında, Kültür ve Turizm Bakanlığının 14 noktayı dalış alanı olarak ilan etmesiyle dalış turizmi konusunda da hızlı bir gelişim yaşamıştır. Araştırma alanı su altının temizliği ve canlı çeşitliliği bakımından dalış turizmi için oldukça uygundur.

Araştırma alanı Ege ve Akdeniz'in nerdeyse bütün su altı endemik canlılarını barındırmaktadır. Bunun dışında levrek, kefal, çipura, orkinos, orfoz ve Akdeniz müreni buradaki temel canlıları oluşturmaktadır. Ancak son zamanlarda bölgede varlığı istenmeyen ve diğer canlılar üzerinde tehdit unsuru oluşturan yeni birtakım lesepsiyen[1] türlerin sayısında artış olmuştur. Bu türlerden bazılarını oluşturan papağan balığı, mürekkep balığı (Fotoğraf 1.12), aslan balığı (Fotoğraf 1.13), melek balığı ve deniz tavşanı bölgede yerleşik hale gelmiştir. Öyle ki geçmişte iki üç farklı türde deniz tavşanı varken, günümüzde türleri yirmiyi aşan türler bölgede görülmeye başlanmıştır. Lesepsiyen türler dışında Büyükada ve Küçükada'nın kıyıya bakan yüzlerinde deniz çayırı (*Posidonia oceanica)* yarımadanın en büyük su altı zenginliklerinden birini oluşturmaktadır. Bu bitki, 30- 35 metre yüksekliğe erişebilen Akdeniz'e özgü endemik bir türdür. Çeşitli deniz canlıları bu bitkiyi bir saklanma aracı olarak kullanmaktadır. Evrimsel olarak karadan denize dönüş yaptığı için kara bitkisi özelliklerini (fotosentez yapma, eşeyli üreme, kökünün olması) korumakta olan bu bitki, karasal oksijenin %20'sini üretmektedir (1 m² de günde 10 ila 14 litre arası oksijen üretmektedir) (Demirak, 2021: 3). Gece dalışları yapıldığında burada gececil hayvanları görmek de mümkündür.

[1]Kızıldeniz'den Akdeniz'e veya Akdeniz'den Kızıldeniz'e göç ederek kendilerine uygun ortamlar bulan, zamanla çoğalıp popülasyonlar oluşturan omurgalı ve omurgasız türlerdir.

Fotoğraf 1. 12:Mürekkep Balığı

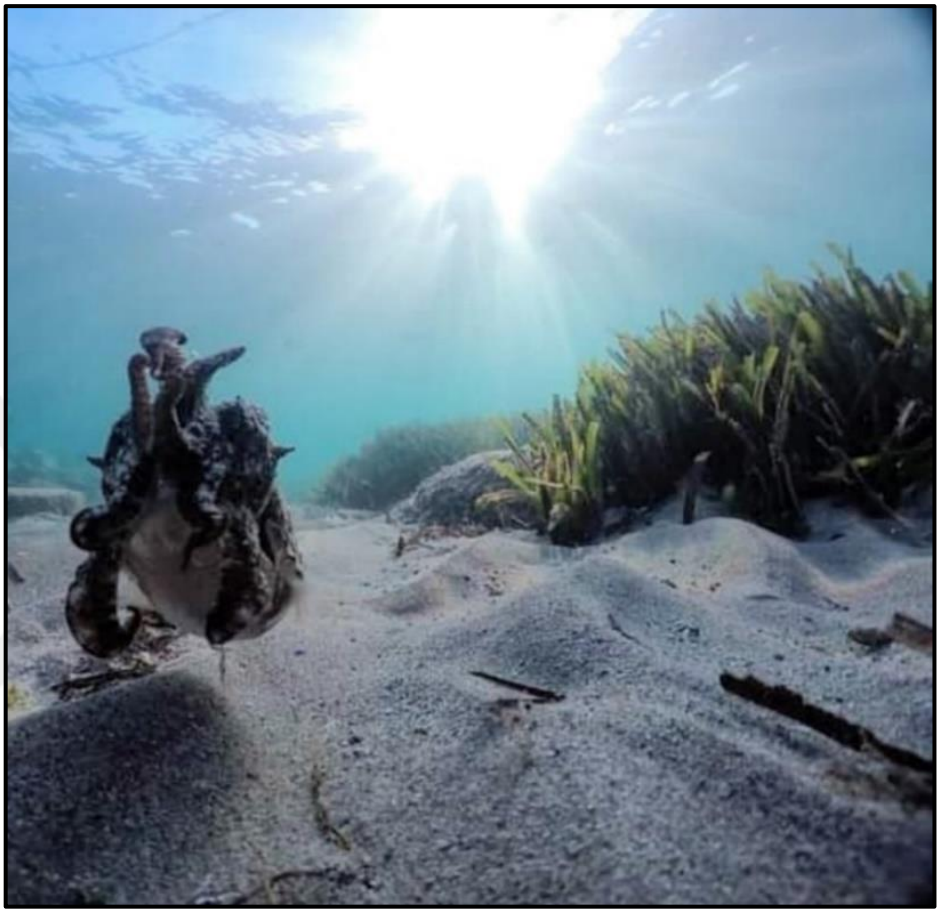

Dalış esnasında yarımadanın ve Ege'nin tektonik oluşum süreçlerini de suyun altında görmek mümkündür. Fay kırıkları dalgıçlar açısından bir cazibe unsurudur. Kırıklardan ötürü 5 metreden 45 metreye kadar ulaşabilen katman katman, adeta bir merdiven gibi iniş sağlayan su, her seviyedeki dalgıç için uygun dalış şartları sunmaktadır.

Fotoğraf 1. 13: Aslan Balığı

Fotoğraf 1. 14: Yarımadada Bulunan Çeşitli Su Altı Canlıları

Su altı canlılarının yanı sıra, 40 yıl boyunca İzmir Körfezi'nde hizmet veren Alaybey (Fotoğraf 1.16) ile 9 Eylül (Fotoğraf 1.15) isimli yolcu vapurlarının, 30 Nisan ve

1 Mayıs 2016 tarihlerinde yapay resif oluşturmak, buna ek olarak dalış turizmine katkı sağlamak amacıyla, Karaburun Büyükada ve Küçükada açıklarında sırasıyla 34 ve 37 metre derine batırılması da su altı zenginliğine katkı sağlamaktadır. Buna ek olarak 'Mordoğan Su Altı Arkeoparkı Projesi' ile yarımadanın Mordoğan Mahallesi'ni hem bilimsel hem de sportif bakımdan bir su altı dalış merkezi haline getirerek bu değerin ülkemize ve dünyaya tanıtılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda bölgeye bir su altı arkeoparkı kurarak bölgenin dalış turizmi potansiyelini arttırmak, ayrıca bölgeyi bilimsel çalışmalar yapılan bir yer haline getirmek hedeflenmektedir. Bu sayede bölgenin kültürel ve ekonomik açıdan değer kazanması öngörülmektedir.

Fotoğraf 1. 15:9 Eylül Batığı

Deniz kültürünü geliştirmek, daha önceki zamanlarda var olan ancak yanlış avlanma ve bilinçsizlik sonucunda nesilleri tükenen veya tükenmekte olan balık türlerinin yeniden üremesini sağlamak ve dalış turizmi açısından Mordoğan'ın potansiyelini artırmak amacıyla 2008 yılında yapay resifle başlayan 'Mordoğan Su Altı Arkeoparkı Projesi', 2009 yılında su altı arkeoparkı kurulmasıyla devam etmiştir. Ayrıca bu yapay resif sınırları içine, Urla Sualtı Arkeoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi, Mordoğan Belediyesi ve İzmir Sualtı Derneği iş birliğiyle, M.Ö 600'lü yıllarda Ege Denizi'nde kullanılan ticaret ve savaş teknelerinin imitasyonları batırılarak

bu alanda geçmiş dönemlere ait amforalardan oluşan bir arkeolojik saha kurulmuştur. Yapay resif ve sualtı arkeoparkı uygulaması sayesinde başarı kazanan proje yeni bir gelişme kaydetmiştir. Resiflerin genişletilmesi ve su altı turizmine yeni bir boyut kazandırma amacıyla Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan bir C-47 tipi uçak temin edilerek 21 Mayıs 2011 tarihinde daha önce koordinatları belirlenen bölgeye batırılmıştır. Böylece Türkiye'de ilk ve tek olan yapay resif, tarihi tekneler ve bir uçaktan oluşan su altı merkezi Mordoğan'da kurulmuştur.

Fotoğraf 1. 16: Alaybey Batığı

Yarımadada dört tane dalış okulu bulunmaktadır. Bu okullar, Bluegate Divers Dalış Merkezi, Ege Octupus Dalış Merkezi, Efes Dalış Merkezi ve Karaburun Dalış Merkezi'dir. Sezon içerisinde toplamda yaklaşık 1500 kişi dalış yapmaktadır. Yarımada yurt içi ve yurt dışından dalış meraklılarını ağırlamaktadır. Dalgıçlar ağırlıklı olarak yurt içinden, özellikle İstanbul, Ankara ve Bursa'dan gelen turistlerdir. Yurt dışından gelen turistler ise yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları ağırlıktadır. Eğitimlerini tamamlayan dalgıçlar, farklı derinliklere ve coğrafi görünümlere sahip olan Büyükada, Küçükada,

Domuzburnu ve Aslankayası mevkilerindeki 14 farklı noktadan dalış yapabilmektedir (Şekil 1.4 ve Tablo 1.7).

Şekil 1. 4: Karaburun Çevresinde Dalış Noktaları

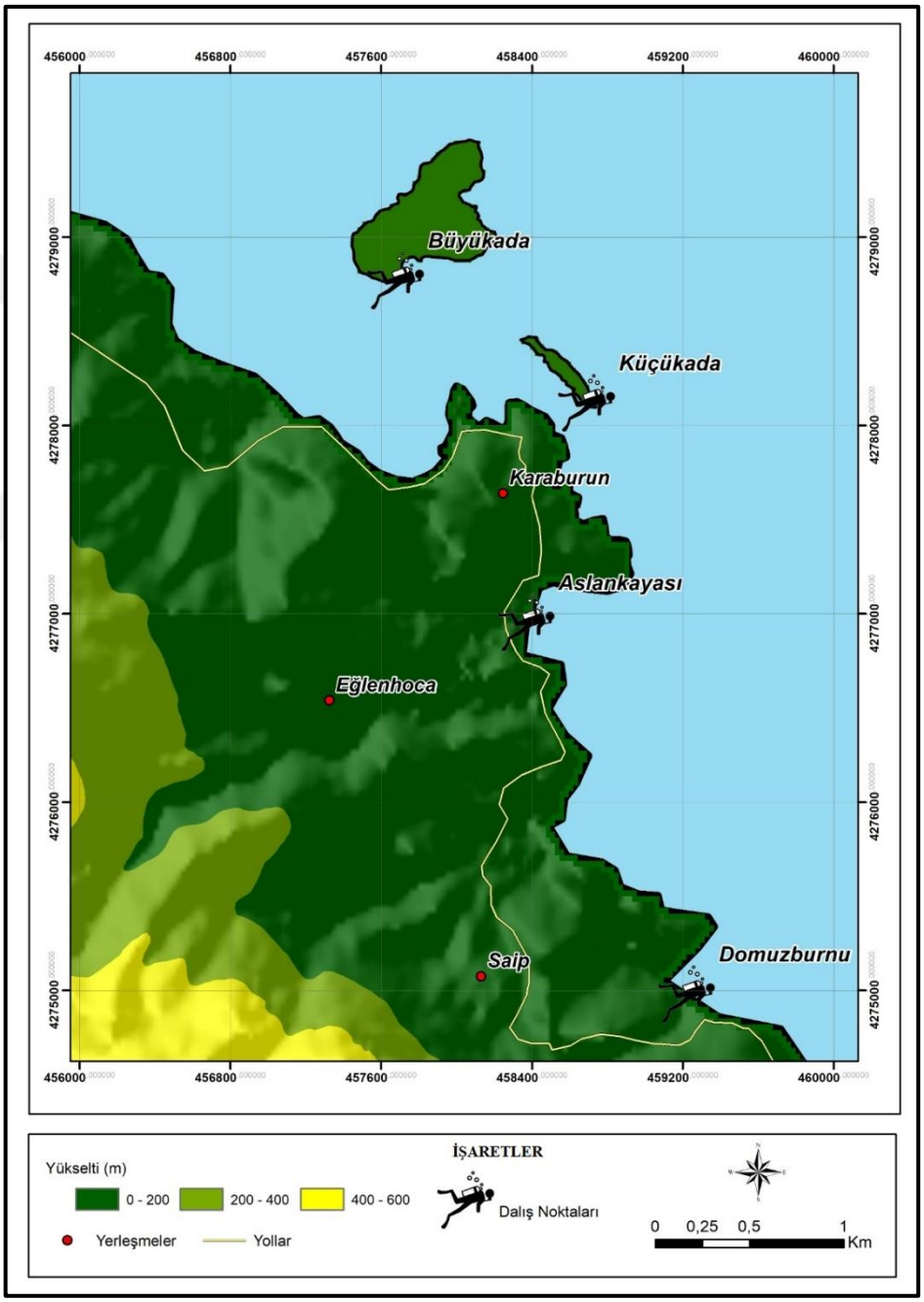

Yarımadada bulunan dalış noktaları ise şöyledir:

Tablo 1. 7: Karaburun Yarımadası'nda Bulunan Sualtı Dalış Noktaları

	Dalış Noktası	**Dalış Alanı**	**Derinlik (m)**
1	İrem& Mete 1. Parkur	Büyükada	30-35
2	İrem& Mete 2. Parkur	Büyükada	35-40
3	Çapa	Büyükada	18-20
4	Gavur Limanı	Büyükada	30-32
5	İzmir Burnu	Büyükada	25-30
6	Sığlık 1. Parkur	Büyükada	20-25
7	Sığlık 2. Parkur	Büyükada	15-18
8	Ev Taşı	Büyükada	35-40
9	İzmir Burnu	Küçükada	30-35
10	İmbat Burnu	Küçükada	20-25
11	Orta Parkur	Küçükada	20-25
12	Hans Taşları	Küçükada	30-35
13	Aslankayası	Aslankayası	18-30
14	Domuzburnu	Domuzburnu	20

Kaynak: http://www.karaburun.gov.tr/dalis-noktalari (Erişim tarihi 10.08.2021)

Karaburun İskele ve Merkez mahallelerinden görülebilen Büyükada ve Küçükada (Fotoğraf 1.17) su altı dalışı için en çok tercih edilen lokasyonlardır. Birbirine oldukça yakın olan bu iki ada boyutları itibariyle karşılaştırılarak isimlendirilmiştir. Doğal koşullar altında büyümeleri amacıyla uzun yıllar önce adaya bırakılan keçilerin hâlâ yaşamını sürdürdüğü Büyükada, halk arasında Keçi Adası olarak da bilinmektedir.

Büyükada etrafında yapılan dalışlarda; müren, orfoz, sargoz, sinarit, eşkina, lapin, papaz, karagöz, gopez, ıskatarya, deniz tavşanı, deniz yıldızı, birçok kabuklu deniz canlısı, deniz lalesi, ıstakoz, karavida, ahtapot ve nesli tükenmekte olan pinaları görmek mümkündür. Ayrıca geçmiş dönemlerden kalan amfora kırıkları, devasa çapalar ve maden vagonları da su altı ziyaretçilerine dalışları boyunca keyifli anlar yaşatmaktadır.

Küçükada'da dalışlar boyunca görülen büyük yarık ve kavuklarda mürenler yaşamaktadır. Dalışlar boyunca ahtapot, eşkina, çeşitli balık sürüleri, ıstakoz, böcek, deniz kabukluları, deniz tavşanı ve çeşitli bitki türlerini görmek mümkündür.

Fotoğraf 1. 17:Büyükada ve Küçükada

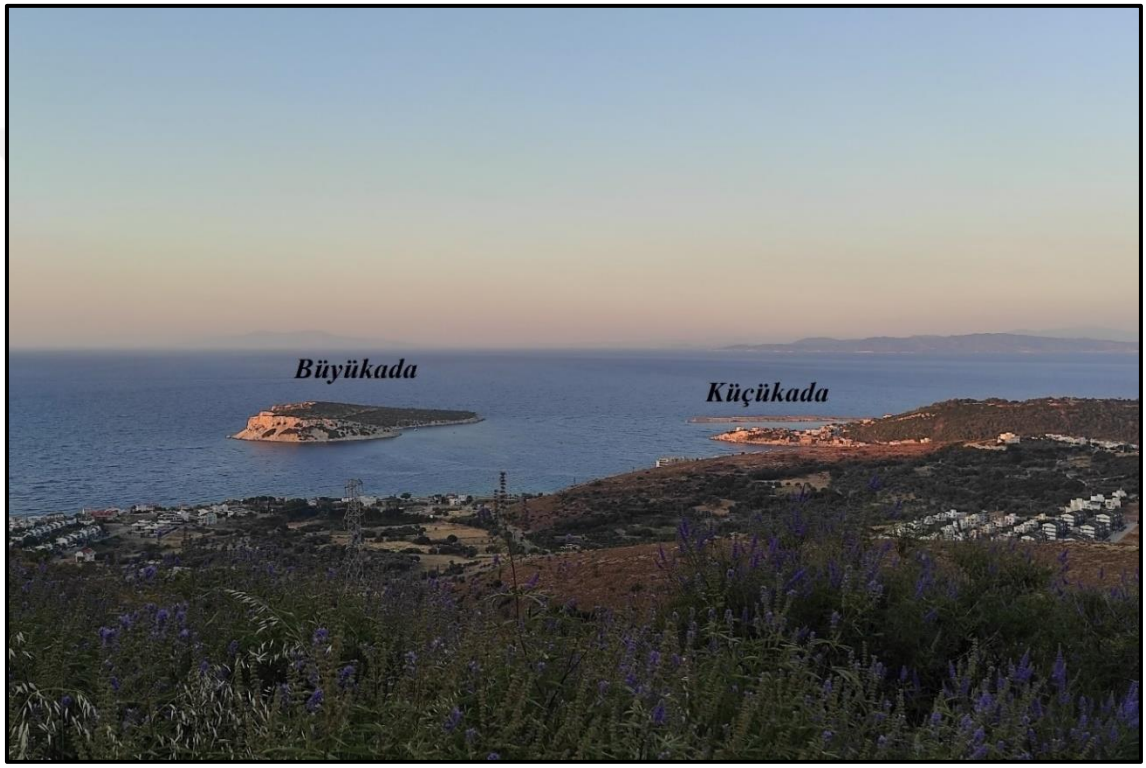

Uzaktan bakıldığı zaman bir domuzu andıran görüntüsü nedeniyle Domuzburnu olarak adlandırılan dalış noktası Olcabük Koyu'na yakındır. Kıyıdan itibaren bir anda 20 metreye varan derinliği sayesinde her türden dalgıcın memnun kaldığı bir lokasyondur.

Karaburun Bodrum Koyu'nda yer alan Aslankayası 18 metreden başlayıp 30 metreye kadar ulaşan bir dalış noktasıdır.

Fotoğraf 1. 18: Dalışa Hazırlanan Dalgıçlar (Bluegate Divers)

Bluegate Divers Dalış Merkezi, su altı dalışı yapmak isteyen turistleri dalışa hazırlamakta ve ardından su altı dalışı için belirlenmiş noktalara götürerek turistlerin mevcut seviyesine uygun noktalarda dalış yaptırmaktadır (Fotoğraf 1.18 ve 1.19).

Fotoğraf 1. 19: Dalış Alanına Giden Dalgıçlar (Bluegate Divers)

Karaburun Yarımadası jeolojik, jeomorfolojik, tarihsel ve biyolojik avantajları sayesinde su altı dalışı için eşsiz bir lokasyon durumundadır. Öyle ki bu durum araştırma alanındaki su altı dalış işletmecileri tarafından: ‘’Kaş’ta balık başına 100 dalgıç, Karaburun’da dalgıç başına 1000 balık düşer.” şeklinde ifade edilmektedir. İzmir’in emektar yolcu vapurlarından olan 9 Eylül ve Alaybey vapurlarının kontrollü şekilde batırılmasıyla birlikte deniz canlıları için yeni ortamlar yaratılmıştır. Çeşitli dalış noktaları sayesinde her seviyedeki dalgıç için uygun dalış koşulları mevcuttur.

1.1.3. Yat Turizmi

Hızla gelişmekte olan turizm endüstrisi, farklılaşan turist eğilimleriyle çeşitlilik göstermektedir. Bilhassa kitle turizminin yarattığı yoğun baskıyı azaltmak ve bu turizm türünün olumsuz etkilerini en aza indirmek için farklı turizm türleri dünyada olduğu gibi ülkemizde de gelişmeye başlamıştır. Yat turizmi de kitle turizminin olumsuz etkilerini azaltan alternatif turizm türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma alanı Ayvalık-Çeşme arasında bulunan yat güzergâhı üzerindedir fakat yarımada koyları rüzgârlara açıktır ve bu nedenle yat turizminde sadece geçiş hattı olarak kullanılmaktadır. Yarımadada yat limanı bulunmamaktadır. En yakın yat limanları Setur Altınyunus Marina, IC Çeşme Marina ve Port Alaçatı Marina’dır (Şekil 1.5).

Şekil 1. 5: Karaburun Yarımadası'na En Yakın Yat Limanları

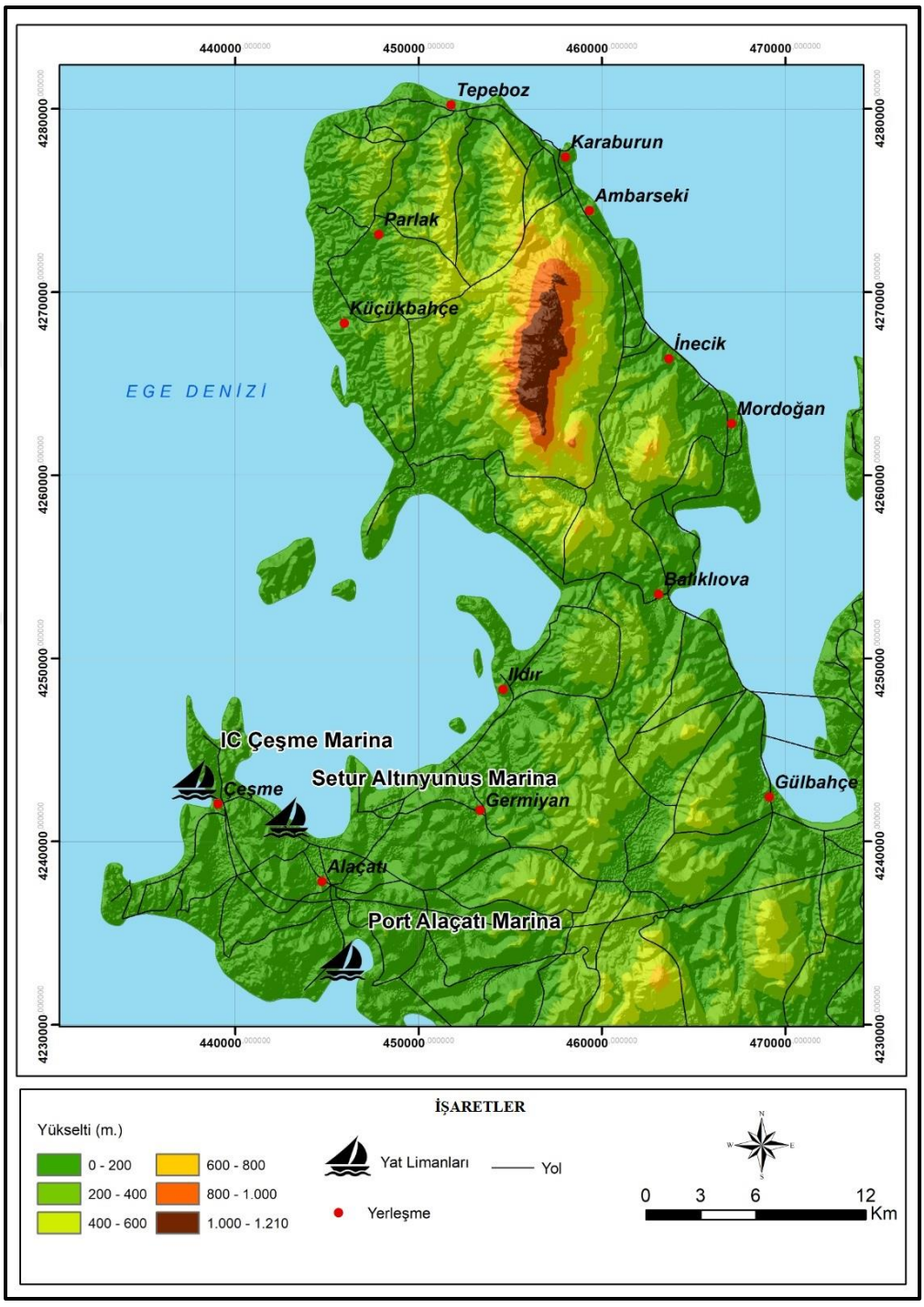

Rekreatif bir faaliyet olan yatçılıkla başlayan yat turizminin, bir turizm sektörü halini alması yatlara ve yatçılara belli başlı hizmetlerin verilmesiyle sağlanmıştır

(Doğaner, 2001: 38). Bu hizmetler kıyılarda halihazırda bulunan limanlardan sağlanmış, gezi sırasında demirleyebilmek için ise birtakım ilaveler yapılarak oluşturulan balıkçı barınakları kullanılmıştır. Yatçılık, limanlar arasında düzenli yolcu ulaşımı sağlama kaygısı olmayan, yük ve yolcu gemisi niteliği taşımayan, gemilere oranla küçük boyutlarda, daha çok gezi, dinlenme ve spor amacıyla gerçekleştirilen rekreatif bir faaliyettir. Yatın, ulaşım, konaklama ve ağırlamada oldukça lüks hizmetler sunması, denizden faydalanma imkanı sağlaması, deniz turizminin önemli bir dalını oluşturan yat turizmini ortaya çıkarmıştır (Doğaner, 1992: 183). Yatçılığın kendisi bir rekreasyonel faaliyet olmakla birlikte yat turizmi; güneşlenme, yüzme, amatör balıkçılık, dalma, rüzgar sörfü gibi diğer pek çok rekreasyonel faaliyete de olanak tanımaktadır (Doğaner, 2001: 38). Deniz turizmi ile bağlantılı olan ve yüksek gelir düzeyine sahip turistlerin tercih etmesiyle son zamanlarda popülerliği artan yat turizmi, gün geçtikçe önemi daha çok kavranan ve ekonomik getirisi yüksek olan bir turizm çeşidi olarak literatürde yer almaktadır (Sevinç ve Güzel, 2016: 90). Bu sektör barınaklar, marinalar, catering gibi altyapı hizmetlerinin yanı sıra idari işlemler, personel ve inşa sanayi gibi boyutları ile geniş istihdam alanları yaratmaktadır.

Dünyada yat turizminin en fazla geliştiği yerler, iklimin, yılın bütün aylarında yatçılığa uygun olduğu yerlerdir. Günlük sıcaklık değerlerinin 20-34°C arasında, günlük güneşlenme süresinin uzun (11-12 saat), bağıl nem oranının düşük (%70'in altı) ve rüzgar hızının yelkenle seyre uygun (7 m/sn'nin altı) olduğu kurak iklimler yat turizmi için uygundur (Doğaner, 2001: 57). Denizin aynı rekreasyonel özelliğinden faydalanan kıyı ve yat turizmi, kıyı jeomorfolojisi açısından birbirinden farklı jeomorfolojik yapı gösteren kıyılarda gelişmektedir. Başka bir ifadeyle yat turizminin varlığı kıyının jeomorfolojik şekline bağlı olarak başlamaktadır. Fakat yatçılığın bir turizm şekline dönüşerek gelişmesi birtakım hizmetlerin verilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Doğaner, 1992: 184). Kıyı turizmine uygun olmayan enine yüksek kıyılarda burun, yarımada ve adalarla hâkim rüzgar yönlerine karşı doğal korunmalı koylar, yatların demirlemesi ve yatçıların denizin rekreatif faaliyetleri açısından yat turizmine uygundur (Doğaner, 1998: 28). Yüksek kıyıların karayolu bağlantısının güç ve yapılaşmaya açılmamış olması da yat turizminin

aradığı ideal ortamı yaratır. Kıyı turizmi gibi yat turizmi de, ekonomik faaliyetler için tarım, hayvancılık veya balıkçılığa daha elverişli olan kırsal alanları tercih etmektedir. Sanayi faaliyetleri için daha önceden belirlenmiş alanlar kıyı turizmine uygun olmadığı gibi yat turizmine de uygun değildir. Bük ve liman adı verilen koyların yapılaşmadan uzak kalması da yat turizmi için uygun ortam oluşturmaktadır (Doğaner, 1998: 30). Kıyının her parçasına ve iç kısımlara karayolu bağlantısı güç olan yüksek kıyılarda rüzgarlara karşı korunmalı koylar yatların demirlemesi için kullanılmaktadır yat turizmine uygun koylar turistik tesisler ile kıyı turizmine açılmıştır.

Araştırma alanında aylık ortalama sıcaklık değerlerinin 20°C'yi aştığı mayıs-eylül, günlük güneşlenme süresinin 11 saati aştığı haziran- ağustos, bağıl nemin %70 altında olduğu şubat- kasım ayları arası dönem ve rüzgar hızının hiçbir ayda 7 m/sn'yi aşmaması, yarımadayı ilkbahar sonu ile sonbahar başı arasındaki dönemde yat turizmine daha uygun hale getirmektedir. Rüzgar hızı yılın aylık bazda hiçbir döneminde 7 m/sn'yi aşmamaktadır ancak günlük basınç farklarından kaynaklanan şiddetli rüzgar, koyların rüzgara açık olmasından dolayı daha çok hissedilmekte ve gün içerisinde yat turizmine elverişsiz koşulların oluşmasına yol açabilmektedir.

Yarımadanın başlıca ekonomik faaliyetlerinin tarım, hayvancılık ve balıkçılık olmasından ötürü kırsal bir karakter taşıması; sanayi faaliyetleri için seçilmiş kıyıların bulunmaması, koyların büyük çoğunluğunun yapılaşmadan uzak olması, yarımadayı beşeri bakımdan da yat turizmine uygun hale getirmektedir.

Araştırma alanının girintili çıkıntılı kıyısı boyunca koylar, doğal liman görevi görmektedirler. Bu kısımlar alçak kıyı özelliği göstermektedir. Doğu kıyılardan itibaren Körfez, Mordoğan İskelesi, Kaynarpınar İskelesi, ilçe merkezi yakınlarındaki Saip İskelesi, ilçe merkezi doğal limanı, yarımadanın kuzeyindeki Yeniliman ve Denizgiren İskelesi denizin karaya doğru girinti yaptığı doğal liman vazifesi gören kıyılardır (Şekil 1.6).

Şekil 1. 6: Karaburun Yarımadası'ndaki Yat Turizmine Uygun Koylar

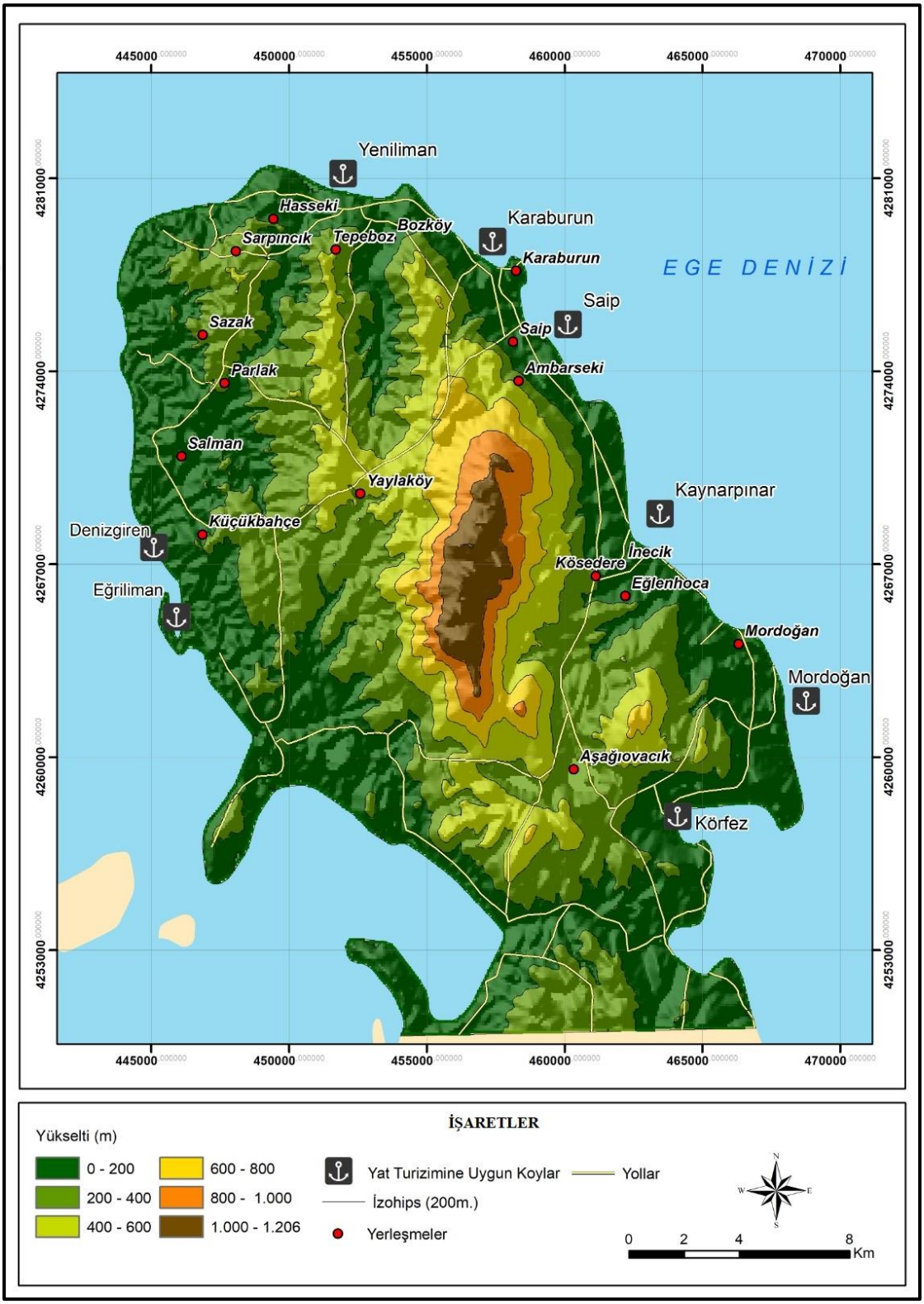

Bu kısımlar dışında kalan yerlerde yüksek kıyılar hâkimdir, dağlar, sahilden 100-200 metre içeriden itibaren ani şekilde yükselmektedir; yarımadanın kuzey ve kuzey doğusunda denize dik, doğu ve batı kısımlarda ise paralel uzanırlar. Yarımadanın batısında yer alan Eğriliman yatların demirlemesine müsaittir ancak burada yat limanı bulunmamaktadır (Fotoğraf 1.20).

Fotoğraf 1. 20:Yat Turizmine Uygun Olan Eğriliman

Kıyı jeomorfolojisine bağlı olarak yarımada genelinde rüzgardan korunaklı koylar bulunmamaktadır. Bu durum yarımadayı yat turizmi açısından elverişsiz bir hale getirmektedir. Yat turizmine uygun olmayan yarımadada yatların demirlemesine uygun büyüklükte iskeleler de bulunmamaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki tekneler ile balıkçı barınakları yarımada genelindeki iskelelere demirlemektedir (Fotoğraf 1.21 ve 1.22). İzmir'de deniz taşımacılığı yapan şirket olan İZDENİZ ise Karşıyaka Mordoğan arasında seferler düzenlemektedir. Karaburun İskelesi'ndeki genişletme çalışmaları sürmektedir, bu çalışmalar tamamlandığında yolcu vapurları Karaburun İskelesi'ne de uğrayacaktır.

Fotoğraf 1. 21: Kaynarpınar İskelesi

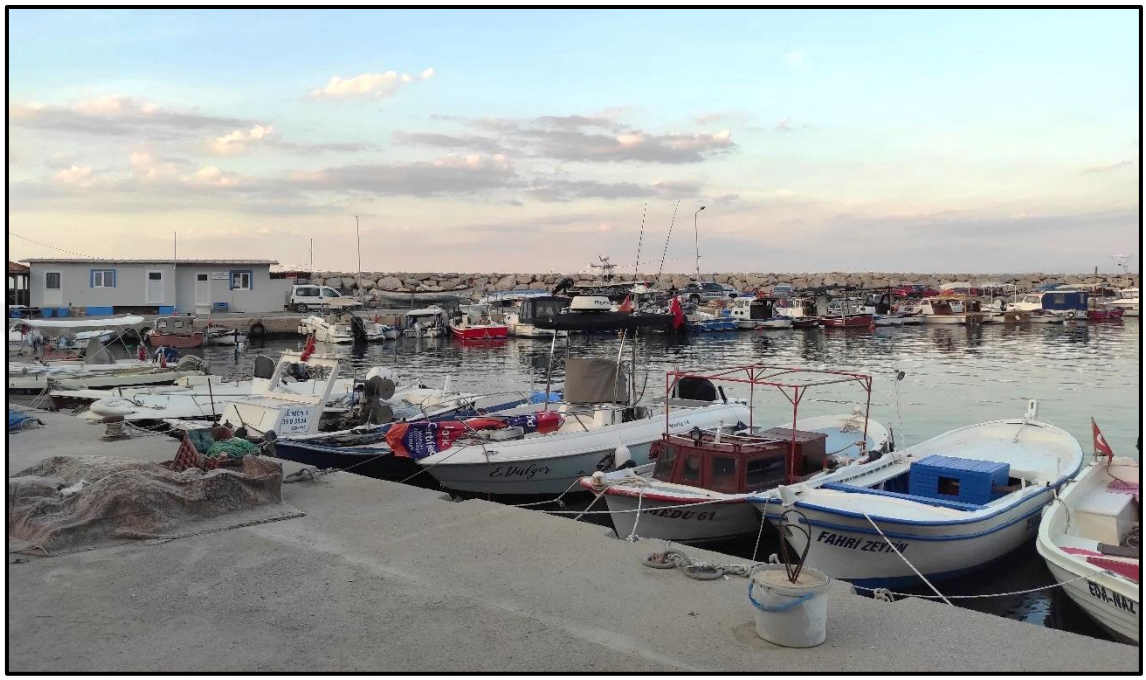

Fotoğraf 1. 22: Karaburun İskelesi

İZDENİZ seferleri haricinde konaklamalı olarak gerçekleştirilen Foça kalkışlı Foça- Karaburun- Çeşme turları yapılmaktadır (Şekil 1.7). Foça- Karaburun- Çeşme turuyla Karaburun iskelesini, yarımadanın kuzey ve batı kıyılarını, Toprak Ada, Küçükada, Kara Ada, Uzun Adalar ve Çeşme'yi görmek mümkündür. Çeşme limanına geçiş yaparken transit log olarak bilinen ''Türk Limanları Yat Kayıt Belgesi'' yani Türk sularında seyir yapan tüm yerli ve yabancı bayraklı teknelerin, seyir ve bulunma için bulundurması gereken kayıt belgesinin talep edilmesi bu tekne turunda maliyeti artırmaktadır.

Şekil 1. 7: Foça- Karaburun- Çeşme Tekne Turu Güzergâhı

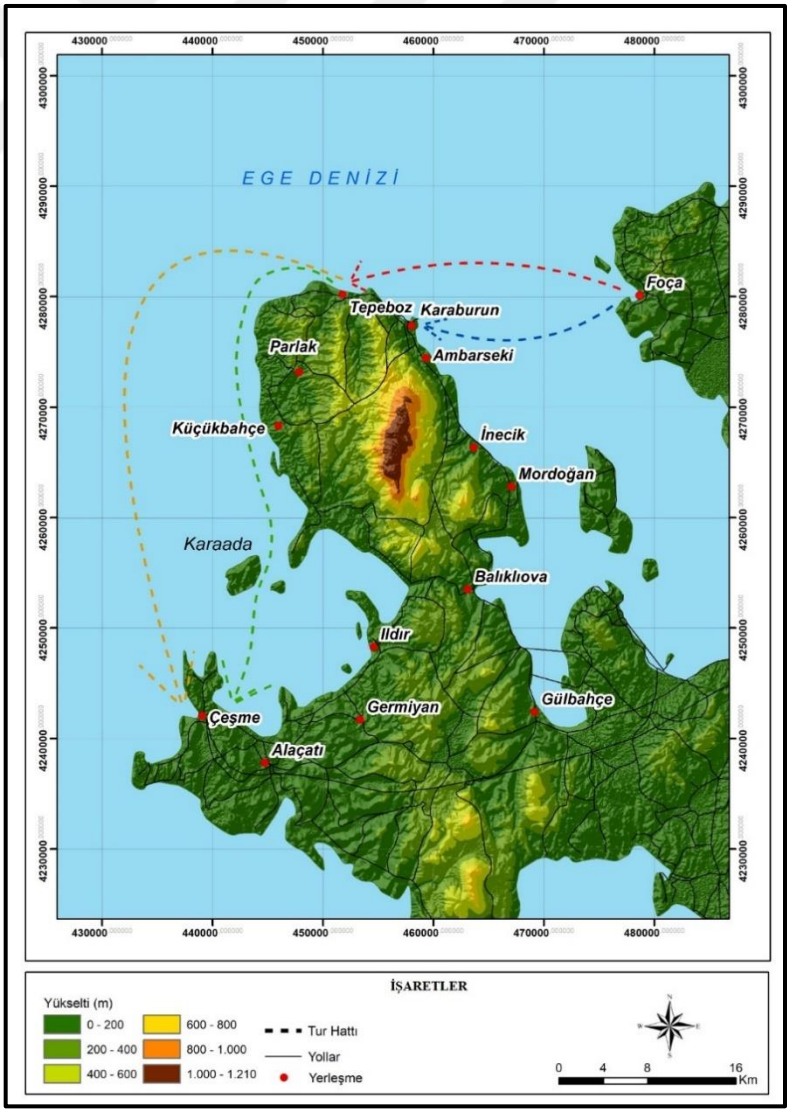

Özetle yat turizmi, sıcaklık ve yağış gibi şartların uygun olduğu, yat demirlemesine ve rekreatif faaliyetlere olanak sağlayan koylara sahip, kıyı turizminin gelişmediği, tarihi ve arkeolojik kalıntılar barındıran, alt yapı ve üst yapı (yat limanı, alışveriş, konaklama vb.) hizmetlerinin gelişmiş olduğu, uluslararası yat turizmi hatlarına yakın alanlarda gelişme kaydetmektedir (Doğaner, 2001:38-39). Yarımada sıcaklık, yağış, güneşli gün sayısı, güneşlenme süresi ve yarımadanın kırsal nitelik taşımasından dolayı koyların büyük çoğunluğunun boş olması gibi koşullar bakımından deniz kaynaklı diğer rekreatif faaliyetlere olduğu gibi yat turizmine de uygundur ancak yat turizminin gelişmesinde en önemli etmen olan kıyı jeomorfolojisi bakımından incelendiğinde, rüzgara karşı korunaklı koyların bulunmaması, burayı yat turizmine elverişsiz hale getirmektedir. Bu sebeple yarımadada marina yoktur, yarımada geçiş yolu üzerinde bulunan bir durak konumundadır. İskeleler ise balıkçı barınakları ve teknelerin demirleyebileceği büyüklüktedir. Vapur ve gemiler nispeten daha büyük olan Karaburun ile Mordoğan iskelelerine demirlemektedir.

Yeniliman, Denizgiren ve Eğriliman koylarının, yarımadanın doğu kıyılarına oranla nüfus ve yerleşmeler bakımından daha seyrek olması burada gerçekleştirilecek yat turizmi faaliyetlerine olanak tanımaktadır. Bu alanlara vapurların demirleyebilmesi için iskeleler yapma ve Yeniliman'daki iskelenin büyütülmesi gibi girişimlerde bulunarak batı kıyıların Yunan Adaları ile olan komşuluğunu avantaja dönüştürmek mümkündür.

1.2. Jeomorfoturizm

Araştırma alanı jeomorfoturizmde kanyon ve mağara turizmiyle ön plana çıkmaktadır. Jeomorfoturizm; bilimsel, kültürel, ekolojik ve estetik değerleri karakterize eden yer şekillerini turistik bir öğe olarak kullanan ve benzer özellikler barındıran kayaç, fosil, mineral ile sedimentler gibi oluşumları içeren jeoturizmden (geoturizm, jeolojik turizm) farklı olarak volkanlar, peribacaları, karstik unsurlar (traverten, obruk gölleri), kıyı jeomorfolojisi unsurları, mağaralar, kanyonlar gibi yer şekillerini kapsayan bir turizm şeklidir (Panizza, 2001: 4 ve Ekinci ve Doğaner, 2012: 396).Ancak burada doğa turizmi ile jeomorfolojik turizm kavramları birbirine karıştırılmamalıdır, öyle ki doğa turizmi

biyotik içeriği ön plana alan ve temelini bitki örtüsünün oluşturduğu bir turizm çeşidiyken, jeomorfolojik turizm abiyotik içeriklidir ve temelinde yer şekilleri vardır (Ekinci ve Doğaner, 2018: 396).

Bir bölgenin jeolojik ve jeomorfolojik değerleri, jeomorfoturizmin gelişimi için çok önemlidir. Bu değerler, jeomorfolojik mirasın turizm açısından eşsiz unsurlarını oluşturmaktadır ancak yer şekillerinin turizme açılması beraberinde birtakım olumsuzlukları da getirdiğinden, turizm faaliyetlerinin yer şekilleri üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için koruma statüsü getirme ihtiyacı doğmuştur. Jeosit tiplerinden olan jeomorfosit, bu tür koruma statülerinden biridir. Reynard'a göre (2005) jeomorfosit; bilimsel, kültürel, tarihsel, estetik, sosyal ve ekonomik olarak değer atfedilebilen yüzey şekillerine karşı gerçekleştirilen olumsuz müdahaleleri engellemek üzere çıkartılan bir koruma statüsüdür. Jeomorfosit sadece belirli bir jeomorfolojik yapının kolayca anlaşılmasını sağlayan bir yeri ifade etmektedir, alan sınırlaması yoktur, dar veya geniş bir alan kaplayabilmektedir (Ekinci ve Doğaner, 2012: 396). Çöl şekilleri, buzullar, buzul örtüleri, volkanlar ve volkanik sistemler, dağ, fluviyal yer şekilleri, nehir vadileri, kıyılar, kıyı şekilleri, resifler, atoller, okyanus adaları, relikt olanlar da dahil glasiyal ve periglasiyal yer şekilleri, mağara ve karstik şekiller jeomorfositlerin ilgi alanına giren yer şekillerinden bazılarıdır (Dingwall vd. 2005: 10).

Koruma statülerinin bir diğerini oluşturan jeopark kavramı, geniş bir alandaki farklı jeomorfosit ve jeositleri içerisinde barındıran alanları ifade etmektedir. Jeopark yapılacak alanda bilimsel açıdan önemli olmak, estetik olmak, bölgede jeolojik, jeomorfolojik, ekolojik, arkeolojik, tarihsel ve kültürel açıdan önemli olmak koşulları aranır (Ekinci ve Doğaner, 2018: 397). Bu statüler dışında dünyada ve ülkemizde çeşitli koruma çalışmaları da yapılmaktadır. UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı) ve JEMİRKO (Jeolojik Mirası Koruma Derneği) bu kuruluşlardan bazılarıdır.

Yer şekilleri ile jeomorfolojik yapı, turizm türünü ve gerçekleştirilecek etkinliklerin çeşidini belirleyen önemli bir etmendir. Kanyon vadiler, mağaralar, volkanik

şekiller, çöl topoğrafyası, dağlar ile yaylalar gibi yer şekillerine ek olarak arazinin eğim ve bakı durumu da gerçekleştirilecek turizm etkinliğini belirlemektedir. Ülkemiz; bilimsel, görsel, kültürel ve ekonomik değeri olan pek çok yer şekli bakımından yüksek bir potansiyel taşımaktadır. Karaburun Yarımadası da çeşitli yer şekillerini barındıran zengin bir coğrafyaya sahiptir.

Kıyı kesiminde bulunan kırık dağları ve bunların D-B doğrultusunda jeomorfolojik birim olarak ayırt edilmesine olanak veren tektonik depresyonları K-G doğrultusunda keserek, İzmir Körfezi ve Sakız Boğazı çöküntüleri arasında kalan bir görünümle kuzeye uzanan Karaburun Yarımadası, karmaşık bir jeolojik yapı ve paleocoğrafik özelliklere sahiptir (Sezer, 1993: 2). Saha, belirgin bir yükselti gösteren dağlık alanlar ve bu dağlık alanın kısa mesafelerde kesilmesi ile ortaya çıkan küçük alüvyal ovalarla şekillenmiştir (Sözer, Mutluer ve Işık, 1989: 15). Bölgenin başlıca yer şekillerinden olan bu depresyonların jeolojik olarak Neojen ve Kuvaterner'de etkin olan yer hareketleri ile oluştuğu bilinmektedir (Koçman, 1992: 33).

İnceleme alanında jeomorfoturizm; kanyon turizmi, mağara turizmi ve dağ turizmi olmak üzere 3 başlıkta incelenmiştir.

1.2.1. Kanyon Turizmi

Genellikle tektonik aktivitelerle oluşan ve kırılma esnasında, kırılma doğrultusunda yeryüzünde meydana gelen hat üzerinde suyun ve erozyonun ortak faaliyetiyle oluşan vadilere kanyon adı verilmektedir (Doğaner, 2014: 37). Dik ve derin yamaçlarıyla, manzara seyretmek isteyen turistler için bir cazibe merkezi olan kanyonlar, uzun yürüyüş (trekking), kaya tırmanışı ve su sporları (kano, rafting) gibi faaliyetlerle spor meraklısı macerasever turistleri kendine çekmektedir (Doğaner, 2001: 168). Ulaşılması ve aşılması oldukça güç yer şekilleri olarak bilinen kanyonların turizme açılmasında ulaşım olanağının sağlanması oldukça önemlidir. Manzaraya hâkim belirli noktalara seyir alanları yapılarak turizme kazandırılmaktadır.

İnceleme alanında kanyon turizmi açısından değerlendirilen tek kanyon Uzundere Kanyonu'dur. Yaylaköy ile Bozköy arasında kabaca kuzey-güney yönlü uzanan Uzundere

Kanyonu, jeomorfoturizm için dikkat çekici bir destinasyon olarak ön plana çıkmaktadır (Fotoğraf 1.23). Bu kanyon Orta Triyas- Kretase yaşlı kireçtaşlarından oluşmaktadır. Akdağ'ın sularını topladığı bir vadi boyunca akan ve yarımadanın en uzun akarsuyunu oluşturan Uzundere'nin sahayı yarması sonucunda, ortalama 13 km uzunluğundaki Uzundere Kanyonu meydana gelmiştir.

Fotoğraf 1. 23: Uzundere Kanyonu

Florasıyla dikkat çeken Uzundere Kanyonu, foto safariye oldukça uygundur. Nerdeyse tüm maki türlerini barındıran kanyon, klimatik ve edafik faktörlere bağlı olarak bitki türlerinin gösterdiği değişimi gözlemlemek açısından da oldukça kıymetlidir.

Fotoğraf 1. 24: Uzundere Kanyonu Florası

Gerek gezi gruplarının münferit çalışmalarıyla gerekse Efes- Mimas Yolu Projesi ve Ege Turizm Derneği'nin oluşturduğu rotaları takiben Uzundere Kanyonu'nu içine alan çeşitli doğa yürüyüşleri yapılmaktadır. Belirlenen rotalardan bazıları şöyledir:

Yaylaköy-Bozköy (Uzundere Vadisi) rotası

Yaylaköy- Bozköy arasında yer alan 11 km uzunluğundaki bu rota orta-zor kategorisindedir. Kızılçam ormanlarının ve makiliklerin yoğun olarak bulunduğu rotada Yaylaköy'deki anıt ağaç olan çınar, Uzundere Vadisi (Kanyonu), doğal şifalı bitkiler (lavanta, gelincik, engerek otu, kekik, karabaş otu, defne, adaçayı, papatya, rezene, kantaron vd.), yabani hayvanlar (yaban domuzu, tavşan), panoramik manzara güzellikleri (kanyon vadi, deniz, Midilli Adası) turizm değeri oluşturmaktadır.

Tepeboz- Uzundere- Yaylaköy rotası

18,5 km uzunluğundaki bu yürüyüş rotası orta- zor kategorisindedir. Parkur, Tepeboz Köyü'nün merkezinde başlayan ve 196 m'den 500'm'ye kadar sürekli yükselen bir rotadır (Şekil 1.8). Yüksek makilik alanlar, eski bir yerleşim yeri olan Tepeboz Köyü,

eski Tepeboz Çeşmesi, Uzundere Kanyonu ile Tepeboz ve Yaylaköy'de bulunan zeytinyağı işlikleri rotanın doğal ve beşeri çekiciliklerini oluşturmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Tanıtım Şube Müdürlüğü, 2015: 190). Akdağ zirvelerinden doğan Uzundere'nin oluşturduğu ve Bozdağ Göleti'nin arkasında yer alan Uzundere Vadisi ise rota üzerindeki doğal çekiciliği meydana getirmektedir. Özellikle baharda zenginleşen doğası ile trekking faaliyetlerine oldukça uygundur.

Şekil 1. 8: Tepeboz- Uzundere- Yaylaköy Rotası

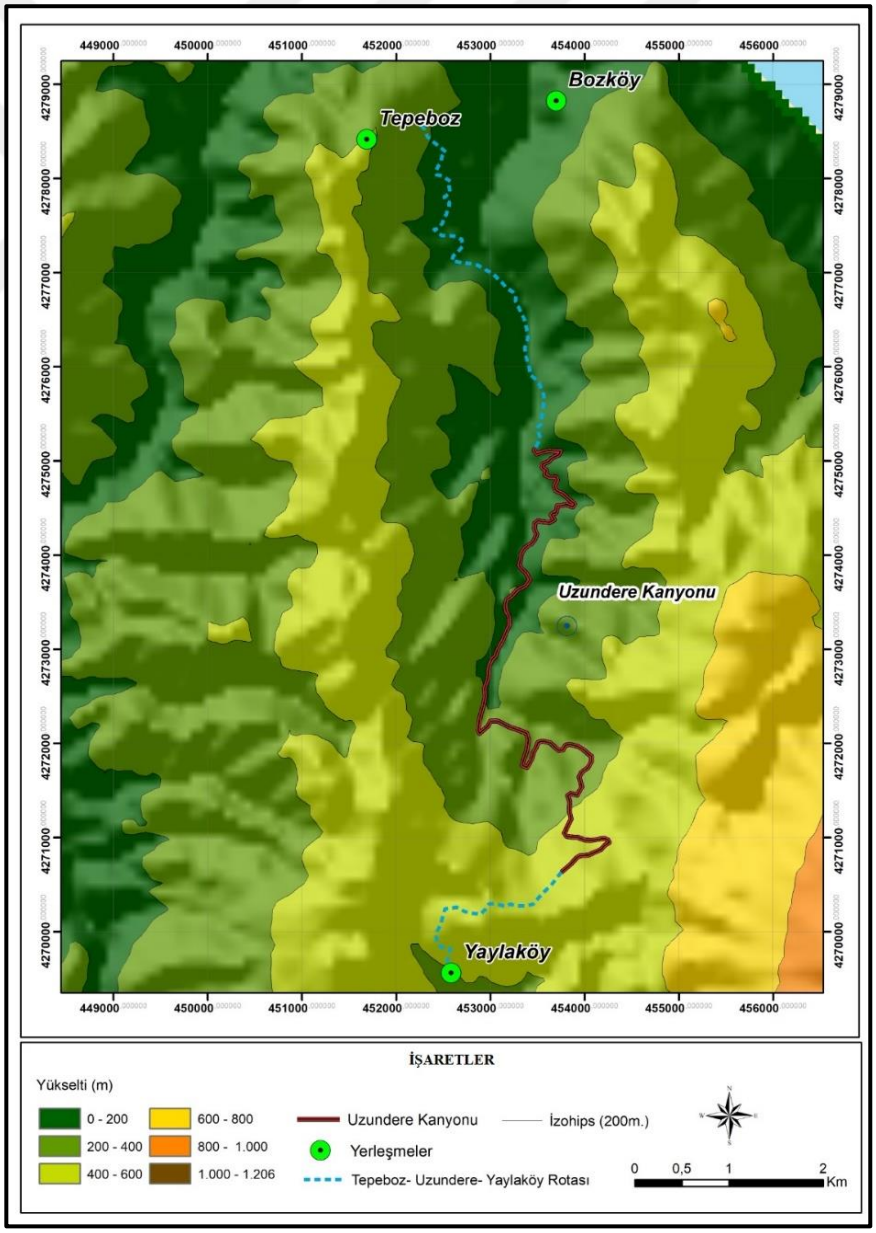

Uzundere Kanyonu; trekking, kaya tırmanışı, foto safari, şifalı bitkiler turu, yamaç paraşütü gibi pek çok sportif faaliyet için büyük bir potansiyel barındırmakta ancak bu faaliyetlerden sadece trekking aktif olarak yapılabilmektedir. Kanyona gereken değerin verilmesi, bahsi geçen diğer aktivitelerin de bölge turizmine kazandırılması için gerekli çalışmaların yetkili kurumlarca yürütülmesi oldukça önemlidir. Pek çok özelliğe sahip bu alana koruma statüsü verilmesi ve bu yolla sahanın koruma altına alınması gerekmektedir. Çeşitli mekânsal düzenlemelerle kanyonun turizm potansiyelini ve tanınırlığını artırmak zaruridir.

1.2.2. Mağara turizmi

Mağaralar, genelde karstik olaylar ve tektonizmanın da yardımı ile meydana gelen, genellikle kireçtaşı (kalker), alçıtaşı (jips), kaya tuzu, dolomit gibi kimyasal tortul kayaçlarda görülen, değişik büyüklüklerdeki yeraltı ve yer üstü boşluklarıdır (Bayrakdar, 2017: 162). İnsanların yeraltına dair merakı, mağara içlerinde tarih öncesi ve tarihsel dönemlere ait bazı izlerin bulunması, mağara havasının içerdiği nem, aşındırma ve biriktirme faaliyetleri ile oluşan çeşitli yer şekilleri, kendine özgü flora ve fauna çeşitliliğinin bulunması, mağaraların; görsel, bilimsel, sportif, kültürel bakımdan ve sağlık bakımından zengin olmasını ve kitlesel turizme alternatif bir tip olan mağara turizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mağaralar, sahip olduğu potansiyel sayesinde doğa, sağlık, inanç, kültür, tersine alpinizm[2] gibi turizm kollarının kapsamına da girmektedir. Mağara cenneti olan ülkemizde yaklaşık 40 bin mağara bulunmakta ancak incelemeler sonucunda belgelenen mağara sayısı yaklaşık 800'dür (Batur vd., 2013: 59).

Doğaner'e göre doğa turizminde mağaralar, görsel ve sportif amaçlı olmak üzere iki şekilde kullanılmaktadırlar. Görsel amaçlı kullanımlar için speleotem şekiller bakımından zengin, dolaşımın kolay olması bakımından yatay yönde gelişmiş, ulaşım olanağı sağlanabilen mağaralar seçilmektedir ve bu alanlarda mağara girişi düzenlenerek mağara turizme açılmaktadır (Doğaner, 2001: 167). Sportif amaçlı kullanımlar için ise

[2] Bilindiği gibi dağcılık sporuna "alpinizm" adı da verilmektedir Dağcılıkta sportif faaliyette hareket yönü aşağıdan-yukarıya doğrudur. Halbuki mağaracılıkta bu yön yukarıdan-aşağıya doğrudur bu yüzden bu tür faaliyetlere "tersine alpinizm" adı verilmektedir(Bayrakdar, 2017: 173).

daha ziyade derinlik ve uzunluk önem kazanmaktadır. Mağaracılar, içerisinde herhangi bir düzenleme yapılmamış olan bu mağaraları, ekip halinde ve özel donanımları ile gezmektedirler. Mağaraların keşfi, tanınması ve haritalanması konusunda sportif mağaracılığın önemli katkıları bulunmaktadır (Doğaner, 2001: 170).

Oldukça çeşitli litolojik birimlerin varlığının saptandığı Karaburun Yarımadası'nda, yüksek alanları pre-Neojen sığ denizel karbonatlı seri; alçak alanları ise şeyllerin baskın olduğu, yer yer kumtaşı ve çörtlerin bulunduğu kırıntılı birimler ve serpantinitler ile Neojen konglomera, kiltaşı, marn ve kalkerler ile volkanikler oluşturmaktadır (Sezer, 1993: 4). Karstik arazinin sahada mevcut olması burada çeşitli karstik şekillerle birlikte mağara oluşumlarını da desteklemiştir. Dipsizkuyu, Peynirini, Hades ve Tezini Mağaraları bunlardan başlıcalarını oluşturmaktadır (Tablo 1.8).

Tablo 1. 8: Karaburun Yarımadası'ndaki Mağaralar

MAĞARA ADI	TOPLAM UZUNLUK	EN DERİN NOKTA
Peynirini	350	-115
Yukarı Deveci	-	-
Tezini	175	-95
Dipsizkuyu	0	-90
Hades	55	-14

Kaynak: (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021)

1.2.2.1. Peynirini Mağarası

Peynirini Mağarası, Karaburun Yarımadası Cıva Madeni mevkiinde bulunmaktadır. Geçmiş dönemlerde içerisinde peynir muhafaza edildiği ve bu sebeple Peynirini adını aldığı düşünülmektedir. Peynir yapımı, gıda muhafazasının en eski yöntemlerinden biridir ve ilk olarak Mezopotamya'da başladığı kabul edilmektedir (Stark, 2007: 333). Üretilen peynirlerin saklanması ve mikrobiyolojik faaliyetlerle olgunlaştırılması için yüzyıllar boyunca mağaralardan faydalanılmıştır (Dağlı, Sert ve Uzun, 2020: 133).

Şekil 1. 9: Peynirini Mağarası Krokisi

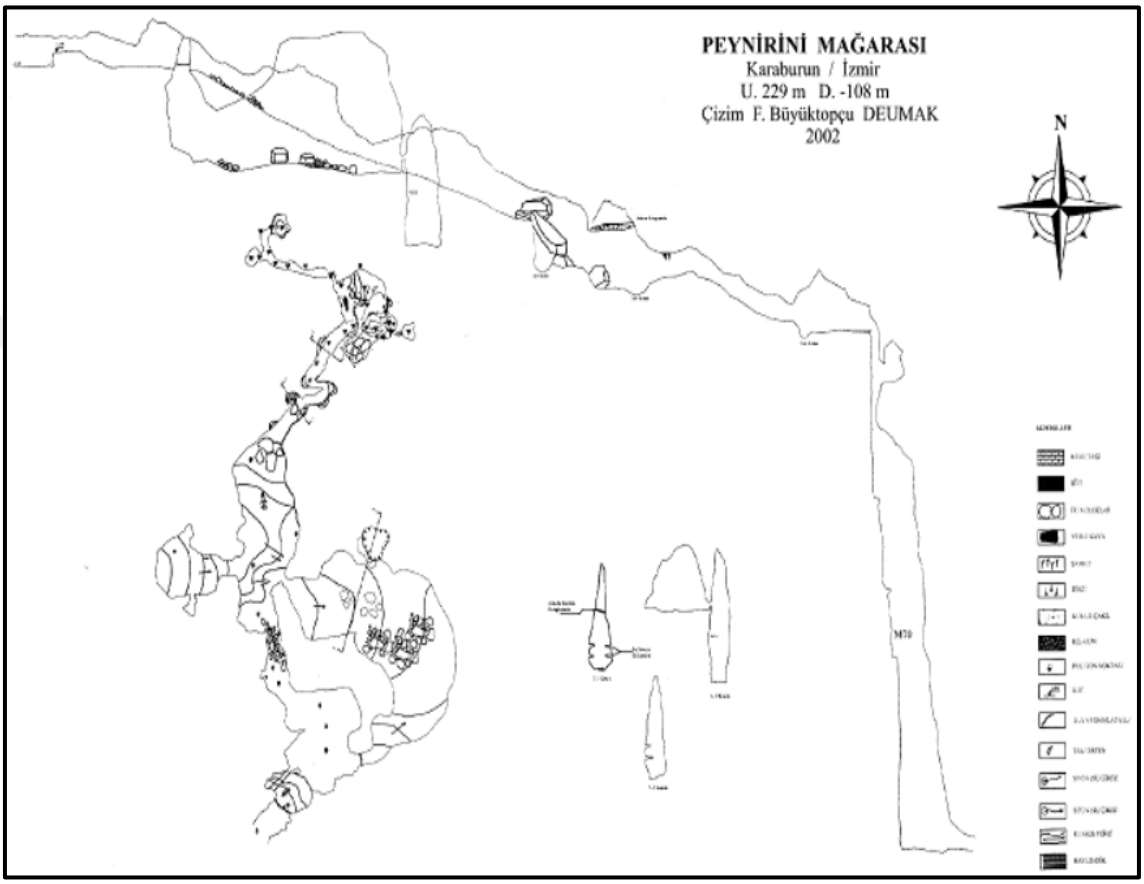

Kaynak: http://www.tayproject.org/ (Erişim tarihi 30.05.2021).

229 metrelik uzunluk ve 108 metrelik derinliğiyle (Batur vd., 2013: 193) yarımadada bugüne dek araştırması yapılan en büyük doğal mağara özelliğine sahip olan Peynirini mağarası dikey mağara statüsündedir. İlk defa 1991 yılında Boğaziçi Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü tarafından araştırılan mağara, 2002 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi ve Ege Üniversitesi Mağara Araştırma kulüplerinin genişletilmiş çalışmalarıyla araştırılmaya devam etmiştir (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, 2021). Mağara içerisinde bulunan galeriler ile çeşitli karstik aşınım ve birikim şekilleri, mağara turizmi açısından değer taşımaktadır. Mağara içerisinde çok sayıda yarasa yaşamaktadır. Bilimsel ve sportif faaliyetlerle mağaranın turizme açılması mümkündür (Fotoğraf 1.25 ve 1.26).

Fotoğraf 1. 25: Peynirini Mağarası Girişi

Fotoğraf 1. 26:EMAK Peynirini Mağarası Bilimsel Faaliyeti

1.2.2.2. Yukarı Deveci Mağarası

Yarımadanın doğusunda, Akdağ üzerinde yer alan mağara, yöre halkı tarafından tamamen tesadüf eseri olarak bulunmuştur. Peynirini Mağarası'nın yaklaşık bir km güneyinde, Yaylaköy yolu üzerindeki bu mağaranın girişinin çok dar olması, detaylı araştırma yapılmasını engellemektedir.

1.2.2.3. Hades Mağarası

Karaburun Yarımadası Yaylaköy yakınlarındadır. 8 metrelik derinliğe, 52 metre uzunluğa ve 23 metrelik yüksekliğe sahip olan mağara çeşitli karstik aşınım birikim şekillerine, büyük bir galeriye ve yarasalara ev sahipliği yapmaktadır (Batur vd., 2013: 193) (Fotoğraf 1.27). Mağara, 1995 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (DEUMAK) tarafından araştırılmıştır.

Fotoğraf 1. 27: Hades Mağarası

Kaynak: http://karaburun.gov.tr/ (Erişim tarihi 08.08.2021).

1.2.2.4. Tezini Mağarası

Karaburun Yarımadası Balıklıova Köyü Aşağıovacık Polyesi'nin güneybatısında yer alan 350 m rakımlı tepenin orta kısımlarında bulunmaktadır. Mağaranın bulunduğu Aşağıovacık Polyesi; Jura Kretase yaşlı kireçtaşlarının içinde gelişmiştir. Mağara üç kısımdan oluşmuştur (Şekil 1.10). İlk kısıma 50 m'lik bir inişle ulaşılmaktadır. Burası pek fazla geniş olmayan eğimli bir salon görünümündedir. Daha sonra 7 m'lik bir ip inişi ile ikinci kısıma ulaşılmaktadır. Burası mağarada yoğun olarak damlataş oluşumlarının gözlendiği bir salondur. Daha sonra 39 m'lik bir inişle mağaranın son kısmına varılmaktadır.

Şekil 1. 10: Tezini Mağarası Krokisi

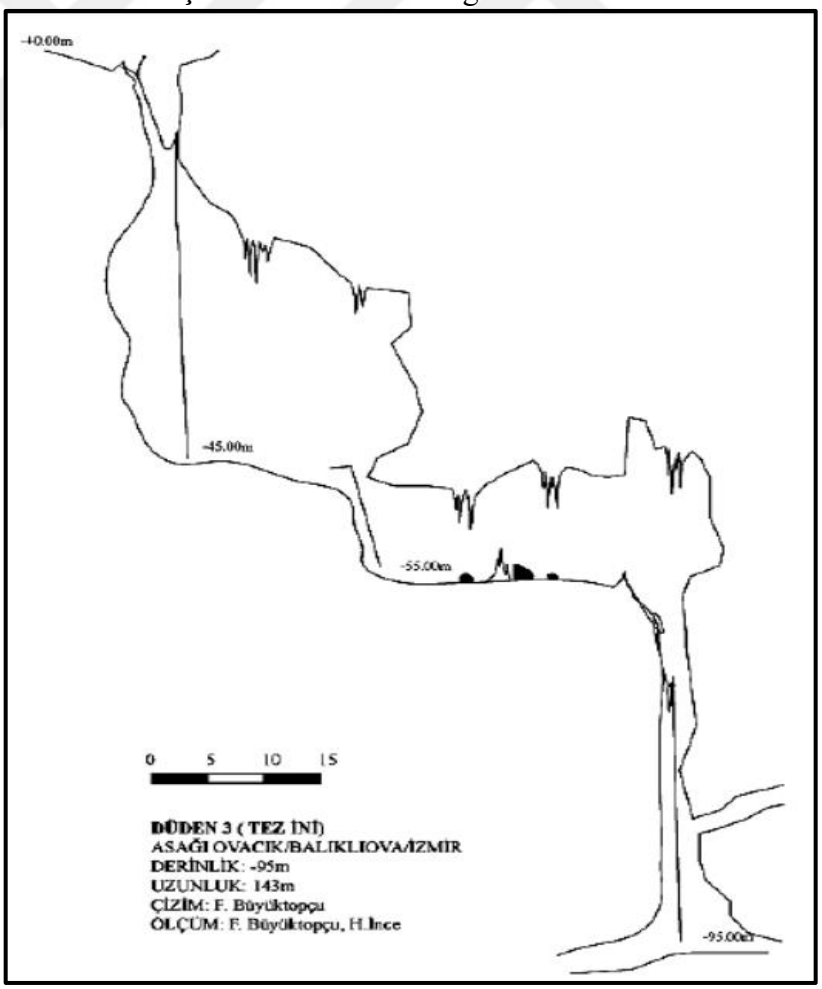

Kaynak: http://www.tayproject.org/ (Erişim tarihi 31.05.2021)

96 metrelik derinlik ve 169 metrelik uzunluğuyla dikey mağara statüsündedir (Batur vd., 2013: 193). Çeşitli oluşumlara sahip mağarada yarasa bulunmaktadır. Mağara 1997-1998 yıllarında Dokuz Eylül Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (DEUMAK) tarafından araştırılmıştır. Günümüzde de aynı kulüp, mağaraya bilimsel faaliyetler düzenlemektedir (Fotoğraf 1.28).

Fotoğraf 1. 28:DEUMAK Tezini Mağarası Bilimsel Faaliyeti

1.2.2.5. Dipsizkuyu Mağarası

Karaburun Yarımadası Cıva Madeni mevkiindedir. 85 metrelik derinliği ile dikey ve kuru mağara özelliği göstermektedir. Karstik şekiller ve canlı çeşitliliği bakımından yetersizdir. Mağara 1987 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mağara Araştırma Kulübü (DEUMAK) tarafından araştırılmıştır.

1.2.2.6. Deniz Mağaraları

Yukarıda sayılan mağaralara ek olarak; genellikle aktif falez dikliklerinin altında bulunan, halihazırda denizle ilişkisini kesmemiş ve dalga aşındırmasıyla gelişimini sürdüren mağaralar (Bayrakdar, 2017: 165) olan deniz mağaralarının da yarımadada örneği bulunmaktadır. Mordoğan'daki Ayıbalığı Koyu (Fotoğraf 1.29) ve Sarpıncık'ta bulunan deniz mağaraları Akdeniz foklarının (Monachus monachus) yavruladığı önemli mekânları oluşturmaktadır.

Fotoğraf 1. 29: Mordoğan Ayıbalığı Mevkiinde bulunan Akdeniz Foku Yavrulama Mağarası

Karaburun Yarımadası mağaralar bakımından oldukça zengindir, dolayısıyla mağara turizmi için büyük bir potansiyele sahiptir. Bu mağaralara genellikle Civamadeni mevkiinde ve Balıklıova'da rastlanmaktadır fakat mağaraların hiçbiri turizme açılmamıştır. Yarımadadaki mağaraların dikey olması, turizme açılmasını zorlaştırmakta, sportif mağaracılık için ise büyük avantaj sağlamaktadır çünkü alpinizmde doruklara ulaşmak ne kadar önemli ise sportif mağaracılıkta da en derin ve uzun mağaralara inmek o kadar önemlidir. Bu sebeple BÜMAK, DEUMAK, EMAK gibi üniversite kulüplerinin

ve derneklerin organizasyonuyla bu mağaralarda sportif mağaracılık yapılmaktadır. Gelen gruplara bazı durumlarda Karaburun Belediyesi araç desteği sağlamakta ise de gruplar genellikle kendi imkanlarıyla ulaşım, konaklama ve malzeme taşıması yapmaktadır. Yukarıda sayılan grupların, sahadaki mağaraların keşfi ve haritalanması konusunda büyük desteği bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin çeşitli kanallar aracılığıyla mağara tanıtımını artırması, kulüp ve dernek çalışmalarına destek vermesi sahada mağara turizminin gelişmesi açısından önem arz etmektedir.

Şekil 1. 11: Karaburun Yarımadası'nda Bulunan Mağaralar

1.2.3. Dağ Turizmi

Araştırma alanında dağlık alanlardan sportif, bilimsel ve turistik amaçlı faydalanılmaktadır. Sportif amaçlı dağcılık ve kaya tırmanışı, bilimsel amaçlı dağcılık eğitimleri ve turistik amaçlı yürüyüş ve bisiklet turları düzenlenmektedir.

Dağlar; kısa mesafeler içinde yükselti farkları gösteren, genellikle dar ve derin vadilerle yarılmış, yamaç eğimleri yüksek yerlerdir. Yükselti farklılıkları morfolojik, klimatik hidrolojik bitki ve hayvan tür çeşitliliği, ekonomik hayat ve kültürel özellikleriyle çevrelerindeki alçak alanlardan ayrılmaktadırlar (Emekli, 2015: 210). Yeryüzünün %25'ini kaplayan dağlar, hassas ekosistemler olup dünya nüfusunun da %12'sini barındırmaktadır. Temiz su kaynaklarının yaklaşık %70-80'ini sağlayan dağlar, karasal biyoçeşitliliğin yaklaşık %25'ine sahiptir (Emekli, 2015: 210).

Bütün bunlara ek olarak hayvancılık, toplayıcılık, tarım, turizm, macera ve bilimsel amaçlarla dağlar kullanım çeşitliliği sayesinde dağcılığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Orta ve yüksek dağlık alanların yüzey şekilleri, iklim ve kırsal yapısına bağlı olarak oluşan dağ turizmi; alpinizm, ekoturizm, kırsal turizm, kış turizmi, yayla turizmi, klimatizm gibi turizm çeşitlerini ve rekreasyonel faaliyetleri barındırmaktadır (Doğaner, 2001: 177-178). Alpinizm adını 18. Yüzyılda Avrupalıların Alpler'e tırmanmasıyla başlayan ilk dağcılık faaliyetlerinden almaktadır. Bugün ise dağcılık, insanların yaşadıkları çevreye yakın yerlerde yapılabilen bir rekreasyonel etkinlik olduğu gibi, aynı zamanda yaygın bir şekilde uzak bölgelere ya da ülkelere seyahat etmeyi ve tırmanışın niteliğine göre kimi zaman dağcıların buralarda aylarca kalmasını gerektiren bir faaliyete dönüşmüştür.

Bununla birlikte günümüz dağcılığı; hiking/trekking, teknik malzemeyle tırmanış, klasik dağcılık, kayaklı dağcılık, bouldering, yapay duvar tırmanışı, sarp kaya tırmanışı, sürekli tırmanış (bir tırmanış rotasında 3-4 yerde istasyon kurarak, gerekirse geceleyerek), teknik malzeme yardımı ile büyük duvar tırmanışı, alpin tip tırmanış, supalpin tip tırmanış (6.000-7.000-8.000 m yükseklikteki zirvelere tırmanış), ekspedisyon tırmanışı şeklinde dallara ayrılmaktadır (Mountain Agenda, 1998).

Alp- Himalaya kıvrım kuşağının devamını oluşturan sıradağlar ve münferit bulunan volkanik dağlar sayesinde ülkemiz dağ turizmi açısından uygun bir lokasyondur. Eğimlerin yer yer ‰300'e yaklaştığı bu yöre Urla Yarımadası'nın dağlık kesimini oluşturmaktadır (Şekil 1.12).

Şekil 1. 12: Karaburun Yarımadası'ndaki Dağlık Alanlar

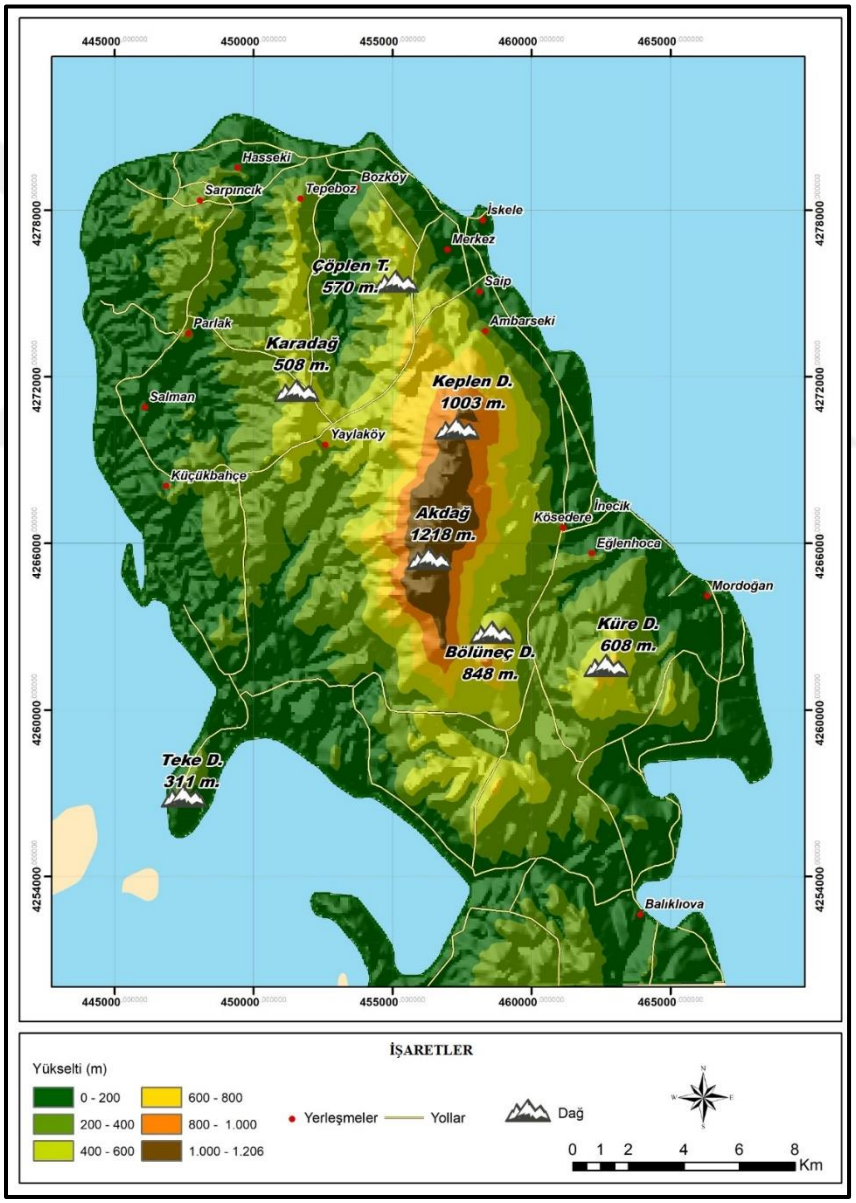

Karaburun Yarımadası'nda K-G yönünde uzanan dağlar bulunmaktadır. Söz konusu dağların en yükseği, yarımadayı kabaca kuzey- güney doğrultulu kat eden Bozdağ

kütlesidir, bu kütlenin zirvesini 1.218 m ile Mesozoyik kalkerler içinde yükselen Akdağ oluşturmaktadır. Bozdağ kütlesi güneye doğru hafifçe alçalarak fakat hemen hiç kesintiye uğramadan güneye kadar devam etmektedir. Kuzeyde 1200 metreyi aşan bu kütle güneyde 700 metreye kadar değişme göstermektedir. Bozdağ kütlesinin doğu yamacında, Akdağ zirvesinin güneydoğusunda 848 m yükseltiye sahip Bölüneç Dağı ile Mordoğan'ın batısında Küre Dağı (Fotoğraf 1.32) yükselmektedir. Yarımadanın kuzeyinde Söğüt Deresi ile Örenderesi arasında Karadağ, Örenderesi'nin doğusunda Keplen Dağı (Fotoğraf 1.31) ve Örenderesi ile Karaburun iskelesi arasında Çöplen Tepesi (Fotoğraf 1.30) yer almaktadır. Yarımadanın güneybatısında bulunan Teke Dağı, Azmak Burnu ile Gerence Körfezi arasındaki küçük yarımadayı meydana getirmektedir. Dağlar sahilden 100-200 m içeriden itibaren ani yükseklikler teşkil etmektedir. Yarımadanın kuzey ve kuzeydoğusunda dağlar denize dik, doğu ve batı kısımlarında ise paralel uzanmaktadır.

Fotoğraf 1. 30:Çöplen Tepesi

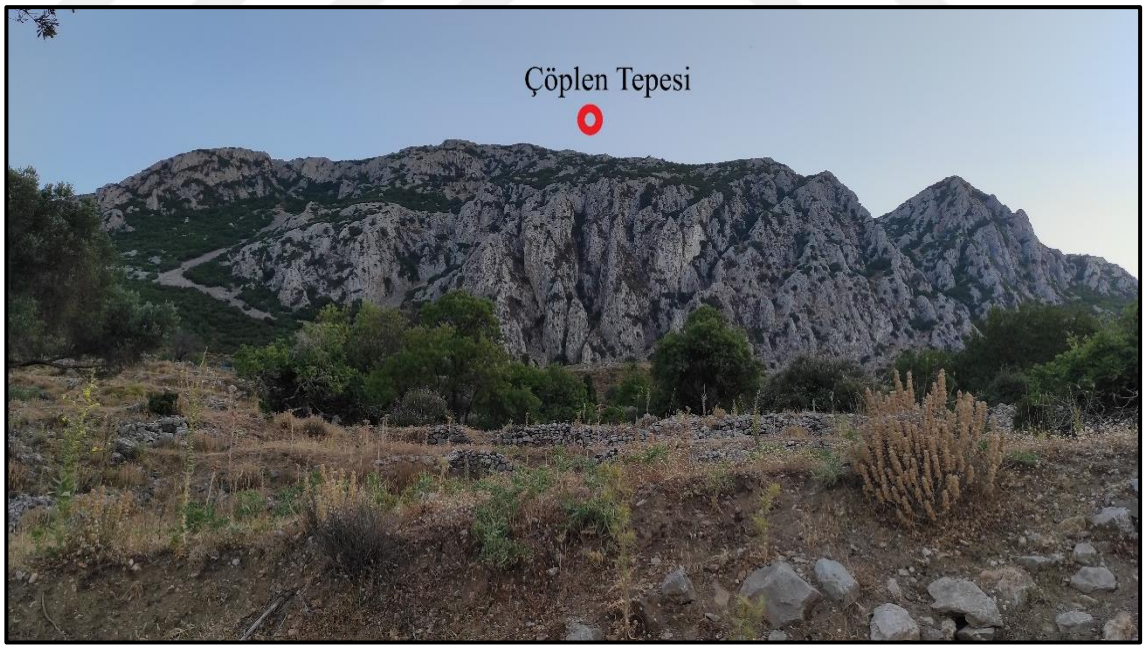

Yarımadanın dağlık yapısı, pek çok rekreasyonel faaliyete olanak sağlamaktadır ancak gerek tanıtım yetersizliğinden gerekse turist ilgisinin kıyı turizminde olmasından ötürü, tatiline dağı dahil eden kitle oldukça sınırlıdır. Heyecan ve değişiklik arayanlar dağlık arazide çeşitli faaliyet ve sporlara dahil olabilmektedir. Dokuz Eylül Dağcılık

Kulübü, Kordelya Dağcılık Kulübü, Keşif Dağcılık Kulübü, Doruk Dağcılık Kulübü, İzmir Dağcılık Kulübü, Karşıyaka Dağcılık Kulübü, Zirve Dağcılık Kulübü, Kaçkar Dağcılık Kulübü, İzmir Dağcılık ve Doğa Sporları İhtisas Kulübü gibi kulüplere ek olarak Cat Bisiklet Derneği, İzmir Bisiklet Derneği, Zeytince Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği gibi dernekler de burada zaman zaman hiking (günlük doğa yürüyüşü), trekking (birkaç günlük doğa yürüyüşü), expedition gibi faaliyetler düzenlemektedir. Bunlara ek olarak üniversite dağcılık kulüpleri kaya tırmanışı, bisiklet kulüpleri ise dağ bisikletiyle geziler de yapmaktadır.

Fotoğraf 1. 31: Keplen Dağı

Fotoğraf 1. 32:Küre Dağı

1.3. Göl Turizmi

Turizm faaliyetlerinde su kaynaklarına olan ilgi sadece denizle sınırlı kalmamakta, iç kesimlerde bulunan farklı büyüklükte göller de turistlerin ilgi alanı olmaktadır (Doğaner, 2001: 81). Göller de denizler gibi suya dayalı rekreatif faaliyetlere imkan tanımakta ancak suya dayalı faaliyetlerden çok çevrelerinin sağladığı rekreasyonel faaliyetlerle ilgi çekmektedir (yürüyüş, bisiklete binmek, fotoğrafçılık, piknik yapmak, kuş gözlemciliği vb.) (Doğaner, 2001: 81).

Neredeyse tüm su yüzeyinin ve çevresinin sazlık olduğu, Karaburun- Ildır yolu üzerindeki Karareis mevkiinde bulunan İris Gölü (Şekil 1.13) Karaburun Yarımadası'nın tek sulak alanını oluşturmaktadır.

Şekil 1. 13:İris Gölü Konum ve Rotasına İris Gölü'nü Dahil Eden Parkurlar Haritası

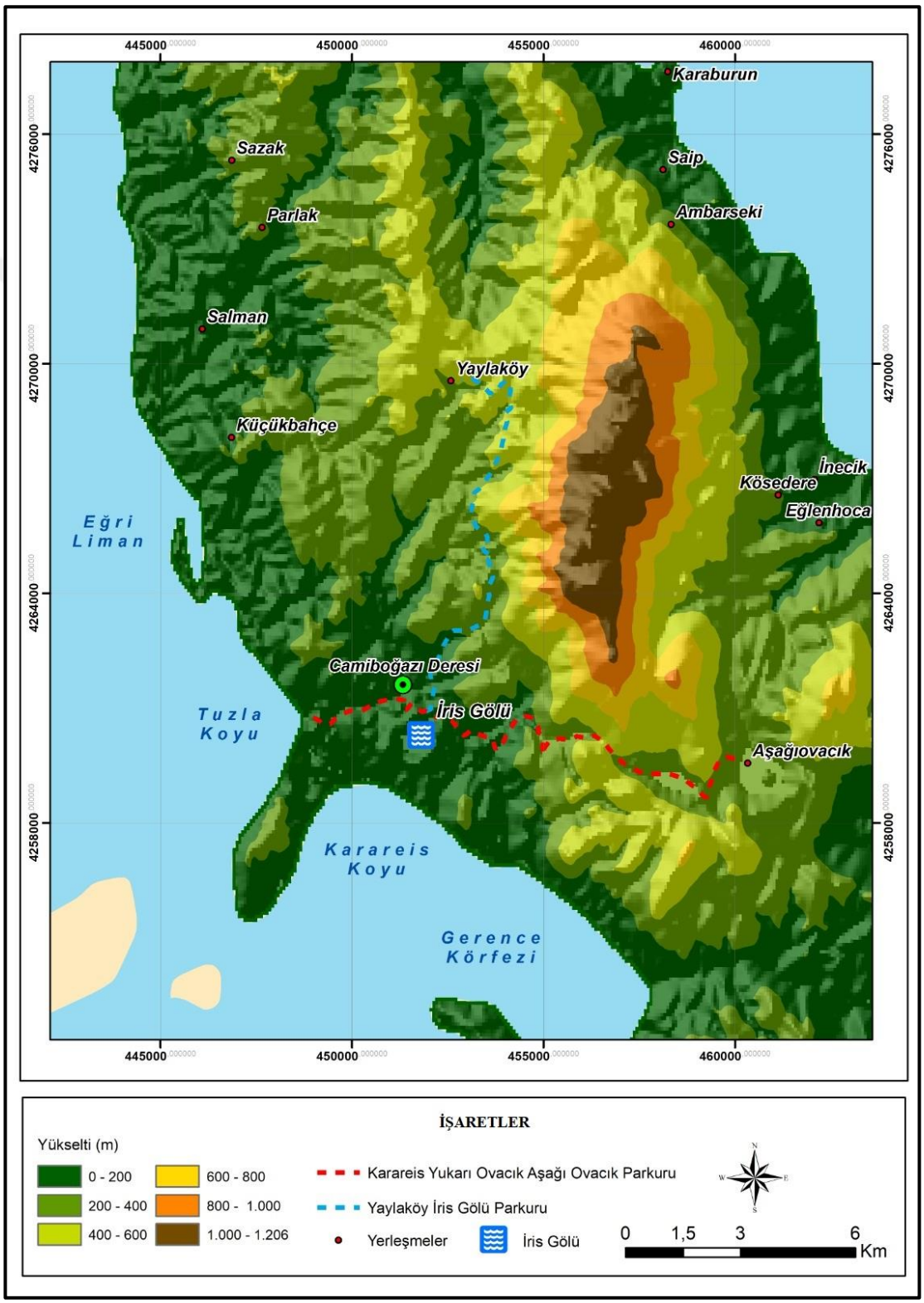

Yarımadanın batı kıyıları yakınında denizden 120 m yükseklikte bulunan, kapalı havzada gelişmiş olan İris Gölü, özel bir sulak alan ekosistemine sahiptir. Ne yazık ki, İris Gölü'nün yarımada sakinlerinden alınan bilgilere göre 1978 yılında kadastral parselasyon yapılarak özel mülkiyete geçirildiği, suyun kanallar açılarak boşaltılmaya ve gölün kurutulmasına çalışıldığı ancak zaman içinde gölün kendini yeniden topladığı öğrenilmiştir (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 19).

Benzer bir girişimin son yıllarda tekrarlanması gölün ekolojik karakterini olumsuz yönde etkileme riskini doğurmuş, parsel sahipleri ise göl kurutma girişimlerine organik gübre çıkarma gerekçesini göstermişlerdir. İris Gölü'ndeki bu gelişmeler Karaburun Kent Konseyi'nin girişimleriyle basında geniş bir yer almış ve T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu 20.12.2019 tarihinde toplanarak İris Gölü ile ilgili çeşitli kararlar almıştır. Açılan kanalların ivedilikle kapatılmasını kararlaştıran komisyon, Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 9. ve 65. Maddeleri kapsamında yetkili cumhuriyet başsavcılığına suç duyurusunda bulunulmasına, Karaburun Kaymakamlığı ve Karaburun Belediye Başkanlığı'nca alanın eski haline getirilmesine ve sonucunun T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na tebliğ edilmesine oy birliğiyle karar vermiştir. 12 Şubat 2020'de ise İris Gölü'nü kurutmak için açılan kanallar Karaburun Belediyesi tarafından kapatılmıştır (Fotoğraf 1.33 ve 1.34).

Fotoğraf 1. 33:İris Gölü'nde Açılan Kanallar

Kaynak:
https://drive.google.com/file/d/1wADcbi0tQN8v9YqtJ5O8k5eVK_OVEK71/view?fbclid=IwAR1J3IWZZBG3j9-kLKBzIODaeMIOk9DK5ogqMzwONOKemDKcD_eMAPdkdpk (Erişim Tarihi 05.08.2021).

Fotoğraf 1. 34:İris Gölü'nü Kurutmak İçin Açılan Kanallar

Kaynak: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iris-golu-dipsiz-gol-olmasin-41398374 (Erişim tarihi 10.01.2022).

Günümüzde İris Gölü, Ildır Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi[3] (Şekil 1.14) içindedir ve 1992 yılında 1.Derece Doğal Sit Alanı[4] ilan edilmiştir. Bu nedenle kurutulması söz konusu değildir. Mutlaka tekrar kamulaştırılarak koruma altına alınmalıdır.

Şekil 1. 14: Karaburun- Ildırı Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi Sınırları

Kaynak: https://tvk.csb.gov.tr/karaburun-ildir-korfezi-i-91579 (Erişim tarihi 10.01.2022).

Göller görsel olarak turizmin ilgi alanına girdiği gibi çevresiyle de turizm faaliyetlerinde önem arz etmektedir. Göl çevrelerinde flora turizmi, endemik bitkiler turizmi, kuş gözlemciliği ve kelebek gözlemciliği yapılmaktadır.

[3] 14.03.2019 tarih ve 823 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan edilmiş, 15.03.2019 tarih ve 30715 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanmıştır.
[4] İzmir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 7.5.1992 tarihli kararı ile 1. Derece Doğal Sit alanıdır.

İris Gölü; flora, yaban hayatı popülasyonu ve endemik türler bakımından oldukça zengindir. Bu göl sadece ekosistemlerin değil, binlerce yıldır Karaburun Yarımadası'nda yaşayan kültür ve uygarlıkların da önemli bir parçası olmuştur. Öyle ki İris Gölü ismini mitolojik bir hikayeden almaktadır. Antik Yunan tanrıçası İris, (Fotoğraf 1.35), Okeanos'un soyundan gelir. Yunan mitolojisinde Tanrı Zeus'un eşi Hera, kocası Zeus'un ölümlü kadınlar ve diğer tanrıçalarla olan ilişkilerini gözetlemesi ve kendisini haberdar etmesi için yüksek tepelere iki gözcü yerleştirir. Bunlardan biri olan İris'i Mimas Dağı'na gönderir. İris gökyüzünden yeryüzüne mutlu haberleri taşır. Zeus insanlara mutlu haberleri iletmek için İris'i kullanır. Güneşli havalarda, hafif incecik yağmur yağdığında, güzel kız İris, renkli ve süslü elbiselerini giyer, Tanrılardan fani insanlara müjdeli haberler iletirmiş. İris, yerle göğü birbirine bağlayan gökkuşağının sembolüdür.

Fotoğraf 1. 35: Yunan Tanrıçası İris

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Iris_(mythology) (Erişim tarihi 10.01.2022).

Göl florasını; kamış *(Phragmites australis),* yabani yulaf *(Avena barbata*), yapışkan andızotu *(Inula viscosa*), kamışsı yumak (*Festuca arundinacea)*, tavşan kuyruğu (*Lagurus ovatus*), kuşekmeği *(Briza maxima*) gibi türlerden oluşan frigana ve yer yer küçük maki grupları oluşturmaktadır. Abdestbozan *(Sarcopoterium spinosum)*, katır tırnağı (*Spartium junceum*), sakız (*Pistacia lentiscus*), laden türleri (*Cistus sp.*), fenike ardıçı (*Juniperus phoenicia*), dağ çileği *(Arbutus unedo),* defne *(Laurus nobilis),* funda *(Ericaceae),* sandal *(Arbutus andrachne),*akçakesme *(Phillyrea latifolia),* yabani orkide *(Orchidaceae)*, karabaş otu *(Lavandula stoechas)*, sarı kantaron (*Hypericum perforatum*) ve İris çiçeği *(Iris germanica L.)* de göl çevresinde görülen diğer bitki topluluklarını oluşturmaktadır (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 27).

Fotoğraf 1. 36: Tanrıça İris ve İris Çiçekleri

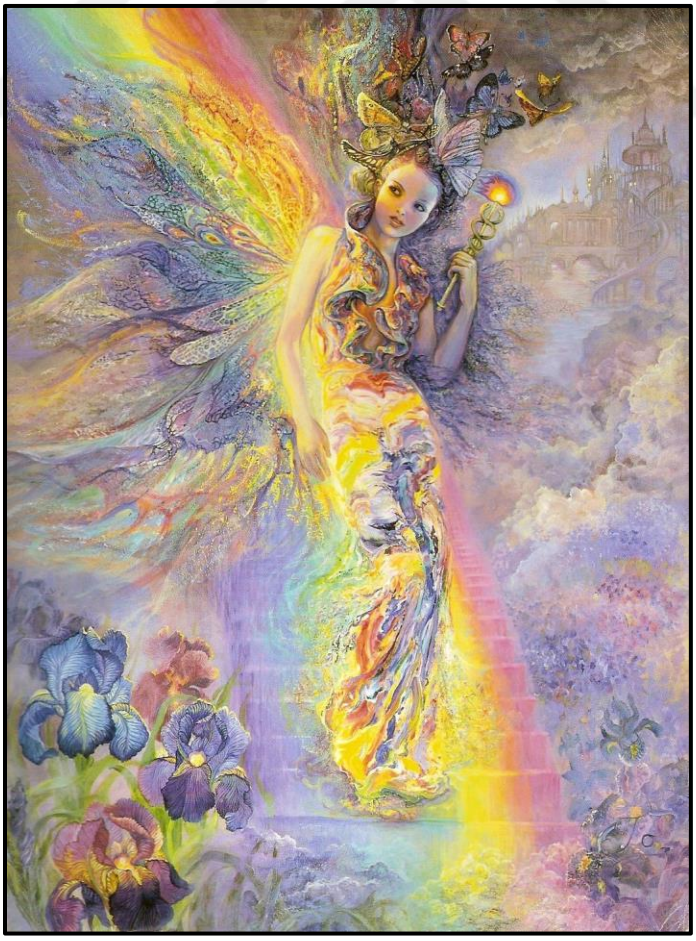

Kaynak: https://www.listal.com/viewimage/7377053h (Erişim tarihi 10.01.2022).

Adını Yunan tanrıçası İris'ten alan İris Çiçeği'nin (Fotoğraf 1.36) halk arasında bilinen çeşitli adları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; süsen, nevruz çiçeği ve ilfa çiçeğidir. Genellikle ölümü simgelediği için ölüm çiçeği olarak da adlandırılmaktadır. Çiçekleri eflatun ve maviye çalmakla birlikte İris kelimesinin Yunanca gökkuşağı anlamına gelmesinden de anlaşılacağı gibi mor, pembe, sarı, turuncu ve beyaz gibi pek çok renkte çiçeği bulunmaktadır. Aromatik kokusundan dolayı parfümeri sektöründe sıklıkla kullanılmaktadır (Fotoğraf 1.37).

Fotoğraf 1. 37:İris Çiçeği ve Parfümü

Kaynak: https://evterapisi.com/iris-cicegi/ ve https://www.sephora.com.tr/sephora-collection-do-not-drink-iris-cicegi-mocha-p10010232/?integration_pim_variantcode=Eau%20de%20parfum%20(10%20ml) (Erişim tarihi 11.01.2022).

Göl çevresindeki endemik bitkiler ve endemik olmayan nadir bitkiler şunlardır:

Tablo 1. 9:İris Gölü Çevresindeki Endemik Bitkiler ve Nadir Bitkiler

Endemik Bitkiler	**Tehdit Türü***
Erodium absinthhoides ssp. Absinthoides	LR (lc)
Minuartia anatolica var. Anatolica	LR (lc)
Colutea melanocalyx ssp. davisiana	LR (lc)
Trigonella smyrnea	LR (cd)
Aristolochia hirta	LR (lc)
Campanula lyrata ssp.lyrata	LR (lc)
Endemik Olmayan Nadir Bitkiler	**Tehdit Türü**
Erysimum pusillum	VU
Cyclamen hederifolium	VU
Globularia alypum	VU
Sideria sipylea	LR (nt)
Stachys cretica ssp. Anatolica	LR (lc)

Kaynak:

https://drive.google.com/file/d/1wADcbi0tQN8v9YqtJ5O8k5eVK_OVEK71/view?fbclid=IwAR1J3IWZZBG3j9-kLKBzIODaeMIOk9DK5ogqMzwONOKemDKcD_eMAPdkdpk (Erişim tarihi 11.01.2022).

*__LR:__ Lower Risk (Az Tehdit Altında) **VU:** Vulnerable (Zarar Görebilir) **cd:** Conservation Dependent (Koruma Önlemi Gerektiren) **nt:** Near Threatened (Tehdit Altına Girebilir) **lc:** Least Concern (En Az Endişe Verici)

Fotoğraf 1. 38: Cyclamen hederifolium (solda) ve Globularia alypum (sağda)

İris Gölü, sulak alan olması sebebiyle yaban hayatı için kritik öneme sahiptir. Gölü kurutmak için açılan kanallar kapatıldıktan sonra göl su tutmaya başlamış ve göçmen kuşlar göl çevresine dönmüştür.

Yarımadanın pek çok yerinde görülen tilki *(Vulpes vulpes),* porsuk *(Meles meles),* yaban domuzu *(Sus scrofa*), sansar *(Martes sp.),* sincap *(Sciurus vulgaris),* tavşan *(Lepus capensis)* ve bukalemun göl çevresinde de görülmektedir.

Göl çevresi, göç yolu üzerinde yer aldığı için önemli bir kuş popülasyonuna ev sahipliği yapmaktadır. Kuş türlerinin bazıları neslinin tükenmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır (Tablo 1.10). Bu türler haricinde, su samuru (*Lutra Lutra*), karakulak (*Caracal caracal*), kamışçın *(Acrocephalus),* saz delicesi *(Circus aeruginosus),* akça çılıbıt (*Charadrius alexandrinus)* (Fotoğraf 1.39), mahmuzlu kızkuşu *(Vanellus spinosus)* (Fotoğraf 1.40), ispinoz *(Fringilla coelebs),* çeltikçi *(Plegadis falcinellus)*, alaca balıkçıl (*Ardeola ralloides)* (Fotoğraf 1.39) ve Akdeniz'e özgü endemik ve küresel ölçekte koruma önceliği olan ada martısı (*Larus audouinii*) da oldukça önem taşımaktadır. Bunun dışında bölgede tehdit altındaki kaya kartalı (*Aquila chrysaetos*), kızıl şahin (*Buteo rufinus*), ada doğanı (*Falco eleonorae*) ve küçük kerkenez (*Falco naumanii*) gibi yırtıcılar ve tepeli karabatak (*Phalacrocorax aritotellis*) gibi nadir deniz kuşları da bulunmaktadır. Farklı dönemlerde yapılan kuş gözlemi çalışmalarında ise göl ve çevresinin 40'tan fazla kuşun

yaşam alanı olduğu görülmüş ve yine pek çok kuş için üreme bölgesi olabileceği tespit edilmiştir.

Tablo 1. 10:İris Gölü Çevresinde Görülen Nesli Tehlike Altında Olan Kuşlar

Kuş Türü	**Tehdit Türü***
Balaban *(Botaurus stellaris)*	LC
Pasbaş patka (*Aythya nyroca)*	NT
Sakarmeke *(Fulica atra*	VU
Çayır incirkuşu (*Anthus pratensis)*	NT
Yalıçapkını *(Alcedo atthis)*	LC

LC: Asgari endişe NT: Tehlike altına girebilir VU: Zarar görebilir

Kaynak:

https://drive.google.com/file/d/1wADcbi0tQN8v9YqtJ5O8k5eVK_OVEK71/view?fbclid=IwAR1J3IWZZBG3j9-kLKBzIODaeMIOk9DK5ogqMzwONOKemDKcD_eMAPdkdpk (Erişim tarihi 11.01.2022).

Fotoğraf 1. 39:İris Gölü'nde Bulunan Akça Çılıbıt (Charadrius alexandrinus)

Fotoğraf 1. 40:İris Gölü'nde Bulunan Mahmuzlu Kızkuşu (Vanellus spinosus)

Soyu azalmakta olan kuş türlerinin bir diğerini oluşturan ve göçmen bir tür olan Alaca Balıkçıl *(Ardeola ralloides)*, yılın belli dönemlerini göl çevresinde geçirmektedir (Fotoğraf 1.41).

Fotoğraf 1. 41:İris Gölü'nde Bulunan Alaca Balıkçıl (Ardeola ralloides)

Kaynak: http://www.karaburunkentkonseyi.org/iris-golunde-bir-alaca-balikcil-ardeola-ralloides/ (Erişim tarihi 03.08.2021).

Bölgede yaşayan halk ile İris Gölü'nün ilişkisi günümüzde de devam etmektedir. Zaman zaman keçi sürülerinin de gelip su içip beslendiği yer olan İris Gölü çevresinde yöre halkının kova otu/sepet otu dedikleri çok yıllık bir bitki bulunmaktadır. Gölde yetişen bu bitki yöre halkı tarafından geçmişte bitkisel örücülükte kullanılırdı. Karaburun geçim kaynağı olan hayvancılık ile uğraşan köylülerin taze peynir yapımında kullandıkları sepetleri yapabilmek için bölgeden kova otlarını topladıkları bilinmektedir. Kullanımı azalsa da yöre halkı kova bitkisini bitkisel örücülükte peynir, zeytin sepeti, keletir ve semer yapımında kullanmaktadır (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 17).

Yarımadanın güneybatı kıyıları yakınlarında bulunan İris Gölü'ne turist talebi yoğun değildir. Bu durum üzerinde yarımadanın batı kıyılarının doğu kıyılarından daha az gelişmiş olması, tanıtım yetersizliği ve turizmin ağırlığının kitle turizminde olması etkilidir. Günümüzde İzmir ekoturizm rotaları ve Efes- Mimas Yolu yürüyüş rotaları ile göl turizme kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Rotasına İris Gölü'nü dahil eden yürüyüş parkurları sırasıyla şöyledir:

Yaylaköy-İris Gölü Parkuru

Orman içi yolları ve patikaları bulunan parkur, Yaylaköy'deki çeşmenin önünden başlamaktadır (Şekil 1.14). Yönlendirici tabelaların yardımıyla patikada ilerledikten sonra geniş toprak yoldan Camiboğazı Deresi'ne kadar devam edilmektedir. Yol üzerinde zeytinyağı işlikleri bulunmaktadır. Derede ve yolun sağında bulunan, terk edilmiş mıcır tesisini geçtikten sonra güneydeki toprak yoldan yukarı çıkılarak İris Gölü'nün kenarından geçen karayoluna ulaşılmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 196-197).

Karareis-Yukarı Ovacık-Aşağı Ovacık Parkuru

Karareis sapağından başlayan parkur Camiboğazı Deresi Vadisi'ne kadar uzanmaktadır (Şekil 1.14). Eski bir mıcır işletme yerinin yanından ilerleyen toprak yoldan İris Gölü'ne ulaşılmaktadır. Orman yolu takip edilerek Kapuska bölgesindeki yokuş olan toprak yola varılmakta, kısa bir mesafe sonra yol güneye dönmektedir. Açık alana ulaşınca kuzeyden sola, yukarıya tırmanan keçi patikasına girilmekte, 2,5 km sonra

Yukarıovacık'ın Pınaryanı bölgesine ulaşılmaktadır. Yukarıovacık'ın doğusunda toprak araç yollarının kesiştiği üç yol kavşağından doğuya giden patikaya girilerek doğudaki sırt aşılıyor ve Aşağıovacık mevkiine varılıyor. Parkur boyunca flora zenginliğini görmek mümkündür. Yarımadanın tek sulak alanı olan İris Gölü ise zengin ekosistemiyle çeşitli canlılara ev sahipliği yapmaktadır.

Karaburun Yarımadası'nın tek sulak alanını oluşturan İris Gölü; flora, yaban hayatı ve mitolojik altyapısı bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Yaban hayatı gözlemciliği, kuş gözlemciliği, foto safari, flora ve fauna turizmine oldukça uygun olan gölde turizm faaliyetleri yok denecek kadar azdır. İzmir Büyükşehir Belediyesi faaliyetlerinden olan İzmir ekoturizm rotaları ve Efes- Mimas yolu yürüyüş rotaları ile İris Gölü de Karaburun turizmine dahil edilmiştir. İlerleyen süreçte bu sulak alan üzerinde ekoturizm faaliyetlerinin artacağı öngörülmektedir.

1.4. Flora Turizmi

Kitle turizminin yarattığı yoğun baskıdan uzak kalmayı yeğleyen turistlerin çoğunun son zamanlarda nispeten sakin dönemleri veya sakin alanları seçiyor olmaları, alternatif turizm çeşitlerinin gelişmesini hızlandırmıştır. Kitle turizmine alternatif bir turizm faaliyeti olarak ortaya çıkan flora turizmi; nadir bulunan, tıbbi özelliği olan, yiyecek olarak tüketilebilecek veya çiçek, ağaç, bahçe ve bitkileri ile ön plana çıkan sahaları izleyip onların özelliklerini ve dünyadaki örneklerini gözleyen, öğrenme temelli, gruplar halinde gerçekleştirilen bir turizm faaliyetidir.

Son yıllarda biyolojik çeşitliliğe artan ilgiyle beraber flora turizmi, biyoçeşitliliğin muhafaza edilmesine paralel olarak ortaya çıkan alternatif turizm ve ekoturizm gibi turizm türlerinin bir alt dalını oluşturmaktadır. Ağaç, orman, botanik, çiçek ve bahçe turizm türleri flora turizminin alt dallarıdır (Doğaner, 2019: 75).

Ülkemiz flora turizmi açısında oldukça büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Nitekim sahip olduğu 3.000 civarında endemik tür ve 9.000'i çiçekli türler olmak üzere

10.000'den fazla bitki türüne ev sahipliği yapması bu durumu kanıtlar niteliktedir (Morçin & Tosun, 2013: 3).

Araştırma alanı flora turizminde orman turizmi, ağaç turizmi, botanik turizmi, çiçek turizmi için uygundur. Karaburun Yarımadası'nda iklim ve toprak yapısının uygunluğu burayı ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır, saha zengin biyoçeşitliliğiyle Akdeniz bölgesinin Doğu Akdeniz provensinin güney kısmına dahil edilmektedir (Regel, 1963: 16). Orman, maki ve frigana formasyonları yörede Akdeniz iklimi karakteristiğini oluşturmaktadır. 70 aileden oluşan, 255 cinse ait yaklaşık 384 bitki taksonu yarımadaya yayılmış durumdadır (Bekat ve Seçmen, 1984: 104).

Araştırma alanı orman turizmi için uygun özellikler göstermektedir. Orman turizmi; ormanların sadece ağaçlar değil aynı zamanda yaban hayatıyla beraber farklı bir yaşam alanı olarak gezilmesini içeren bir turizm faaliyetidir. Burada söz konusu sadece ağaçlar değil; ağaçlar, ağaççıklar, çalılar, otsu bitkiler, mantar ve likenler, memeliler, kuşlar, sürüngenler, böcekleri içeren geniş bir canlı kompozisyonudur. Ormandaki kuş sesleri, ağaç kokuları, çiçek kokuları, dalların arasından süzülerek gelen güneş ışığı, ağaçlar tarafından temizlenen hava, kentlerde enerjisi tükenen morali bozulan insanlara yeniden sağlık ve enerji sağlamaktadır (Doğaner, 2019: 74-75). Buna Japonca bir terim olan "orman banyosu"dur (shinrin-yoku) adı verilmektedir. Yaylaköy, Yenicepınar, Yukarı Ovacık ve Gerence mevkilerinde 800 m yüksekliğe kadar kızılçamın baskın olduğu doğal orman parçaçıklarına rastlanmaktadır. Tahribattan korunmuş kızılçam ormanları, orman turizmine uygun potansiyel taşımaktadır. Bu sahalarda orman yürüyüşleri yapılabilmektedir.

Fotoğraf 1. 42:İnecik Köyü'nde Bulunan Zeytin Bahçeleri

Yarımadanın geneline yayılan zeytin bahçeleri de orman yürüyüşleri için uygun özellik göstermektedir (Fotoğraf 1.42). Koruma altına alınan anıt zeytin ağaçları yarımada için bir çekicilik oluşturmaktadır. Efes- Mimas yolu projesi kapsamında belirlenen zeytin rotalarında bulunan anıt ağaçlar haricinde şehir merkezinde de anıt ağaçlar bulunmaktadır. Karaburun Belediyesi'nin 300 yıllık anıt zeytin ağacını Mordoğan Mahallesi'nin ortasına yerleştirmesi bunun bir örneğini oluşturmaktadır (Fotoğraf 1.43).

Fotoğraf 1. 43: Mordoğan Mahallesi'nde Bulunan Anıt Zeytin Ağacı

Tarımın yoğun olarak yapıldığı yarımadada kızılçamların tahribiyle sahaya hâkim olan zeytin ağaçları, yarımadanın başlıca tarımsal ürününü meydana getirmektedir. Bu zeytinlerin hasadı sırasında ortaya çıkan güzel görüntü turistik çekicilik oluşturmaktadır bu sebeple yarımadada zeytin hasadı turlarının yapılması mümkündür (Fotoğraf 1.44).

Fotoğraf 1. 44: Karaburun Yarımadası'nda Zeytin Hasadı

Araştırma alanı ağaç turizmi için de uygun özellikler göstermektedir. Ağaç turizmi, belirli bir ağaç türüne ve bu türün yoğunlaştığı ormanlara yöneliktir. Bu turizm tipinde karışık türlerden oluşan ormanlar içinde bütün orman değil, sedir ağacı, sığla ağacı gibi tek bir ağaç türü önemlidir. Ağaçlar; turistlerin ilgisini yaşlı ağaçlar, dev ağaçlar ve ilginç ağaçlar gibi farklı açılardan çekerler. Yarımadanın zeytinle farklı bir kültürel ve ekonomik bağı bulunmaktadır. Bu sebeple ağaç turizmi açısından zeytin ağaçları oldukça önemli bir yer tutmaktadır, zeytincilik faaliyetlerinin yarımadada uzun yıllardır sürdürülüyor olması da zeytinin turizme kazandırılmasını kolaylaştırmıştır. Yarımada genelinde anıt zeytin ağaçlarını görmek mümkündür. İzmir Yarımadası'nda yerleşim tarihi sekiz bin yıl önceye giden, tarihin izini süren rotaların ortak adı olan ve İzmir Büyükşehir Belediyesinin bir projesini oluşturan Efes– Mimas Yolu rotaları sayesinde, zeytin rotaları yarımadadaki flora turizmine katkı sağlamaktadır. Yarımadada Efes-Mimas Yolu projesi kapsamında belirlenmiş olan beş tane zeytin rotası bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Balıklıova-Çatalkaya-Mordoğan Zeytin Rotası

Eski Mordoğan-Eğlenhoca-Kösedere-İnecik-Kaynarpınar-Boyabağ Zeytin Rotası

Ambarseki-Saip-Karaburun Merkez-Bozköy-Tepeboz Zeytin Rotası

Yeniliman-Hasseki-Sarpıncık-Parlak-Salman Zeytin Rotası

Balıklıova-Eğriliman-Küçükbahçe-Yaylaköy-Karaburun Merkez Zeytin Rotası

Şekil 1. 15: Yarımadadaki Zeytin Rotaları

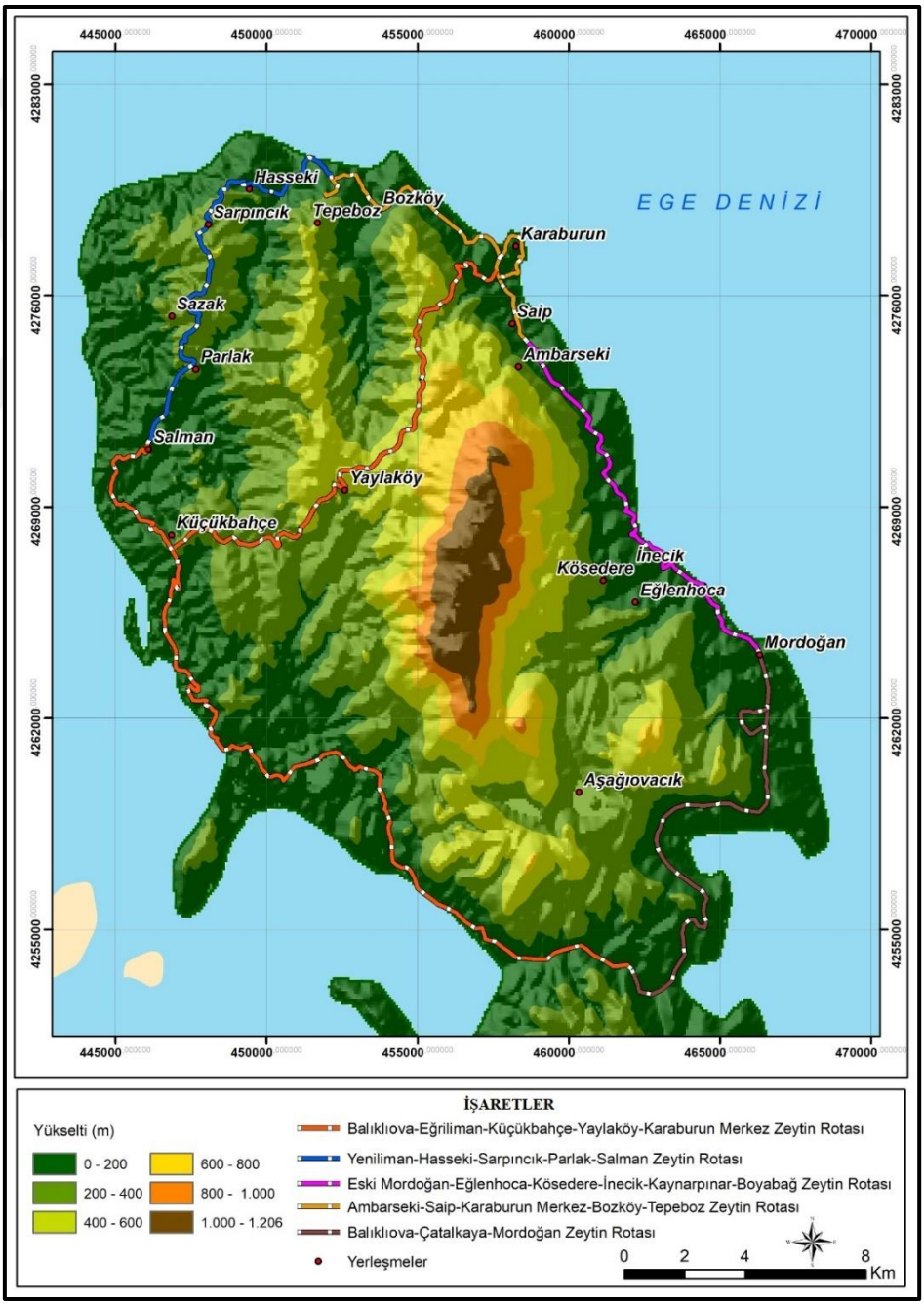

Balıklıova-Çatalkaya-Mordoğan Zeytin Rotası

Balıklıova-Mordoğan arasında bulunan rota üzerinde (Şekil 1.15) zeytin bahçeleri, zeytin sıkma tesisleri, zeytin işlikleri ve presleri yer almaktadır. Yol üzerinde yaşları 300 ile 2000 arasında değişen çok sayıda zeytin ağacı görülebilmektedir. Eski Mordoğan'da yaşları 1000- 2000 arasında olduğu tahmin edilen iki anıt zeytin ağacı da bulunmaktadır.

Eski Mordoğan-Eğlenhoca-Kösedere-İnecik-Kaynarpınar-Boyabağ Zeytin Rotası

Yarımadanın en yoğun zeytinyağı işliklerinin ve zeytin bahçelerinin bulunduğu bu rotada pek çok anıt ağaç görmek mümkündür (Şekil 1.15). Yaşlı zeytin ağaçlarının bulunduğu İnecik'te Zeytince Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği yer almaktadır. Dernek bahçesinde atıl durumda olan bir zeytinyağı işliği ve yaşlı zeytin ağaçlarını görmek mümkündür. Kösedere'ye giden yol boyunca da yaşlı zeytin ağaçları görülmektedir. Köyün içinden aşağı devam edildiğinde günümüzde atıl durumda olan zeytinyağı işliklerinin arasından geçilmektedir. Mordoğan yönüne sapıldığında Boyabağ Koyu'na ulaşılmakta, yol üzerinde zeytin bahçeleri görülmektedir.

Ambarseki-Saip-Karaburun Merkez-Bozköy-Tepeboz Zeytin Rotası

Ambarseki- Tepeboz arasında bulunan bu rotada aktif ve atıl durumda olan zeytinyağı işlikleri, anıt çınar ile yüzlerce yıllık zeytin ağaçları yer almaktadır (Şekil 1.15). Hasat döneminde zeytin toplamak, uygun koşullarla dalından yenebilir hale gelen hurma zeytin tadımı yapmak mümkündür.

Yeniliman-Hasseki-Sarpıncık-Parlak-Salman Zeytin Rotası

Yeniliman'dan Salman'a kadar uzanan rota üzerinde eski zeytinyağı işliği kalıntıları, günümüzde aktif olarak çalışan bir yağ fabrikası, zeytin bahçeleri ve yaşlı zeytin ağaçları görülebilmektedir (Şekil 1.15). Turist ilgisinin deniz turizminde olması ve denize kıyısı olmayan köylere gelen turist sayısının oldukça az olmasından dolayı yarımadanın en eski köylerinden olan Hasseki, Sarpıncık, Parlak ve Salman köylerinde yapılan zeytin yolu yürüyüşleri ekoturizm faaliyetleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Balıklıova-Eğriliman-Küçükbahçe-Yaylaköy-Karaburun Merkez Zeytin Rotası

Yarımadanın en uzun zeytin rotası olan bu rota üzerinde yarımadanın batı kıyılarının büyük bir bölümü ve kabaca ortada yer alan Yaylaköy ziyaret edilebilir (Şekil 1.15). Zeytinyağı işlikleri, asırlık çınar, yaşlı zeytin ağaçları, anıt ağaçlar ve zeytin bahçeleri rota boyunca görülebilmektedir. Yarımadanın bakir batı kıyılarında denize girmek, Sakız Adası manzarasının tadını çıkarmak, rota üzerinde yer alan çok sayıda yaşlı zeytin ağacı, iğnelik, anemon görmek ve zeytin bahçelerinde gezmek yapılabilecek aktiviteler arasındadır.

Efes- Mimas Yolu projesi kapsamında belirlenen rotalara ek olarak Parlak ile Sarpıncık Deniz Feneri arasında da bir zeytin rotası oluşturmak mümkündür (Şekil 1.16). Parlak Köyü'nden başlayan bu rotada sola yönelerek eski Rum köyü olan, günümüzde ise adeta bir hayalet şehir görünümündeki Sazak Köyü'ne, devam eden yol takip edilerek de Sarpıncık Deniz Feneri'ne ulaşılmaktadır. Yol üzerinde çok sayıda zeytin bahçesini görmek, Sazak Köyü'nü ziyaret etmek, Sarpıncık Deniz Feneri'nde güneşin batışını izlemek mümkündür.

Şekil 1. 16: Parlak- Sazak Köyü- Sarpıncık Deniz Feneri Zeytin Rotası Önerisi

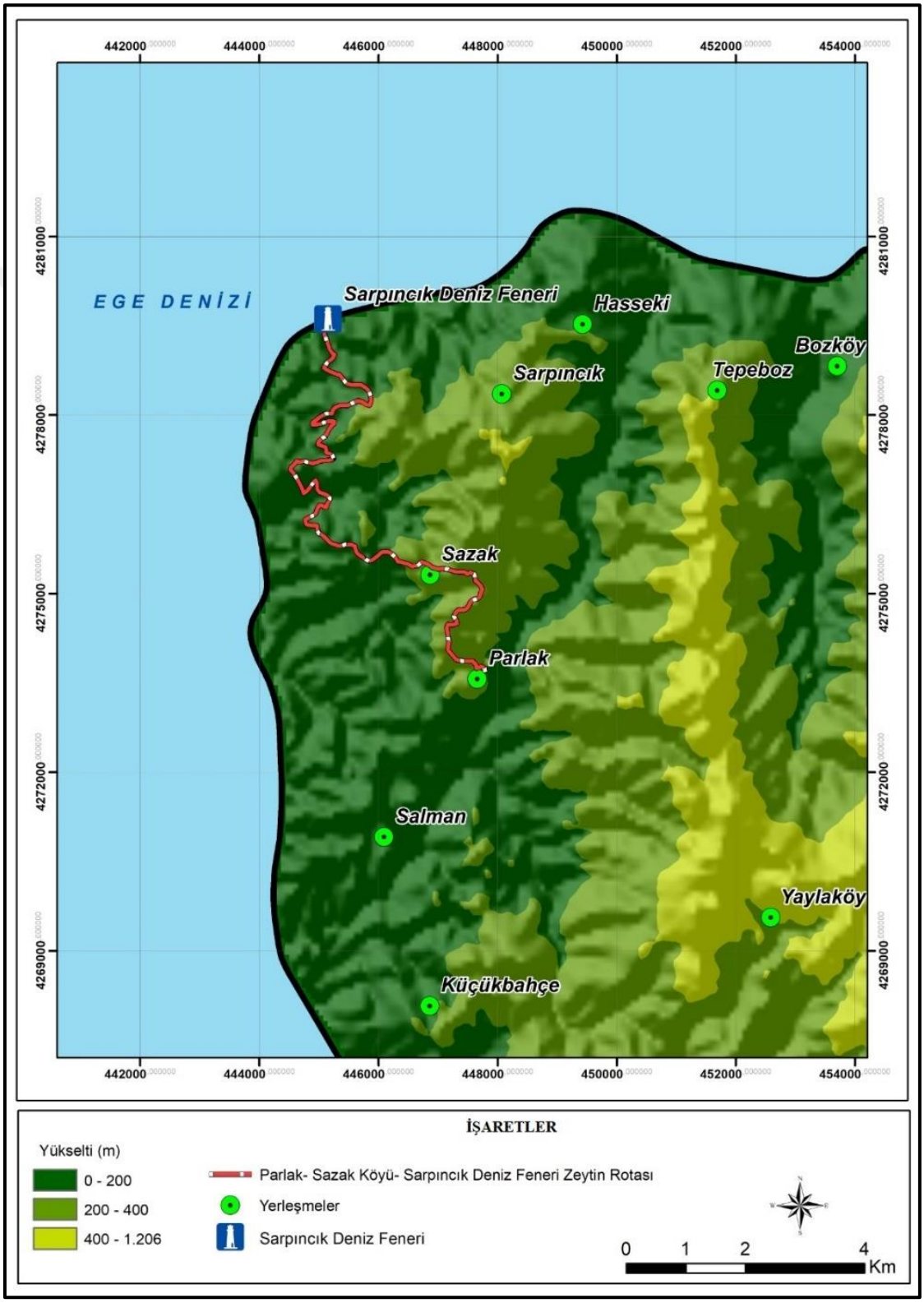

Yarımada, botanik turizmi bakımından oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Botanik turizmi, bitkilerin tanınması, kullanım alanları ve mitolojik hikayelerini içermektedir, buna ek olarak belirli bir alanda bütün veya seçilmiş bitki türlerini içerdiği gibi, endemik bitkileri veya tıbbi bitkileri de içerebilmektedir (Doğaner, 2019: 75). Bu turizm tipi, ekoturizm kapsamında olabildiği gibi özel ilgi turizmi içerisinde de değerlendirilebilmektedir (Sayılan 2005: 477). Zengin bitki çeşitliliği ile karakterize edilen alanlara "endemik bitkiler turu" ve "şifalı bitkiler turu" adları altında özel ziyaretler yapmak da botanik turizmi kapsamında değerlendirilmektedir.

Ormanların insanlık tarafından zarar görmesini takiben, maki ve frigana formasyonları yarımadanın neredeyse tamamında karşımıza çıkmaktadır. Araştırma alanında hâkim orman elemanı olarak, kızılçam (*Pinus brutia*); maki elemanı olarak, delice (*Olea europea*), kocayemiş (*Arbutus unedo*) (Fotoğraf 1.45), sandal (*Arbutus andrachne*), akçakesme (*Phillyrea latifolia*), sakız (*Pistacia lentiscus*), menengiç (*Pistacia terebinthus*), kermez meşesi (*Quercus coccifera*), defne (*Laurus*), orkide (*Orchidaceae*) ve tesbih (*Styrax officinalis*) sabır otu *(Agave americana)* (Fotoğraf 1.46); frigana (garig) elemanı olarak da katırtırnağı (*Spartium junceum*), abdestbozan (*Sarcopoterium spinosum*) laden (*Cistus*), yasemin (*Jasminum*), funda (*Herba ericae*), sığırkuyruğu (*Verbascum thapsus),* nergis (*Narcissus pseudonarcissu*) sayılmaktadır. 1200 metre civarında ise Akdağ'da alpinik zon olmadığı halde çoban yastığı (*Acantholimon acerosum*), diken üzümü (*Berberis cretica*), ulu dolama (*Draba bruniifolia subsp. olympica*), keçi geveni (*Astragalus angustifolius subsp. angustifolius*) gibi subalpin bitkiler göze çarpmaktadır. (Bekat, 1980: 6). Vejetasyonun azonal durumunda ise dere kenarında, nemli yerlerde ve vadilerde zakkum (*Nerium oleander),* hayıt *(Vitex agnus-castus), Juncus hybridus, Holoshoenus vulgaris, Juncus gerardi* gibi bitkiler bulunmaktadır. Sayılanlara ek olarak yarımada kıyıları deniz çayırları (*Posidonia oceanica*) açısından da zengindir.

Fotoğraf 1. 45: Kocayemiş (Arbutus unedo)

Fotoğraf 1. 46: Sabır Otu (Agave americana)

Buna ek olarak yarımadanın zengin ekolojik yapısı, salep yapımında kullanılan orkidelerin yayılışı bakımından çok özel alanlar yaratmaktadır (Parlak ve Tutar, 2011: 25) (Fotoğraf 1.47). Yöre halkı ve dışardan gelen toplayıcıların her yıl söküm yaptıkları başlıca üretim alanlarından biri durumunda olan yarımadaya bu ayrıcalığı sağlayan şartların başında iklim ve edafik faktörler gelmektedir. Yarımadadaki Akdeniz iklim

karakteristiğini yansıtan bu bitkiler botanik turizmi için yüksek potansiyel taşımaktadır. Ancak yarımadadaki orkideler üzerinde insan baskısı olduğundan, nesli tehlike altında bulunan türlerdir. Orkidelerin toprak altındaki yumrularından salep elde edildiğinden yanlış sökümden dolayı popülasyonlar zarar görmektedir. Yapılaşma ve doğal alanların tahribinin yanı sıra içimlik salep ve dondurma üretimi için çok büyük oranda orkide toplanması bu türün tükenişini hızlandırmaktadır.

Fotoğraf 1. 47: Orkide (Orchidaceae)

Maki örtüsünün yoğun olarak bulunduğu yarımadada bahar döneminde doğanın canlanmasıyla makilikler geniş sahalar boyunca görülebilmektedir. Yarımadanın doğu kıyılarında bulunan Eğlenhoca, İnecik ve Kösedere köyleri maki varlığı bakımından oldukça zengindir. Bu hat üzerinde maki turu yapmak mümkündür (Şekil 1.17). Mordoğan'ın kuzeyinde devam eden çevre yolundan Eğlenhoca tabelası takip edilerek Eğlenhoca Köyü'ne gidilmektedir. Eğlenhoca'dan başlayan rota Boyabağ Koyu'nda bitmektedir. Yol boyunca, özellikle bahar döneminde şenlenen makilikler görülmeye değerdir. Zeytin, sandal, akçakesme, kermez meşesi, sakız ve menengiç rota üzerinde görülebilen başlıca maki elemanlarıdır (Fotoğraf 1.48).

Şekil 1. 17:Eğlenhoca- İnecik- Kösedere Maki Rotası Önerisi

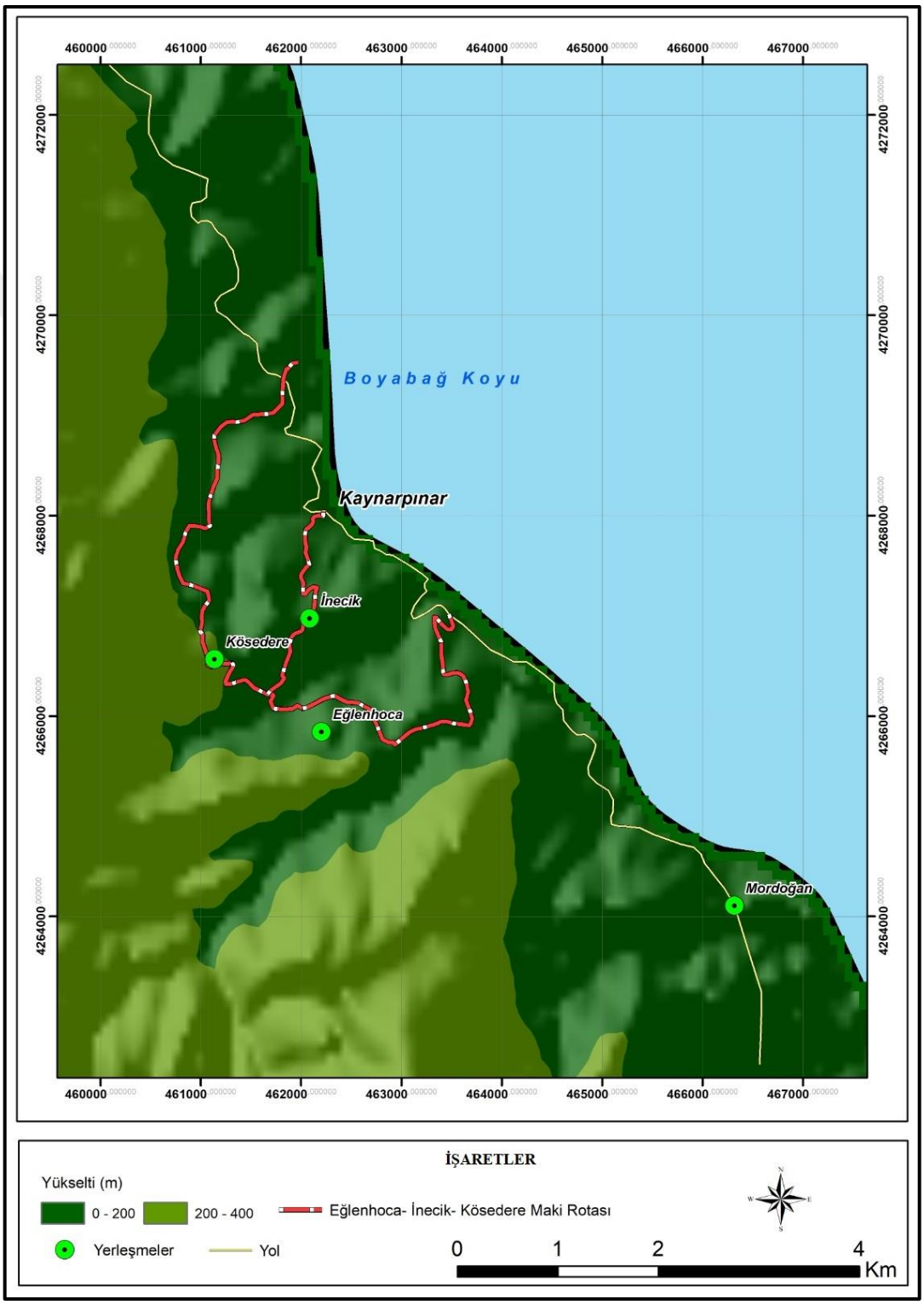

Fotoğraf 1. 48:Eğlenhoca- İnecik- Kösedere Maki Rotası Boyunca Görülebilen Maki Elemanları

Dünyanın sadece belirli bir bölgesinde bulunan ve diğer kısımlarında rastlanmayan türlere endemik bitki denmektedir. Araştırma alanı endemik türler yönünden zengin değildir, bu türler tüm floranın %1,3'ünü oluşturmaktadır. *Erodium sibthorpianum* (Fotoğraf 1.49*), Minuartia anatolica var. Anatolica, Trigonelle smyrnea, Sideritis cf. Sipylea, Colutea melanocalyx ssp. davisiana, Campanula lyrata Lam. subsp. Lyrata* yarımadadaki endemik türleri oluşturmaktadır (Bekat, 1980: 22-26). Bu türler dışında nesli tükenme tehlikesi altında olan kum zambağı (*Pancratium maritimum)* (Fotoğraf 1.50)*, Erysimum pusillum, Cyclamen hederifolium, Globularia alypum, Stachys*

cretica ssp. anatolica da araştırma alanında görülmektedir (Yiğiter Sarıçam ve Erdem, 2010: 43-44).

Fotoğraf 1. 49:Çoban İğnesi (Erodium sibthorpianum)

Nesli tehlike altında bir tür olan kum zambağı *(Pancratium maritimum)* zambakgiller *(Amaryllidaceae)* familyasının bir üyesidir (Fotoğraf 1.50). Ülkemizde Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz kumullarında yetişmektedir. Beyaz çiçekli, hoş kokulu olan bu bitki heliofit bir bitkidir. Bu sebeple kumulların ıslak olmadığı, stabil kumullarda ve diğer bitki türlerinin zayıf olduğu açık alanları tercih etmektedir. Geofit bir tür olan kum zambağı kışı istirahatte geçirip aşırı yaz sıcaklarında su ihtiyacını atmosfer neminden ya da gece oluşan çiğden sağlayabilmektedir (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2022). Denizdeki taban suyunu da kullanabildiği için tuz toleransı yüksektir. Turizm baskısı, sahillerin yerleşime açılması ve endüstriyel vb. amaçlarla kumulların tahrip edilmesi, bitkiyi tehdit eden faktörlerin başında gelmektedir.

Yarımadada yer alan endemik ve nesli tükenme tehlikesi altında olan türlerin koruma altına alınması, biyolojik çeşitliliğin devamlılığı ve turizm bakımından oldukça önem taşımaktadır.

Fotoğraf 1. 50: Kum Zambağı (Pancratium maritimum)

Bunlar dışında yerel halk tarafından bilinen ve hem geleneksel tedavi amacıyla hem de yemek kültürü içerisinde kullanılan bazı otlar da bulunmaktadır. Keğik elması, sütlü diken, yarpız, gelincik otu, kantaron otu, kapari, kekik, kenger, sığırotu, şevketibostan, ısırgan otu, ada soğanı, adaçayı, bodurmahmut otu, karabaş otu (Fotoğraf 1.29), civan perçemi, deniz raziyanesi ve deniz börülcesi gibi bitkiler botanik turizmine bağlı olarak şifalı bitkiler kapsamında değerlendirilebilecek türlere örnek olarak gösterilebilir (Güntürkün ve Telci, 1996: 9).

Yarımadanın en yüksek dağlık kütlesi olan Bozdağ'ın vejetasyonunu incelendiğinde, buranın en alt kademede bir plantasyon kuşağı ile başladığı ve bu kuşağın 200 metreye kadar devam ettiği görülmektedir. Bu zonun önemli bitkileri üzüm (*Vitis vinifera),* zeytin *(Olea europaea),* ve tütün *(Nicotiana tabacum)*'dur. Bunun dışında yarımadanın batı kısmında bulunan Küçükbahçe'de satsuma cinsi mandalina (Citrus reticulata) tarımı da yapılmaktadır. Bu plantasyon alanlarında da botanik turizmi gerçekleştirilebilmektedir.

Fotoğraf 1. 51: Karabaş Otu Reçeli

Yarımada çiçek turizmi konusunda yüksek potansiyele sahiptir. Çiçek turizmi, tek bir çiçek türüne yönelik olabildiği gibi kır çiçekleri, sucul bitkilerin çiçekleri, kıyı kumulları çiçekleri, yayla çiçekleri, alpin çiçekler ve çöl çiçekleri gibi farklı ortamların çiçeklerine yönelik olabilmektedir (Doğaner, 2019: 75).

Sümbül, orkide ve mitolojik hikayelere kaynaklık eden nergisin çalışma sahasında önemi oldukça büyüktür. Nergis Karaburun'un en önde gelen ticari ürünlerinden biridir ve oldukça kazançlı bir pazar ürünüdür (Fotoğraf 1.52). En kaliteli, yoğun kokulu, uzun saplı ve dayanıklı olanların Karaburun civarında yetiştiği söylenmektedir.

Fotoğraf 1. 52: Nergis Çiçeği (Narcissus pseudonarcissu)

Türkiye nergis çiçeği üretiminde Karaburun merkez konumundadır. Öyle ki 2020 yılında 120 bin nergis soğanı dikimi yapılmıştır. Nergis tarımının geniş alanlar boyunca yapılması ve mahsulün bolluğu nedeniyle sezon sonuna doğru, işçiliğin emeği karşılamadığı zamanlarda nergis esansı ve nergis sabunu yapılmaktadır fakat bunların üretimi yaygınlaşmamıştır (Fotoğraf 1.53 ve 1.54). Nergis reçeli yapmak da denenmiş ancak bir tatlı kaşığından fazlası insan sağlığına zararlı olduğundan imalatı yapılmamaktadır.

Fotoğraf 1. 53: Adaçayı, Mandalin ve Nergis Kolonyaları

Fotoğraf 1. 54: Nergis Sabunu

Karaburun'da her yıl ocak ayında nergis festivali düzenlenmektedir. 22-23 Ocak 2022 tarihinde dördüncüsü düzenlenen Nergis Festivali (Fotoğraf 1.55,1.56 ve 1.57) yerli halk ile turistlerin yoğun katılımıyla gerçekleşmiştir. Nergis Festivali döneminde yarımadaya konaklamalı turlar düzenlenmektedir. Balıklıova-Mordoğan- Karaburun hattı boyunca gerçekleşen turda festival alanına da uğranmaktadır. Buna ek olarak nergis tarlaları da ziyaret edilmektedir.

Fotoğraf 1. 55:4. Karaburun Nergis Festivali Programı

Fotoğraf 1. 56:4. Karaburun Nergis Festivali 22 Ocak Programı

Fotoğraf 1. 57:4. Karaburun Nergis Festivali 23 Ocak Programı

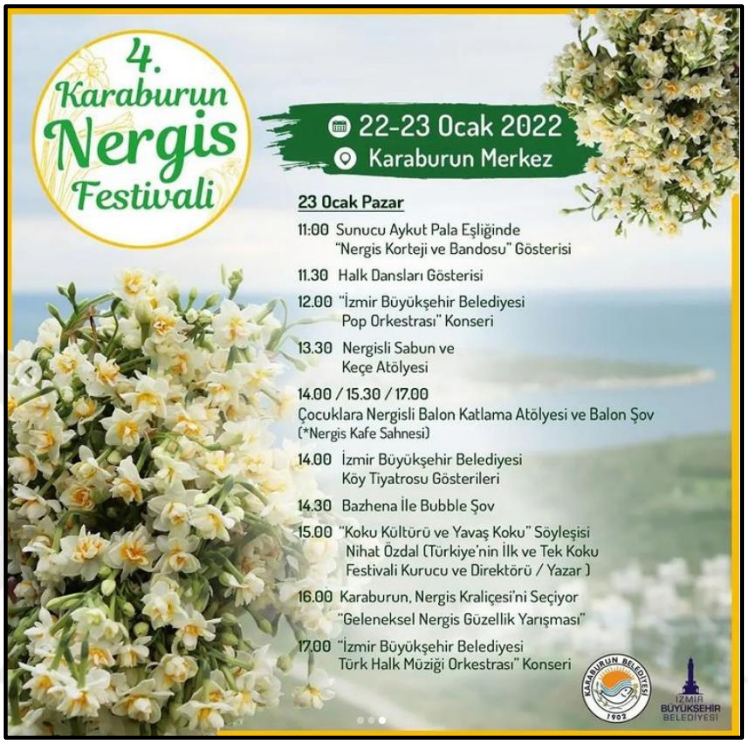

Yerli halkın yaşam tarzına da sirayet eden nergis, dantellerde ve oyalarda sıklıkla kullanılan bir motiftir (Fotoğraf 1.58).

Fotoğraf 1. 58: Nergis Çiçeği Kolyesi

Narcissos ve yarımadada yetişen nergis çiçeği arasında bir bağ kurulmaktadır. Rivayete göre bir su birikintisinde kendi aksini gördükten sonra kendisine aşık olan Narcissos aşkından eriyerek nergis çiçeğine dönüşmüştür. Narsizm kelimesi adını Narcissos'tan almaktadır.

Nergise ek olarak şubat sonu mart başı döneminde sümbüllerin (Fotoğraf 1.59) açmasıyla yarımadada sümbül turları da düzenlenmektedir. Çeşitli tur firmalarının düzenlediği bu turlarla sümbül tarlaları gezilmekte, Balıklıova- Mordoğan- Karaburun hattı boyunca turistik değeri olan sahalar da tura dahil edilmektedir.

Yarımadanın 2020 yılı nergis üretimi 13.464.000, sümbül üretimi ise 480.000 adettir (TÜİK 2021).

Fotoğraf 1. 59:Sümbül Çiçeği (Hyacinthus orientalis)

Yarımadaya sinen çiçek kokusu rüzgarın da etkisiyle daha çok hissedilir hale gelmektedir, burada çiçek hem ekonomide hem de kültürde önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki Mordoğan'ın, adını güneşin ilk ışıklarıyla birlikte dağlarındaki mor ve morun tonlarında 70'i aşkın çiçekten aldığı söylenmektedir. Püren, mor kekik, siklamen, karabaş otu, leylak, begonvil, mor salkım, anemon, kandil otu, ıtır, karanfil, kapari, erguvan, hayıt, menekşe, orkide, horoz ibiği, iris çiçeği gibi kır çiçeklerine, sümbüllerine ve nergislerine sinen morluk Mordoğan'a adını vermiştir. Gerçekten de Mordoğan'da pek çok çiçeğin mor renkli olması ve uygun dönemde gün doğumuyla birlikte adeta bir renk cümbüşünün yaşanması bu durumu doğrular niteliktedir (Fotoğraf 1.60).

Mordoğan'a adını veren 70'i aşkın mor ve mora yakın tonlardaki çiçek burada bir 'Mordoğan Mor Çiçek Turu' yapılmasını mümkün kılmaktadır. Her mevsimde bu türden bir turun yapılması mümkün olmakla birlikte, bahar döneminde doğa canlandığında ve sıcaklıklar insan sağlığı için en uygun düzeydeyken bu turun yapılması daha uygundur. Manal Koyu'ndan başlayan rotada D-505 otoyolunu takip eden yol üzerinden sola dönerek Eski Mordoğan'a gidilebilmektedir. Burada mor çiçekler görülmekte sonra anayola bağlanıp sağa dönerek Kocakum Plajı'na gitmek mümkündür. Plaja sapmayıp kuzeye doğru gidildiğinde Ayıbalığı ve Ardıç koyları görülebilmektedir (Şekil 1.18).

Fotoğraf 1. 60: Mordoğan'a Mor Rengini Veren Çiçekler

Şekil 1. 18: Mordoğan Mor Çiçek Rotası Önerisi

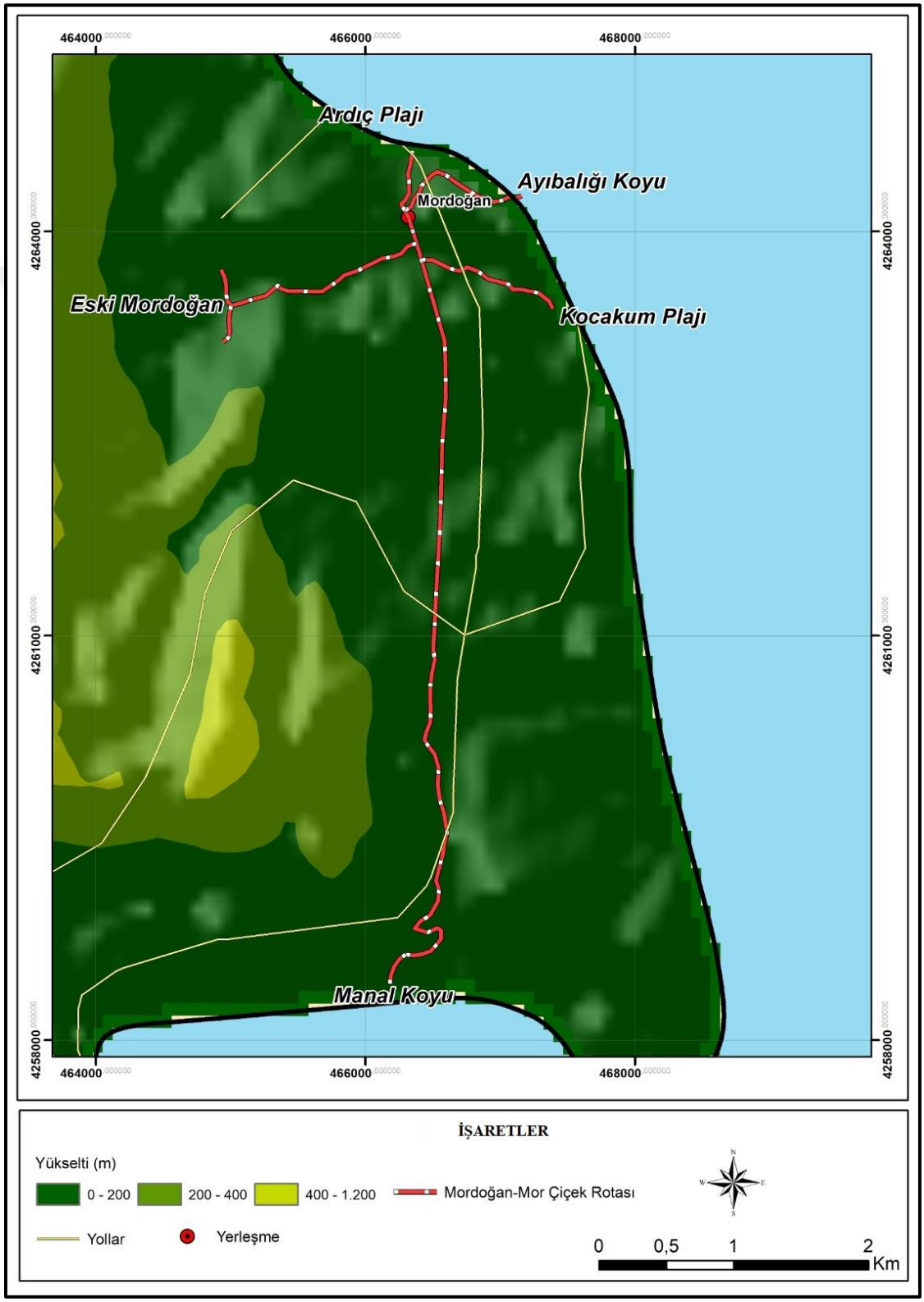

Belirlenen rota üzerinde nergis bahçelerini görmek ve burada hasat etkinliğine katılmak mümkündür (Fotoğraf 1.61).

Fotoğraf 1. 61: Mordoğan'da Bulunan Mor Nergis Bahçesi

Bitki türü ve toplulukları, bulundukları saha veya ortamın şartlarına uygun olarak yetişmektedir. Bitkilerin ortam şartları ise yükselti, eğim ve bakı gibi topografik; ışık, sıcaklık, nem ve yağış gibi klimatik; toprak ile anamateryalin fiziksel ve kimyasal özellikleri gibi edafik faktörler tarafından belirlenmektedir. Böylelikle bitki ile bitkinin yetiştiği ortamdaki flora ve fauna gibi canlı, toprak ve dolayısıyla bitki besin elementleri gibi cansız elemanlar arasında bir etkileşim söz konusu olmaktadır (Atalay, 1990: 11). Akdeniz fitocoğrafyasını yansıtan yarımadada bu etkileşim yoğun insan müdahalesine maruz kalmadan devam etmeyi başarmıştır. Yakın çevresinde bulunan Çeşme, Urla ve Foça ile karşılaştırıldığında bozulmayan dokusu sayesinde Karaburun Yarımadası; orman turizmi, ağaç turizmi botanik turizmi ve çiçek turizmi bakımından yüksek potansiyele sahip bir alan konumundadır.

Maki ve garig elemanlarının yoğun olarak bulunduğu yarımada endemik ve şifalı bitkiler, maki, mor çiçekli bitkiler turları düzenlemeye müsait olmasına rağmen bu konuda herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Foto safariye de oldukça uygun olan çiçekler gerek kokuları gerekse görünüşleri itibariyle turistleri kendine çekmektedir, buna ek olarak mitolojik hikayelerle bezenen unsurlar turistlerde merak uyandırmaktadır. Nergisin

mitolojik yönünü çalışma sahasını ziyaret eden turistlere aktarmak, bu konuda tanıtımlarda bulunmak yarımadanın alternatif turizm potansiyelini artırmak için sunulacak önerilerden bazılarıdır.

1.5. Fauna Turizmi

"Fauna turizmi, doğal ortamlarında serbest olarak yaşayan ve evcil olmayan bütün hayvan türlerinin gözlemine yönelik bir alternatif turizm çeşididir" (Erdoğan, 2016: 78). Doğal bitki örtüsü toplulukları hayvanlar için de yaşam alanı özelliği sunmaktadır. Bundan dolayı flora ve fauna birlikte değerlendirilmelidir. Bitki tür ve topluluklarının ortadan kalktığı veya tahrip olduğu yerde buna bağlı olarak diğer canlıların da hayatı tehlikeye girmektedir.

Fauna turizmi faaliyetleri; keşif gezileri, kuş gözlemciliği, kelebek gözlemciliği, av turları, denizel fauna turları ve yaban hayatını gözlemlemeye kadar değişen birçok çeşide sahiptir. Bu faaliyetleri, faaliyetlerin içeriği ve faaliyetlerin yapıldığı yer gibi birçok ölçüt kullanarak gruplandırmak mümkündür. En yaygın olan faaliyet grubu yaban hayatı gözlemciliğidir. Yaban hayatı ve hayvanları gözlemleme faaliyetleri bazen gözlemin ötesine geçerek, bazı durumlarda onları besleme veya onlara dokunma şeklinde de olabilmektedir. Yaban hayatı gözlemciliği; kuş, kelebek, koala, aslan, fil, maymun ve zürafa dahil birçok yaban canlısını içermektedir. Bu faaliyetler Afrika'ya safariye katılmaktan; İtalya, Meksika, Hindistan, Kosta Rika gibi ülkelerde yaban hayatına yakın bir eko resortta kalmaya, bir yaban hayatı alanına gitmeye, botanik bahçesini ziyaret etmeye, akvaryum ve yaban hayatı müzesini ziyaret etmeye kadar çeşitlenmektedir ayrıca at biniciliği, doğada at ve deve ile gezinme, yabani at turizmi, doğada aslan, puma ve jaguar ile yürüyüş son yıllarda dünyada popüler olmaya başlayan en tehlikeli yaban hayatı turları arasındadır.

Türkiye'de en çok yapılan fauna turizmi etkinliği kuş ve kelebek gözlemciliğidir. Avrupa'da toplamda 500 civarı kuş türü bulunmasına karşın ülkemizde 420 civarı kuş türü bulunmaktadır. Bunun başlıca sebepleri, ülkemizin sahip olduğu zengin sulak alanlar ve kuşların göç yolları üzerinde bulunmasıdır. Kuşlara ek olarak kelebek bakımından da

zengin olan ülkemizde yaklaşık 400 kelebek türü bulunmaktadır, bunların 45'i endemiktir, Avrupa'da ise toplamda 482 kuş türü bulunmaktadır.

Karaburun Yarımadası; IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği) tarafından 1996 yılında CR (kritik) kategorisine alınan Akdeniz fokları, 2004 yılında NT (tehdide yakın) kategorisine alınan Ada Martısının yanı sıra 204 adet kara, deniz kuş türleri ve diğer kara, deniz canlılarıyla biyolojik rezerv alanı konumundadır.

Kara ve deniz hayvanları bakımından oldukça zengin olan yarımadada kara hayvan varlığını oluşturan başlıca canlılar; koyun, keçi, tilki, yarasa, yaban domuzu, sansar, su samuru, porsuk, tavşan, sincap, karakulak, çeşitli yırtıcı kuş ve deniz kuşu türleri (kartal, şahin, doğan, tepeli toygar, tepeli pelikan, tepeli karabatak, bahçe çintisi, alaca balıkçıl, çayır incir kuşu, karabaş martı, küçük kerkenez, bıyıklı doğan, yılan kartalı, küçük kerkenez, ada doğanı gibi), çok sayıda böcek ve kelebek, tatlı su kaplumbağaları ve yengeçleri, bukalemun, kertenkele ile av kanatlılarıdır (Batur vd., 2013: 88).

Kuşların göç yolları üzerinde bulunan Karaburun Yarımadası; ülkemizin zengin yırtıcı kuş rezervlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Balaban (*Botaurus stellaris*), yılan kartalı (*Circaetus gallicus*), küçük kerkenez (*Falco naumanii*), ada doğanı (*Falco eleonorae*), pasbaş patka (*Aythya nyroca*) gibi uluslararası ölçekte nadir/azalan kategorisindeki türler ve Avrupa'nın en ender yırtıcılarından olan tavşancıl (*Hierraeetus fasciatus*), bu bölgede hâlen gözlenmektedir. Kaya kartalı (*Aquila chrysaetos*), tarla ardıcı (*Turdus pilarus*), gümüş martı (*Larus cachinnans)*, kukumav (*Athena noctua*), ibibik (*Upupa epops*), karakulaklı kuyrukkakan (*Oenanthe hispanica*), zeytin mukallidi (*Hippolais olivetorum*), küçüksıvacı (*Sitta krueperi*), maskeli örümcekkuşu (*Lanius nubicus*), bıyıklı ötleğen (*Sylvia cantillans*), maskeli ötleğen (*Sylvia melavocephala*), kara boğazlı ötleğen (*Sylvia rueppelli*), boz kirazkuşu (*Emberiza cineracea*), kızıl kirazkuşu (*Emberiza caesia*) da yarımadada görülmektedir (İzmir Dergisi, 2022) (Fotoğraf 1.62).

Fotoğraf 1. 62: Karaburun Yarımadası'nda Görülen Bazı Kuş Türleri

Araştırma alanında yer alan İris Gölü çevresi, Bozköy çevresi, Gerence Koyu çevresi ile Ildır Körfezi Adaları olarak da isimlendirilen Küçükada, Kara Ada ve Toprak Adası küresel aynı zamanda ulusal ölçekte öneme sahip kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu bölgeler kuş gözlemciliği açısından oldukça uygun alanlardır.

Karada, "nesli tükenmekte olanlar ve küresel ölçekte koruma önceliği olanlar" sınıflandırmasında Akdeniz'e özgü Ada Martısı'nın (*Larus audouinii*) (Fotoğraf 1.63) Türkiye için kesin olarak bilinen ikinci üreme alanı, yarımada kıyıları ve adaları olarak belirlenmiştir (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 11). Ada Martısının üreme alanları, kuşların özellikle tercih ettiği yaşam alanlarından İris Gölü çevresi ve doğal ormanlık alan ile ormanı çevreleyen makiliklerin bir kısmı koruma altına alınmıştır.

Fotoğraf 1. 63: Ada Martısı (Larus audouinii)

Deniz canlılarını oluşturan, tüm dünyada toplam sayıları 500 ve ülkemizde ise yaklaşık 100 tane kalmış olan, dünyanın en nadir memelilerinden biri olan ve neslinin tükenme riski aşırı derecede yüksek kabul edilen, BARSELONA, BERN, CITES Sözleşmeleri, ülkemizde ise '1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu' (Resmi Gazete, 1971) ve '3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu' (Resmi Gazete, 1937) ile korunan Akdeniz Foku'nun *(Monachus monachus*) (Fotoğraf 1.64) sınırlı yaşama ve üreme alanlarından biri olan yarımada kıyıları bu yönüyle oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Karaburun Yarımadası'nda insan faaliyetlerinin sıkça olmadığı sakin kıyılar, mağara ve kovukları Akdeniz Foklarının önemli yaşam alanlarından biridir. Bu türler daha sessiz ve sakin yerleri kendilerine üreme ve barınma alanları olarak tercih etmektedirler (Yiğiter Sarıçam, 2007: 70). Akdeniz Foku varlığı açısından Mordoğan ve Yeniliman önemli bir konuma sahiptir. Ayıbalığı Koyu ve çevresindeki deniz mağaraları Akdeniz Foku'nun yaşam alanı olarak seçtiği yerlerdir. Çeşitli önlemlerle koruma altına alınan mağaralar, Akdeniz Fokları için gün geçtikçe daha uygun hale gelmektedir. Akdeniz Foklarının kameralar ile sürekli izlenilebilmesi onların yaşam biçimlerinin, sergiledikleri davranışların ve doğumlarının izlenmesine ve kayıt altına alınmasında da imkan sağlamaktadır (Karacan vd., 2016-2020). Foklara ek olarak barbun, ahtapot, karagöz,

sinavrit, mercan, margiri, lipsos, lüfer, lidaki, kaşkın, sarpan, adabeyi, orfoz, dülger, trança ve çipura gibi diğer deniz canlıları yarımadadaki sualtı zenginliğini oluşturmaktadır. Denizel fauna, deniz turizmi içinde sualtı dalış turizmi konu başlığında anlatıldığı için burada tekrar değinilmeyecektir.

Fotoğraf 1. 64: Akdeniz Foku

Kaynak: http://www.karaburunkentkonseyi.org/ben-akdeniz-foku-monachus-monachus-karaburun-yarimadasi-denizleri-kalan-son-yasam-alanlarimdan-yarimadanin-korunmasi-ve-soyumun-devami-icin-verdiginiz-imzaya-tesekkurler-kampanyayi-imzalayarak/ (Erişim tarihi 15.02.2022).

Sessiz, tenha kıyıları üreme ve yaşama için tercih eden fok popülasyonunu korumak için fok gözlemi yaparken onları ürkütmeyecek şekilde uzaktan gözlem yapılması, uzaktan fotoğraf alınması, fokların bulunduğu yerlerin imara açılmaması ve buraya balık çiftliklerinin kurulmaması oldukça önemlidir. Yarımadada fokların en çok görüldüğü yer olan Ayıbalığı Koyu'nda turistik tesislerin açılması fok yaşamını tehdit etmektedir. Fok üreme dönemlerinde buraya turist geçişinin kısıtlanması tehdidi azaltıcı bir unsurdur.

Fotoğraf 1. 65: Yeniliman'da Kıyıya Vuran Bir Akdeniz Foku

Kaynak: https://www.evrensel.net/haber/386787/karaburunda-yavru-akdeniz-foku-yarali-olarak-sahile-vurdu (Erişim tarihi 15.02.2022).

Karaburun'da Akdeniz Foklarını koruma için kurulan Karaburun Yerel Fok Komitesi, fokları koruma konusunda kolektif bir bilinç oluşturmayı hedeflemektedir (Şekil 1.25). Gönüllülük esasına dayalı olarak çalışan ve bütçesi olmayan Yerel Fok Komitesi Karaburun Yarımadası'nda bulunan Akdeniz Foku'nun yaşam alanlarının korunması, çevre bilincinin geliştirilmesi, ekosistemin korunması kapsamında çalışmalar yapmakta, nesli tükenme tehlikesi altında olan bu canlının gözlem ve belgeleme çalışmalarını sürdürmektedir.

Şekil 1. 19: Karaburun Yerel Fok Komitesi Logosu

Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilen yarımadada av turizmi yapılmamaktadır ancak son zamanlarda balık avı turizminin yapılması ve yaygınlaştırılması gündeme gelmiştir. Bu yolla denizlerdeki aşırı avlanmanın önüne geçmek, balıkçılığın sürekliliğini sağlamak, küçük ölçekli balıkçıların, balıkçı teknesi sahiplerinin ve turizm gelirlerinin artması hedeflenmektedir.

Yarımadada günümüzde aşırı avlanmadan dolayı balık çeşitliliği oldukça azalmış durumdadır. Bazı teknelerin projektörler ve gırgırla avlanması, henüz yumurtasını denize bırakamayan binlerce balığı yok etmektedir. Buna ek olarak trol avcılığıyla dip balıklarının avlanması denizin dip kısmında yaşayan canlı türlerini de tehdit etmektedir.

1.6. Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi

SWOT (GZFT) analizi kavramı adını İngilizce' deki strenghts, weaknesses, opportunities ve threats kelimelerinin baş harflerinden almaktadır. İncelenen alanın, kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyan, dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri tespit etmede kullanılan bir tekniktir (Çoban & Karakaya, 2010: 347). Bu teknikle iç ve dış etkenler dikkate alınarak, var olan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde faydalanmak, tehditlerin ve zayıf yanların etkisini en aza indirgeneceği plan ve stratejiler geliştirmek amaçlanmaktadır (Kılınç, 2019: 50). "Bir sahanın genel ve özel turizm politikalarının belirlenmesinde SWOT analizinden faydalanılarak, sahanın turizm potansiyelini belirleyen içsel (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal (fırsatlar ve tehditler) faktörlerin ortaya çıkarılması açısından önemli bir tekniktir" (Güngör & Arslan, 2004: 68).

Sektör içi faktörlerden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönlerin analizi ve dış çevresel durumların oluşturduğu tehdit ve fırsatların analiziyle yarımadada turizmin geliştirilmesi mümkündür. Araştırma içeriğinde yapılan analiz ve sentezlere dayanarak yarımadanın güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehdit unsurları SWOT analiziyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Tablo 1.11). Mevcut durumun gözlemlenmesi, yarımadaya ilişkin ileriye dönük daha sağlıklı, gerçekçi ve etkili adımların atılması ile planlamaların yapılması için SWOT analizi çeşitli kurum, kuruluş ve kişilerle fikir alışverişi yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Yarımada sahip olduğu doğal kaynaklarıyla keşfedilmeyi bekleyen bir hazine gibidir. Güçlü yönler ve fırsatlardan yararlanarak zayıf yönleri ve tehditleri en aza indirmek mümkündür.

Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan ziyaretçilerin lüks tatil talepleri olabilmektedir. Kıyı etkileşim kuşağına kurulacak olan lüks tesislerle kıyılara zarar vermeden, lüks tatil yapmak isteyen ziyaretçilerin beklentisini karşılamak mümkündür.

Bir turistik değeri insanlara bildirmenin en önemli yolu o değeri tanıtmaktır. Turizme söz konusu olan kaynakların tanıtımının ve reklamının yapılmaması o bölgenin tanınmamasına ve dolayısıyla ziyaret edilmemesine sebep olmaktadır. Son yıllarda önemi

yadsınamayacak hale gelen ve erişim kolaylığının olduğu sosyal medyayı araştırma alanının tanıtımı için kullanmak, ziyaret potansiyeline sahip olan turistlerin yarımadanın doğal kaynaklarını tanıması açısından tercih edilmesi gereken yollardandır.

Yarımadanın büyük bir su altı flora ve fauna zenginliğine sahip olması, merdiven gibi kademe kademe iniş sağlayan jeomorfolojik avantajı burayı dalış için avantajlı konuma getirmektedir. Yarımadanın yalnızca doğu kıyılarında belirlenmiş dalış noktalarının varlığı, ziyaretçilere kısıtlı kullanım sunmaktadır. Batı kıyılarda da belirlenecek su altı dalış noktaları yarımadanın su altı turizmi avantajını artıracaktır.

Yatların demirlemesine uygun olan Denizgiren ve Eğriliman koylarında yat limanı olmaması, Yunan adalarına bakan batı kıyıların konum avantajından faydalanmayı imkansız hale getirmektedir. Söz konusu alanlara yat limanı yapılması yarımadaya güçlü bir imaj kazandıracaktır.

Mağaraları, kanyonu ve dağlık alanlarıyla jeomorfoturizm potansiyeli yüksek olan yarımadada bu avantajlardan neredeyse hiç faydalanılmamaktadır. Mağaralara giden bozuk yolların düzeltilmesi ve bu yollara asfaltlama yapılması, turizme kaynak oluşturacak alanlara giden yollar üzerinde tanıtıcı tabelaların konulması tanınırlığı artıracaktır.

Mitolojik yönü zengin olan İris Gölü'ne yönelik koruma önlemlerinin alınmaması ve gölün özel mülkiyete tahsis edilmesi göl turizmi açısından sorun oluşturmaktadır. Gölü korumaya yönelik önlemlerin alınması bu açıdan önem taşımaktadır.

Tablo 1. 11: Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin yapılan SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	**ZAYIF YÖNLER**
Yarımadanın deniz turizmine uygun olması, yoğun kentleşmeye maruz kalmaması, Yunan adalarına oldukça yakın olması ve kıyıları kirletecek sanayi tesislerinin bulunmaması, Su altı dalışına uygun olması, yarımadanın Ege ve Akdeniz'de yer alan nerdeyse tüm su altı endemik canlılarını barındırması, bir merdiven gibi kademe kademe iniş sağlayan suyun her seviyedeki dalgıç için uygun dalış şartları sunması, Yarımadanın sıcaklık, günlük güneşlenme süresi, bağıl nem, rüzgar hızı ve beşeri bakımdan yat turizmine uygun olması, Doğal liman görevi gören girintili çıkıntılı kıyılar, Uzundere Kanyonu'nun trekking, kaya tırmanışı, foto safari, şifalı bitkiler turu, yamaç paraşütü gibi sportif faaliyetler için uygun olması, İris Gölü çevresindeki; flora ve yaban hayatı popülasyonu zenginliği, Yarımadanın bitki çeşitliliği yönünden çok büyük bir potansiyele sahip olması, yarımada genelinde görülen zeytin bahçelerinin orman yürüyüşlerine, makiliklerin maki turlarına uygun olması, koruma altına alınmış anıt ağaçların bulunması, Yarımadanı nesli tükenme tehlikesi altında bulunan canlılara ev sahipliği yapması ve kuş ile fok gözlemine uygun sahaların varlığı	Kıta sahanlığının dar olması sebebiyle kıyıdan itibaren denizin birden derinleşmesi, kıyı şeridinin oldukça dar olması ve yarımadanın doğal plajlar yönünden fakir olup kıyıların büyük oranda taşlık olması, Lüks tatil yapmak isteyen turist beklentisini karşılayan büyük işletmelerin bulunmaması, Plaj alanlarının sınırlı olmasından dolayı tesislerin kıyı etkileşim kuşağına kurulması, Yeterli tanıtımın yapılmamasından dolayı yarımadanın su altı turizmi potansiyelinin bilinmemesi, mevcut su altı dalış alanlarının yarımadanın doğu kıyılarında toplanması, Kıyı jeomorfolojisinin yat turizmi faaliyetlerini engellemesi, Günlük basınç farklarından kaynaklanan şiddetli rüzgarın yat turizmine elverişsiz koşullar oluşturması, Yatların demirlemesine uygun olan Denizgiren ve Eğriliman koylarında yat limanı olmaması, Yarımada içerisinde kanyon, mağara ve dağlık alanları gösteren tanıtıcı tabelaların olmaması, Kaçak ve aşırı avlanmaya karşı yeterli tedbirin alınmamış olması Yarımadanın kuş gözlemciliği potansiyeline rağmen bu konuda herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Kıyıların temiz oluşunun, kıyı turizmi faaliyetlerinde büyük avantaj sağlaması ve kıyı yerleşimlerinde yaşayan nüfusun kıyı turizmine engel oluşturacak yoğunlukta olmaması, Yarımada kıyılarında bulunan Akdeniz foku üreme mağaralarının turizm değeri oluşturması, Fay kırıklıklarını, tektonik aktivite izlerini ve su altı canlılarını dalış yaparken görebilme imkanı, Yarımadanın girintili çıkıntılı kıyıları ve batı kıyılarının Yunan adalarına yakın olmasının yat turizmi için avantaj oluşturması, Zeytin hasadı, maki, mor çiçekli bitkiler, endemik ve şifalı bitkiler turları, Mitolojik yönü olan İris Çiçeği, Nergis gibi bitkilerin korunma altına alınması, bu bitkilerin mitolojik öykülerinin turistlere anlatılması, Yarımadanın kuş gözlemciliği yapmaya uygun olması, Yarımadanın bakir kıyıları boyunca su altı dalış turizmi yapılabilmesi, Ayıbalığı Koyu ve Yeniliman'ın fokları rahatsız etmeyecek şekilde gözlem yapmaya uygun olması	Kıyıların ikinci konutlarla dolma tehlikesi altında olması, Yarımadanın doğal güzelliklerini oluşturan falezlerin üstüne yapılan tesisler, Akdeniz foku mağaralarına çok yakın alanda bulunan tesislerin fok varlığını tehdit etmesi, Bilinçsiz kaynak kullanımı ve aşırı avlanma sonucunda ile su altı canlı çeşitliliğinin zarar görme tehlikesi, Zamanı öngörülemeyen şiddetli rüzgarların yat turizmi için dezavantaj oluşturması, Endemik ve nesli tükenme tehdidi altında olan bitkilerin tükenmesi tehlikesi, Gerçekleştirilen yürüyüş faaliyetlerinin yarımadanın flora zenginliğine zarar vermesi tehlikesi, Yerel halk ve dışardan gelen toplayıcıların söküm yapmasının orkidelerin varlığına zarar vermesi, Turizm baskısı, sahillerin yerleşime açılması ve endüstriyel vb. amaçlarla kumulların tahrip edilmesinin kum zambağı için tehdit oluşturması, Fokların kaçak yollarla avlanmasının, halihazırda sayısı oldukça az olan fok varlığını tehdit etmesi ve fokların bulunduğu kıyıların imara açılması

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL KAYNAKLAR VE TURİZM

Çok eski dönemlere uzanan yerleşim geçmişiyle Karaburun, hem tarihi turizm hem de çeşitli kültürlerin sentezlendiği önemli bir kültür turizmi merkezidir. Arkeolojik kazılar yardımıyla gün yüzüne çıkarılan yerleşim, madencilik ve eşya kalıntıları; prehistorik ve arkeolojik turizm yapılmasına imkân sağlamaktadır. Tarihi eserler, tarihsel turizm, dini ögeler inanç turizmi, yarımadaya özgü yemekler ise gastronomi turizmi için değerlendirilmektedir. Turistik ürünler ise çalışma sahasının turizmden aldığı payı artırmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanında bulunan tarihi ve kültürel değerler, bu değerlerin turizm potansiyeli, kullanımı ve dağılışları incelenmiştir.

2.1. Prehistorik Turizm

Karaburun Yarımadası'nda prehistorik dönemden itibaren yerleşim izlerine rastlanmaktadır. Dolayısıyla araştırma alanının tarih öncesi turizm potansiyeli mevcuttur. Geçmişte kapsamlı bir tanımı yapılmamış olan prehistorik turizm, genelde tarihsel ve arkeolojik turizm içinde değerlendirilmektedir ancak son yıllarda artan çalışmalar ve kazılar sonucunda, ortaya çıkabilecek karışıklığın önlenmesi adına detaylı bir sınıflandırma zaruri hale gelmiştir. Bu sebeple "tarihsel turizm" ve "arkeolojik turizm" olarak sınıflandırılan kültür turizmine prehistorik turizmin ayrı bir turizm tipi olarak eklenmesi bu konudaki anlaşılırlığı artıracaktır. Nitekim turistlerin yüz binlerce yıl önce taş devrine ait bir mağarayı, ilk köyleri veya antik kentleri tanıması, ancak bu sınıflandırmanın yerleştirilmesi ile mümkün olacaktır (Doğaner, 2013: 19).

İnsanlarda merak uyandıran tarih öncesi dönemlere ait bilgilere ulaşmak için, geçmişten başlayıp günümüze kadar devam eden araştırmalar, kazı çalışmaları, bu çalışmalar sonucu ortaya çıkarılan yapılar ve buluntular, turistlerin ilgisini bu alanlara çekmektedir. Prehistorik dönemlerde yaşamış insanların barınma mekânları (mağaralar, köyler ve çevreleri), ev aletleri, silahlar, dini objeler ve kaya resimleri insanların ilgisini çeken unsurlar olarak bir kısmı müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınamadığından turistleri buraya getirmede bir hareket noktası oluştururlar (Doğaner, 2013: 19-20). Bu

döneme ait yerlere yapılan turizmin kültür turizminde karşılığı "prehistorik turizm'' olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığın dünyadaki varlığı olarak bilinen 2,8 milyon yılı aşan sürenin neredeyse tamamında insanlar mağarada yaşamış, MÖ 12.000'li yıllarda ilk yapay yerleşimlerini kurarak mağara yaşamından çıkmışlardır (Doğaner, 2013: 19). Bilimsel olarak üç devreye ayrılan bu dönemde, insanlık paleolitik (eski taş devri) ve mezolitikte (yontma taş devri) mağarada yaşayıp avcılık ve toplayıcılık yapmış, neolitikte (cilalı taş devri) ise köyler kurarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerine başlamıştır. Dolayısıyla turizmde bu dönemleri ayrı değerlendirmek gerektiğinden, Taş Çağı turizmini "eski taş devri turizmi (paleolitik turizm)" ve "cilalı taş devri turizmi (neolitik turizm)" olarak ikiye ayırmak gerekmektedir.

Kazı alanları ve buluntular prehistorik turizm için en önemli unsurlar olduğundan insanların bu dönemle ilgili bilgi edinmesini sağlamak için buluntuların müze alanlarında veya ören yerlerinde muhafaza edilip sergilenmesi ve bunlarla ilgili detaylı bilgiler verilmesi önem arz etmektedir. Medeniyetlerin oluşumları, gelişimleri ile sonradan sahip oldukları unsurlar belirli bir mekân üzerinde gerçekleştiğinden, insanın ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri bütünüyle mekânın koşullarına göre şekillenmektedir (Dans ve González, 2018: 183; Özgüç, 2017). Anadolu'da yerleşmelerin bu kadar eskiye inmesi iklim, toprak ve su kaynakları bakımından coğrafi olanakların yeterli olmasıyla ilgilidir. Bu yönüyle Anadolu, her dönemde yerleşmelerin kurulması için çekiciliğe sahip bir yerleşim olmuştur. Diğer taraftan tarihte meydana gelen hemen hemen bütün göç dalgalarında, Anadolu giriş sahası veya diğer kıtalara gitmek için bir yol olarak düşünülmemiş aksine yerleşilen, yurt edinilen bir yer olmuştur (Tunçdilek, 1986: 71). Dolayısıyla Anadolu, diğer turizm çeşitlerinde olduğu gibi Prehistorik turizm potansiyeli açısından da son derece dikkat çeken bir lokasyondur.

Karaburun Yarımadası'nda gerek tarımsal alanların azlığı ve gerekse jeomorfolojik yapısı nedeniyle büyük yerleşme yerlerine rastlamak olasılığı azdır ancak yapılan araştırmalar sonucu buraya prehistorik çağlardan beri yerleşildiği görülmektedir (Pınarcık, 2018: 348). Milattan önceki dönemlere kadar uzanan yerleşim geçmişi ve farklı

medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle Karaburun Yarımadası, incelenmesi gereken bir hazine gibidir.

Karaburun'daki tarih öncesi yerleşimlerin birçoğu denize doğru uzanan burunlar üzerindedir. Olasılıkla yüzünü denize dönmüş ve gündelik geçim ekonomisinde denizin ve deniz ürünlerinin oldukça fazla yer tuttuğu bu yerleşimlerde yaşayanlar korunaklı gördükleri burunları ya da falezleri tercih etmişlerdir (Uhri ve Bilen, 2019: 186).

Yarımadanın tarihsel geçmişine ışık tutacak ilk arkeoloji envanteri 20. yüzyıl başlarında J. Keil (Keil, 1912: 49-76) tarafından yapılmış olmakla birlikte, bu çalışma Helenistik ve Roma yerleşimleri ile yazıtlarıyla ilgili ve daha çok antik yazarlarca isimleri zikredilen yerlerin lokasyonlarına dönük bir çalışmadır (Uhri, Öz ve Gülbay, 2010: 16).Yarımadada yapılan tarih öncesi dönemlere ait ilk bilimsel çalışma ise 1949 yılında Hamit Koşay ve Hakkı Gültekin tarafından yapılmıştır (Koşay ve Gültekin, 1949). Çakmaktepe cıva madeni civarında yapılan kazı çalışması sonucunda Karaburun'un tarih öncesi dönemlerine ait buluntulara rastlanmıştır.

Araştırma alanında prehistorik dönemle ilgili buluntular, yapılan bilimsel araştırmalarla müzelere kaldırılmıştır. Kazı alanlarında turizme açılacak kalıntılar bulunmamaktadır. Bu konuda mekân boyutunda en önemli kanıtlar, prehistorik dönem yerleşimlerine ev sahipliği yapmış mağaralardır.

Yarımadada ilk insan izlerine 250-300 bin yıl öncesinde rastlanmaktadır. Kömür Burnu ile Kanlıkaya Burnu arasındaki Yeniliman'ın 1-2 km kuzeydoğusunda yapılan çalışma, burada ve Akçakilise mevkiinde rastlanılan taş aletler Karaburun'un dip tarihini 300 bin yıl öncesine dek geriye götürmüştür. Kömür Burnu ve Akçakilise çevresinde 300 bin yıl öncesine ait olduğu belirlenen yontma taş aletleri bunu kanıtlar niteliktedir (Şekil 2.1). Aynı zamanda Kömür Burnu tepelik alanında tespit edilen faklı dönem izlerini taşıyan 47 yontma taş, 4 adet sürtme taş prehistorik turizmi bakımından önemli rol oynamaktadır. Tüm buluntular Çeşme Müzesi'nde halka sergilenmektedir.

Buluntulara ek olarak, Gülbahçe Körfezi'nin doğu kıyısında bulunan çakmaktaşından yapılmış balta da Alt Paleolitik çağa tarihlendirilmektedir. Yaklaşık 250 bin yıl öncesinde burada bir süre yaşadığını düşünebileceğimiz avcı- toplayıcı gruplarca bu arkeolojik buluntuların üretildiği anlaşılmıştır (Uhri ve Bilen, 2019: 181)**.** Dolayısıyla Karaburun'daki ilk insan izleri buzul çağına kadar gitmektedir. Son buzul çağı ve öncesinde deniz seviyelerinin bugüne göre daha alçak olması ve Ege Denizi'nin oluşmadığı bir çağı göstermesi nedeniyle, Karaburun'un bugün Doğu Ege Adaları olarak adlandırdığımız ancak 300 bin yıl önce denizin bulunmadığı bir alanda, bugün ada olan ancak o dönemde karaya bağlı bölgelerle kurulan ilişkide önemli bir rol oynadığı söylenebilmektedir (Uhri ve Bilen, 2019: 182). Bir diğer deyişle Alt Paleolitik çağ avcı ve toplayıcı gruplarının Karaburun Yarımadası'nı kullanarak Yunanistan anakarası aracılığıyla Avrupa'ya yayıldığı düşünülmektedir.

Yarımadada Orta Paleolitik kalıntılara Yeniliman çevresinde rastlanmaktadır. Neolitik Dönem buluntularıyla aynı alanda bulunan bir andezit çekirdek, sahip olduğu dönemin özelliklerini yansıtan eski taş alet teknolojilerinden ve yapılan yaş tahlilleri neticesinde bu döneme tarihlendirilmektedir (Fotoğraf 2.1). Buluntu Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir.

Fotoğraf 2. 1: Orta Paleolitik Döneme Ait Dairesel Çıkarımlarla İşlenen Andezit Çekirdek

Kaynak: (Çilingiroğlu, 2015).

Şekil 2. 1: Karaburun Yarımadası'ndaki Prehistorik Dönem Buluntu Alanları

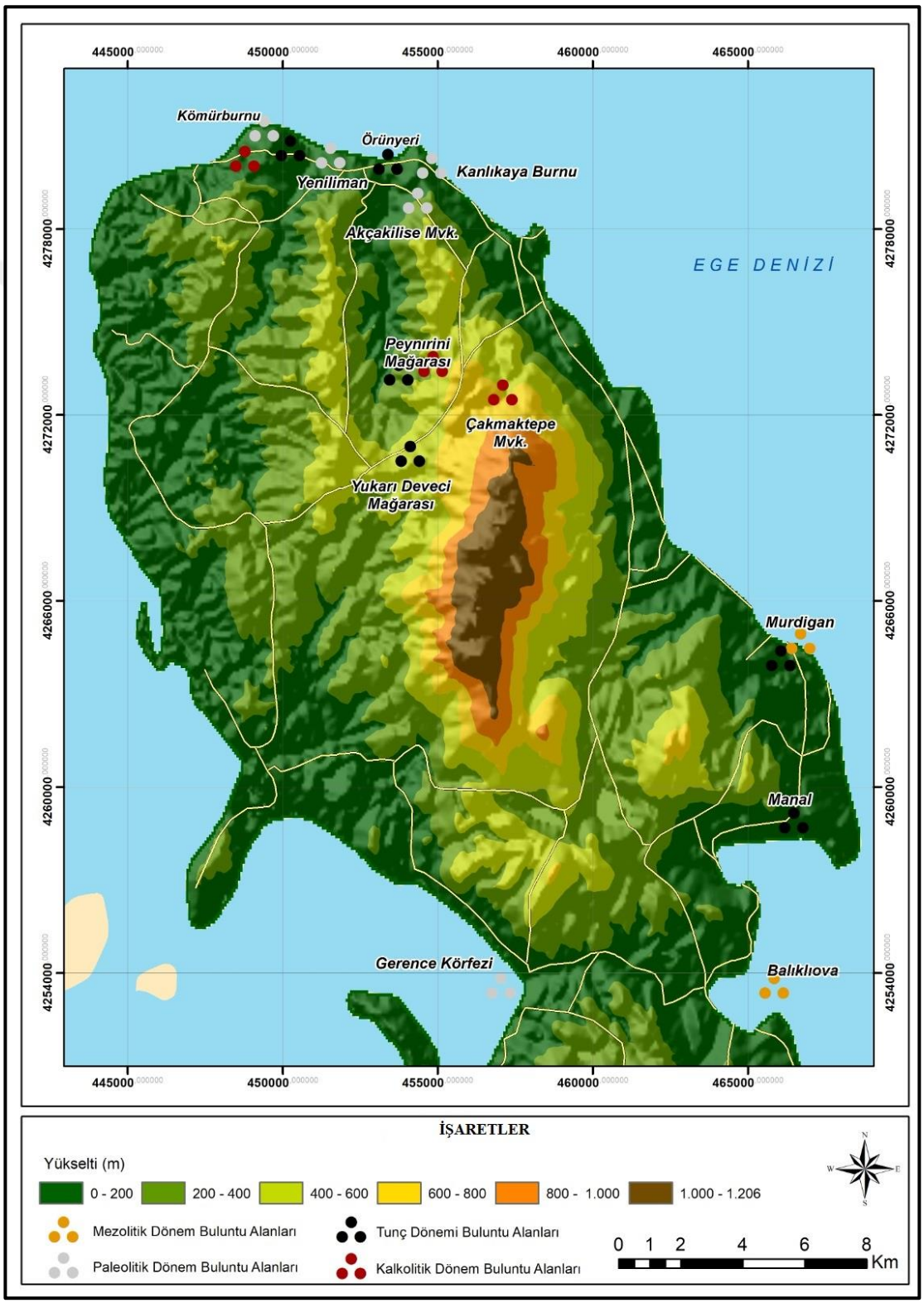

Mezolitik döneme ait buluntular Mordoğan yakınlarında tespit edilmiştir ve Türkiye'nin batı kıyılarında neredeyse bilinen tek Mezolitik alanı temsil etmektedir (Şekil 2.1). Buluntu yeri, Ege'nin başka yerlerindeki Erken Holosen toplayıcı sahaları ile karşılaştırılabilmektedir. Mordoğan'dan İzmir'e giderken geçilen Balıklıova Körfezi'ne bakan yüzeyde, kireç taşı mostraları görülmektedir. Bu mostraların yakınlarında beyaz patine çakmaktaşından oluşan yontma taşlar adeta yüzeye dağılmış şekilde bulunmaktadır. Yüzeye dağılmış haldeki 116 taştan oluşan koleksiyonun, henüz keşfedilmemiş bir yerden erozyona uğrayarak buraya geldiği düşünülmektedir (Çilingiroğlu vd, 2016: 3-5-6). Bu yönüyle Balıklıova Körfezi mezolitik dönem yerleşmesi bakımından önemli bir lokasyondur (Şekil 2.1). Buluntular günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir.

Karaburun Yarımadası'nda bilinen tek Neolitik Dönem yerleşim alanı olan Kömür Burnu, araştırma alanındaki Neolitik materyaller üzerine ilk verileri sağlaması açısından oldukça önemlidir (Çilingiroğlu vd, 2018: 65). Burada bulunan çanak çömlekler günümüzden yaklaşık 8000 yıl önceye tarihlenmektedir. Buluntular, Karaburun Yarımadası'nda erken çiftçilerin izlerine, toplumlarının yerleşme yeri seçimine, beslenme stratejilerine, materyal kültürüne ve takas ağlarına olan katılımına ilişkin ilk kanıtları sunmaktadır. Yarımadadaki tek Neolitik yerleşim birimi olan Kömür Burnu Neolitik turizm açısından oldukça önemli bir lokasyondur. Buluntular günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir (Fotoğraf 2.2).

Fotoğraf 2. 2:Çeşme Müzesi'nde Sergilenen MÖ. 8 bine tarihlenen Beyaz Patinalı Yontma Taş Parçaları

Kaynak: (Çilingiroğlu, 2015).

Karaburun Yarımadası'nda Kalkolitik dönemde yapılan madencilik de o dönem için önemli bir ekonomik faaliyet olmuştur. M.Ö 3000 yıllarında, Karaburun ilçe merkezinin hemen güneybatısında eski cıva madeni sahasında yer alan Çakmaktepe, oldukça önemli bir merkez olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yerleşim sayısı fazlaca artmış, M.Ö 2000'lerde Karaburun Yarımadası'nda canlı bir kültürel yaşam başlamıştır. Bunun yanı sıra bin yılın ortalarında Girit-Minos kültürüyle ticari ve kültürel ilişkiler mevcuttur.

1949 yılında yapılan maden çalışmaları sırasında Çakmaktepe'de cıva içeren kaya altlarına doğru sokulan birtakım boşluklar saptanmış, bunların içinde ise el çekiç ve baltaları ile geyik boynuzu ve pişmiş topraktan çanak çömlek parçaları bulunmuştur (Koşay ve Gültekin, 1949: 16). Geçmiş dönemlerde cıvanın kaşıntılı cilt hastalıklarına, frengiye, romatizmaya iyi geldiği, aynı zamanda bir zehir olduğu, buna ek olarak bakırı yaldızlamak, altını yabancı maddelerden ayırmak için ve merhem hatta ruj olarak

kullanıldığı bilinmektedir. Bu sebeple Çakmaktepe mevkiindeki cıva madeni sahasında Kalkolitik yerleşimlere rastlanması tesadüf değildir. Yapılan kazı çalışması sonucunda, bir yangınla tahrip olan yapıda öğütme taşı, ufak taş baltalar, obsidyen ve çakmaktaşından kesiciler, pişmiş topraktan tek konik formlu ağırşak ve keramik gibi evsel nitelikli buluntular ele geçmiştir (Koşay ve Gültekin, 1949: 21-22). Tepe içindeki galerilerde yapılan araştırmalarda ise büyüklü-küçüklü el baltaları bulunmuştur. Mevcut veriler, ilksel forma sahip evlerde kalan insanların yumuşak çakmak kayalarında cıva çıkardıklarını göstermektedir. Buluntular günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi deposundadır.

1949 yılından sonra gerçekleştirilen yeni dönem araştırmalarında Peynirini Mağarası çevresinde de Kalkolitik döneme ait izlere rastlanmıştır. Buna ek olarak Kömür Burnu'nda da Kalkolitik döneme tarihlenen üç adet çanak çömlek parçası bulunmuştur (Çilingiroğlu vd, 2018: 78). Buluntular günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir. Kalkolitik dönem yerleşimlerine ev sahipliği yapan; Çakmaktepe mevkii, Peynirini Mağarası ve Kömür Burnu Kalkolitik turizm açısından oldukça önemli lokasyonlardır (Şekil 2.1).

Yarımadada bulunan Peynirini Mağarası, Yukarı Deveci Mağarası, Örünyeri, Kömür Burnu ve Mordoğan Höyük'te (Şekil 2.1) Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçalarına ulaşılmıştır (Uhri, Öz ve Gülbay, 2010: 16).

Çakmaktepe'nin batısı Yaylaköy yolunu takiben, Keplen Dağı'nın güneybatı yamaçlarında bulunan Peynirini Mağarası ve Peynirini'nin yaklaşık bir kilometre güneyinde yer alan Yukarı Deveci Mağarası'na ulaşım oldukça kısıtlıdır. Araç ulaşımının mümkün olmadığı mağaralara patikalarla ulaşmak mümkündür. Örünyeri denilen yer Karaburun merkez ile Yeniliman arasında Bozköy Deresi'nin denize ulaştığı yerin kuzeybatısındaki falezleri kapsamaktadır ve araçla ulaşmak mümkündür. Bu mağaralarda ilk kazı faaliyetleri 1949 yılında Koşay ve Gültekin tarafından yapılmıştır (Koşay ve Gültekin, 1949).

Bittel Mordoğan'ı, Maldovan/ Murdugan isimleriyle tanımlamakta ve buranın Yortan[5] kültürü çevresinde bir mezarlık yeri olduğunu bildirmektedir (Bittel ve Steward, 1939-1941: 25). Ancak bölgede yapılan araştırmalarda bölgede herhangi bir mezarlık izine rastlanmamaktadır, bu sebeple bahsedilen mezarın tekil bir buluntu olduğu düşünülmektedir (Uhri, Gülbay ve Öz 2010: 17). Çanak çömleklere ek olarak Çatalkaya Mahallesi Manal mevkiinde denize doğru uzanan kısımda, bu döneme tarihlenen bir tunç hançer bulunması, metal silahların Tunç Çağı için önemini göstermektedir (Ünlüsoy, 2018: 219) (Fotoğraf 2.3). Hançer günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir.

Fotoğraf 2. 3: Tunç Hançerin Üç Boyutlu Model Görüntüleri

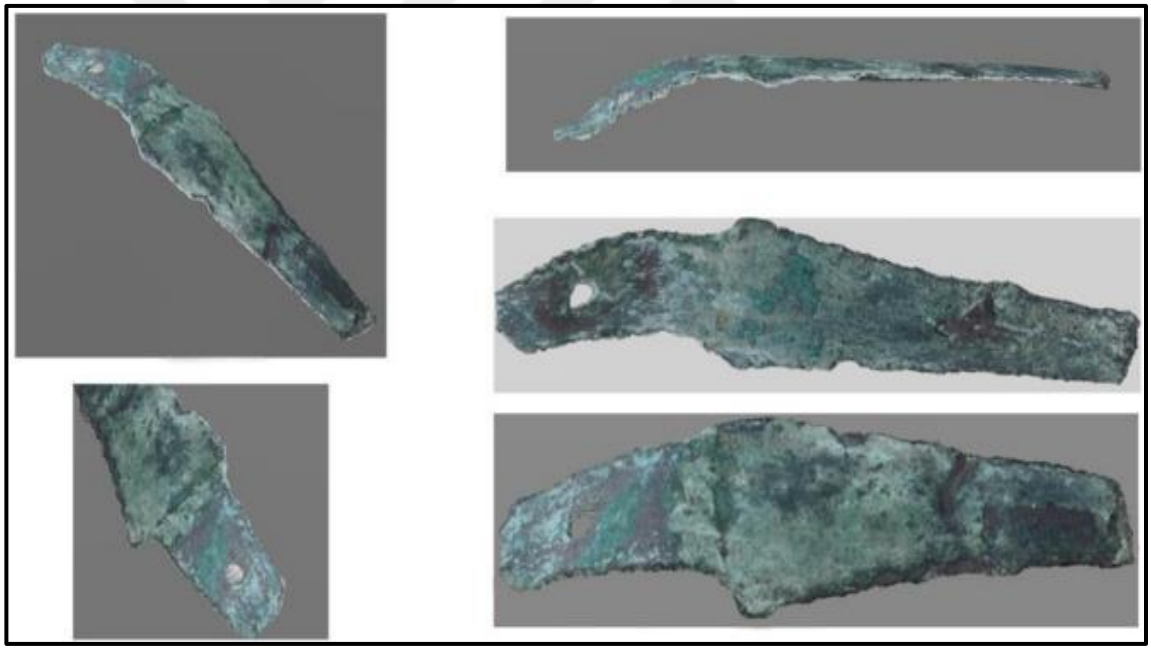

Kaynak: (Ünlüsoy, 2018: 226).

Karaburun Yarımadası'nın prehistorik turizm potansiyeli oldukça yüksektir. Alt Paleolitik dönemden Tunç Çağı'na kadar olan döneme ait çeşitli arkeolojik buluntuların varlığı bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kömür Burnu, Yeniliman, Örünyeri, Kanlıkaya Burnu, Akçakilise mevkii, Peynirini Mağarası, Yukarı Deveci Mağarası, Çakmaktepe

5Bir Erken Tunç Çağı kültür bölgesidir.

mevkii, Mordoğan, Manal, Balıklıova ve Gerence Körfezi Prehistorik Dönem yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır (Şekil 2.1).

Bu bölgelere yapılan seyahatler turistik faaliyetlerden ziyade bilimsel amaçlı arazi çalışmaları şeklindedir. Prehistorik dönem buluntuları İzmir Arkeoloji Müzesi ve Çeşme Müzesi'nde sergilendiği için söz konusu alanlarda somut buluntular yer almamaktadır. Bu bölgelere yapılan bilimsel araştırmaların tamamlanmasıyla turizme açılması mümkündür ancak tıpkı mağaralar gibi prehistorik alanlar da turizme açılmamıştır. Prehistorik yerleşimlere konu olan alanlarda uygun çevre düzenlemesiyle bu bölgelerin turizme uygun hale gelmesi mümkündür. Özellikle mağaraların koruma altına alınması, mağaraya giden yolların düzenlenmesi önem arz etmektedir.

Yarımadanın geçmiş dönemlerine ait yerleşim kalıntılarını belirlemek ve burada bir turizm hattı oluşturmak yarımada turizmine katkı sağlayacaktır. Prehistorik tura katılan turistlerin, bu tur dahilinde prehistorik mağaralara, yerleşimlere ardından buluntuların sergilendiği müzelere gitmesi mümkündür. Yerleşim tarihi çok eskilere uzanan yarımadada düzenlenecek olan bir prehistorik turlar, yarımadanın ekoturizm potansiyelini artırması ve turist ilgisinin kitle turizminden uzaklaşması açısından oldukça önemlidir.

Yarımadanın Prehistorik lokasyonlarını ve buluntuların sergilendiği müzeleri içeren Prehistorik tur rotası önerisi Şekil 2.2'de görülmektedir. Kömür Burnu'nda başlayan rota, Yeniliman, Örünyeri, Kanlıkaya'ya devam etmektedir. Kanlıkaya'dan güneye sapan rotada Akçakilise mevkii görülmektedir. Buradan da güneye devam edildiğinde Çakmaktepe mevkiinde bulunan Peynirini ve Yukarı Deveci Mağaraları ziyaretçilerini karşılamaktadır. Burada yaklaşık 300 bin yıl öncesine ait yerleşim izlerini görmek mümkündür. Çakmaktepe'den yarımadanın doğu kıyılarına dönüp güneye doğru D-505 otoyolunu takip ederek Mordoğan'a ulaşılmaktadır. Yine aynı hat üzerinde devam ederek Manal ve Balıklıova, Karaburun Yarımadası'nı Urla Yarımadası'na bağlayan kıstağı geçip batıya ilerlendiğinde ise Gerence Körfezi görülmektedir. Güneyde yolu takip edip Ildır'ı geçerek Çeşme'ye ulaşılmaktadır. Burada D-300 otoyolu takip edilerek Çeşme Müzesi ziyaret edilebilir. Yarımadaya ait Prehistorik buluntuların en yoğun şekilde

sergilendiği bu müze, yarımadanın prehistorik turizm potansiyelini anlamak açısından oldukça önemlidir. Çeşme Müzesi'nden çıkıp güneye inip O-32 otoyoluna bağlanarak doğuya doğru ilerlenmektedir. 86 km sonra yarımadanın diğer prehistorik buluntularını barındıran İzmir Arkeoloji Müzesi'ne ulaşılmaktadır.

Şekil 2. 2: Prehistorik Tur Rotası Önerisi

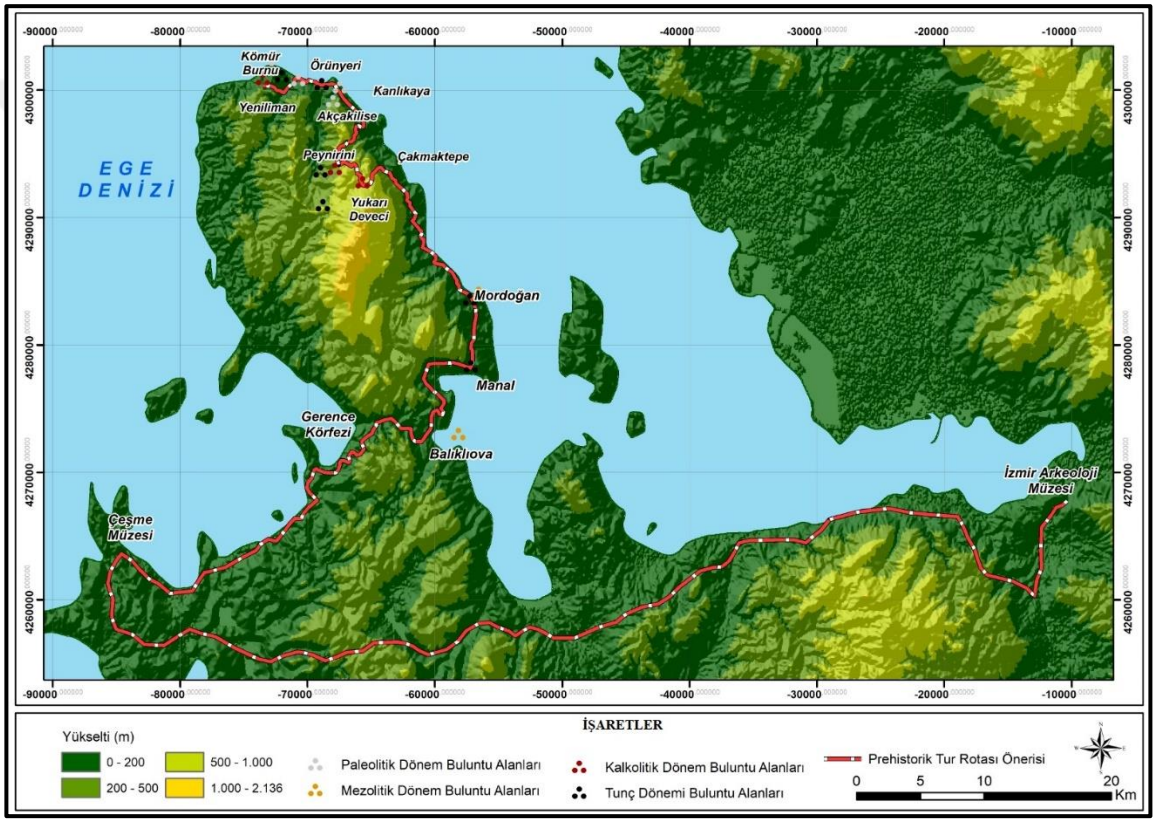

2.2. Arkeolojik Turizm

Yarımada arkeolojik turizm potansiyeli bakımından önem taşımaktadır, Demir Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar olan yerleşim geçmişiyle arkeolojik turizm faaliyetlerine oldukça uygundur.

Arkeoloji, geçmiş dönemdeki insan yaşamı ve aktivitelerine ait materyal kalıntılarını inceleyen bir bilimdir. Başka bir ifadeyle "arkeoloji, arkeolojik kaydı oluşturulan yerlerin ve insan yapımı eserlerin -ki bu eserler, muazzam mimari anıtlardan

bir toprak numunesindeki polen tanelerine kadar değişebilir- araştırılması yoluyla insan geçmişinin incelenmesi anlamını içerir" (Pacifico & Vogel, 2012: 1593).

"Arkeolojik turizm ise, arkeolojik sit ve müzelere yapılan seyahatleri kapsayan, kültürlerin gelişim sürecini öğreterek halkın kültür seviyesini artıran, arkeolojik kalıntıları koruma bilincini geliştiren, ekonomik kazanç sağlayan bir turizm tipidir ve bu turizm tipi yazının kullanımından itibaren (Anadolu için yaklaşık M.Ö 1900), çeşitli dönemleri (Arkaik dönem, Klasik dönem, Helenistik dönem, Roma dönemi, Bizans dönemi) kapsayan süreç olarak kabul edilir" (Doğaner, 2013: 69).

Arkeolojik alanlar oldukça hassas ve yenilenemez bir kaynağa bağlı olduğundan, bu alanları korumak gereklidir. Korumak için proaktif önlemler alınmadığı takdirde, bu turizm pazarının ticarileştirilmesi birçok olumsuz etki yaratmaya devam edecektir. Arkeolojik turizmin gelişmesi yerel ekonomiyi canlandırsa ve yerel toplumun yaşam standardını iyileştirse de, uygun koruma eksikliği nedeniyle kitlesel ziyaretler olduğunda bu anıtlar kolayca tahrip olmaktadır.

Karaburun Yarımadası'nın açık denize bakmasının denizcilik faaliyetlerine olanak tanıması ve Yunan adalarına çok yakın olmasından dolayı adalarla bağlantı kurmaya uygunluğu, araştırma alanının geçmiş dönemlerden beri yerleşimlere ev sahipliği yapmasını sağlamıştır.

Yarımadadaki ilk arkeolojik yerleşimlere M.Ö. 1200- 1000 yıllarında rastlanmaktadır. Attika, Böotien, Euböa, Argolis ve Teselya'dan gelen Yunanlıların İyonya'yı kurmaları sonucunda Milet, Myus, Priene, Anaia, Marathesion, Pygela, Ephesos, Magnasia, Notion, Lebedos, Kolophon, Teos, *Erythrai* adında polisler oluşmuştur. Karaburun Yarımadası o dönemde *Erythrai* polisine bağlı bir yerleşim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2. 3:M.Ö. 11-8. yy. Arasında Anadolu'da Yunan Kolonizasyonu

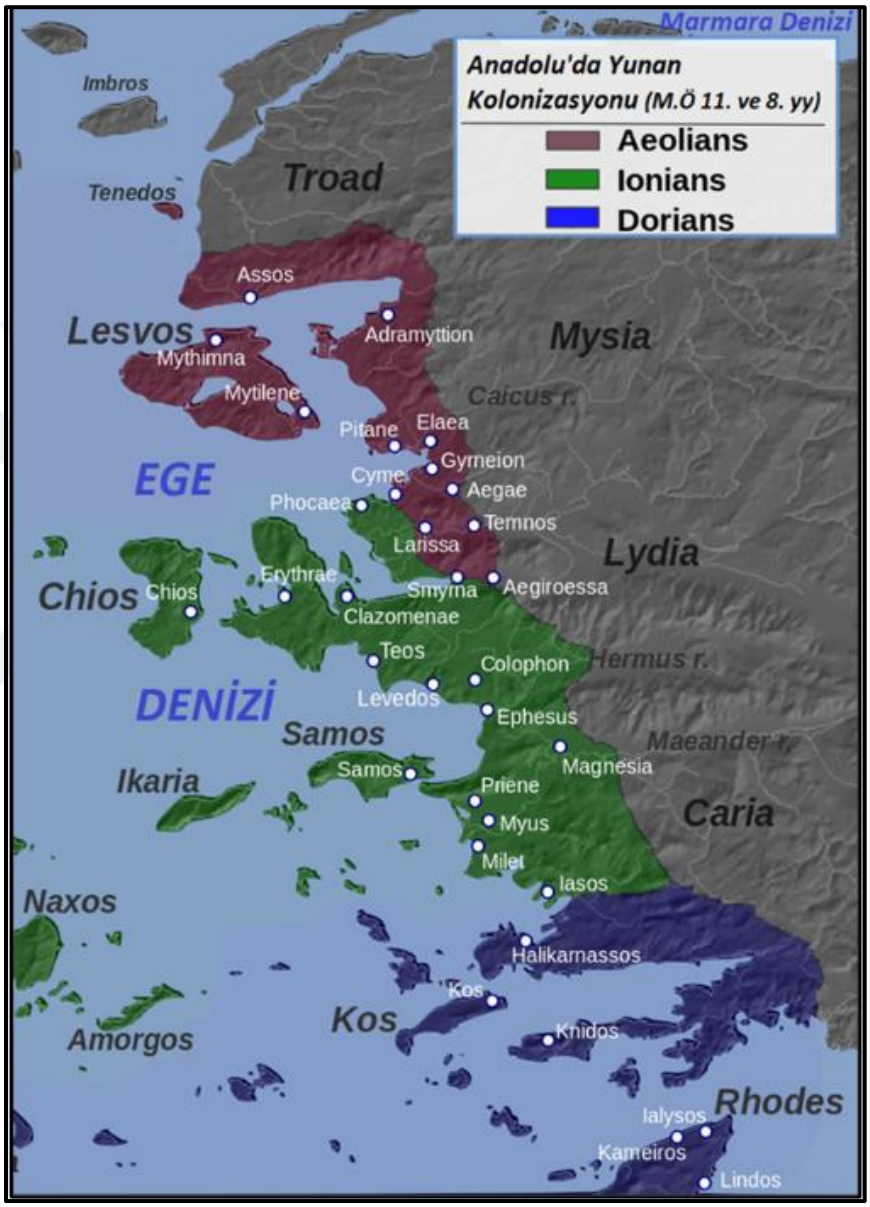

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Western_Asia_Minor_Greek_Colonization.svg (Erişim tarihi 18.11.2021).

M.Ö. 11. Yüzyılda Erythros önderliğinde Girit'ten gelenler tarafından Karaburun veya eski adıyla Mimas Yarımadası'nın Sakız'a bakan batı kıyısında, yarımadanın hemen hemen orta yerinde bulunan Ildırı'da kurulan ve on iki İyon kentinden biri olan Erythrai (Şekil 2.4), kısa sürede gelişerek önemli bir kent merkezi halini almıştır (Akurgal, 1993: 392).

Şekil 2. 4: Erythrai ve Ildırı Köyü

İyon Uygarlığının en önemli ve zengin polislerinden olan Erythrai'a bağlı 5 kent, yarımada üzerinde kurulmuştur. Bu kentler sırasıyla: Bouteia, Elaious, Polikhna, Pteleon ve Sidusa'dır. Sidusa, bugün ilçe merkezi ve eski adı Ahırlı olan Karaburun ve adalar üzerinde yer almaktaydı.

İyonya'dan sonra Roma ve Bizans'a da ev sahipliği yapan yarımadada çeşitli medeniyetlere ait izler bulunmaktadır. Yarımadanın tarihsel geçmişine ışık tutacak ilk arkeoloji envanteri 20. yüzyıl başlarında J. Keil (Keil, 1912: 49-76) tarafından yapılmış olmakla birlikte, bu çalışma Helenistik ve Roma yerleşimleriyle ilgili ve daha çok antik yazarlarca isimleri zikredilen yerlerin lokasyonlarına dönük bir çalışmadır (Uhri, Öz ve Gülbay, 2010: 16). Erythrai antik yerleşiminin arkeoloji kazılarına ise ilk olarak Ankara Üniversitesi DTCF arkeoloji bölümü kurucularından Ekrem Akurgal ile İzmir Müze Müdürü Hakkı Gültekin tarafından 1964 yılında İyonya kültürü ve tarihini ortaya çıkarmak amacıyla başlanmıştır. Çalışmaları 1970'lerde Cevdet Bayburtluoğlu

sürdürmüştür. 2007 yılından itibaren Bakanlar Kurulu kararı ile tekrar Ankara Üniversitesi ekibi tarafından yeni çalışmalara başlanmıştır.

Şekil 2. 5: Antik Dönemde Karaburun Yarımadası

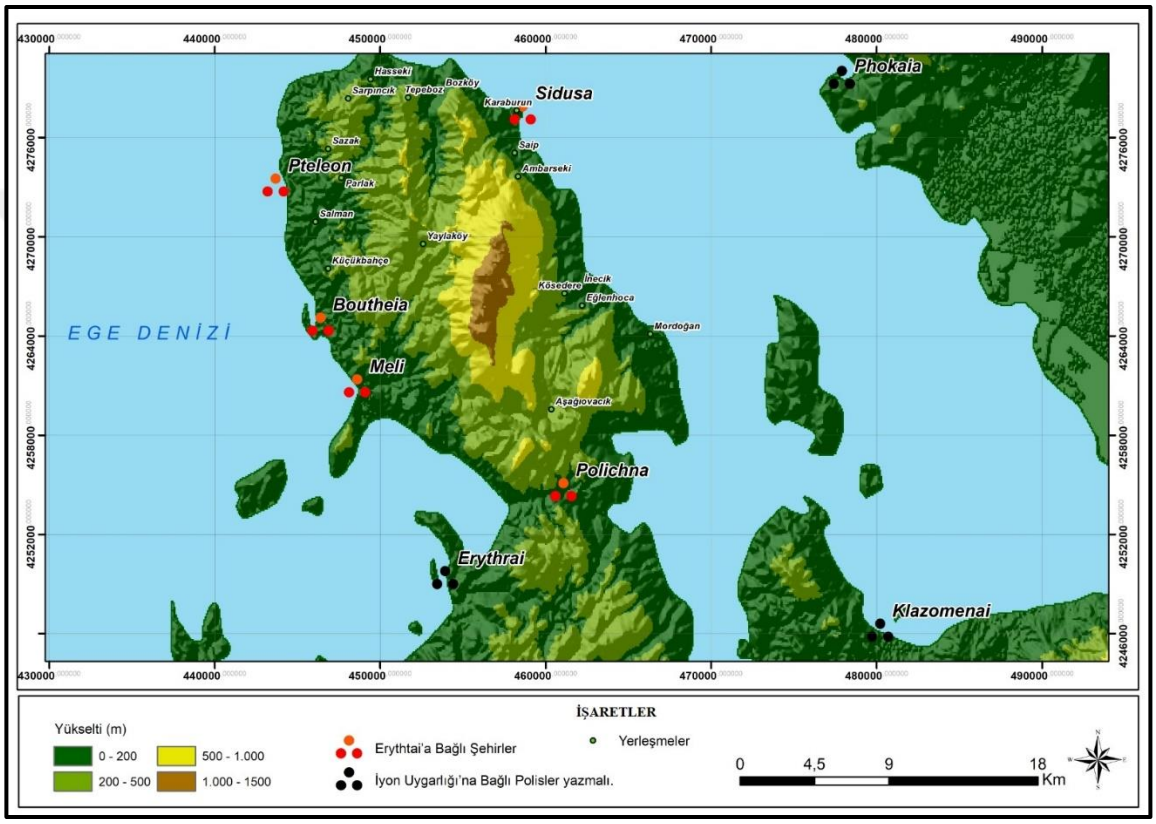

Yerleşim geçmişi oldukça eskilere dayanan yarımadada, antik dönem yerleşimleri yoğun olarak bulunmaktadır. Bu yönüyle Denizgiren, Aşağıboyabağı, Gülbahçe, Mordoğan ve Karareis gibi başlıca antik dönem yerleşimleri arkeolojik turizmde önemli lokasyonlardır. Buluntular günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir.

Antik dönemdeki adı Pteleon olan Denizgiren'de; Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik buluntular yer almaktadır. Yarımadanın batı kıyılarında bulunan bu yerleşim yeri, ilk olarak Keil tarafından incelenmiştir.

Kösedere Mahallesi'nde yer alan Aşağıboyabağı, bir diğer antik yerleşimdir. Keil tarafından yapılan araştırmalar sonucunda Roma ve Bizans Dönemi'ne ait buluntular elde

edilmiştir Elde eden bulgular ve ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntılar, M.Ö 1000 M.S. 1000 yılları arasında sahada yaşandığını göstermektedir. Şevket Işık'ın burada yaptığı yüzey araştırması sonucunda, Aşağıboyabağı mevkiinde M.S II. yüzyıla tarihlenen bir altarın bulunduğundan bahsedilmektedir (Işık, 2002: 12). Bu altar Dyonysos'a adanmış ve üzerinde "*Ioulios Ephebikos Brakhyleitai Birliği'ne bu renkli sunağı yemin ederek adadı*" yazmaktadır. Günümüzde bu yazıt Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir ancak altar ile ilişkilendirilebilen bir kalıntıya rastlanmamıştır.

Fotoğraf 2. 4:Aşağıboyabağı'ndaki Roma Dönemi Altarı

Kaynak: (Çilingiroğlu, 2016: 329).

Gülbahçe Höyük, Erken Tunç Çağı'ndan Geç Roma/ Bizans dönemine kadar olan arkeolojik buluntulara sahip bir yerleşimdir (Uhri, Öz ve Gülbay, 2010: 16) (Fotoğraf 2.5).

Fotoğraf 2. 5:Gülbahçe Höyük Seramikleri

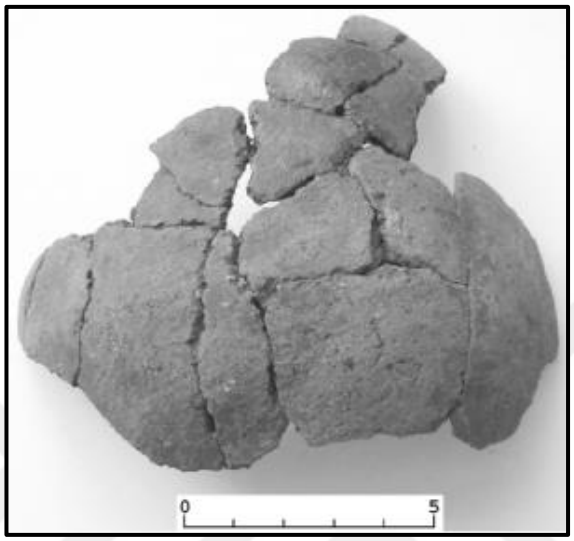

Kaynak: (Uhri, Öz ve Gülbay, 2010: 21).

Höyüğün hemen güneyinde halk tarafından Roma Hamamı olarak adlandırılan kalıntılar bulunmaktadır ancak bu hamamın Roma Dönemi'ne ait olduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur (Fotoğraf 2.6).

Fotoğraf 2. 6:Gülbahçe Höyük ve Roma Hamamı

Antik dönemdeki adı Murdigan olan Mordoğan, geçmişten günümüze çeşitli medeniyetlere ait yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Bunun sebebi araştırma alanının güneydoğu kısmında bulunan Mordoğan'ın, yarımadadaki en verimli toprakları

oluşturmasıdır. Ayıbalığı Koyu'ndaki kıyısal oyuklar, kaya sığınakları, Ardıç Koyu'ndaki Roma ve Bizans seramikleri (Fotoğraf 2.7) Mordoğan'da yazlıkların yoğun olarak görüldüğü yerdeki hazire, geçmiş dönem yerleşimlerinin Mordoğan'daki varlığını kanıtlamaktadır.

Fotoğraf 2. 7: Mordoğan'da Bulunan Çeşitli Seramik Buluntular

Kaynak: (Çilingiroğlu, 2015: 170).

Antik dönemdeki adı Meli olan Küçükbahçe'ye bağlı Karareis'te de; Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait arkeolojik buluntular yer almaktadır. Keil'a göre Meli kent kalıntıları Bizans Dönemi'ne aittir.

Karaburun'da Antik dönemde de bölgede aynı amaçla kullanıldığı belirlenen günümüzde çok sayıda mermer ve taş ocağı tescil altına alınmıştır. Büyükada'da Roma Dönemi Kaya Mezarları, Hisarcıkaltı'nda eski dönemlere ait kale kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle Doğu Roma İmparatorluğu'nun geç döneminde de bu alanda yerleşik hayatın olduğu gözlenmektedir (Karaburun Belediyesi, 2021).

Fotoğraf 2. 8: Yarımadadaki Roma Dönemi Kalıntıları

Kaynak: https://www.karaburun.bel.tr/tr/detay/tarihi-degerler/74 (Erişim tarihi 20.11.2021)

Çeşitli dönemleri yaşamış ve farklı yerleşimlere, medeniyetlere ev sahipliği yapan yarımada büyük bir arkeolojik turizm potansiyeline sahiptir. Erytrai'a bağlı kentlerin bir kısmının Karaburun'da yer alması, Karaburun'da Roma ve Bizans dönemlerine ait yapı kalıntılarının bulunması da bu tür turizm faaliyetlerinin yarımada içinde de gerçekleştirilebileceğini göstermektedir ancak bütün bu avantajlarına rağmen yarımadada arkeolojik turizm faaliyetleri gerçekleştirilmemektedir. Buraya düzenlenecek arkeolojik turlar yarımadanın tanınırlığını artıracak ve denizler üzerindeki yoğun talebi azaltacaktır.

Yarımadanın arkeolojik lokasyonlarını ve buluntuların sergilendiği müzeleri içeren arkeolojik tur rotası önerisi Şekil 2.6'da görülmektedir. Gülbahçe Körfezi'nde başlayan rota, Mordoğan ve Aşağıboyabağı'na devam etmektedir. Buradan kuzeye doğru gidip Yeniliman ve Tepeboz'a ulaşılmakta, batıya ilerlendiğinde Denizgiren görülmektedir. Güneye doğru ilerlendiğinde Karareis'e ulaşılmakta, yine güney yönünde devam ederek Ildır'ı geçerek Çeşme'ye ulaşılmaktadır. Burada D-300 otoyolu takip edilerek Çeşme Müzesi ziyaret edilebilir. Yarımadaya ait arkeolojik buluntuların en yoğun

şekilde sergilendiği bu müze, yarımadanın arkeolojik turizm potansiyelini anlamak açısından oldukça önemlidir.

Şekil 2. 6: Arkeolojik Tur Rotası Önerisi

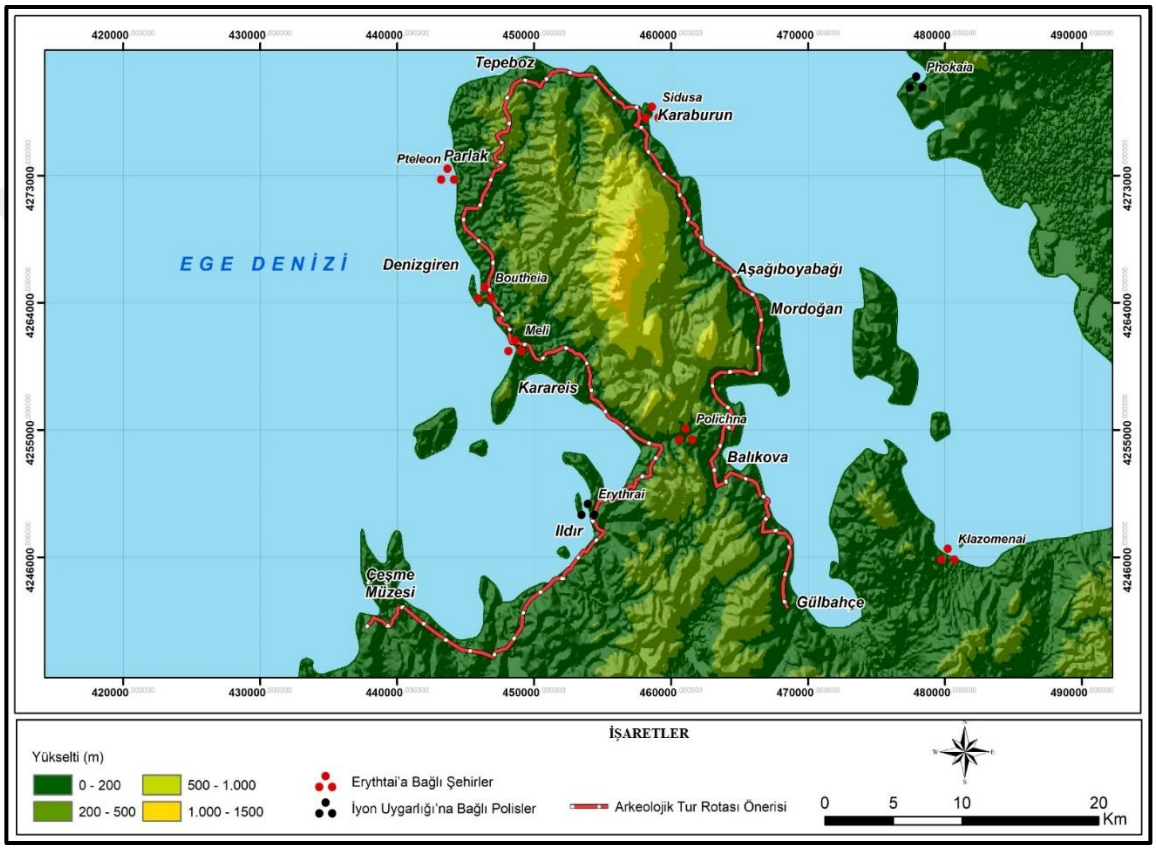

2.3. Tarihsel Turizm

Karaburun Yarımadası'nın tarihsel turizme konu olan dönemleri; Bizans İmparatorluğu, Çaka Beyliği, Aydınoğulları Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemlerimden kalan eserlerdir.

Bir ülkenin önceki nesillerden kendisine miras kalan çeşitli maddi kaynaklarını oluşturan tarihsel turizm kaynakları, yerel turizmin gelişmesinde oldukça büyük rol oynamaktadır. Tarihsel turizmde mekân olgusu çok önemlidir. Burada esas olay tarihte yaşanan olaylar değil tarihte olayın yaşandığı mekânın bu olaylar ile ilişkisinin incelenmesidir. Mekân olarak incelenen alanlar ise örneğin bir tarihi yol olabileceği gibi,

anlaşmaların yapıldığı yerler, politik anlamda önemli olaylara ev sahipliği yapan mekânlar ya da tarihte önem arz eden bir kişiye atfedilen alanlar da olabilmektedir (Doğaner, 2013: 145). Tarihsel çekicilikler birbirinden çok farklı ve çok çeşitli özellikleri içine aldığından, sınıflandırılmaları da çeşitli yollarla yapılmaktadır. Tarihi olayların gerçekleştiği yerler, arkeolojik açıdan sit alanı taşıyan mekânlar, bina kalıntıları ve farklı mekânlardan toplanan her türlü arkeolojik kalıntının sergi alanı olan müzeler tarihsel turizmin fiziksel kaynağı olarak dörtlü bir ayrımda incelendiğini göstermektedir (Özgüç, 2017: 142).

Ülkemizde ve dünyada tarihi turizm bakımından en çok dini yapıların (cami, kilise) korunduğu bilinmektedir. Anıtsal yapı özelliği taşıyan bu yapılar tarihi turizme en fazla katkı sağlayan yapılardır (Doğaner, 2013: 147). Ancak araştırma alanı dini yapılardan ziyade terk edilmiş yerleşmeler bakımından zengindir. Bu da tarihsel anlamda mekânın çekiciliğini arttırmaktadır, bu sebeple Karaburun Yarımadası terk edilmiş Rum köyleri ile tarihsel turizm açısından eşsiz bir destinasyon oluşturmaktadır.

Yarımadanın yerleşme dokusu, birtakım sosyal, ekonomik ve siyasal koşulların etkisiyle şekillenmiştir. 1831-1922 yılları arasında yerleşim yoğunluğu ve dokusunu etkileyen en önemli faktör, dönemin kendine özgü koşulları altında oluşan nüfus miktarı ve nüfusun etnik yapısıdır (Işık, 2002: 22). 1831 yılında, yarımada nüfusunun yaklaşık yarısının Rumlardan oluştuğu görülmektedir. 1914 yılında ise yarımada nüfusu 18872 olup bunun 9934'ünü, yani %52'sini Rumlar meydana getirmektedir.

Yarımadada deniz yolu ile sürdürülen ticari etkinliklere bağlı olarak kıyılarda birtakım yerleşmelerin yer aldığı gözlenmektedir (Işık, 2002: 22). Kuruluşları çok daha öncelere inen ve çevrelerindeki yerleşmeler için birer iskele işlevi üstlenen bu kıyı yerleşmelerinin yarımadanın yerleşme dokusunda oynadıkları rol de oldukça önemlidir. Yarımadanın batı kıyılarında yer alan Karareis, Denizgiren, Eğriliman İskeleleri; kuzeyde Yeniliman İskelesi ve doğuda Saip, Kösedere, Mordoğan ve Balıklıova İskeleleri, gerilerinde bulunan çok sayıda yerleşmenin ekonomik açıdan adeta can damarı olmuştur.

Karaburun Yarımadası'nın yerleşme dokusundaki ilk köklü değişim 1922 yılında Rumların yarımadayı terk etmeleriyle yaşanmıştır. Bu tarihten sonra 1923 yılı

istatistiklerine göre terk edilmiş yerleşmeler şunlardır: Karareis, Denizgiren, Eğriliman, Tekke, Kösedere İskelesi, Yenicepınar, Sazak, Manastır, Tekke ve Yeniliman. Bir diğer yerleşme dokusu değişimi ise 1949 Sakız-Karaburun depremi sonrasında yaşanmıştır. Çullu ve Hisarcık köyleri deprem sonrasında terk edilen yerleşmeler arasındadır.

Yarımadanın kuzeydoğusunda bulunan Çullu ve Hisarcık köyleri, korsan saldırılarından korunmak için denizden görülemeyen bir yamaç üzerinde konumlanmıştır. Bu köyler, 1949 depremiyle boşaltılmış, bugün ise harap durumdadırlar.

Yarımadanın güneydoğusunda yer alan Hacılar, geçmiş dönemlerde Mordoğan nahiyesine bağlı bir köy konumundaydı. Rivayete göre adını 17, 18 ve 19. Yüzyılda 142 hacı adayının deve ile hacca gitmesinden almıştır. Denize mesafe bakımından uzak olan bu köy, kontrol için uygun bir yamaçta yerleşmiştir. Hacılar köyü 1950'lerden sonra terk edilmeye başlanmış, günümüzde ise tamamen terk edilmiştir ve evler kullanılamayacak kadar harabe durumdadır.

Sazak Köyü mübadele öncesinde Rum nüfusun ağırlıkta olduğu, günümüzde ise tamamen terk edilmiş bir Türk- Rum köyüdür (Fotoğraf 2.9). Geçmiş dönemlerde köydeki başlıca ekonomik faaliyetler zeytincilik, bağcılık ve şarapçılıktı. Yaşanan şiddetli depremin ardından tüm yerleşmeler kullanılamaz hale gelmiştir. Köye araç yolu ile ulaşım bulunmamaktadır fakat anayoldan yürüyerek 15 dakikada ulaşmak mümkündür.

Günümüzde terk edilmiş ve hüzünlü görüntüsü ile dikkat çeken Sazak köyü, İzmir 1 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 'kentsel sit alanı' ilan edilmiştir. Harap halde 80 civarında yıkık evin yer aldığı Sazak Köyü'nde şapel kalıntıları da tespit edilmiştir.

Fotoğraf 2. 9: Sazak Köyü

Sazak köyü sanatsal etkinlikleriyle de dikkat çekmektedir. Köyde en çok ses getiren organizasyon, İranlı def sanatçısı Sami Hosseini öncülüğünde kurulan ünlü ritim topluluğu Ahura'nın 'Gafil Gezme Şaşkın' şarkısına çekilen klip olmuştur (Fotoğraf 2.10). İzmirli yönetmen Serdar Narin'in yönettiği klipte, yüze yakın sanatçı Sazak köyünde keyifli bir organizasyona imza atmıştır. 16. yüzyılda yaşayan halk ozanı Kul Himmet'in haksızlıklara karşı isyanını anlatan eserinden esinlenen 'Gafil Gezme Şaşkın', sosyal medya mecralarında milyonlarca kez izlenip paylaşılarak, Sazak'ın tanıtımına çok önemli katkı sağlamıştır (NTV, 2021). Köyün restorasyon çalışmalarının ardından Muğla Fethiye'de bulunan Kayaköy gibi ulusal ve uluslararası turizme kazandırılacağı öngörülmektedir.

Fotoğraf 2. 10: Ahura-Gafil Gezme Şaşkın Klibinden Bir Kare

Tekkeköy yarımadanın güneydoğusunda yer almaktadır. 1474 yılında Fatih Sultan Mehmet döneminde, Karamanoğlu sürgününde gelip yerleşenler tarafından kurulmuştur. 1797-1837 yılındaki kolera ve veba salgınından köy nüfusunun neredeyse tamamı etkilenmiştir. Salgının ardından Çatalkaya köyü ağaları bağlarda çalıştıracak işçi bulamayınca Alaçatı Papazı aracılığıyla Sakız, Sisam, Akarya ve Naksos Adaları'ndan gelen Rum işçiler, boş olan Tekkeköy'e 1840 yılında yerleştirilmişlerdir. Rumların çoğunlukta olduğu bu yerleşme, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Rumların köyü terk etmesiyle boş kalmıştır. Doğa şartları ve depremler sebebiyle yerleşimler yıkılıp harabe hale gelmiştir.

Terk edilmiş yerleşimlere ek olarak günümüzde eski ve yeni yapıların iç içe olduğu yerleşimler de yarımadada yer almaktadır. Hasseki Köyü bu köylerin başında yer almaktadır. Yarımadada günümüzde taş ocağı ve mermer işletmelerinin yanı sıra çok sayıda zeytinyağı işletmesi de bulunmaktadır. Kösedere Köyü'ndeki atıl durumdaki zeytinyağı işliği (Fotoğraf 2.11) buna örnek olarak gösterilebilir.

Fotoğraf 2. 11:Kösedere Köyü'nde Atıl Durumda Olan Zeytinyağı İşliği

Karaburun ilçe merkezinin kuzeyinde yer alan Bozköy'de Helenistik döneme ait eserler bulunmaktadır. Ancak bu köyün tarihsel turizme konu olacak en büyük potansiyelini terk edilmiş Türk ve Rum yerleşimleri oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.12).

Fotoğraf 2. 12: Bozköy'de Terk Edilmiş Bir Türk Evi

Fotoğraf 2. 13: Hasseki Köyünde Terk Edilmiş Rum Evleri

Yeniliman'ın batı kıyılarında yer alan Hasseki Köyü, yerleşim tarihi bakımından eski olmamakla birlikte, Osmanlı Döneminden kalma terk edilmiş Türk ve Rum evlerinin yoğun olarak bulunduğu bir alandır (Fotoğraf 2.13 ve 2.14).

Fotoğraf 2. 14: Hasseki Köyünde İç İçe Geçmiş Eski ve Yeni Yapılar

Hasseki'nin batısında yer alan Sarpıncık eski yerleşimler bakımından oldukça zengindir. 1920'li yıllarda Türk ve Rum nüfusun birlikte yaşadığı ancak Türk nüfusun çoğunlukta olduğu Sarpıncık'ta terk edilmiş yerleşimler bulunmaktadır (Fotoğraf 2.15).

Fotoğraf 2. 15: Sarpıncık'ta Terk Edilmiş Bir Taş Ev

Geçmişte nüfusunun büyük kısmı Rumlardan oluşan, eski adı Boynak olan Parlak Köyü de terk edilmiş yerleşimlerin yoğun olduğu bir alandır (Fotoğraf 2.16 ve 2.17).

Fotoğraf 2. 16: Parlak Köyünde Terk Edilmiş Yerleşimler

Fotoğraf 2. 17: Atıl Durumda Olan Parlak Köyü İlkokulu

Geçmiş dönemde Rum nüfusun çoğunlukta olduğu Salman köyünde günümüzde eski ve yeni yapılar iç içe geçmiş durumdadır. Yarımadanın batı kıyılarında sayfiye konutlarının görüldüğü nadir yerleşimlerden bazıları Salman Köyü'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 2.18).

Fotoğraf 2. 18: Salman Köyünde İç İçe Geçmiş Eski ve Yeni Yapılar

1920’li yıllarda nüfusunun tamamı Rumlardan oluşan Yeniliman’da bulunan konutlarda Rum etkisi hâlâ hissedilmektedir. Öyle ki Yeniliman’da bulunan Lipsos Ata’nın Yeri adlı hotel & restoran iç ve dış mekân düzenlemesiyle Erken Dönem Cumhuriyet’i ve Rum kültürünü yansıtmaktadır.

Fotoğraf 2. 19: Lipsos Ata'nın Yeri

Hotel sahibinin ailesi, akrabaları ve yakın çevresinden edindiği çeşitli ürünler burada hotel bölümünde sergilenmektedir.

Fotoğraf 2. 20: Lipsos Hotel

Fotoğraf 2. 21: Lipsos Hotel İç Mekân

Yarımadada müze olmayıp, müze işlevi atfedilen tek mekân Mordoğan'da bulunan Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'dir (Fotoğraf 2.22). Atıl durumdaki Mordoğan İlkokulu'nun restore edilip anı evine dönüştürülmesiyle 2012 yılından beri bu binada hizmet vermektedir. Anı evinin sahibi olan Müesser Hanım burada 1800-1960 yıllarını kapsayan çeşitli eşyaların bulunduğunu söylemektedir. Başlangıçta kendisinin ve aile çevresinin eşyalarını biriktiren Müesser Hanım, anı evine olan ilginin artmasıyla pek çok insanın bu şekilde bir kalıcılığı tercih ettiği için çeşitli eşyalarını bağışladıklarını belirtmektedir. Geçmiş dönemlerde günlük hayata dair pek çok eşya bu anı evinde sergilenmektedir.

Fotoğraf 2. 22:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi

Fotoğraf 2. 23:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Eşyalar

Fotoğraf 2. 24:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Aygıt Çuvalı

Fotoğraf 2. 25:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Çanta ve Ayakkabılar

Anı evinde mutfak, okul, tamirat eşyaları, gelinlik, ayakkabı, günlük kıyafetler, kıyafetlerin konulduğu çuvallar, danteller ve işlemeler gibi çok çeşitli eşyalar bulunmaktadır (Fotoğraf 2.23,2.24, 2.25, 2. 26 ve 2.27). Büyük çoğunluğu 20. Yüzyıla ait parçalar olmakla birlikte 19. Yüzyıla ait eşyalar da anı evinde yer almaktadır.

Fotoğraf 2. 26:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Sergilenen Çeşitli Kıyafetler

Fotoğraf 2. 27:Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'nde Bulunan Çeşitli Eşyalar

Ayşe Kadın (15, 16. Yy), Çullu (1607), Kösedere (1814), Saip (1834?), Eğlenhoca (1824), Karaburun Ahırlı Abdullah Hoca (1769), Ambarseki (18, 19. Yy), Bozköy (1831), Çatalkaya (1896), Hacılar (18, 19. Yy), Hisarcık (1785), İnecik (1901), Küçükbahçe (18, 19. Yy), Salman (18, 19. Yy), Sarpıncık (1836?), Tepeboz (1707) Camileri Osmanlı Devleti dönemine ait tarihi inanç yapılarını oluşturmaktadır. Bu yapılar varlıkları ile tarihsel turizm kaynaklarını oluşturmaktadırlar.

Yarımadada tarihsel turizme konu olan pek çok eser bulunmakla birlikte bunun büyük çoğunluğunu terk edilmiş yerleşimler oluşturmaktadır. Nüfus mübadelesi, 1949 Sakız-Karaburun depremi, işsizlik, ulaşım sıkıntısı gibi sebeplerle yarımadanın özellikle batı kıyılarında çok sayıda terk edilmiş yerleşimler bulunmaktadır. Araştırma alanının tarihsel zenginliğini oluşturan bir diğer unsur da camilerdir. Yarımadanın pek çok yerinde Osmanlı dönemine ait inanç yapıları yer almaktadır. Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi yarımada tarihine ışık tutan bir diğer önemli yapıdır. Burada bulunan eşyalar dönemin tarım, kıyafet, mutfak ve elişi kültürüyle alakalı çeşitli ipuçları da vermektedir.

2.4. İnanç Turizmi

"Din, kültürün temel bir unsuru olarak, insan hayatını din, elbise, yiyecek, içecek, sosyal, politik görüşleri, sosyal tutumları, seyahat motivasyonlarını ve davranışlarını etkileyen bir olgudur" (Nyaupane vd, 2015: 344). Turistlerin kendi dinleri ile başlayan öğrenme arzusu, farklı dinlere, inançlara ve geleneklere kadar uzanmaktadır. İnanç turizmi belirli dönemlerle sınırlı değildir; inanç, insanın ilk ortaya çıkışı kadar eskidir bu sebeple o zamandan günümüze kadar etkilidir (Doğaner, 2013: 291). İnsanların yaşadıkları yerlerin dışına, mensup oldukları veya başka dini inançlara ait kutsal yerleri görmek amacıyla yaptıkları, turistik amaçlı geziler inanç turizmini oluşturmaktadır. İnanç turizmi dünyada var olan veya yaşamayan bütün din ve inançları, bunların yapılarını, mekânlarını ve ayinlerini kapsamaktadır. Mekânsal olarak ise inanç turizmi; dini yapılar, dinlerin doğduğu kutsal topraklar, Hac yerleri, aziz ve peygamberlerin yaşadığı topraklar izlediği kutsal yolları vb. içermektedir (Doğaner, 2013: 291).

Karaburun Yarımadası uzun süreli yerleşim tarihi boyunca farklı dinleri içinde barındırmıştır. Hıristiyanlık ve İslamiyet dinlerinin beraberinde getirdiği dini yapılar yarımadada görülmektedir. Türk ve Rum nüfusun bir arada huzur içinde yaşadığı dönemlerde dini hoşgörü ortamı bulunmaktaydı ancak sonrasında gelişen siyasi olaylar ve nüfus mübadelesiyle birlikte Hıristiyan inancına ait yapılar yıkılmış, tahrip edilmiş bu sebeple sadece kalıntıları kalmıştır, hatta bazı kiliseler camiye dönüştürülüp İslam inancına ait yapıların sayısı artırılmıştır.

Günümüzde yarımadada inanç turizmine açılacak bütünüyle korunmuş kilise bulunmamaktadır. Türk ve Rumlar arasındaki gergin siyaset, nüfus mübadelesi ile Rum yerleşmelerinin boş kalması ve 1949 Sakız-Karaburun depremi bunun temel sebeplerini oluşturmaktadır. Kilise kalıntıları Sazak, Tekke, Saip, Karareis, Çatalkaya, Hacılar, Yeniliman, Mordoğan, Tepecik ve Çullu köylerinde bulunmaktadır. Bu kalıntılar sadece din konusuna meraklı turistler tarafından gezilebilmektedir.

Saip köyünün üst kısımlarında mübadele öncesi Rumlarına ait bir kilise kalıntısı bulunmaktadır. Parlak köyünde yer alan terk edilmiş Rum yerleşimi olan Sazak'ta bulunan kilise, köyün güneydoğusunda yer almaktadır ve çevresi duvarlarla çevrilidir. Doğu-Batı yönünde uzanan kilise bazilikal planlıdır ve inşa malzemesi yöreye özgü şisttir (Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2021). Antik kaynaklarda adı Meli olarak geçen Karareis'te yıkık kilise kalıntısı vardır. Çatalkaya mahallesinin yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda bir vadi içinde bulunan Eski Kilise mevki diğer adıyla Tekkeköy'de de kilise kalıntısı bulunmaktadır (Laflı, 2016: 24) (Fotoğraf 2.28). Duvarları ayakta kalan tek kilise özelliği göstermektedir. Yeniliman'da Bizans dönemine ait bir kilisecik bulunmaktadır. Sayılanlar haricinde Hacılar, Mordoğan ve Tepecik mevkiinde Kilise Tepesi olarak adlandırılan yerde de kilise kalıntıları mevcuttur.

Fotoğraf 2. 28: Tekkeköy'de Bulunan Kilise Kalıntısı

Kaynak: (Laflı, 2016: 26).

İnanç turizmine açılacak bütünüyle korunan ve onarılan yapılar Osmanlı Dönemi camileridir. Karaburun Yarımadası'ndaki camiler şunlardır:

Ayşe Kadın Camii

Araştırma alanındaki en büyük, en eski ve en ünlü dini yapıdır. Mordoğan'da yıllar önce Ayşe Kadın isimli bir kızın vasiyeti üzerine annesi tarafından 15, 16. Yüzyılda olduğu tahmin edilen bir cami yaptırılmıştır (Güntürkün & Telci, 1996: 21) (Fotoğraf 2.29 ve 2.30).

Fotoğraf 2. 29: Ayşe Kadın Camii Minaresi

Fotoğraf 2. 30: Ayşe Kadın Camii

Mordoğan'ın nergisi, sümbülü, karanfili ve zeytini genç kız tarafından çeyizine işlenmişti. Camiyi yapan usta, genç kızın elle işlediği bu motifleri caminin kubbesine doğal ot ve yumurta beyazı karışımı boyalarla işlemiştir (Güntürkün & Telci, 1996: 21). Camide alçı ve kalem işi süslemelere rastlanmaktadır (Fotoğraf 2.31 ve 2.32). Alçı süsleme sadece mihrap kısmındadır. Mihrap kavsarasının üst kısmında bir Kabe tasviri de mevcuttur.

Fotoğraf 2. 31: Ayşe Kadın Camii İç Kısım

Caminin inşa kitabesinin olmaması tarihlendirmeyi zorlaştırmaktadır ancak caminin inşa malzemesi, saçakları, sivri kemerli pencereleri dikkate alındığında, yapıyı XV. veya XVI. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür (Gürbıyık, 2010: 13).

Fotoğraf 2. 32: Ayşe Kadın Camii Süslemeleri

Eski Çullu Camii

Geçmiş dönemlerden beri tamamı Türklerden meydana gelen bir nüfusa sahip olan Çullu'da ayakta kalmayı başarmış bir cami bulunmaktadır. Caminin batısında görülen çok sayıda mezar taşı ve yaşlı selvi ağaçları bu bölgenin köyün mezarlığı olabileceği ihtimalini akla getirmektedir (Fotoğraf 2.32). Caminin güneyinde de mezar taşlarına rastlanmaktadır. Kitabesi hâlâ mevcut olup, üzerinde yapım tarihi 1016/ 1607-1608 olarak belirtilmiştir (Güntürkün & Telci, 1996: 15). Caminin doğusunda bulunan bir mezar bugün yöre halkınca kutsal kabul edilen bir ziyaretgah konumundadır. Mezar taşındaki yazı okunamamaktadır. Buradaki mezar taşları genellikle XVIII. ve XIX. yüzyıllara aittir.

Fotoğraf 2. 33:Çullu Cami Avlusundaki Mezar Taşları

1949 depreminde büyük ölçüde tahrip olan cami restore edilmiştir.

Fotoğraf 2. 34: Restorasyon Sonrası Çullu Camii

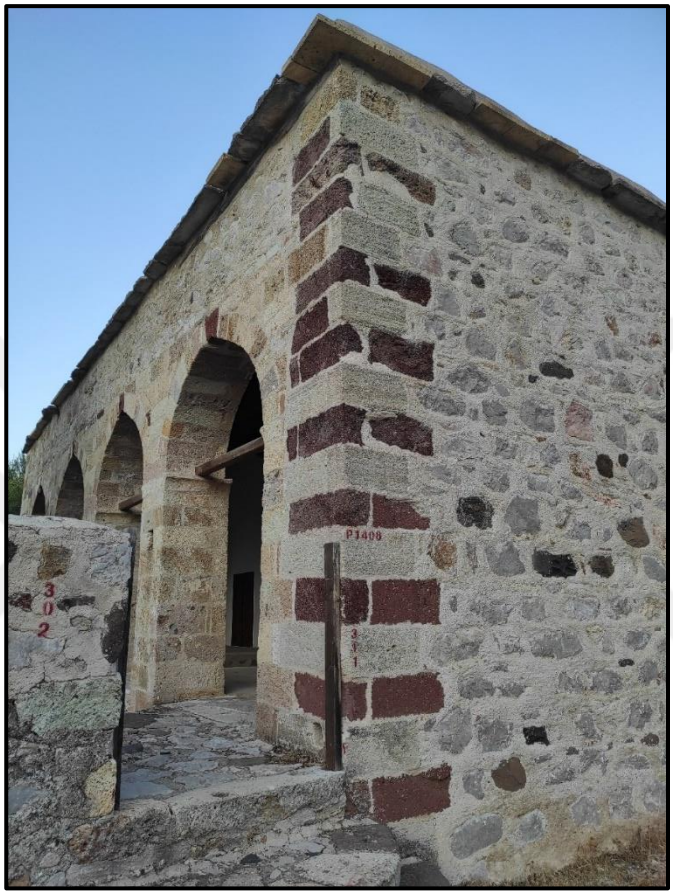

Fotoğraf 2. 35:Çullu Camii ve Avlusu

Kösedere Köyü Cami

Kösedere köy meydanında bulunan caminin (Fotoğraf 2.36 ve 2.37) halk tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Diğer bir rivayet ise buranın geçmişte kilise olduğu ve sonradan camiye dönüştürüldüğü şeklindedir.

Cami yakın dönemde onarım geçirmiştir. Yapıda inşa kitabesi yoktur ancak son cemaat yeri ve kuzey girişinin üstünde bulunan Osmanlıca kitabeden, yapının Halime Hatun adlı bir kişi tarafından inşa ettirildiği ancak daha sonra hasar gördüğü ve 19 Temmuz- 16 Ağustos 1814 yılında tamir ettirildiği anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 2. 36:Kösedere Köyü Camii ve Minaresi

Fotoğraf 2. 37:Kösedere Köyü Camii Harimi

Eğlenhoca Köyü Camii

Köy merkezinde yer alan Eğlenhoca Köyü Camii yakın tarihte bir onarım geçirmiştir. İnşa kitabesinden, minarenin 1239/1823-1824 yılında inşa edildiği, 1262/1845-1846 yılında onarıldığı ve 1947 yılında Mehmet Ali Havran adlı bir usta tarafından tekrar onarılarak son şeklini aldığı anlaşılmaktadır (Gürbıyık, 2010: 63) (Fotoğraf 2.38 ve 2.39).

Fotoğraf 2. 38:Eğlenhoca Köyü Camii

Fotoğraf 2. 39:Eğlenhoca Köyü Camii Dış Kısım

Salman Köyü Camii

G-K yönünde eğime sahip bir arazi üzerine inşa edilmiş olan cami yakın zamanda onarım geçirmiş ve değişikliğe uğramıştır. Yapıda herhangi bir inşa kitabesine rastlanmamaktadır ancak yapının ahşap tavanla örtülü planı, süsleme özellikleri ve sahadaki diğer yapılarla olan benzerliği dikkate alındığında yapıyı XVIII. veya XIX. yüzyıla tarihlemek mümkündür (Gürbıyık, 2010: 134) (Fotoğraf 2.40).

Fotoğraf 2. 40: Salman Köyü Camii

Bozköy Camii

Cami muhtemelen 1949 depremi sırasında üst örtü zarar görmüştür. Köylüler çatının 1964 yılında onarıldığını ifade etmektedir. Yapıda herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır ancak mihrabın üstündeki ayet kitabesinde 1307/ 1889- 1890 tarihi görülmektedir. Bu tarih ayetin buraya yazıldığı tarih olmalıdır. Güney cephesinin batısındaki pencerenin kemerinde ise 1247/ 1831- 1832 tarihi zor da olsa seçilebilmektedir (Gürbıyık, 2010: 96) (Fotoğraf 2.41 ve 2.42).

Fotoğraf 2. 41: Bozköy Camii

Fotoğraf 2. 42: Bozköy Camii Minaresi

Görüldüğü gibi yarımadada inanç turizmine konu olabilecek ve bütünüyle ayakta kalmış yapılar sadece Osmanlı Dönemi camileridir. Kiliseler sadece kalıntılar halinde bulunmaktadır. Tıpkı Karaburun gibi Ayvalık da geçmiş dönemlerde Türk ve Rumların bir arada yaşadığı yerleşimlerden biri olma özelliğini göstermektedir. Günümüzde Ayvalık'ta çok sayıda kilise ayakta kalmış, onarım görmüş ve turizme açılmıştır hatta öyle ki, kiliselerin sahip olduğu akustik, burada klasik müzik konserlerinin verilmesine dahi olanak tanımıştır. Ancak yarımadada ayakta kalmayı başarmış Hıristiyan yapılarının olmaması, bu tür etkinliklerin gerçekleştirilememesine ve sonuç olarak yarımadanın inanç kültürü potansiyelinin zayıf olmasına sebep olmuştur.

2.5. Karaburun Yarımadası'nda Mitoloji ve Turizm

Mitler, insan dünyasına ait inanışlar, aidiyetler ile sosyal ve toplumsal değerleri geçmişten günümüze aktaran arkeolojik kanıtlardır. Bir yandan mitler insanların yerleşik özelliklerini vurgularken diğer yandan da değerleri ve sosyal kimliği geleceğe taşımaktadırlar. Mitoloji ise halk kültüründeki tanrılar, kahramanlar, evren ile insanın

yaratılışına dair tüm sözlü, yazılı efsane birikimi ve bu efsanelerin doğuşlarını, anlamlarını yorumlayıp, inceleyen, sınıflandıran çalışmalar bütünüdür.

Olağanüstü olayların ve hayal ürünü kahramanların abartılıp çeşitli olaylarla bezenerek anlatıldığı mitolojik öyküler ve efsaneler, insanların ilgisini bir hayli çekmektedir (Sezer, 2019: 2469). Özellikle turistik gezilerde, mitolojik öykülerin geçtiği varsayılan alanların çekim gücünü artırmada bu unsurlardan faydalanmak mümkündür. Bu türden anlatıların oluşturduğu gizem, turistik ögelerin cazibesini artırmakta, insanlarda oluşturdukları merak duygusuyla, seyahat etmeye teşvik eden güdülerden biri haline gelebilmektedir.

Turizmde bölge tanıtımında ve pazarlamasında etkili olabilecek unsurlar arasında yer alan efsaneler, mitolojik ögeler, mitolojik öykülerden esinlenerek tasarlanan sembol ve simgeler de turistik destinasyona olan ilgiyi artırabilmekte ve markalaşma üzerinde etkili olabilmektedir. Dolayısıyla turistik destinasyonların pazarlanmasında bu türden gizemli ve merak uyandırıcı unsurlar barındıran efsaneler ile mitolojik ögelerden yararlanılması önemli hale gelmektedir.

Kültür turizmi içinde kendine yer bulan mitoloji ve efsane turizmi, geçmiş dönemlere ait mitolojik ve efsanevi olaylarla ilgili alanların ziyaret edilmesi ve adeta o dönemlere bir yolculuk yapılması aktivitelerini de barındırmaktadır (Sezer, 2019: 2470). Günümüzde mitolojik ve efsanevi ögeler turistik destinasyonların markalaşma, imaj oluşturma ve reklam çalışmalarında oldukça önemlidir. Gerek o bölgenin tanıtımında gerekse logolarda mitolojik ögelere yer verilmektedir. Zamanda yolculuk gibi konseptlerle ziyaretçiler için efsaneler ve mitolojik unsurlar görselleştirilmekte veya canlandırılabilmektedir. Tüm bunlar, turistik destinasyonların çekim gücünün artmasına ve daha cazibeli hale gelmesine olanak tanımaktadır.

Ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi araştırma alanında da tarih ile mitoloji iç içedir ve bunları birbirinden ayırmak oldukça zordur. Yarımada Yunan mitolojisi açısından önemli mitler barındırmaktadır. Öyle ki Homeros İlyada'sında: ''Ey kayalıklı muhteşem Mimas'ın yüce tanrısı Apollo, efsaneleşmiş tanrılara karışmış ulu Mimas Dağı

bir kat daha görkemli ve Apollon'un kutsal ışığı ile parlayarak seyrediyordu Ege'nin sularını yaslandığı yerinden.'' diyerek Mimas'ı yani Bozdağ'ı anlatmaktadır (Günöy, 1985: 59-60). İlyada'da ise gemileri ve komutanları sayarken: ''...Boiotialıların başında Penelopes, Leitos… ile yanlarında Eilesioslular, Erythrailılar var.'' derken yarımadanın yerleşim yerleri hakkında bize bilgi vermektedir (Günöy, 1985: 60).

Karaburun'a özgü coğrafi yaratılış mitlerinden en önemlisi Mimas (Bozdağ) öyküsüdür. Homeros'un ünlü eseri olan Oddysea'da rüzgarlı Mimas (Windy Mimas) şeklinde geçen "Mimas Dağı", bugün Bozdağ diye adlandırdığımız dağdır (Fotoğraf 2.43). Bu dağın eskiden Mimas olarak adlandırılması, "mitolojik tanrılarla savaşan gigantların (devler) başında yer alan ve Tanrı Zeus'u çok zorlayan Mimas isimli devin üzerine erimiş demir, çelik ve bakır dökülerek öldürüldüğü ve bir daha uyanmamak üzere söz konusu dağların altına gömüldüğü" hikâyesine dayanmaktadır (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 16). Efsaneye göre devler ile tanrıların savaşı esnasında Zeus, Karaburun'da yer alan Mimas bölgesini denizin altına ittirmiştir. Tanrılara karşı çıkan devlerden birinin, bölge halkı tarafından alt edilmesi sonrasında, Afrodit'in eşi olan ve demircilik zanaatıyla uğraşarak silahlar üreten ateşler tanrısı Hephaistos, insanları ödüllendirmek istemiştir. Hephaistos ödül olarak Mimas bölgesi üzerine değerli metallerden oluşan bir karışımı su altında kalmış olan Mimas'ın üzerine dökmüş ve bu şekilde Karaburun Yarımadası'nın oluşmasını sağlamıştır (Gezgin, 2016: 20). Karaburun'da yer alan değerli madenlerin varlığı bu mit ile açıklanmaktadır. Bu mit, tanrıların insanlar için dünyayı yaratırken harcadığı emeği sembolik bir dille anlatmaktadır.

Mimas öyküsü yarımadanın mitolojik zenginliğine katkı sağlayan unsurlardan biridir ancak bu zenginlik ne yazık ki turizmde yeterince kullanılmamaktadır. Bozdağ'a yapılan trekking faaliyetlerinde rehberlerin bu dağın mitolojik yönünden bahsetmesi, tanrılarla devlerin savaşını temsilen gerçekleştirilen tiyatro gösterimlerinin yapılması bölge tanıtımı için oldukça önem taşımaktadır.

Fotoğraf 2. 43: Mimas Dağı (Bozdağ)

Araştırma alanı içindeki bir diğer mitolojik öykü İris öyküsüdür (Fotoğraf 2.44). Yarımadadaki tek doğal göl olan İris Gölü'nün adı mitolojik bir öyküye dayanmaktadır. Antik Yunan tanrıçası olan İris, Thaumas ile Elektra'nın kızı olup Okeanos'un soyundan gelmektedir. Yunan mitolojisine göre Tanrı Zeus'un kıskanç eşi Hera, Zeus'un ölümlü kadınlar ve diğer tanrıçalarla olan ilişkilerini gözetlemek ve kendisini haberdar etmek üzere yüksek tepelere iki gözcü yerleştirir. Bunlardan biri olan İris'i Mimas Dağı'na gönderir. İris hep gökyüzünden yeryüzüne mutlu haberleri taşır. Zeus insanlara mutlu haberleri ileteceğinde hep İris'i kullanır. Güneşli havalarda, hafif incecik yağmur yağdığında, güzel kız İris, renkli ve süslü elbiselerini giyer, Tanrılardan fani insanlara müjdeli haberler iletirmiş. İris, yerle göğü birbirine bağlayan gökkuşağının sembolüdür (Karaburun Kent Konseyi, 2021: 17).

Fotoğraf 2. 44: Sanat Eserlerinde Genç Kız Olarak Tasvir Edilen Gökkuşağı Tanrıçası İris

Kaynak: Wikipedia. (2021, 10 30) ve Greek Gods & Goddesses. (Erişim tarihi 28.10.2021).

İris öyküsünün yarımadada turizm faaliyetlerine katılan turist kitlesi tarafından bilinir hale gelmesi için İris Gölü etrafına düzenlenen trekking faaliyetlerinde bu mitolojik öyküden bahsedilebilir, gölün adını tanrıça İris'ten aldığına değinilebilir. Göl çevresine İris Çiçeği dikilerek mitolojik atmosfer korunmaya ve geliştirilmeye çalışılabilir.

Yarımadadaki diğer bir mitolojik öykü Narcissos'un öyküsüdür. Karaburun denilince akla kışın yetişen, güzel kokusuyla sarı, beyaz, narin nergis çiçeği gelmektedir. Nergis çiçeklerine adını veren genç ve yakışıklı Narkissos'un mitolojik hikayesi Mimas Dağı'nın eteklerinde geçmektedir (Pınarcık, 2005: 39). Kıvrıla kıvrıla akan

Kephisos Nehri, Nymphe Liriope'yi sevmiş ve ender güzellikteki Narkissos bunlardan doğmuştur. Kahin Tiresias, annesi ve babasına, eğer kendi aksini görmezse Narkissos'un çok uzun bir ömre sahip olacağını söyler. Narkissos delikanlı olduğunda, güzelliği ile bütün perilerin ve genç kızların kalbini fetheder. Ancak Narkissos kibirlidir; tüm genç kızların ilgisini reddeder ve Mimas Dağı'nın eteklerinde avlanarak eğlenceli ve sorumsuz bir hayat sürdürür. Bir gün ormanda avlanırken yankı perisi Ekho onu görür. Bu mutsuz peri, kaçamak aşklarında Zeus'a yardım ettiği için Zeus'un karısı Hera tarafından cezalandırılmıştır, cezası konuşunca karşıdan duymuş olduklarının son sözlerini tekrarlamasıdır. Ekho, genç ve yakışıklı Narkissos'u hayranlıkla izler. ''Gel!'' der Narkissos, ardından Ekho da tekrarlar: ''Gel.'' Bu sesle yanılan Narkissos cevap verir. ''Haydi buluşalım!'' ardından hemen şunu duyar: ''Buluşalım!'' Ekho Narkissos'u görünce ona aşık olur, onu kollarının arasına almak için atılır ancak Narkissos Ekho'yu itip ondan kaçar. Ekho kendini aşağılanmış hissedip ıssız mağaralara sığınır. Acıları onu yiyip bitirir, bedeni giderek erir ve sonunda taşa dönüşür; yalnız sesi hayatta kalır. Tanrıça Nemesis zavallı Ekho'nun bu halini görünce Narkissos'u cezalandırmaya karar verir. Bir akşam av dönüşü Narkissos kendini son derece güzel bir yerde bulur. Bu yerde ortamın sessizliğine gölge düşürecek hiçbir şey yoktur. Gördüğü ormanın, pınarın ve yerin güzelliği Narkissos'u kendine çekmiştir. Narkissos yere, av yorgunluğu ve sıcağın verdiği ağırlıkla, susuzluğunu gidermek için eğilince sudan yansıyan aksini ilk kez görür. Bu olağanüstü güzellik karşısında şaşakalır, büyülenir sanki ve kendine aşık olur. Gördüğü bu olağanüstü varlığı kucaklamak, ona dokunmak ister ama tutamaz. Narkissos bir türlü erişemediği o güzeller güzeli delikanlıya erişebilmek için her gün o pınara gider. Haftalar aylar geçtikçe Narkissos'un aşkı giderek büyür. Sonunda Narkissos onu kemiren, bir alev gibi yok eden bu aşkı yüzünden yemekten içmekten kesilerek acılarının dinmesi uğruna ölümü seçer. Narkissos'un bu halini gören Nympheler ona ağladı, Ekho'nun sesi Nymphelerin ağlayıp sızlamasını hep tekrarladı. Yakılacağı odun yığını hazırlanırken Narkissos'un bedeni kayboldu. Onun yerinde kalbi, tam ortası beyaz taç yapraklarla çevrili safran sarısı bir çiçek vardı ve o günden itibaren o pınarın kenarında çıkmaya başlayarak Narkissos'u

hatırlatan mis kokulu nergis çiçekleri tüm yarımadayı kaplar (Pınarcık, 2005: 41). Söz konusu nehir günümüzde Dilek Pınarı olarak bilinmektedir ve zaman içerisinde insanların dilek dileyip dallara çaput bağladığı bir yer haline gelmiştir (Fotoğraf 2.45 ve 2.46).

Fotoğraf 2. 45: Dilek Pınarı

Narcissos'un öyküsü, dilek pınarını mitolojik açıdan önemli hale getirmektedir. Buraya özellikle nergis çiçeğinin hasat zamanında düzenlenecek mitolojik turlarda Narcissos'un öyküsünden bahsetmek ve dilek pınarının etrafında çevre düzenlemesi yapıp buralara nergis çiçeği ekmek yarımadanın mitolojik turizm potansiyeline katkı sağlayacaktır.

Fotoğraf 2. 46: Narkissos'un Kendi Yansımasını Gördüğüne İnanılan Pınar

Yunan mitolojisine ait çeşitli mitlerle bezenmiş olan yarımada bu konuda büyük bir zenginliğe sahiptir. Mimas Dağı, Narkissos Dilek Pınarı, İris Gölü gibi somut unsurların da bulunması, ziyaretçiler için yarımadayı daha ilginç hale getirmektedir. Bu sahalara yapılacak mitoloji konulu turlar, araştırma alanının ekoturizm potansiyelini artırmak için önem taşımaktadır.

2.6. Kırsal Turizm

Araştırma alanı, stratejik önemine rağmen nüfus yoğunluğu sorunu yaşamamış, kentleşme baskısına uğramamış ve kırsal özelliklerini koruyabilmiş yerleşimlerden biridir. IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği)'nin 1996 yılında kritik (CR) kategorisine

aldığı Akdeniz foklarının (*Monachus monachus*), 2004 yılında tehdite yakın (NT) kategorisine alınan ada martısının (*Larus audouinii*) yaşama ve üreme alanı olan yarımadanın ayrıca, *Erodium absinthoides ssp. absinthoides, Minuartia anatolica var. anatolica, Colutea melanocalyx ssp. davisiana, Trigonella smyrnea, Aristolochia hirta, Campanula lyrata ssp. lyrata, Sideritis sipylea* adlı endemik bitkiler ile *Erysimum pusillum, Cyclamen hederifolium, Globularia alypum, Stachys cretica ssp. anatolica* gibi endemik olmayan nadir bitkilere ev sahipliği yaptığı bilinmektedir (Yiğiter Sarıçam ve Erdem, 2010: 43-44). Bunlara ek olarak M.Ö. 4000 yılından günümüze kadar olan yerleşme geçmişi, yerel mimarisi ve Türk- Rum nüfus sentezinden oluşan kırsal kimliğiyle, Osmanlı'nın Ege'deki kıyı yerleşimlerinin bir örneğini oluşturmaktadır. Osmanlı mirasının farklı seviyelerde algılanabildiği ve sergilendiği 16 tane köyüyle 19. yüzyılda ulaştığı kırsal mimari kimliğini devam ettirmeyi başaran Karaburun Yarımadası bu yönüyle önem arz etmektedir.

"Kent insanları, kırsal alanlara çoğunlukla; rekreasyonel amaçlı günübirlik veya akraba-tanıdık ziyaretleri için giderken, özellikle kırsal yaşam biçiminin çekiciliği, stres oluşturacak sınırlamaların ve zorunlulukların bulunmayışı, buna karşın kişilerin kendilerini özgür hissetmesini sağlayacak olanakların varlığı, günümüzde gerek hafta sonları, gerekse mevsimlik tatillerde bu ortamlara yapılan yoğun ziyaretleri beraberinde getirmiş, böylece "Kırsal Turizm" denilen yeni bir turizm türü doğmuştur" (Soykan: 1999: 68). Kırsal turizm; kırsal kültür, doğal çevre ve tarımla, ayrıca diğer turizm türleriyle de son derece kolay bütünleşebilen bir turizm türüdür (Soykan, 2003: 1). Bu sebeple çeşitli yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşların desteğiyle her geçen yıl etkinlikleri artıran kırsal turizm, dünyanın pek çok yerinde insanları tatil amacıyla kırsal alanlara çekebilmektedir.

Kırsal turizm; yarımada halkının tarımsal ürünlerini değerlendirilmesini, pazarlama olanaklarının artmasını ve mesleki farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Özellikle tarımsal potansiyel ve faaliyetlerin olduğu kırsal alanlarda, tarım faaliyetlerinin gelişmesini sağlayacak politikalar kadar doğa ile tarımı olumsuz etkilemeden dengeli bir şekilde turistik faaliyetlerin gelişmesine izin verecek politikaların da uygulanması

gerekmektedir. Turizm faaliyetlerinin tarım politikalarının temel amaçlarına ulaşmasına katkıda bulunması gerekçesiyle, kırsal yörelerde tarım politikasının gerçekleşmesini sağlayacak bir turizm politikasının izlenmesi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler bakımından önem arz etmektedir.

Karaburun, her biri kültürel özellikleri ve doğası bakımından diğerinden farklı 16 köyüyle toplam 11329 (TÜİK, 2021) nüfuslu bir yerleşimdir. Yarımadada kırsal turizme uygun köyler; Ambarseki, Bozköy, Eğlenhoca, Hasseki, İnecik, Kösedere, Küçükbahçe, Parlak, Saip, Salman, Sarpıncık, Tepeboz (Yeniliman) ve Yaylaköy'dür. Köyler, büyükşehir yasasıyla yeni idari statüye sahip olmuştur. Bu değişimle her köy, Karaburun'un bir mahallesi haline gelmiştir.

Yarımada Akdeniz fitocoğrafyasını yansıtmaktadır ancak hurma zeytin, eşsiz kokulu nergis ve enginar gibi sadece yarımadaya özgü ürünler görmek de mümkündür. Şifalı bitkiler açısından da oldukça zengin olan Karaburun'daki tepeler ve vadilerde 70 civarı şifalı ot ile bitki bulunmuştur. Sütleğen, yarpız, adaçayı, yabani lavanta, geberotu, sığırkuyruğu, kapari, kekik, kenger bunların bir kısmını oluşturmaktadır. Eski zamanlardan beri araştırma alanı üzüm bağları ve zeytinlikleriyle bilinmekteydi ancak gerek bitki hastalıkları gerekse de köylülerin arazilerini terk edip göç etmesiyle üretim durma noktasına gelmiştir (Emekli ve Soykan, 2007: 356).

Tablo 2. 1: Karaburun Yarımadası'nda Yer Alan Yerleşim Nüfusları

	KÖYLER	**NÜFUS**
1	Ambarseki	201
2	Balıklıova	1113
3	Bozköy	203
4	Eğlenhoca	436
5	Hasseki	136
6	İnecik	208
7	İskele	1885
8	Kösedere	443
9	Küçükbahçe	494
10	Merkez	1289
11	Mordoğan	4879
12	Parlak	137
13	Saip	340

14	Salman	124
15	Sarpıncık	122
16	Tepeboz	346
17	Yayla	86
	TOPLAM	12442

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (Erişim Tarihi 30.10.2021).

Araştırma alanı, çoğu ekolojik olan ve agroturizm sektöründe pazarlanabilir pek çok yerel ürüne sahiptir. Bu ürünler taze olarak parçalar halinde, dalından yeni toplanarak ya da işlenmiş ürün olarak satılabilmektedir. Ev yapımı ekmek ve erişteler, yöreye özgü hamur işleri, bal, özel reçel ve marmelatlar satışa sunulmaktadır. Yiyeceklere ek olarak, yerel ürünlerin önemli bir kısmını meydana getiren el sanatları, dantel gibi el işleri, el örgüsü ve nakışlar da yarımadanın çeşitli yerlerinde bazen de fuar ve festivallerde satılmaktadır.

Yarımadadaki kır evleri ile bunların iç-dış mimarisi, yöresel ve geleneksel özellikler kırsal turizme uygun olduğundan bu yönde geliştirilmeye son derece açıktır. Kırsal turizm geliştirme planlarıyla, kıyı içlerinde yer alan ve terk edilmekte olan köyler de terk edilmekten kurtulmuş olacak ve bu yerler önemli ölçüde kırsal turizm alanı olacaktır. Yarımadanın tarımsal potansiyeline bağlı olarak sahip olduğu kırsal yapı, kendine özgü doğal, tarihsel ve kültürel özellikleri ve yarımadanın kent yaşam alanının dışında yer alması, yarımadada kırsal turizmin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Saip Köyü'ne komşu olan Ambarseki'de (Fotoğraf 2.47 ve 2.48) eski yapı kalıntılarına çokça rastlanmaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Rumların yerleşimlerini terk etmesiyle, terk edilen evlerde muhacirler yaşamaya başlamıştır. Muhacirlerin de bu yerleşmeleri terk etmesiyle evler göç, olumsuz hava koşulları ve depremler sonucunda harabeye dönüşmüştür. Günümüzde burada tadilat ve yeniden yapılaşma konusu, ikincil konutların yarımadada artmasıyla gündeme gelmiştir. Zeytincilik, nergis yetiştiriciliği, bağcılık ve kesme çiçekçilik Ambarseki'nin başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır.

Harabe durumdaki eski yapıların yerel mimarideki estetik kaygıya uygun şekilde onarılıp yeniden yapılaşmaya açılması, bu alanlarda gerçekleştirilecek köy

pansiyonculuğu faaliyetleri ve kamping alanlarının belirlenmesi, Ambarseki ile özdeşleşmiş sepet yapımının gençler tarafından da öğrenilmesini sağlayacak uygun ortamların oluşturulması Ambarseki'nin kırsal turizm potansiyelini artırmak için yapılabilecekler arasındadır.

Fotoğraf 2. 47: Ambarseki Köyünden Genel Bir Görünüm

Fotoğraf 2. 48: Kırsal Turizmde Önemli Ambarseki Köyü

İlk yerleşim yeri korsan saldırılarından korunmak için denizden görülemeyen bir etek düzlüğü olan Bozköy, araştırma alanının en eski köylerinden birini oluşturmaktadır, buna ek olarak, günümüzde yaşlı nüfusun en yoğun olduğu köydür (Karaburun Belediyesi, 2021) (Fotoğraf 2.49). Köyde eski yapı kalıntıları bulunmaktadır, bu yapıları yerel mimariye uygun şekilde restore edip turizme kazandırmak mümkündür. Tarımsal ürünler bakımından nergis, sümbül, mandalina, zeytin; hayvancılık bakımından keçi ve koyun yetiştiriciliği; sahip olduğu doğal güzellikler bakımından da Uzundere Vadisi ile onun verimli toprağı köyün başlıca değerlerini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Akçakilise mevkisi verimli arazisi, koyları, kumsalları ve Akdeniz foklarının bulunduğu deniz mağaralarıyla meşhurdur.

1950'li yıllara kadar Bozköy, yarımadadaki en büyük üzüm üreticisi konumundaydı, bu sebeple köyde Rumlardan kalma işletilmeyen bağların tekrar işler hale getirilmesiyle bağcılığın canlandırılması mümkündür. Köylerdeki halkın tarımsal ürünlerini değerlendirebileceği ve özellikle kırsal alandaki kadınların el becerilerini gösterebileceği yöresel mutfakların sergilenebileceği kırsal lokantaların, yarımadanın köylerinde kurulması yörelere ait gelirlerin atması konusunda da önemli bir değer oluşturacaktır. Ayrıca terk edilmiş Rum köylerinin yerel mimarideki estetik kaygı gözetilerek restore edilmesi, fauna turizminin gerçekleştirilmesi ve bu alanlara düzenlenecek trekking faaliyetleriyle Bozköy'ün kırsal turizm aktivitelerinin yapıldığı bir alan haline gelmesi mümkündür.

Şekil 2. 7: Karaburun Yarımadası'ndaki Yerleşmeler

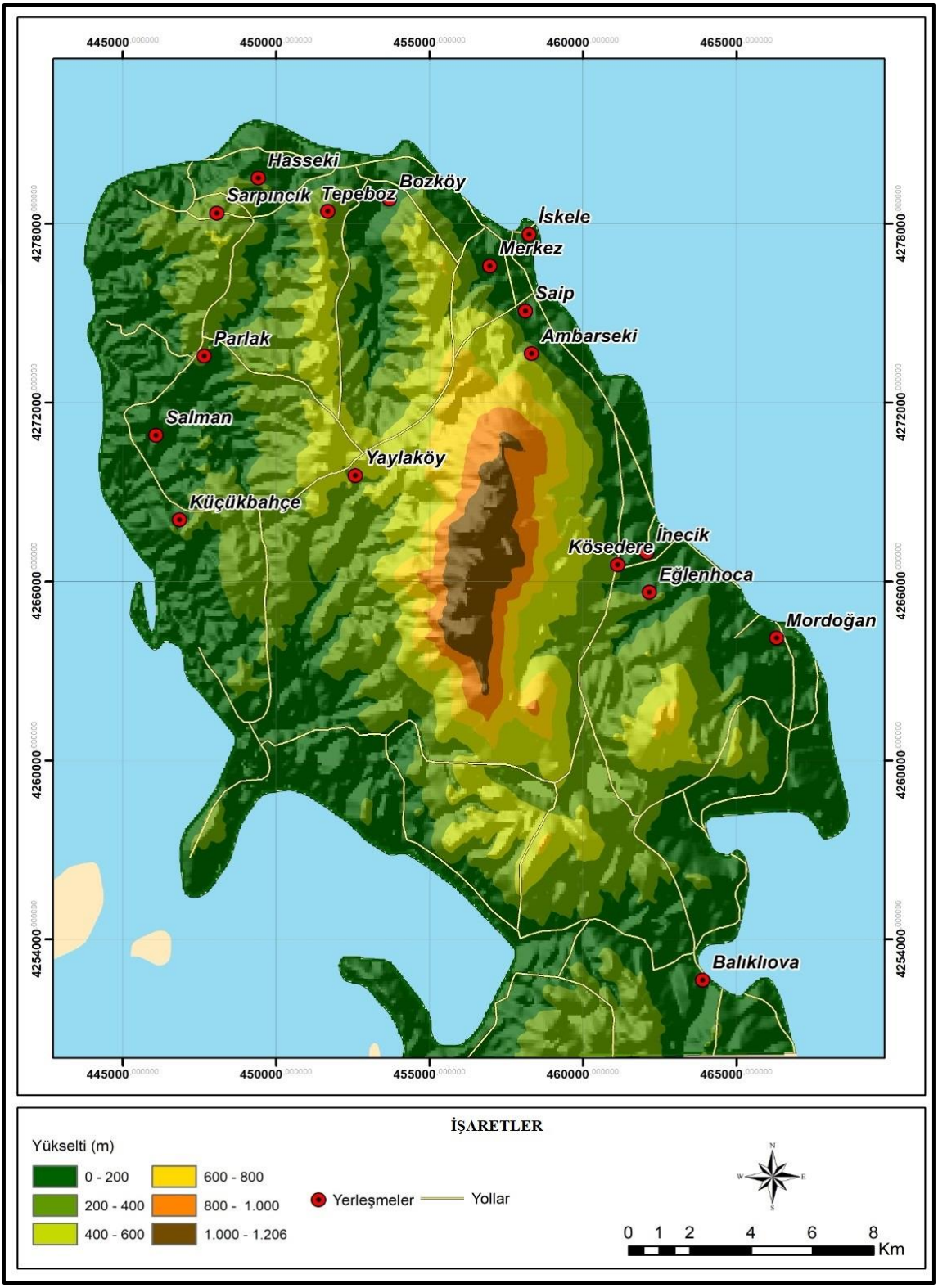

Fotoğraf 2. 49: Bozköy'de Yerleşim Kalıntıları

Yarımadanın doğu kıyılarında bulunan Eğlenhoca, ilk kuruluş yeri bakımından denizden görülemeyecek şekilde etek düzlüğüne kurulmuştur (Fotoğraf 2.51). Kültür ve yapı bakımından kendisine komşu olan İnecik ve Kösedere ile benzerlik göstermektedir. Çevredeki tarlalarda Bizans dönemine ait yapı taşları ortaya çıkartılmıştır. Enginar, nergis, narenciye tarımı, zeytincilik (hurma), bağcılık ve turizm köyün başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır.

Eğlenhoca'da eko çiftlik ile eko köyler kurulabilir, buna ek olarak köy pansiyonculuğu yapılabilir ve maki rotası üzerinde trekking faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Deniz kıyısına yakın olma özelliğine paralel olarak; Eğlenhoca'nın sakin, temiz havası ve çeşitli olanakları; kırsal kampinglerin kurulabilmesi için uygun alanları oluşturmaktadır. 2021 yılı yaz döneminde Güneş'te Restaurant adlı mekânın karavan turizmi girişimiyle bu yönde ilk adım atılmıştır (Fotoğraf 2.50). Yine aynı restaurant Ege kültürüne ve yarımadaya özgü yemekleri ziyaretçilerine sunarak bir kırsal lokanta görünümüne kavuşmuştur.

Fotoğraf 2. 50:Güneş'te Restaurant Karavan Alanı

Fotoğraf 2. 51:İnecik Köyünden Eğlenhoca Köyüne Bakış

Yarımadanın kuzeyinde bulunan ve ortasından vadi ile ayrılan Hasseki, geçmiş dönemlerdeki korsan saldırılarından korunmak için denizden bakınca görülemeyecek karşılıklı iki yamaç üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 2.52). Yarımadanın en eski köylerinden biri olan Hasseki; göç, bakımsızlık, depremler ve iklimsel sebeplerden ötürü terk edilmiş yerleşimlerin yoğun olduğu bir yerdir. Zeytincilik, hayvancılık, enginar ve çiçek yetiştiriciliği köyün başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır. Denize kıyısı olduğu için dalyan balıkçılığı da yapılmaktadır.

Eski evlerin yapıya uygun olarak restore edilmesi ve bu şekilde tarihsel turizme kazandırılmasına ek olarak Hasseki Köyü'nden geçen zeytin rotasına yapılacak trekking faaliyetleriyle bu köyün kırsal turizm potansiyelini artırmak mümkündür.

Fotoğraf 2. 52: Kırsal Turizmde Önemli Hasseki Köyü

Yarımadanın doğusundaki etek düzlüğü ve yamacına kurulu olan İnecik, geçmiş dönemlerden beri Türk nüfusun çoğunlukta olduğu bir köydür (Fotoğraf 2.54). Yerleşim geçmişi eskilere dayanan bu köyün başlıca ekonomik faaliyetlerini bağcılık, incir tarımı

(bardacık cinsi) ve hurma zeytincilik oluşturmaktadır. Kaynarpınar iskelesinde yapılan balıkçılık da köy için önem taşımaktadır.

İnecik köyünde bulunan Zeytince Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği (Zeytin Okulu), ekolojik yaşam pratikleri konusunda merak duyan ve çoğunluğu akademisyenlerden oluşan bir grup tarafından 2013 yılında kurulmuştur (Zeytin Okulu, 2021) (Fotoğraf 2.53). Temel amaçlarını, doğayı daha iyi kavramak ve doğayla uyumlu ekolojik yaşam pratiklerini hayata geçirmek oluşturmaktadır. Var olan bilgileri paylaşacak, yeni bilgiler biriktirecek genel bir çatı isteğiyle de 2017 yılında Zeytin Okulu aynı kadro tarafından kurulmuştur. Bina olarak eski bir okulu tercih eden Zeytin Okulu yurt içi ve yurt dışından gelen grupları ağırlamakta, bu gruplarla bilimsel faaliyetler, eğitimler, atölye ve seminer faaliyetleri ile sosyal faaliyetler gerçekleştirmektedir. Okul, Efes-Mimas Kültür Rotası üzerindeki ziyaretçiler, yürüyüşçüler ve bisikletçiler için bir uğrak nokta olmanın yanında, zeytin ve zeytin ürünleri başta olmak üzere doğal, kültürel ve endüstriyel varlıkların korunmasını ve bölgede bu varlıklara dayalı istihdam ve gelir kaynakları yaratılmasını amaçlayan bir eğitim ve dayanışma merkezi olarak da faaliyet göstermektedir.

İnecik; köy pansiyonculuğu, kamping alanları, kırsal lokanta ve ekolojik çiftlik yapılmasına uygun özellikler taşımaktadır. Tarımsal ürünlerin, getirisi yüksek yan ürünlere dönüştürülmesiyle köy gelirinin artmasını sağlamak ve buranın kırsal turizm potansiyelini artırmak mümkündür. Gerek dernek bünyesinde gerek bireysel olarak zeytin ve maki rotası üzerinde trekking yapılabilir, eko çiftliklerde çiftlik turizmi gerçekleştirilebilir.

Fotoğraf 2. 53: Zeytin Okulu

Fotoğraf 2. 54: Kırsal Turizmde Önemli İnecik Köyü

Eski adı Ağalarseki olan Kösedere, Eğlenhoca ve İnecik ile komşudur. Bozdağların doğu eteklerindeki düzlük ve yamaca kurulmuştur. İskelesi sayesinde çevrelerindeki yerleşmelerde üretilen tarımsal ürünlerin, dışsatımında önemli işlevler üstlenmiştir. Enginar, nergis, narenciye, zeytin yetiştiriciliği (hurma) köyün başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır.

Yemek kültürü çok zengin olan Kösedere'de yöresel yemeklerin yapıldığı bir kırsal lokanta, köy pansiyonculuğu, kamping ve trekking faaliyetleri köyün kırsal turizm potansiyelini artırması açısından önem arz etmektedir. Köy meydanında bulunan kır kahvesinde kadın girişimcilerin yöresel ürünleri yapıp satmasıyla Kösedere'deki yöresel yemekler çeşitli çevreler tarafından da tanınmaya başlamıştır ancak bu etki yetersizdir, tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması gerekmektedir (Fotoğraf 2.55).

Fotoğraf 2. 55:Kösedere Mavi Boncuk Köy Kahvesi

Yarımadanın batısındaki iç kesimlerde yer alıp denizden görülemeyen etek düzlüğü ile yamacına kurulu bir yerleşim olan Küçükbahçe'de başlıca ekonomik faaliyetleri enginar, mandalina, zeytin tarımı ve balıkçılık oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.56 ve 2.57).

Hâkim bir noktada bulunan Eğriliman çevresinde yapılacak bir seyir terasının manzara anlamında Sakız'ı görmesi önemli bir avantaj oluşturacaktır. Deniz kenarına yakın kısımda yapılacak köy pansiyonculuğu faaliyetleri ile kırsal kampingler köy istihdamı için uygun olacaktır.

Fotoğraf 2. 56:Küçükbahçe Köyü ve Eğriliman

Fotoğraf 2. 57:Küçükbahçe Köyü Mandalina Bahçeleri

Korsan saldırılarından korunmak için yarımadanın iç kesimlerinde yer alan Parlak, omuz düzlüklerinden etek düzlüklerine geçen yamaçlar üzerinde kuruludur. Eski adı Boynak olan bu köyde arazi dağlık olduğu için tarım yapılamamakta, hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. Parlak'ta bir zeytinyağı fabrikası da bulunmaktadır (Fotoğraf 2.60), ayrıca Badembükü sahili ile kıyı turizmi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.

Eski taş evlere ait en fazla izin kaldığı köy Parlak Köyü'dür (Fotoğraf 2.58 ve 2.59). Eski evlerin yerel mimarideki estetik kaygıya uygun şekilde restore edilerek turizme açılması ve burada köy pansiyonculuğu yapılması köyün değerini artıracaktır.

Fotoğraf 2. 58: Parlak Köyünde Bulunan Yıkıntı Evler

Fotoğraf 2. 59: Parlak Köyünde Bulunan Bir Çeşme

Fotoğraf 2. 60: Parlak Köyünde Bulunan Olivamalia Zeytinyağı Fabrikası

Yarımadanın doğu kıyısında yer alan Saip Köyü, güneyindeki Ambarseki Köyü ile komşudur (Fotoğraf 2.61). Köyün tam karşısında aynı adı taşıyan Saip Adası ve Saipaltı İskelesi bulunmaktadır. Şifalı bitkiler satışı, balıkçılık, turizm ve kesme çiçekçilik bu köyün başlıca ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır.

Saip Kayası'nın seyir terası olması için gerekli düzenlemelerin yapılması, Karaburun'a ait marka değeri olan ürünlerin sergilenip satışa sunulduğu Saip Köyü Kır Kahvesi'nin (Fotoğraf 2.62) büyütülüp geliştirilerek yöresel yemeklerin sergilenebileceği bir kırsal lokantaya dönüştürülmesi, kırsal kamping alanlarının oluşturulması, köy pansiyonculuğu ve sualtı dalış faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasıyla bu köyün gelir kalemlerini ve kırsal turizm potansiyelini artırmak mümkündür.

Fotoğraf 2. 61: Kırsal Turizmde Önemli Saip Köyü

Fotoğraf 2. 62: Saip Köyü Kır Kahvesi Manzarası

Salman Köyü, yarımadanın batısında, iç kesimlere bakan yamaçlar üzerinde kurulmuş bir dağ köyüdür (Fotoğraf 2.63). Toprak verimi düşük olan bu köyde hayvancılık özellikle keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Hâkim bir noktada yer alan Salman Köyü seyir terası yapımına uygun özellik göstermektedir. Bunun dışında eski evlerin restore edilerek kullanılabilir hale getirilmesiyle köy pansiyonculuğu ve bu eski evlere yönelik gerçekleştirilen tarihsel turizm faaliyetlerinin yapılması da mümkündür.

Fotoğraf 2. 63: Kırsal Turizmde Önemli Salman Köyü

Yarımadanın kuzeybatısında yer alan Sarpıncık, adını sarp arazilerden almaktadır (Fotoğraf 2.64). Sarpıncık'ta Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait eski yerleşim yeri izlerine rastlamak mümkündür. Sarpıncık kıyısında yer alan ve toprak yol ile ulaşılan Sarpıncık Feneri, farklı görünümü ile turistik bir değer oluşturmaktadır. 1938 yılında inşa edilen fenerin çevresindeki yamaçlarda gün doğumu ve gün batımı izlemek ziyaretçiler için adeta bir görsel şölendir. Tarım özellikle enginar ve zeytincilik ile hayvancılık, köyün temel ekonomik faaliyetlerini oluşturmaktadır.

Akdeniz Foku üreme mağaraları, Sarpıncık Feneri ile zeytin rotalarını merkeze alan trekking faaliyetleri ve harap durumdaki evlerin aslına uygun restore edilmesiyle bu evlerde gerçekleştirilecek köy pansiyonculuğu sayesinde köyün kırsal turizm potansiyelini artırmak mümkündür.

Fotoğraf 2. 64: Kırsal Turizmde Önemli Sarpıncık Köyü

Etek düzlüklerine kurulmuş bir köy olan Tepeboz, geçmiş dönemlerde Rumların, toplam nüfusun neredeyse tamamını oluşturduğu bir yerleşimdi ancak Rumların yarımadayı terk etmesinden sonra yapılan 1923 sayımında hane sayısının 3, nüfusun ise 15 olduğu bilinmektedir. Yarımadanın kuzey kıyısında bulunup idari olarak Tepeboz'a bağlı olan Yeniliman (Fotoğraf 2.65), günümüzde Tepeboz nüfusunun neredeyse tamamına ev sahipliği yapmaktadır. Buradaki başlıca ekonomik faaliyet balıkçılıktır, bunun haricinde küçük ölçekli tarım, koyun, keçi yetiştiriciliği, kesme çiçekçilik ve zeytincilik faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Yeniliman'ın bir iskeleye sahip olması, onu yarımadanın kuzey kıyılarındaki en önemli ticaret merkezi yapmaktadır.

Köy pansiyonculuğunun köy genelinde yaygınlaştırılması, kırsal kamping alanlarının düzenlenmesi, sualtı dalış noktalarının belirlenmesi, Akdeniz Foku gözlem

noktalarının belirlenmesi; prehistorik, arkeolojik ve inanç turizmi rotalarının oluşturulmasıyla bu köyün kırsal turizm potansiyeli artırılabilir.

Fotoğraf 2. 65: Yeniliman İskelesi

Denizden yaklaşık 1000 m yükseklikte olan bu köy engebeli bir arazi üzerinde kurulan Yaylaköy'ün (Fotoğraf 2.66) kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekte birlikte, 1400'lü yılların başında Şeyh Bedrettin İsyanı'nın bastırılmasından sonra Türkmen aşiretlerinin bölgeye gelerek göçebe hayatı yaşadıkları daha sonra da Yaylaköy'ü yerleşim yeri merkezi olarak kabul edip yerleştikleri bilinmektedir (Karaburun Belediyesi, 2021). Köyün başlıca ekonomik faaliyeti hayvancılıktır. Mayıs aylarındaki kırkım şenliğiyle keçilerin tüyleri kesilmektedir ayrıca Yaylaköy'de keçinin ilk sütüne kımız adı verilmektedir. Yaylaköy'de, yılın belirli dönemlerinde üretim fazlası zeytinyağından sabun yapılmaktadır.

Seyir terası, Bozdağ kütlesinden Yaylaköy'e uzanan yürüyüş yolu, köy pansiyonculuğu ve şenliklerin daha fazla kişiye ulaşması kırsal turizmi geliştirme kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalardandır.

Fotoğraf 2. 66: Kırsal Turizmde Önemli Yaylaköy

Coğrafi konumun ve kuruluş yerinin uygunluğu, doğal güzelliklerin, tarihsel ve kültürel çekiciliklerin varlığı ile korunmuş olması, altyapı yeterliliği, konaklama olanakları, kırsal-geleneksel üretim biçimlerinden en az birinin varlığı ve bunların turiste sunulabilmesi, yerel halkın turizm için gönüllü olması kırsal turizmin bir yerleşme biriminde gelişebilmesi için önde gelen koşullardır (Soykan, 1999: 69–70). Kırsal turizmde konaklama hizmeti köylü veya çiftçinin bizzat kendi evinde, kırsal pansiyon veya otellerde, kırsal tatil köylerinde veya kırsal kampinglerde verilmektedir. Konaklayanlara ya da günübirlik gelenlere sunulan etkinlikler ve hizmetler, turistik çekiciliği artırmaktadır (Emekli vd., 2007: 9).

Yarımada kırsal turizmine ve kadın girişimine katkı sağlayan projelerden biri olan WINPEACE girişimi, Kardak krizinin ardından iki kadının birlikte başlattıkları bir harekettir. Zeynep Oral ile Yunanistan'ın eski Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu'nun annesi Margerita Papandreu'nun ön ayak oldukları Türkiye-Yunanistan Kadın Barış Girişimi WINPEACE, sabır ve istikrarla ilerleyerek Egeli kadınlar arasında turizm köprüsü kurmuştur. Ege'nin en güzel bölgelerinde bulunan köylü kadınlar, WINPEACE'in girişimiyle alternatif turizm projesi başlatmışlardır (Hürriyet Seyahat,

2021). Projenin esas amacı, Yunanistan ve Türkiye'deki kadınların, deneyimlerini paylaşarak ve beraber çalışarak, birbirlerini anlamalarını sağlamak ve iki ülke arasındaki barışa katkıda bulunmaktır. Bu çalışma için, Midilli Adası'ndaki Petra Kadın Kooperatifi ile Karaburun'un Sarpıncık, Parlak ve Küçükbahçe köyleri kardeş köy seçilmiştir. Kadınların, ekonomik özgürlüklerini kazanmalarının yanı sıra, insan ilişkileri, turist ağırlanması, yerel ürünlerin hazırlanması, paketlenmesi, hijyen, yasal ve finansal temel bilgilendirme üzerine eğitilmeleri de, projenin hedefleri arasında yer almaktadır (Yeni Tatil Defteri, 2021). Küçükbahçe'de ki köy evlerinde pansiyonculuk yavaş yavaş başlamasına ek olarak kanaviçe ve dantellerle süslü, eski sandıklı ve mangallı odalar da hazırlanmaktadır. Turistler için elişi öğrenmek, tarımsal etkinliklerde bulunmak, civardaki küçük koylara düzenlenen tekne turlarına katılmak, terk edilmiş Sazak köyüne ya da köylerden denize yürüyüş yapmak gibi aktiviteler planlanmaktadır. Kooperatif üyesi kadınlar tarafından üretilen reçel, erişte ve tarhana gibi ürünler, Karaburun Number one Restaurant, Astoria Otel ile Ergin Pansiyon'da satılmaktadır. Dağlardan toplanan otlardan ve çiçeklerden yapılan reçellerin, birçok çeşidi bulunmaktadır.

Çiftlik turizmi diğer ismiyle tarım turizmi (agroturizm) kırsal turizmin alt dalıdır. Agroturizm, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu sahalarda tarım faaliyetlerinin yanı sıra turizm sektörüne bağlı olarak gelişen yeni bir turizm çeşididir (Çeken vd., 2007: 7). Turistlerin tarım sürecine dahil edilerek aktif rol üstlendiği agroturizmde, yarımada oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir ancak bu tür faaliyetler yok denecek kadar azdır. Turistlerin tarıma dahil olduğu dönem ise sadece nergis tarımının yapıldığı aylarla sınırlıdır. Nergis tarımı, kış aylarına denk geldiği için de turist katılımı oldukça azdır. Oysa birbiriyle çatışıyor gibi görünen tarım ve turizm sektörleri birlikte organize edildiği takdirde yarımada halkına daha fazla kazanç sağlayacaktır.

Ekoköy tarzı oluşumun bulunmadığı yarımadada bir adet TaTuTa (WWOOF) çiftliği bulunmaktadır.

World Wide Opportunities on Organic Farms (Organik Çiftliklerde Dünya Çapında Fırsatlar), Türkçe'ye Tarım- Turizm- Takas (TaTuTa) olarak geçen bu oluşum;

güven ile takasa dayalı kültürel ve eğitsel deneyimleri teşvik ederek, sürdürülebilir bir küresel toplum inşa etmek için, gönüllüler ile ekolojik üreticileri birbirine bağlayan dünya çapında bir harekettir.

TaTuTa'nın başlıca amaçları ise şöyledir; dünyanın her yerinden insana doğa dostu tarımsal üretimi yerinde deneyerek ve yardıma ihtiyaç duyanlara el uzatmak, kırsalı ve yerel kültürü tanıtmak, suni gübre ve pestisitlere değil yoğun emeğe dayalı ekolojik üretim hareketine destek olmak, ekolojik yaşam hareketinden insanlarla tanışmak, doyurucu bir tecrübe elde etmek ve ekolojik yaşam deneyimi yaşama, öğrenme, paylaşma fırsatı sağlamak (WWOOF Türkiye, 2021).

Ülkemizde 79 adet TaTuTa çiftliği bulunmaktadır. Yarımadanın tek TaTuTa çiftliği Bozköy'de yer almaktadır. 2016 yılı başında üst düzey yöneticiliği bırakıp Bozköy'deki çiftliğinde yaşamaya başlayan Şadan Tütüncü kendine yeterli sürdürülebilir bir yaşam biçimine sahip olmak ve gıda ormanları oluşturmak amacıyla bu yolculuğa çıkmıştır. İşe ilk olarak 2011 yılında şu anki çiftliğe on beş km uzaklıkta bulunan Yaylaköy'de nar ağaçları dikerek başlamış, daha sonra çoklu kültüre geçmeye karar vermiş ve bugün ise yörenin florasına uygun bini aşkın ağaç dikmiştir. Ana binaya bitişik, misafir ve gönüllülerin kalabileceği her birinin kendi banyo ve tuvaleti olan yedi adet oda bulunan çiftlik, Midilli'den İzmir körfezine kadar 180 derecelik bir deniz manzarasına sahiptir. Çevrede yüzme, dalış, olta balıkçılığı, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları yapılabilecek birçok doğal alan bulunmaktadır (WWOOF Türkiye, 2021).

Ülkemizde 79 adet TaTuTa çiftliği bulunmaktadır. Yarımadanın tek TaTuTa çiftliği Bozköy'de yer almaktadır. 2016 yılı başında üst düzey yöneticiliği bırakıp Bozköy'deki çiftliğinde yaşamaya başlayan Şadan Tütüncü kendine yeterli sürdürülebilir bir yaşam biçimine sahip olmak ve gıda ormanları oluşturmak amacıyla bu yolculuğa çıkmıştır. İşe ilk olarak 2011 yılında şu anki çiftliğe on beş km uzaklıkta bulunan Yaylaköy'de nar ağaçları dikerek başlamış, daha sonra çoklu kültüre geçmeye karar vermiş ve bugün ise yörenin florasına uygun bini aşkın ağaç dikmiştir. Ana binaya bitişik, misafir ve gönüllülerin kalabileceği her birinin kendi banyo ve tuvaleti olan yedi adet oda

bulunan çiftlik, Midilli'den İzmir körfezine kadar 180 derecelik bir deniz manzarasına sahiptir. Çevrede yüzme, dalış, olta balıkçılığı, doğa yürüyüşleri, bisiklet turları yapılabilecek birçok doğal alan bulunmaktadır (WWOOF Türkiye, 2021).

Yarımadanın turizm iyileştirmesindeki en önemli gelişme alanı kırsal turizmdir dolayısıyla bu konudaki yerel örgütlenmenin ve iş birliğinin sağlanması, kırsal turizme yönelik sektörel ilişkilerin ve ağların güçlendirilmesi, agroturizm, dağ etkinlikleri, deniz sporları, trekking faaliyetleri, kırsal turizm ve köy pansiyonculuğu gibi çalışmaların yapılması önem taşımaktadır. Yarımadanın geçmişten günümüze özel ürünleri, turistik ürüne dönüştürülmeli ve agroturizm geliştirilmelidir. Yat turizmi ve deniz turizmi potansiyelleri kırsal turizmde değerlendirilmelidir. Yarımadanın sahip olduğu ekoturizm potansiyeli çerçevesinde çeşitli ekoturizm güzergâhları belirlenmiştir. Bu güzergâhların bir kısmı doğaseverler, amatör sporcular, öğrenciler ve sağlıklı yaşam ilkesini benimseyenlerin grup halinde günübirlik yürüyüş yaptıkları yerlerdir. Güzergâhların turistler tarafından bilinir hale gelmesini sağlamak, kıyılardaki yoğun turizm baskısını azaltmak, yarımadanın kırsal turizm potansiyelini artırmak için yapılacaklar arasındadır.

2.7. Gastronomi Turizmi

Dünya çapında değişen turizm anlayışı ile kişiselleştirilmiş deneyimlere yönelik ihtiyaçlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu ihtiyaçların karşılanması amacıyla da özel ilgi turizmi olarak adlandırılan turizm türleri ortaya çıkmıştır. İnsanlığın temel fizyolojik ihtiyacını oluşturan yemek, son yıllarda turizm için büyük bir çekicilik haline gelmiştir. Gastronomi turizmi, söz konusu özel ilgi turizmi çeşitlerinden biri olarak ele alınmaktadır. "Bu turizm tipinin ana motivasyon kaynağı, özel bir yemeğin tadımı veya bir yemeğin üretim aşamalarını görmek amacıyla, yöresel veya kırsal alanları, yiyecek üreticilerini, restoranları, yemek festivallerini ve özel alanları ziyaret etmektir" (Zengin vd, 2014: 513). Gastronomi turizmi, sağladığı katma değer, turizm sezonunun belli dönemler yerine yıl içine yayılması, yerel kültürün ve geleneklerin korunması gibi faydalar sağlamasına ek olarak destinasyonlar için bir farklılaştırma unsuru olarak da değerlendirilmekte ve benzer destinasyonlar ile rekabet edilmesine katkı sağlamaktadır.

İzmir gibi Karaburun da, köklü mutfak kültürü, zengin yemek çeşitliliği ve coğrafi koşulları ile gastronomi turizmi destinasyonu olma potansiyeline sahiptir. Yarımadanın dağlık araziye sahip oluşu tarım alanlarının sınırlı olmasına sebep olmakta ancak yükselti değişimiyle birlikte bitki kompozisyonundaki değişim bir zenginlik de kazandırmaktadır.

Dağlık bir araziye sahip olan yarımadada izleri hâlâ görülen teraslar, eğimli yamaçların teraslanarak tarıma kazandırıldığının en açık kanıtlarıdır ve bu teraslar antik dönemlerde bağcılık, tütüncülük ve zeytinciliğin tarımsal üretim içerisinde ne kadar önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Çok sayıda var olan yel değirmenleri tarımsal üretimin öneminin bir diğer göstergesidir. Zeytin ile zeytinyağı, üzüm ile şarap yaparak deniz aşırı ticaretle bu ürünler yüzyıllar boyunca pazarlanmıştır. Günümüzde bu üretimler azalmış olsa da yerel ölçekte hâlâ devam etmektedir. Zeytinde "Hurma"yı, üzümde “Karaburuni” ve “Sultani”, çiçekte "Nergis"i, sebzede "Enginar"ı, ilkbaharla birlikte ortaya çıkan yabani orkideleri kendine has özellikleriyle sadece bu yarımadada bulmak mümkündür.

Karaburun Yarımadası’nda gastronomi turizmini “gastronomik ürünler” ve “yarımada mutfağı” olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Yarımadadaki gastronomik ürünler; şifalı otlar, üzüm, şarap, zeytin, zeytinyağı, enginar, mandalina, bal, keçi peyniri, keçi sütüdür.

Çeşitli şifalı otlarla yapılan salata ve mezeler de Karaburun mutfağının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Sütleğen, yarpız, gelincikotu, kantaronotu, kapari, kekik, kenger, sığırotu, ada soğanı, bodurmahmutotu, civanperçemi, defne yaprağı, deniz raziyanesi, deniz börülcesi (Fotoğraf 2.67), dereotu, ebegümeci, fesleğen (reyhan), ısırganotu, karadut, kebereotu, kocayemiş, kuşdili, kuzukulağı, lavanta, menengiç, mersin, nane, oğulotu, papatya, rezene, saatçiçeği, sütleğen, karabaşotu, şevketibostan, tilkican, turpotu, gülhatmi, demirhindi, yabani, yılanyastığı şifalı bitkilere örnektir (Karaburun Belediyesi Kültür Yayınları, 2013). Bazı şifalı otların mezesi, bazılarının reçeli (karabaşotu, karadut), bazılarının şerbeti (gelincik, reyhan, gülhatmi, demirhindi) bazılarının kolonyası (adaçayı) bazılarının ise kurutulmuş hali kullanılmaktadır.

Fotoğraf 2. 67:Deniz Börülcesi Mezesi

Üzümde Karaburun adeta bir markadır, Karaburun sultanisi Osmanlı döneminde saraydan büyük takdir görmüş ve çok iyi kalitedeki bir üzüm cinsini oluşturmaktadır. Rumlar döneminde yaygın olan ve 35-40 yıl öncesine kadar devam eden bağcılık günümüzde ise çok sınırlı alanda gerçekleştirilmektedir. Bu durumda; yörenin göç veren bir özellikte olması, ekonomik nedenler ve önlenemeyen hastalıklar etkili olmuştur. Hâlâ yaz aylarında Kösedere'de üzüm festivali yapılsa da üretim oldukça kısıtlıdır. Günümüzde burada bağcılığın geliştirilmesi için farklı kurumlar aracılığıyla çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Örneğin, İzmir Ticaret Borsası'nın Eğlenhoca köyünde gerçekleştirdiği "Karaburun Sultaniye Cinsi Üzüm Üretiminin Yeniden Canlandırılması Projesi" ile unutulmaya yüz tutan Karaburun sultanisinin, örnek bağ tesisi kurularak bu üzüm cinsinin organik olarak üretilmesi ve üretilen üzüme pazar olanağı yaratılması amaçlamaktadır (İzmir Ticaret Borsası, 2021).

Araştırma alanına has Karaburuni üzüm, şarap yapımında oldukça önemli bir üründür fakat şarap yapımı ve satışı, ilgili kanunlardan ötürü oldukça azdır. Yaptırımların ağır olduğu şarapçılık, köylülerin butik olarak evlerinde ürettikleri miktarla sınırlı kalmış durumdadır. Yarımadaya özgü şaraplık üzümlerin varlığı bu bölgenin önemli bir şarap

üretim potansiyelinin varlığı konusunda ipuçları vermektedir fakat yasal prosedürlerden dolayı mevcut özellikle de amatörce üretimi yapılan şarabın üretim potansiyelini belirlemek oldukça güçtür (Erşen, 2017: 87). Yarımadanın 2020 yılı sofralık üzüm üretimi 105, şaraplık üzüm üretimi ise 61 tondur (TÜİK 2021).

Yarımadanın bir diğer gastronomik unsurunu oluşturan hurma zeytin, dalında olgunlaştıktan sonra tüketiciye sunulan ve Türkiye'de sadece Karaburun Yarımadası'nda görülen bir türdür (Fotoğraf 2.68). Zeytin taneleri ağaçta iken yörenin ekolojik koşullarının yardımıyla kendiliğinden olgunlaşarak yenebilecek duruma gelmektedir. Böylece hasat edildiğinde herhangi bir acılık giderme işlemine gerek duymadan doğrudan tüketilebilir. Bu durumun zeytin henüz ağaç üzerinde iken taneleri infekte eden *Phoma oleae* ile gerçekleştiği bilinmektedir (Şentürk, 2019: 1). Yöre halkı bu olayı şöyle açıklamaktadır: ''Akşam hava sıcaklığı 10°C üzerinde olacak, denizden tuzla yüklü nemli bir rüzgar esecek, havada azıcık da nem olacak ve gece bu koşullara maruz kalan zeytin tanelerinin üzerine sabah güneş açacak. İşte bütün bunlar olunca zeytin tanesi bir gecede hurma olur.'' Ekim, kasım ya da aralık aylarında oluşan bu zeytinin piyasada kalış süresi ise en fazla bir aydır, bu süreden sonra hurma zeytin piyasada en fazla bir ay daha kalabilir. Bu süreden sonra hurma zeytinin üzerine kuru tuz atılarak saklanmakta ve tuzlu olarak tüketilmektedir. Yerel halk arasında erkence, sünnetli ağaç şeklinde de adlandırılmaktadır. Hurma zeytin, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de kendine yer bulmaktadır.

Karaburun zeytinyağının markalaşarak üretiminin yaygınlaştırılması, tanıtılması yurt içi ve yurt dışı pazarın geliştirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Örneğin; Oliva Malia adlı firmanın Karaburun Parlak köyünde bir fabrikasının, Urla ve Viyana'da ise şubelerinin bulunması yurt içi yurt dışı pazarın genişlemesinin bir kanıtını oluşturmaktadır. Yarımadanın 2020 yılı sofralık üzüm üretimi 11 ton, yağlık zeytin üretimi ise 5001 tondur (TÜİK 2021).

Zeytin ve zeytinyağının çeşitli yan ürünlere dönüştürülerek gelir artışının sağlanması da çeşitli girişimlerce mümkün olmaktadır (Fotoğraf 2.69 ve 2.70).

Fotoğraf 2. 68: Hurma Zeytin

Fotoğraf 2. 69: Zeytinyağı Kolonyası ve Kremi

Fotoğraf 2. 70: Zeytinyağlı Sabun ve Ozonlanmış Zeytinyağı

Karaburun Yarımadası zeytin ve zeytinyağı üretimi konusundaki uzun tarihi geçmişi ve "hurma" ya da "furma" olarak adlandırılan Karaburun'a has özelzeytin türü olmasına rağmen hâlâ uluslararası bir zeytinyağı markası yaratamamıştır. Yanlış hasat teknikleri; çoğunlukla nüfusun yaşlı olması; eğimli arazi yapısına bağlı sulama problemleri; budama, gübreleme ve tarımsal ilaçlama konusunda yetersiz bilgi; yanlış saklama koşulları, özellikle zeytinlerin sıkım tesisine gidesiye kadar uzun süre çuvallarda tutulması, yetersiz markalaşma faaliyetleri; mevcut kooperatiflerin tatmin edici olmayan performansı Karaburun İlçesinde zeytinyağı ihracatı markası yaratılmasının önünde engel teşkil etmektedir.

Yarımada kültüründe her zaman önemli bir yerde olan enginar (Fotoğraf 2.71), Türkiye üretiminde de kayda değer bir paya sahiptir. Enginarın yenebilir hale gelmesinin tarihi Helenistik ve Roma dönemlerine dayanmaktadır ancak denilebilir ki enginarın insanla tanışması öncelikle yemek için değil mimari bir biçimde kullanılması ile olmuştur. Şöyle ki, Yunan mimarisinde sütun başlıklarında kullanılan bir mimari biçemde yabani enginar yaprağının bir bezeme motifi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde İzmir'in Urla Çeşme ve Karaburun ilçelerinde zeytinyağlı enginar yemeklerinin haricinde

enginar tatlısı ve enginar reçeli de yapılmaktadır (Fotoğraf 2.72). Enginarın buradaki yöresel ismi sinardır. Yarımadada 2020 yılı enginar üretimi 351 tondur.

Fotoğraf 2. 71: Pazar Tezgahlarında Enginar

Fotoğraf 2. 72: Mandalinalı Enginar Yemeği ve Enginar Reçeli

Mandalina yarımadanın bir diğer tarımsal ürünüdür. Satsuma cinsi mandalina yarımadanın batı kıyıları boyunca üretilmektedir. Karaburun mandalinasının markalaşması ve katma değerinin artmasına katkı sağlamak adına bir işleme tesisinin de belediye tarafından kurulması planlanmaktadır. Batı Köyleri Mandalina Şenliği ile Karaburun mandalinasının tanınırlığını yurt içine yaymak hedeflenmektedir.

Belediye dışında yerli girişimcilerce de mandalinanın tanınırlığı artırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin; Badembükü mevkiinde bulunan Satsumania adlı firma mandalina sezonunda dalından toplanan mandalinaları direkt tüketiciye göndermektedir, sezon sonrasında ise kuru mandalinaların ve diğer yan ürünlerin satışına devam etmektedir. Tamamen organik sertifikalı ve solucan gübresi kullanarak üretilen mandalinalar, Badembükü'nün nerdeyse sıfır egzoz gazlı havasıyla birleşince tüketiciler taze ve sağlıklı mahsule kavuşmaktadır. Mandalina kolonyası, mandalina yağı sabunu, kuru mandalinalı müsli, mandalina çiçeği balı, kuru mandalinalı lolipop gibi yan ürünlerle gelir olanakları da çeşitlendirilmektedir (Fotoğraf 2.73 ve 2.74).

Söz konusu girişim haricinde de yarımada genelinde mandalinanın çeşitli yan ürünlere dönüştürülerek satışa sunulması söz konusu olmaktadır. Yarımadada 2020 yılı mandalina üretimi 1243 tondur (TÜİK 2021).

Fotoğraf 2. 73: Mandalina Kolonyası ve Kuru Mandalinalı Müsli

Kaynak: https://www.satsumania.com/urunler (Erişim tarihi 11.17. 2021).

Fotoğraf 2. 74: Mandalinalı Sabun

Sahip olduğu topoğrafya ve yükselti değiştikçe değişen bitki kompozisyonu, yarımadanın hemen her yerinde bal bulunmasını sağlamaktadır. Özellikle rakımı nispeten daha yüksek ve daha bakir olan Sarpıncık, Parlak ve Yayla köyleri bal üretiminde büyük bir potansiyele sahiptir. Hayıt, kekik, karabaşotu ve narenciyelerden alınan özle oluşturulan bal, kehribar gibi sarı ve şeker oranı düşük bir baldır. Karaburun Batı

Mahalleleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi tarafından köylülerden toplanan ballar, farklı satış kanalları aracılığıyla Türkiye'nin çeşitli yerlerine ulaştırılmaktadır (Fotoğraf 2.75). Yarımadanın 2020 yılı bal üretimi 6326 ton, işletme sayısı 21 ve kovan sayısı 1123 adettir (TÜİK 2021).

Fotoğraf 2. 75: Karaburun Çiçek Balı

Yarımadada küçükbaş hayvancılık yoğun olarak yapılmaktadır, bunun sebebi hem otlakların azlığı hem de zaten az bulunan otlakların dağlık ve engebeli arazilerde bulunmasıdır. Hayvansal ürünler olarak keçi kılı, yün, süt ve süt ürünleri sayılabilir. Küçükbaş hayvanlardan keçi, yarımada ekonomisinde ve kültüründe oldukça önemli bir paya sahiptir (Fotoğraf 2.76). Araştırma alanındaki keçilerin hem sütü hem de etinin, diğer yöre keçilerinden daha lezzetli olduğu söylenmektedir. Bunun sebebi; keçilerin ıssız tepelerde kekik, adaçayı, kenger, başparmakotu, turpotu, bağ sarımsağı, arapsaçı ve karabaşotu ile beslenmeleridir. Ek olarak, rüzgarların denizden kaldırdığı tuzlu zerrecikleri, bu otların üstüne serpmesinden dolayı doğal tuz da bulunmaktadır. Yarımadanın 2020 yılı keçi sayısı 29.745, koyun sayısı 4.971'dir (TÜİK 2021).

Fotoğraf 2. 76: Yaylaköy Yakınlarında Keçi Sürüsü

Mordoğan meydanında bulunan keçi heykelleri, yarımada kültüründe keçilerin önemli bir yeri olduğunu kanıtlar niteliktedir (Fotoğraf 2.77).

Fotoğraf 2. 77: Mordoğan'da Bulunan Keçi Heykelleri

Süt ürünleri arasında da Karaburun'a özgü şekilde üretilen ürünler vardır. Örneğin; kopanisti peynir, kelle peyniri, deri tulum peyniri ve höşmerim (sündürme) bunlardan bazılarını oluşturmaktadır. Kopanisti peyniri; inek, keçi ve koyun sütü karışımından, ezilip yoğrularak yapılan, Roquefort ile Munster-Géromé peynirlerini anımsatan ancak onlardan farklı olarak daha yoğun ve keskin baharatlı bir peynir türüdür (Fotoğraf 2.78). Sözcük Türkçe'ye çevrildiğinde ezilmiş, yoğrulmuş, dövülmüş anlamlarını kazanmaktadır. Mykonos Adası ile özdeşleşmekle birlikte Tinos, Andros, Syros, Kythnos ve Chios adalarında da meşhurdur. 100 kg sütten sadece 8 kg Kopanisti peyniri elde edilmektedir (Greece Is, 2020). Yapımı 15-20 gün arasında değişmektedir. Sıcağa dayanıklıdır, üzerine zeytinyağı döküldüğünde daha uzun süre dayanması sağlanmaktadır.

Yarımadada keçi peyniri üretimi de yoğun olarak gerçekleştirilmektedir. Köylerden toplanan keçi sütlerinin Eğlenhoca'da bulunan keçi peyniri mandırasına getirilmesinin ardından kalite kontrol sürecine tabii tutulan sütler keçi peynirine dönüşmekte ve sonrasında satışa sunulmaktadır.

Fotoğraf 2. 78: Kopanisti Peyniri

Yarımada mutfağı Ege mutfak kültürünü yansıtmaktadır. Yemekler bitki ağırlıklı ve zeytinyağlı olup, et olarak balık tercih edilmektedir. Bitki ağırlıklı yemeklerde, enginar en çok tercih edilen bitkiyi oluşturmaktadır (Fotoğraf 2. 79).

Fotoğraf 2. 79:Kıymalı Enginar Dolması ve Zeytinyağlı Enginar Yemeği

Balıkçılık, yarımada ekonomisinde ve yemek kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Toplanan taze balıklar Karaburun ve Mordoğan'da bulunan mezatlarda satışa sunulmaktadır. Barbun, turna, levrek, fener, mürekkep balığı, kefal (akbalık, kulağı sarı, ceran çeşitleri), kefal yumurtası havyarı, ahtapot (Fotoğraf 2.80), karagöz, sinavrit, mercan, margiri, lipsos, lüfer, lidaki, kaşkın, sarpan, adabeyi, karides (Fotoğraf 2.81), kalamar, orfoz, dülger, trança, kalkan (Fotoğraf 2.81) ve çipura yarımada kıyılarındaki deniz canlılarının başlıcalarını oluşturmaktadır.

Fotoğraf 2. 80: Ahtapot

Fotoğraf 2. 81: Kalkan Balığı ve Karides

Zengin börek çeşitliliğine sahip olan yarımadada börekler genellikle otlu ve sebzelidir. Pirinçli, mantarlı, otlu, patlıcanlı börek (Fotoğraf 2.82), fırın böreği, puf böreği, muska böreği, sala böreği (Fotoğraf 2.82), el böreği, kımız böreği, dolama böreği, keklik böreği ve tatlı tarhana böreği gibi börek çeşitleri bulunmaktadır.

Fotoğraf 2. 82: Sala Böreği (üstte) ve Patlıcanlı Börek (altta)

Sarmaşık, arapsaçı köftesi, dede sarığı (Fotoğraf 2.83), çalkama, negerek ve balkabağı zıngatası (Fotoğraf 2.84) başlıca ot yemeklerini oluşturmaktadır.

Fotoğraf 2. 83: Dede Sarığı

Fotoğraf 2. 84: Balkabağı Zıngatası

Kaynak: (birazyazalim.blogspot.com) (Erişim tarihi 11.15.2021)

Keşkek, fava ve peksimet başlıca tahıl ürünlerini oluşturmaktadır. Turpotu, radika, enginar gibi yörede yetişen birçok otun haşlanmasıyla da ot salataları yapılmaktadır.

Sündürme ve damat tatlısı yarımadadaki yöresel tatlıları oluşturmaktadır.

Yukarıda sayılanlar dışında Kösedere mantısı, masır, çullama, bazlama, cizlembe, kabak çiçeği dolması (Fotoğraf 2. 86), çiğ sarma, etli sıra, öküz köftesi (Fotoğraf 2. 85), peynirli pide, keçi bacağı, yağlı halka, katmer, gıligıli, körmen köftesi, kakıvermece, güveçte kuzu kapama, yoğurtlu katmer, acı ot kavurması, nişan, midye kızartması, balık köftesi gibi tatlar da yöre kültüründe önemli yer tutmaktadır.

Fotoğraf 2. 85:Öküz Köftesi

Fotoğraf 2. 86: Kabak Çiçeği Dolması

Yarımada yemek kültürü bakımından oldukça zengin olmasına rağmen bu yöresel ürünlerin tanıtımı oldukça yetersizdir. Coğrafi işaretli ürün bulunmaması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Araştırma alanına özgü tatların Türk Patent Enstitüsü tarafından tescillenmesi ve bir marka değerinin oluşturulması yarımadanın tanıtımı için oldukça önemli bir basamaktır.

2.8. Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi

Gerçekleştirilen çalışmada esas amaç, Karaburun Yarımadası'nda turizmin gelişimi için optimum verimlilikte bir planlama yapmaktır. Bu gayeye ulaşmakta kullanılan temel değerlendirme kriterleri ise SWOT analizinin yapı taşlarını meydana getiren güçlü yanlar (strenghts), zayıf yanlar (weaknesses), fırsatlar (opportunities) ve tehditlerdir (threats). Araştırmada yapılan analiz ve sentezlere dayanarak Karaburun Yarımadası için kültürel kaynakların turizmde güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehdit unsurları SWOT analizi uygulaması yapılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Araştırma alanında bulunan tarihi ve kültürel değerlerin çeşitliliği turizm gelişimi için büyük potansiyel taşımaktadır. Tarihi ve kültürel mekânlara ek olarak yarımadadaki dini mekânların çeşitliliği ve inanç turizmi potansiyeli, arkeolojik değerlerin zenginliği,

araştırma alanının kültürünü yansıtan el emeği ürünler, yemekler ve bunlara ek olarak yarımadaya özgü kopanisti peyniri, hurma zeytin, öküz köftesi, dede sarığı, zıngata gibi çeşitli yöresel tatların varlığı yarımadanın güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Uluslararası bir girişim olan TaTuTa'nın yarımadada da bulunması sayesinde gönüllü katılımcıların kırsal hayatı burada deneyimlemesi ve yarımada tanınırlığını artırması ve Sazak köyünün kentsel sit alanı ilan edilmesi diğer güçlü yönleri oluşturmaktadır.

Yarımadanın zengin bir kültür potansiyeline sahip olmasına rağmen bu potansiyelden faydalanılmaması, hem turist hem de yerel yönetimlerin ilgisinin kıyılarda olması yarımadanın en zayıf yönünü oluşturmaktadır. Araştırma alanında müze bulunmaması, tarihi kültürel değerlerin tanıtımının yeterince yapılmaması ve yerel halkın koruma bilincine sahip olmaması sebebiyle tarihi değerlerin çoğunun harabe durumda olması, yapılan restorasyon çalışmalarının yetersiz olması yarımadanın zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Kırsal turizm ve agroturizm, gibi özel ilgi turizmi türlerinin gelişmemiş olması, buna ek olarak yarımadaya özgü ürünlerin coğrafi işaretle tescillenmemiş olması diğer zayıf yönlerdendir.

Kırsal kalkınma açısından sahip olunan potansiyel, geçmiş dönemlerden beri içe içe geçmiş dini inanış ve kültürler, Yunan adalarına yakınlığından dolayı ülkeler arası kültür turizmine olanak sağlayan konum ve terk edilmiş Rum yerleşimi olan Sazak köyünün turizme kazandırılmasının uygunluğu yarımadanın değerlendirmesi gereken fırsatlardandır.

Yerel halkta koruma bilincinin olmamasından dolayı prehistorik, arkeolojik ve tarihsel turizme uygun alanlarda ve yakın çevrelerinde görülen kirlilik, Rumların göç etmesinden sonra ibadethanelerinin ve evlerinin yağmalanması, günümüzde ise define aramaları nedeniyle bu sahaların tahrip edilmesi ile kültürel değerlerin ve mekânların büyük çoğunluğunun koruma altında olmaması yarımadayı tehdit eden unsurlardandır.

Yarımadanın güçlü yönleri ve fırsatlarından yararlanarak zayıf yönleri ve tehditleri en aza indirmek mümkündür.

Alt Paleolitik dönemden günümüze kadar olan süreçlere ait yerleşme kalıntılarının bulunması yarımadayı arkeolojik, tarihsel ve bilimsel turlar yapmak için oldukça uygun hale getirmektedir. Bu turlar sayesinde yarımadanın ekoturizm potansiyelini artırmak mümkündür.

Eski Rum yerleşimlerine turistlerin yoğun ilgisi olabilmektedir, eski Rum yerleşimi olan Sazak Köyü'nün yeterli tanıtımlarla Muğla Kayaköy örneğinde olduğu gibi ulusal ve uluslararası turizme kazandırılması mümkündür.

Yarımada, coğrafi işaret almaya uygun yemeklerin varlığıyla gastronomi turizmi açısından bir değer oluşturmaktadır. Söz konusu tatların tescillenmesi ve bu ürünlerin kırsal lokantalarda satışa sunulmasıyla bir marka değeri oluşturmak mümkündür.

Tablo 2. 2:Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin Yapılan SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	**ZAYIF YÖNLER**
Yarımadanın Alt Paleolitik dönemden günümüze kadar olan dönemlere ait arkeolojik buluntulara ev sahipliği yapması Yarımadada Roma, Bizans, Hellenistik ve Osmanlı Dönemlerine ait yerleşim kalıntılarının olması Terk edilmiş Rum evlerinin tarihsel turizm açısından önemli olması Yarımadada bir anı evinin bulunması Yarımadanın stratejik önemine rağmen nüfus yoğunluğu ve kentleşme baskısı gibi sorunlar yaşamamış olması Yarımadanın yerleşim geçmişinin eski olması, Türk ve Rum birlikteliğinin bir sentezi olan kırsal kimliği Kırsal turizme uygun çok sayıda köyün olması Yarımadada TaTuTa çiftliğinin bulunması Yarımada yöresel mutfağının zengin olması Coğrafi işaret almaya uygun çok sayıda yöresel yemeğin varlığı	Arkeolojik buluntuların yarımada içerisinde sergilenebileceği bir müzenin olmaması, buluntuların Çeşme ve İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmesinden dolayı yarımadada açık hava müzesi kurulamaması Tarihsel yerleşimlerin tanıtımının oldukça yetersiz olması Yarımadada Hıristiyan inanç yapılarının sadece kalıntı şeklinde bulunması, bütünüyle korunabilmiş yapıların olmaması Yarımadada ekoköy tarzı bir oluşumun olmaması Yarımadaya gelen turist kitlesinin kırsal turizm farkındalığının zayıf olması Yerel yönetimlerin kırsal turizm potansiyelini artırmaya yönelik girişimlerin yetersiz olması Harabe durumdaki evlerin restorasyonu konusundaki yetersizlik Gastronomik ürünlerin ve yöresel mutfağın sergilenebileceği kırsal lokantaların oldukça az olması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Yerleşim geçmişi çok eskiye dayanan lokasyonlara yönelik yapılabilecek bilimsel, prehistorik ve arkeolojik turlar Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait harabe durumdaki yapıların restore edilerek tarihsel turizme kazandırılabilir olması Terk edilmiş hayalet yerleşim olan Sazak Köyü'nün Muğla Kayaköy gibi ulusal ve uluslararası turizmde yer alma fırsatı Kilise kalıntılarının din konusuna meraklı turistler tarafından gezilebilme fırsatı Yarımadanın ekolojik alan ve agroturizm sektöründe pazarlanması mümkün olan yerel ürünlere sahip olması Kırsal turizm konusunda yerel örgütlenme ve iş birliği sağlama fırsatı Yöresel ürünlerin satışa sunulacağı kırsal lokantaların açılarak gastronomi turizmi potansiyelinin artması fırsatı Yarımadaya özgü tatların Türk Patent Enstitüsü tarafından tescillenmesi ve bu şekilde marka değeri oluşturulması fırsatı	Mağaraların turizme açılmasının karstik şekiller ve mağara canlıları üzerinde yaratacağı tehdit Roma Hamamı, altar yazıtı ve diğer kalıntıların turizme kazandırıldıktan sonra tahrip edilme tehlikesi Koruma altına alınmayan yerleşimlerin tahrip edilme tehdidi Olası bir restorasyon çalışmasında, aslına uygun restorasyon yapılmaması tehdidi Kalıntıların yok edilmesi tehlikesi Harabe durumdaki evlerin yerel mimarideki estetik kaygıya uygun restore edilmemesi Köylere yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerde, turizme söz konusu olan kaynakların zarar görmesi Yöresel mutfağı yansıtan ürünlerin doğru şekilde yapılmamasının turistlerde yanlış intiba uyandırma tehlikesi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİZMİN ALT YAPISI VE GELİŞİMİ

3.1. Turizmin Alt Yapısı

Bir destinasyonun turist çekebilmesi için pek çok bileşene sahip olması ve bu bileşenlerin birbirini desteklemesi gereklidir. Bu bileşenleri; çekicilikler, turizm altyapısı ve kentsel altyapı şeklinde sıralamak mümkündür. Turizm altyapısı ve kentsel altyapı turizm hareketinin temel belirleyicilerindendir çünkü turistik açıdan özel bir çekiciliğe sahip olunsa dahi bunu destekleyen turizm ve kentsel altyapı yoksa o destinasyona turist çekmek mümkün değildir (Alaeddinoğlu, 2008: 303).

İzmir'in nüfus olarak en küçük ilçesi olan Karaburun (2021 nüfusu 11927) turizm alanında da ilin diğer kıyısal turistik ilçeleri arasında en son gelişmeye başlayanıdır. Yarımada Dikili hariç diğer kıyı alanları içinde İzmir'e en uzak olanıdır buna ek olarak İzmir- Çeşme karayolundan yarımadaya sapan yolun dar, hayli virajlı ve görüş zorluğunun yaşandığı kavşakların olması araştırma alanının turistik kimlik kazanmasını geciktiren en önemli etmenlerin başında yer almaktadır (Soykan, 1993: 324).

Yarımadada iç turizmin başlangıcını; Karaburun ve Mordoğan'da bulunan otellerin açılış tarihlerine yani 1980'li yılların başlarına indirmek mümkündür. İkinci konutların yörede gelişmeye başlaması da 1980 sonrasına rastlamaktadır. İkinci konutlar Karaburun Yarımadası'nda en hızlı gelişim gösteren yapılardır. İkinci değişim ise; İzmir'den Karaburun'a gelen ulaşım araçlarının, yarımadada ikinci konutlar ve turistik tesislerin sayısı artmadan önce (1980 öncesi) günde en fazla gidiş-dönüş 1 sefer yaparlarken, günümüzde yaz aylarında günde yaklaşık 20-25 seferi bulmuş olmalarıdır. Ayrıca hafta sonları sefer sıklığı her yarım saatte bir olacak şekilde artış göstermiştir. Ulaşımda kullanılan ulaşım araç sayısı da 1985 öncesine göre hayli artmış durumdadır. Bu durum yarımadada turistik talebin arttığını kanıtlamaktadır.

Karaburun ve çevresinin seçiliş nedenleri arasında ise; yöre denizinin ve havasının temiz oluşu, sessizlik ve sakinlik, ucuz arsa veya konut temini başta gelmektedir.

İkinci konutlar, yarımadada iç turizmin yaratıcısı durumundadır. Nitekim son yıllarda araştırma alanında yaz aylarında bir canlılık ve nüfus fazlalığı görülmektedir ve bu yoğunlukta büyük oranda ikinci konut sahipleri etkili olmaktadır. Yarımadadaki ikinci konutların hızla çoğalmasındaki önemli etkenlerden başlıcası ‘’ucuz arazi’’ teminidir. İkinci konutlar ilk kez, kooperatiflerce toplu olarak 1986 yılında Karaburun merkez mahallesinde 290 konut, 1987 yılında Balıklıova Geçmiş mevkiinde 236 konut ve 1987 yılında Mordoğan Urkuç limanı mevkiinde 78 konut olarak inşa edilmişlerdir. Ayrıca müteahhitlerin ve şahısların yaptıkları yazlıklar ise aynı kıyılarda (en çok Ardıç mevkii, Balıklıova, Karaburun- Bodrum- İskele- Burgaz mevkilerinde) aynı yıllardan itibaren süratle artmaya başlamıştır, bütün bunlar; yarımadaya ikinci konutların yarımadaya girişinde ve çoğalmasında etkili olmuştur (Soykan, 1993: 347).

Yeniliman’dan Gerence Koyu’na kadar olan batı kıyılarda son yıllarda özellikle Balıklıova’ya yakın olan kesimlerde çok sayıda ikinci konut inşaatı başlamıştır. Karaburun- İzmir karayoluna uzak oluşu, elektrik, su ve yol sorunları nedeniyle batı kıyıların koyları doğu kıyılara oranla çok daha yeni tanınma ve gelişme içindedir. Ayrıca Karaburun- Mordoğan, Balıklıova gibi nispeten büyük yerleşme merkezlerinin bu kıyılara uzaklığı, yörenin tenha kalmasında rol oynamıştır. Ancak arazilerin ucuzluğu, çok temiz deniz ve temiz havanın varlığı, sessizlik- sakinlik, geç de olsa insanların buraları keşfetmesine olanak tanımıştır (Soykan, 1993: 347).

Diğer taraftan yöredeki turistik tesislerin konaklama fiyatları, çevredeki turistik merkezlerle karşılaştırıldığında ucuz kalmaktadır. Yerel yönetimin yöreyi güzelleştirmek için giriştikleri amenajman ve altyapı çalışmaları da (yol, yürüyüş yolu, ağaçlandırma, ışıklandırma, park, plaj, rıhtım düzenlemesi vb.) turizmin gelişmesi adına yararlı olmaktadır. Sonuç olarak bütün bu etkenler, yarımadada turizmin doğması, gelişmesi ve bugünkü yapısının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

3.1.1. Ulaşım

Turizm, ulaştırma yol ve araçları kullanılarak yapılan bir yer değiştirme faaliyetidir (Doğaner, 1998: 1). Bir bölgenin ya da ülkenin turizm çekicilikleri ancak turist

oraya erişebilirse kullanılabilecektir. Ulaşım, her şeyden önce, turizm gelişmesinin etki ve tepkisi olmuştur: İyileşen turizm kolaylıkları turizmi teşvik ederken, turizmin yayılma ve gelişmesi de ulaşımı teşvik etmiştir (Özgüç, 2017: 89). Ulaşım olanaklarının çeşitlenmesi ve gelişmesi konfor, rekabet, düzen, güven ile iş birliği gibi unsurları ortaya çıkarmıştır.

Araştırma alanında kullanılan başlıca ulaşım olanakları karayolu ve deniz yoludur, demiryolu ulaşımı bulunmamaktadır. Karayolu ulaşımı yarımadada en çok kullanılan ulaşım sistemidir. Bu durumun en önemli nedeni deniz ulaşımı ile gidilecek yerlerin kısıtlı olması ve havaalanının yarımadaya uzak olmasından dolayı havayolu ulaşımının pek tercih edilmemesidir.

Araştırma alanının yüzey şekilleri, ulaşım ağının gelişmesi için çok elverişli değildir. Urla, Çeşme ve Karaburun yarımadalarından en fazla engebeye sahip ve merkeze en uzak olan Karaburun Yarımadası'nda bulunan mevcut karayolları, araştırma alanının yaz döneminde artan turist yoğunluğuna cevap verecek düzeyde olsa da yolların asfalt fakat virajlı ve dar olması sürücüleri zorlamaktadır. Yarımadada otoyol yoktur, Karaburun ilçe merkezi, karayolu ile Urla üzerinden İzmir'e bağlıdır. Yaklaşık 100 km uzunluğundaki bu yolun 45 km'lik kısmı İzmir- Çeşme Otoyolu ile aşılmakta, kalan 55 km'lik bölüm ise D-505 yolu ile asfalt olarak seyretmektedir (Fotoğraf 3.1). Yarımadanın doğu kıyılarında çok sayıda burnu ve koyu dolaşarak ilerleyen yol, Balıklıova-Karaburun arasında oldukça virajlıdır ve çoğu yerde 20-30 m yükseklikten geçmektedir. Yarımada konumu itibariyle, deniz aşırı komşuluklara da sahiptir, Foça'ya 14 mil, Yunanistan'ın Sakız Adası'na 15 mil ve Midilli Adası'na 20 mil uzaklıktadır. Karaburun merkezi, Adnan Menderes Havalimanı'na 120 km uzaklıktadır.

Araştırma alanındaki bazı merkezlerin İzmir'e uzaklığı ise şöyledir:

İzmir-Balıklıova: 60 km

İzmir-Mordoğan: 75 km

İzmir-Karaburun: 100 km

İzmir-Yeniliman: 109 km

İzmir-Küçükbahçe: 94 km

Fotoğraf 3. 1:D-505 Yolu

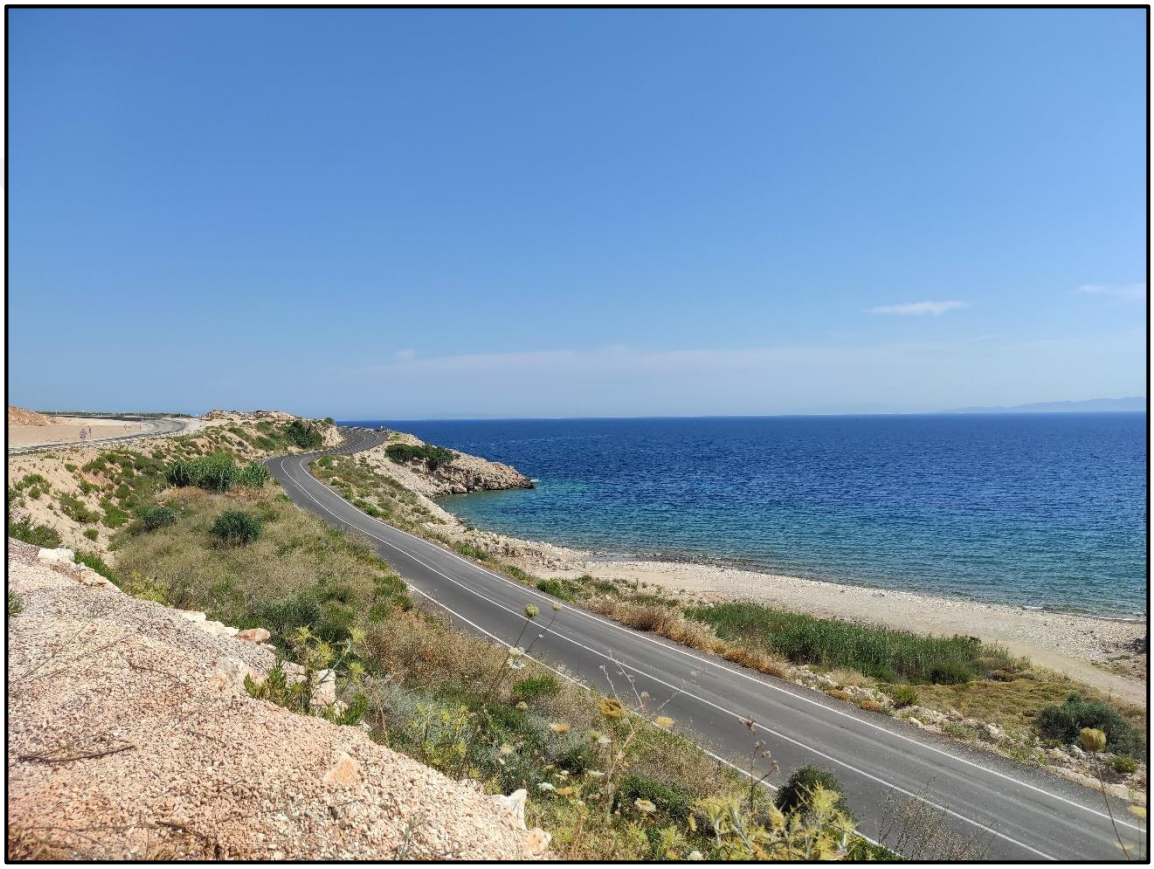

Ulaşım dokusunun oluşumunda mahallelere göre önemli farklar bulunmaktadır. İlçe merkezini simgeleyen belediye ve kaymakamlık binalarının bulunduğu meydan kuzeye ve güneye uzanan lineer bir sisteme sahiptir. Merkezin güney ve güneybatı kısmındaki yerleşmeler organik, kuzeybatıda kesimi topoğrafyanın izin verdiği ölçülerde konutlara paralel uzanmaktadır. Yarımadanın doğu kıyılarında Karaburun ilçe merkezine kadar olan kısımda devlet yolu varken, kuzeydoğu, kuzey ve doğu kıyılarda sadece asfalt yol bulunmaktadır. Büyük bir turizm potansiyeline sahip olan Sazak Köyü'ne ve mağaralara doğrudan ulaşım bulunmamaktadır.

İzmir-Karaburun arasında yolcu taşıyan ulaşım araçları, yarımadada turistik tesisler ve ikinci konutlar çoğalmaya başlamadan önce (1980 öncesi) İzmir'e günde en fazla bir sefer yaparken, günümüzde yaz aylarında günde 20-25 sefer yapmaya başlamışlardır. Hafta sonları sefer saatleri sıklaşmaktadır. Öte yandan ulaşımda kullanılan ulaşım araç sayısı 1985 öncesine göre hayli artmış durumdadır. Bu durum yarımadadaki turistik talebin arttığını kanıtlamaktadır. Özel bir girişim olan Özkaraburunlular Motorlu Taşımacılık haricinde İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ESHOT adı verilen otobüsleriyle de Karaburun'a ulaşım sağlanabilmektedir ancak 761 kodlu bu otobüs Urla- Karaburun arasında günde sadece 8 sefer yapmaktadır.

Deniz yolu ile ulaşım yaz döneminde daha aktif olarak yapılmaktadır. İZDENİZ tarafından Karşıyaka- Mordoğan arasında yapılan seferler günde bir gidiş dönüş seferi ile sınırlanmıştır. İZDENİZ seferleri haricinde, Karaburun- Foça, Foça- Karaburun-Çeşme arasında ve yarımada içerisinde de tekne gezileriyle koylar arası ulaşım sağlanabilmektedir.

Yarımadadaki önemli altyapı sorunlarından biri olan ulaşım, buradaki turizm fonksiyonunun gelişmesine engel olan unsurlardan birini oluşturmaktadır. İzmir-Çeşme karayolundan yarımadaya sapan yolun dar ve hayli virajlı oluşu, görüş zorluğunun yaşandığı kavşakların bulunması, alternatif ulaşım sistemlerinin gelişmemiş olması araştırma alanının turistik kimlik kazanmasını geciktiren en önemli etmenlerin başında gelmektedir.

Yarımada yolunun yerleşme içinde kalan bölümlerinde ve kavşak noktalarında hız sınırı, uyarıcı levhalar gibi güvenlik önlemleri alınması, Karaburun'un İzmir, Urla, Çeşme gibi merkezlere erişimini kolaylaştıracak bir durak sisteminin kurulması, yol ağının genişletilmesi, sefer sayısının ve ulaşım olanaklarının artırılması gibi çözüm önerileri yarımada turizmine olumlu yönde etki edecektir.

3.1.2. Konaklama

"Başarılı bir turizm gelişmesi çekicilikler, bunlara erişmek için geliştirilen havayolu terminalleri, otobüs garları, demiryolu istasyonları gibi ulaşım altyapısı, oteller

gibi konaklama kolaylıkları, lokanta, kafe, bar ve fast food gibi yeme içme kolaylıkları, çeşitli rekreasyon faaliyetleri ile ilgili kolaylıklar ve eğlence yerleri gibi başka hizmetlerin getirilmesi ile gerçekleşebilecektir" (Özgüç, 2017: 102). Turizmin temel unsurlarından birini oluşturan konaklama, geceleme ve beslenmeyi ifade etmektedir ve herhangi bir alanda turizmin gelişmesi çok büyük ölçüde konaklama kapasitesine de bağlı olmaktadır. Turizmin gelişme süreci ve turist arzıyla birlikte konaklama imkanları da çeşitlenmiştir.

Karaburun Yarımadası'nda turizm potansiyelinin arz yönünü oluşturan unsurlardan biri olan konaklama tesisleri, coğrafi dağılım itibariyle eşitsiz bir tablo çizmektedir (Tablo 3.1). Yarımadada otel, pansiyon, kamping türü konaklama olanakları Balıklıova'dan itibaren Yeniliman'a kadar doğu kıyılarda toplanmıştır. Gerence Koyu ile Yeniliman arasındaki batı kıyılarda ise ticari amaçlı tesisler nadiren bulunmaktadır. Tesis türlerinden otel ve pansiyonlar, yalnızca doğu kıyılarda karşımıza çıkmaktadır. Bu konaklama alanlarının ilk açılış tarihleri 1980'li yılların ortalarına rastlamaktadır. İç turizme konu olan ikinci konutların yörede gelişmeye başlaması ise yine 1980 sonrasındadır. İkinci konutlar bugün yarımadada en hızlı gelişme gösteren turistik yapılaşma şekli olmuştur (Fotoğraf 3.5 ve 3.6).

1991 yılı itibariyle yarımadada toplam 5 otel, 25 pansiyon, 3 kamping bulunmaktadır (Soykan, 1993: 343). Yarımadanın 2021 yılında ise konaklama alanı sayısı 69'a, yatak kapasitesi ise 1756'ya ulaşmıştır (Tablo 3.1) (Kamping yatak kapasitesi dahil edilmemiştir). Bu durum turist talebinin yıllar içinde arttığını göstermektedir ancak yine de artış ikinci konutlara nazaran oldukça az boyuttadır.

Konaklama alanları ve yatak kapasiteleri zaman içerisinde artmış olsa da bu tesislerin tamamının 3. Sınıf olması lüks tatil yapmak isteyen ziyaretçilerin talebini karşılayamamaktadır. Yarımadada oteller zinciri bulunmamaktadır, oteller genellikle yatak kapasitesi oldukça düşük ancak doğa dostu olan butik oteller şeklindedir.

Tablo 3. 1: Karaburun'da Bulunan Konaklama Alanları, Sayıları ve Yatak Kapasiteleri

Konaklama Alanı	Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Kapasitesi
Pansiyon	45	442	1111
Otel	10	250	520
Kamping	8	-	-
Ev pansiyonu	5	25	65
Apart	2	19	52
TOPLAM	69	737	1756

Kaynak: (Karaburun Belediyesi Zabıta Müdürlüğü, 2021).

Yarımadanın doğu kıyılarında yer alan 2012 yılında inşa edilen Seal Beach Club, en modern ve en çok tercih edilen konaklama tesislerinden biridir. Şezlong, şemsiye, özel plaj alanı, wi-fi, bar, restoran, snack bar, çamaşırhane ve ütü servisinin bulunduğu otel deniz manzaralı bungalov, jakuzili bungalov, standart oda gibi imkanlar barındıran 3. Sınıf bir oteldir. Ziyaretçilerine Akdeniz foklarının üreme ve yaşam alanlarını da görme fırsatı tanıyan bu otel falezler üzerinde kurulmuştur. Mordoğan'da yer alan Hayalbaz Butik Otel, hizmete yeni giren otellere göre eski bir işletmedir. Ziyaretçiler bu tür otellerde konaklamak için internet sitelerinden veya etstur, airbnb, trivago, TripAdvisor, hotels, otelz gibi siteler üzerinden başvuru yapılabilmektedir. Bazı konaklama alanları ise sosyal mecralardan uzak kalmayı tercih ederek, herhangi bir reklamda bulunmadan sadece e-posta üzerinden ziyaretçi ile iletişim kurmaktadır. 3 odalı Karaburunbahçe Butik Otel bunlardan biridir (Fotoğraf 3.3). Karaburun'un merkezinde ancak oldukça izole bir alanda bulunan otel doğa dostu bir yaşam tarzı benimsemiştir. Ergin Pansiyon, Lipsos Hotel Restoran, Mordoğan Zeytinli Konak Butik Otel, 1884 Mai Konak, Sayfiye Evi Pansiyon, Çakıl Pansiyon, Turkuaz Cafe Pansiyon, Narcissus Otel Cafe Restaurant, Martı Pansiyon, Tayfun Otel, Otel Can, Nergis Otel, Reyhan Butik Otel, Club Hotel Asya, Rota Otel, Marda Hotel, Karaburun Konak Otel, Ihlamur Pansiyon diğer konaklama alanlarından bazılarıdır. Sayılan otel ve pansiyonlar dışında yarımadada bir TaTuTa (WWOOF) bir de ekolojik yaşam çiftliği bulunmaktadır.

Fotoğraf 3. 2: Seal Beach Club Hotel

Fotoğraf 3. 3: Karaburunbahçe Butik Otel

Karaburun'da konaklama hizmetlerinin karşılanmasında kamu kurumlarına bağlı kuruluşlar da kullanılmaktadır. Karaburun Öğretmenevi yarımadadaki tek kamu konaklama tesisidir (Fotoğraf 3.4). 11 oda ve 33 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir.

TV, internet, klima, çamaşırhane, toplantı salonu, plaj, öğretmenler lokali, televizyon salonu, yemekhane gibi olanaklara sahiptir.

Fotoğraf 3. 4: Karaburun Öğretmenevi

Kaynak: https://ogretmenevleri.net/izmir/karaburun-ogretmenevi (Erişim tarihi 12.04.2021)

Yarımadada konaklayanların %80-90'ını yerli turistler, geriye kalanını da yabancı turistler oluşturmaktadır. Bu durum yarımadanın dış turizmde kayda değer bir nitelik taşımadığını, daha ziyade iç turizmde hizmet veren bir yapıda olduğunu göstermektedir. Yerli turistlerin büyük bir kısmının (%75) geliş yeri İzmir'dir. Yarımadaya gelişte özel otomobiller ve minibüsler ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. Konaklama alanları tanıtımlarını sosyal medya hesapları, bloglar, seyahat siteleri, yerel gazetelerde çıkan ilanlar, el broşürleri ve yol boylarına konan reklam panolarıyla yapmaktadır. Yarımadanın İzmir merkezine olan uzaklığı ve virajlı olan yolları, yarımadaya günübirlik veya bir günlük gelişleri kısıtlamaktadır dolayısıyla gelen ziyaretçiler genellikle bir günden fazla konaklamaktadır.

Fotoğraf 3. 5: Yarımada Kıyılarında Görülen İkinci Konutlar

Fotoğraf 3. 6:İnecik Köyünde Bulunan İkinci Konutlar

Yarımadada konaklama olanakları genellikle Karaburun ve Mordoğan gibi kentsel dokunun hâkim olduğu alanlarda yoğunlaşmıştır. Tesislerin en büyük sorunu, yerli-yabancı turist azlığıdır. Yaz döneminde dahi tam kapasite ile hizmet veren konaklama tesislerinin sayısı oldukça azdır. Turizm daha çok ikinci konutlar üzerinden gelişme göstermiş ancak bunun dışında özellikle ev pansiyonculuğunda da son zamanlarda artış yaşanmıştır. Konaklama olanakları, açık alan rekreasyon deneyiminde bulunan kullanıcıların geceleme yapabilmesi ve yarımadada uzun süreli kalabilmesi anlamında oldukça önemlidir. Hem yarımada halkına gelir getirici bir ekonomik faaliyet olma potansiyeli hem de kırsal turizmle bütünleşik yürütülebilme ve doğa dostu olmasından dolayı ev pansiyonculuğu yöre turizmine en uygun konaklama tesisidir. Bundan dolayı yüksek kapasiteli olmayan ev pansiyonculuğunun yarımadanın batı yerleşimlerinde de geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Yarımada kıyılarının coğrafi yapısı, birçok koyda kamp yapılmasına da imkan tanımaktadır. Su, elektrik, duş ve lavabo gibi altyapının temini durumunda buralar kamp yapımına da uygun hale getirilebilir, bu sayede betonlaşmanın da önüne geçmek mümkündür.

Turizm işletmeleri, özellikle turist deneyimlerinin paylaşıldığı TripAdvisor gibi sanal platformların yaygınlaşmasıyla, kitlesel ve hızlı yayılım gösteren memnuniyet ve şikâyetleri önemseyerek, süreçlerini bu yönde daha az maliyetle etkin hale getirebilmektedirler (Erşahin ve Demirkol, 2020: 4). Yarımadadaki konaklama süreçlerinde ziyaretçinin oradan memnun ayrılması ve bu tür sanal platformlar üzerinden olumlu yorumlarda bulunması, araştırma alanındaki konaklama alanlarının tercih sebebi olmasını sağlayarak doluluk oranlarını artıracak ve yarımada ekonomik bir avantaj kazanacaktır.

3.1.3. Ağırlama

Ağırlama ve yeme içme olanakları hem hizmet hem de turizm gelirlerinin artması açısından önem taşımaktadır. Yarımadaya özgü yemeklerin turistlere sunulması için yeme içme alanlarına ihtiyaç vardır. Turistlerin ziyaret ettikleri yerdeki bölgedeki yeme içme

olanakları, turistlerin yöreyi yeniden ziyaretinde oldukça etkili olmaktadır. Sunulan hizmetin kalitesi, yerel halk ve esnaf davranışları, fiyat uygulamaları buna ek olarak ürünlerin pazarlanmasında da güçlü ve olumlu kent algısının oluşturulması gibi pek çok etken turist değerlendirmesinde önem arz etmektedir.

Araştırma alanında turistlerin yeme içme ihtiyaçlarına cevap verecek çok sayıda tesis bulunmaktadır, bu durum yarımada için avantaj sağlamaktadır. 2021 yılı itibariyle Karaburun'da yeme içme ihtiyacına cevap veren 122 işletme bulunmaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3. 2: Karaburun'da Bulunan Yeme- İçme Alanları ve Sayıları

Yeme- içme Alanı	Sayısı
Restoran	57
Kafeterya	13
Pastane	1
Pide Salonu	2
Lokanta	8
Kafe	57
Bar	2

*Restoranların bazıları kafe ruhsatına da sahip olduğu için iki kere sayılmıştır.

Kaynak: (Karaburun Zabıta Müdürlüğü, 2021).

Yarımada mutfağının popüler tatlarından olan enginar, zeytinyağlılar, balık ve çeşitli deniz ürünleri turistler tarafından en çok talep gören ürünlerdendir. Bunlar restoranlarda ziyaretçilere sunulmaktadır. Restoranlar dışında ziyaretçilerin yeme içme ihtiyacını karşılayabilecekleri kafeler ve kafeteryalar da bulunmaktadır. Yeme içme alanlarının büyük çoğunluğu Karaburun merkez ve Mordoğan'da konumlanmıştır. Beyzade Restoran, Altın Tabak Restoran, Deniz Kızı Restoran,Gizem Kafe Mutfak, Güneş'te Restoran, Lipsos Otel Restoran, Number One Restoran, Zeze Kafe Bar, Galon Pub, Ergin Pansiyon Restoran, Kaynarpınar Deniz Restoran (Fotoğraf 3.7), Giritli Meyhane, Albatros Kafe Pansiyon, Zeybek Kafe, Rain Kafe, Nergis Kafe gibi işletmeler bunlardan bazılarıdır.

Kaynarpınar Deniz Restoran, Kaynarpınar iskelesinde bulunmaktadır, satışa sunulan ürünler genellikle deniz mahsullerinden oluşan ana yemek ve Ege kültürüne özgü çeşitli otlarla yapılan mezeler şeklindedir.

Fotoğraf 3. 7: Kaynarpınar Deniz Restoran

Eğlenhoca köyünde bulunan Güneş'te Restoran ise ziyaretçilerine hem karavan konaklaması hem de restoran hizmeti sunmaktadır (Fotoğraf 3.8). Yaz döneminde fasılların da yapıldığı restoran ziyaretçilerine yarımadaya özgü yemek kültürüne uygun yeme olanakları sunmaktadır. Yeniliman'da bulunan Lipsos Restoran ise ziyaretçilerine yeme içme, otel konaklaması ve denizden faydalanma imkanı sağlamaktadır (Fotoğraf 3.8).

Fotoğraf 3. 8:Güneş'te Restoran (solda) ve Lipsos Restoran (sağda)

Adını yarımadaya özgü nergisten alan ve Karaburun ilçe merkezinde konumlanan Nergis Kafe talebin yoğun olduğu, zaman zaman belediyeye bağlı kurumların ve derneklerin söyleşi ve tiyatro gösterileri yaptığı bir işletmedir (Fotoğraf 3.9). Yarımadaya özgü yerel ürünlerin satışından ziyade içecek ve fast food tarzı ürünlerin satışı yapılmaktadır.

Fotoğraf 3. 9: Nergis Kafe

Ziyaretçilerin temel yeme içme ihtiyaçlarını karşıladığı bakkal ve marketler de yarımada geneline düzensiz şekilde dağılmıştır (Tablo 3.3). Karaburun merkez ve Mordoğan'da bakkal ve market sayısı fazlayken, yarımadanın batı kıyılarında ise yok denecek kadar azdır.

Tablo 3. 3: Karaburun'da Bulunan Market ve Bakkal Sayıları

Yerleşim Yeri	Market Sayısı	Bakkal Sayısı
Karaburun Merkez	6	-
Mordoğan	8	15
Kösedere	-	2
Eğlenhoca	-	1
İnecik	-	1
Saip	-	1
Yeniliman	-	1
Küçükbahçe	1	2

Kaynak: (Karaburun Zabıta Müdürlüğü, 2021).

Yarımadada restoran zincirinin bulunmaması, yemeklerin yöresel olmasının önünü açmıştır. Yarımadaya özgü yerel yemeklerin ve ürünlerin ön plana çıkarılarak turizme kazandırılmasıyla slow food hareketinin etkileri araştırma alanında görülmeye başlanmıştır. İyi, temiz ve adil gıda felsefesiyle yola çıkan slow food hareketinin yarımadada kendine yer bulması, bilinçli ve ekolojik yaşama saygılı ziyaretçilerin burada turistik faaliyetlerde bulunmasını sağlamak açısından oldukça önem taşımaktadır.

3.1.4. Alışveriş Olanakları

Alışveriş, seyahatlerin ve tatillerin en önemli harcama kalemlerinden biridir. Sosyal, ekonomik ve kültürel etkileşimler, yeni talepler ile harcama alışkanlıkları oluşturmuştur. Günümüzde alışveriş, geçmişte olduğu gibi doğal gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerçekleştirilen bir etkinlik olmaktan uzaklaşarak; toplumsal statü belirleyicisi, psikolojik tatmin için vazgeçilmez bir araç ve boş zamanın değerlendirilmesini sağlayan bir etkinlik haline gelmiştir (İstanbullu Dinçer ve Kanay, 2017: 1). Yörelerin simgelerini oluşturan ve yerel halka ekonomik getiri sağlayan alışveriş olanaklarının önemi günümüzde oldukça artmış hatta alışveriş turizmi adında yeni bir alternatif turizm kolu literatüre girmiştir.

Nergis, sümbül, zeytinyağı, keçi peyniri, kopanisti peyniri, hurma zeytin ve çiçek balı hediyelik eşya olarak en çok satılan ürünlerdendir. Bunun dışında tarım ürünlerinin yan ürünlere dönüştürülerek elde edilen zeytinyağı kolonyası, zeytinyağı kremi, zeytinyağlı sabun, ozonlanmış zeytinyağı, nergis kolonyası, nergis sabunu, enginar reçeli, mandalina kolonyası, mandalina yağı sabunu, kuru mandalinalı müsli, mandalina çiçeği balı, kuru mandalinalı lolipop gibi ürünler de satılmaktadır.

Yarımadada turistik ürün alışverişi yapmak isteyen ziyaretçiler için çeşitli olanaklar bulunmaktadır. Mandıralar (Fotoğraf 3.10), kafeler içinde bulunan yöresel ürün satış alanları (Fotoğraf 3.14), doğal ürün pazarları (Fotoğraf 3.11), halk pazarlarındaki tezgahlar (Fotoğraf 3.13), köy içlerinde bulunan yöresel ürün satış tezgahları (Fotoğraf 3.12, 3.16 ve 3.17) bunlardan bazılarını oluşturmaktadır.

Fotoğraf 3. 10: Karaburun Mandırası

Fotoğraf 3. 11:Kösedere Doğal Ürünler Pazarı

Fotoğraf 3. 12:Eğlenhoca Köyünde Bulunan Yöresel Ürün Satış Tezgahı

Fotoğraf 3. 13: Mordoğan Pazarında Yöresel Ürün Tezgahı

Fotoğraf 3. 14: Saip Köyü Kır Kahvesinde Bulunan Yöresel Ürün Tezgahı ve Karanfil Kolye ile İğne Oyaları

Fotoğraf 3. 15: Karaburun Merkezde Bulunan Bir İşletme

Fotoğraf 3. 16:İnecik Köyünde Bulunan Yöresel Ürün Satış Tezgahı

Fotoğraf 3. 17: Mordoğan'da Bulunan Yöresel Ürünler Marketi

Yarımadanın geleneğinde önemli bir yer tutan karanfil kolyesi çeşitli alanlarda satışa sunulmaktadır. Gelin olacak kızlar, güzel kokmak için karanfil kolyesi takmaktadır,

hafifçe ıslatılarak kullanılan kolyeler gelinlik kızların mis gibi karanfil kokmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu kolyenin gelini nazardan koruduğuna da inanılmaktadır.

3.1.5. Eğlence

İnsanların eğlenme ihtiyacını karşılayan festivaller ve anma törenleri yarımada kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Festivallerde hem gösteriyi gerçekleştirecek, hem de gösteriyi izleyecek kişilerin festival alanına gelmesini sağlayacak ulaşım hizmetleri, kalacak yer olarak konaklama tesislerinin bulunması, gösterilerin sunulması için çeşitli mekânların düzenlemesi gibi faaliyetler bölgede turizmin canlanmasını sağlamaktadır (Yemenoğlu vd, 2013: 17). Ayrıca eğlence unsurları kültürel etkileşimi de artırarak ziyaretçiler için turistik bir cazibe oluşturmaktadır.

Yarımada; şenlik, festival, yarışma, toplantı, söyleşi, konser ve anma günleri bakımından oldukça zengindir (Tablo 3.4). Etkinliklerin tanıtımının yapılması,

katılımcıların yarımada sakinleri haricinde yurt içi ve yurt dışından gelen ziyaretçiler de olmasını sağlayarak yarımada ekonomisine büyük bir avantaj sağlayacaktır.

Tablo 3. 4: Yarımadada Düzenlenen Etkinlikler

Etkinlik Tarihi	Etkinlik Adı	Etkinlik Yeri
Ocak	Levrek Avı Yarışması	Mordoğan
Ocak	Nergis Festivali	Karaburun
Şubat Ayı İkinci Haftası	Tohum Takas Şenliği	Mordoğan
Nisan Ayı İkinci Haftası	Yöresel Yemek Yarışması	Eski Mordoğan
Mayıs Ayı İlk Haftası	Hıdrellez Şenlikleri	Karaburun, Mordoğan
Mayıs Ayı İkinci Haftası	Denizle Buluşma Şenlikleri	Mordoğan
Haziran Ayı İlk Haftası	Kırkım Şenliği	Karaburun
1 Temmuz	Kabotaj Bayramı Yarışmaları	Bodrum Plajı
Temmuz Ayı Üçüncü Haftası	Yarımada Gençlik Festivali	Karaburun, Mordoğan
Ağustos Ayı İkinci Haftası	Üzüm Şenliği	Kösedere
Ağustos Ayı Son Haftası	Börklüce Şiir Günleri	Karaburun
16 Eylül	Mordoğan'ın Kurtuluşu	Mordoğan
17 Eylül	Karaburun'un Kurtuluşu	Karaburun
Ekim Ayı Son Hafta	Ütopyalar Toplantısı	Karaburun
Kasım	Mandalina Festivali	Küçükbahçe

Ütopyalar Toplantısı

Her yıl farklı temaların ele alındığı toplantılarda bilim, sanat, edebiyat ve siyaset dünyasından farklı isimler, çeşitli konu başlıklarıyla alanlarına ilişkin fikirleri ele alarak tartışmaktadır. 2021 yılında 27.'si düzenlenen toplantının ana teması 'topraksız ütopyalar ve öze dönüş' idi (Şekil 3.1).

Şekil 3. 1:27. Ütopyalar Toplantısı Programı

Börklüce Şiir Günleri

Her yıl farklı ana temalarla gerçekleştirilen şiir günlerine konuk şairler, sanatçılar, panelistler, müzisyenler ve tiyatro oyuncuları katılmakta ve üç gün boyunca çeşitli anma etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa Kültür Sanat ve Dayanışma Derneği tarafından Karaburun Belediyesi katkılarıyla düzenlenen, 2021 yılında 11.'si gerçekleştirilen şiir günlerinin bu yılki ana teması 'umut ve cesaret' idi (Şekil 3.2).

Şekil 3. 2:Börklüce Şiir Günleri Programı

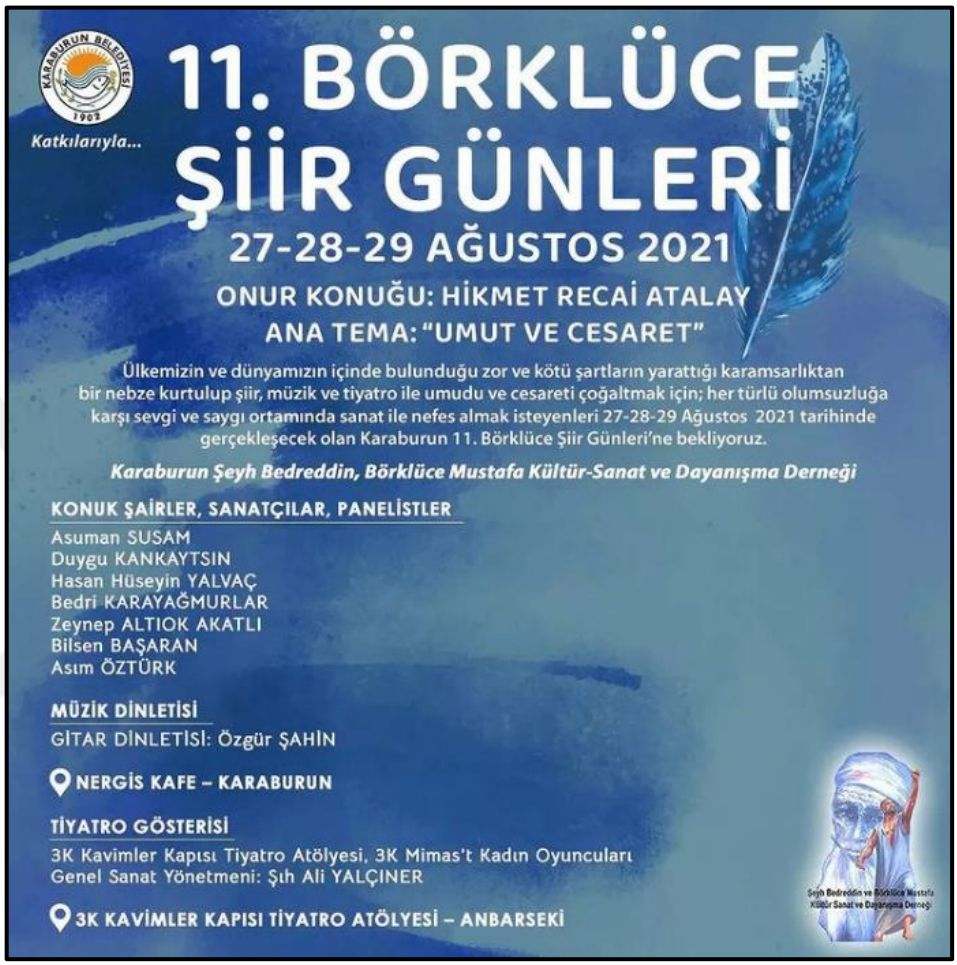

Yukarıda belirtilen etkinliklere ek olarak zaman zaman söyleşiler ve konserler de gerçekleştirilmektedir. Dünyanın ve ülkemizin çeşitli alanlarında kutlanan Toprak Ana Günü (Terra Madre Day) bunlardan biridir (Şekil 3.3). Slow Food hareketinin bir yansıması olan Toprak Ana Günü, Slow Food hareketini savunan kentlerde eş zamanlı olarak kutlanmaktadır. Slow Food, yerel yemek kültürlerinin ve geleneklerinin kaybolmasını engellemek, hızlı yaşamın yükselişine karşı koymak ve insanların yedikleri yiyeceklere, bu yiyeceklerin nereden geldiğine ve yemek seçimlerimizin bizleri nasıl etkilediğine karşı azalan ilgiyle mücadele etmek için 1989 yılında kurulmuş küresel tabanlı bir örgüttür (Slow Food, 2021). İyi, temiz ve adil yemek felsefesiyle yola çıkan bu hareket çeşitli yerlerde düzenlediği etkinliklerle bir farkındalık yaratmaya çalışmaktadır.

Şekil 3. 3: Toprak Ana Günü Etkinlik Programı

3.1.6. Karaburun Yarımadası'nda Turizm Arzının SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi

Ege kıyılarında, turizmin en geç başladığı yarımadada 1980'li yıllardan itibaren konaklama ve ulaşım olanaklarının artmasıyla turizm gelişmeye başlamış, günümüzde de bu gelişme hareketini sürdürmektedir. Konaklama alanlarının artması ve alternatif turizme uygun alanların varlığı, yarımadanın her türden turist kitlesini ağırlayabilecek duruma gelmesini sağlamıştır. İkinci konutların yörede gelişmeye başlaması da 1980 sonrasına rastlamaktadır. İkinci konutlar Karaburun Yarımadası'nda en hızlı gelişim gösteren yapılardır, bu konutların hızla çoğalmasındaki önemli etkenlerden başlıcası ''ucuz arazi''

teminidir. İkinci konutlar ilk kez, kooperatiflerce toplu olarak 1986 yılında Karaburun merkez mahallesinde 290 konut, 1987 yılında Balıklıova Geçmiş mevkiinde 236 konut ve 1987 yılında Mordoğan Urkuç limanı mevkiinde 78 konut olarak inşa edilmişlerdir. Ardıç mevkii, Balıklıova, Karaburun- Bodrum- İskele- Burgaz mevkiilerinde aynı yıllardan itibaren ikinci konutlar süratle artmaya başlamıştır, bütün bunlar; yarımadaya ikinci konutların yarımadaya girişinde ve çoğalmasında etkili olmuştur.

Karaburun Yarımadası'nın dış turizme kayda değer boyutta açılamadığını, iç turizme yönelik bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Buna paralel olarak yarımadaya gelen yabancı turist sayısı son derece azdır.

Yarımada kıyıları her ne kadar ikinci konutlar ve turistik tesisler ile dolmaya başlasa da hâlâ doğallığını koruyan kesimler özellikle batı kıyılarda bulunmaktadır. Bu da kitle turizminden uzaklaşıp, ekoturizm olanaklarını değerlendirmek isteyen ekoturistler için önem taşımaktadır.

Yarımadada çeşitli şekillerde turlar düzenlenmektedir. Gerek gezi gruplarının münferit çalışmalarıyla gerekse Efes- Mimas Yolu Projesi ve Ege Turizm Derneğinin oluşturduğu rotaları takiben, bu yollar üzerinde çeşitli doğa yürüyüşleri yapılmaktadır. Yürüyüş ve bisiklet yollarının yanı sıra zeytin ve bağ temalı rotalar da bulunmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin farklı disiplinlerden katılımcılarla hazırladığı Yarımada İzmir Projesi'nden doğan Efes-Mimas Yolu'na gönüllü dağcı, yürüyüşçü, bisikletçi, zeytinci ve bağcılar alanı adım adım gezerek çalışmalar yapmış ve bunun neticesinde rotalar belirlenmiştir.

Belediye ve çeşitli dernek girişimleri haricinde tur firmaları da yarımadaya günübirlik ve konaklamalı seferler düzenlemektedir. Meis Turizm, İzmir Günlük Tur, Academic Tour, Escan Tur, Martı Tur, Tempo Tur, Fibar Tur, Kazdağı Tur, Miss Turizm yarımadaya tur düzenleyen firmalardan bazılarıdır.

İlçede turistik otel sayısının ve diğer konaklama alanlarından olan pansiyon, ikinci konut ve kampinglerin son zamanlarda artması nedeniyle, yabancı turist sayısının

ilerleyen süreçte artacağı öngörülebilir. Yarımada turizm arzına yönelik gerçekleştirilen SWOT analizi Tablo 3.5'te görülmektedir.

Tablo 3. 5: Turizm Arzının Değerlendirilmesi İçin Yapılan SWOT Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	**ZAYIF YÖNLER**
Ekoturizm faaliyetlerine uygun kıyıların varlığı Turizm faaliyetlerinin geç başlamasının yarımadanın aşırı kalabalık olmasını önlemesi Yarımadada ulaşım ve konaklama olanaklarının 1980'li yıllardan itibaren gelişme göstermesi Yarımadaya tur yapan firmaların varlığı Yarımadanın kitle turizmi faaliyetleriyle bozulmamış olması Yarımadada yeme içme olanaklarının son yıllarda artış göstermesi Yarımadada turistik ürün alışverişi yapmak isteyen ziyaretçiler için çeşitli olanakların bulunması Yarımadada düzenlenen çok sayıda festival ve şenlik	İkinci konutların kontrolsüz şekilde gelişme göstermesi Yarımadanın dış turizme kayda değer boyutta açılamaması, iç turizme yönelik bir yapıya sahip olması Ulaşım olanaklarının gelişme göstermesine rağmen istenilen düzeye erişememesi Lüks tatil yapmak isteyen turistlerin beklentisini karşılayacak lüks konaklama tesislerinin yarımadada bulunmaması Yerel yemeklerin satışa sunulabileceği yeme içme alanlarının yetersizliği Düzenlenen festival ve şenliklere katılımın oldukça sınırlı olması Eğlence olanaklarının yetersizliği Yarımadadaki turizm arzını 65+ yaş nüfusunun belirlemesinden dolayı genç nüfusa yönelik alternatiflerin sınırlı olması
FIRSATLAR	**TEHDİTLER**
Yarımadanın doğu kıyılarla mukayese edildiğinde daha boş olan batı kıyılarının ekoturizm faaliyetleriyle değerlendirilmesi fırsatı Lüks konaklama tesislerinin yer alabileceği boş kıyıların varlığı Ulaşım olanaklarının geliştirilerek yarımadanın daha kolay erişilebilir olması fırsatı	Yarımada kıyılarının ikinci konutlarla dolma tehlikesi Kitle turizminin yoğun şekilde yapılmasının turizme söz konusu olan unsurlara zarar verme tehlikesi Arz talep dengesizliğinin oluşma tehlikesi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yerleşim tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen bozulmamış doğası ile etkileyici görünüme sahip olan Karaburun Yarımadası, doğal güzellikleriyle büyük bir potansiyel

barındırmaktadır. Yarımadanın kentleşme, sanayi ve turizm faaliyetlerine yoğun şekilde maruz kalmaması, turizme kaynak oluşturan değerlerini muhafaza etmesini sağlamaktadır.

Yarımadada açık gün sayısının yılda toplam 100,8 gün ve yıllık güneşlenme süresinin 2700 saatten fazla olması, yaz döneminde yoğunlaşan kıyı turizmi faaliyetlerine olanak tanımaktadır. Aylık ortalama sıcaklığın 20°C'nin üzerinde olduğu aylar sayısı 5'tir (mayıs-eylül). Mayıs ayından itibaren deniz suyu sıcaklıkları 18°C üstündedir. Yılın 7 ayı denize girilebilmektedir. Yaz mevsiminde bağıl nem oranı %62-64'tür, bu nem oranı kıyı turizmi faaliyetleri için oldukça uygundur, yaz mevsiminin kurak geçmesi turistlere konforlu bir tatil olanağı sunmaktadır.

Karaburun'un yıllık yağış ortalaması 732,3 mm'dir. Çeşme ve Urla'dan daha fazla yağış alması, kuzeyli rüzgarlara daha açık alanda bulunmasına ve dağlık bir araziye sahip olmasına dayanmaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı yönlü esen ve yılın hiçbir ayında 7 m/sn'yi aşmayan rüzgarlar haziran ve eylül ayları arasında yarımadaya hâkim olmaktadır ancak zaman zaman şiddetlenen rüzgarlar tekne seferlerinin iptal olmasına sebep olabilmektedir.

Yarımada kıyıları genellikle yükseltisi 50 metre ve daha az olan dik, yüksek kıyı şeklindedir dolayısıyla kıyı şeridi oldukça dar veya hemen hemen hiç yoktur. Bu durum, denize girilebilecek plaj alanlarını sınırlandırmaktadır. Plaj alanlarının sınırlı olması, tesislerin kıyı gerisinde bulunan kıyı etkileşim kuşağında kurulmasına sebep olmuştur. Var olan işletmeler de alan yetersizliğinden dolayı orta ve/ veya küçük büyüklüktedir. Diğer yandan ise yarımadanın tenhalığı, kıyıdan itibaren denizin birden derinleşmesi, kirlilik taşıyacak hiçbir derenin kıyıya gelmemesi, kıyılarda hiçbir sanayi tesisinin bulunmaması ve yoğun kentleşmeye maruz kalmaması bu kıyıların temiz olmasında rol oynamaktadır. Doğal plajlar yönünden fakir olan yarımadada Ardıç Plajı, Bodrum Plajı ve İncirlikoy doğal plaj özelliği göstermektedir. Bunlar dışında tüm kıyı şeridi taşlıktır.

Yarımadada nüfusun seyrek, kıyılarda yapılaşmanın az ve ekonomik faaliyetlerin kırsal boyutta olması, araştırma alanında kıyı turizmi için boş kıyılar yaratmıştır.

Günümüzde ikinci konutların hızla yükselme eğilimine girmesiyle kıyılar dolmaya başlasa da kıyı yerleşmelerinin nüfusu, kıyı turizmi faaliyetlerini olumsuz etkileyecek kadar yüksek değildir.

Yarımada jeolojik, jeomorfolojik, tarihsel ve biyolojik avantajları sayesinde su altı dalışı için eşsiz bir lokasyon durumundadır. Kültür ve Turizm Bakanlığının 14 noktayı dalış alanı olarak belirlemesiyle su altı dalış turizmi hızla gelişme göstermiştir. Bu dalış noktaları Büyükada, Küçükada, Domuzburnu ve Aslankayası mevkilerinde yer almaktadır. Yarımada, Ege ve Akdeniz'in nerdeyse bütün su altı endemik canlılarını barındırmaktadır. Bunlar dışında levrek, kefal, çipura, orkinos, orfoz, Akdeniz müreni ve deniz çayırı (*Posidonia oceanica*) adı verilen Akdeniz'e özgü endemik bir tür olan bitki buradaki temel canlıları oluşturmaktadır. Dalış esnasında yarımadanın fay kırıkları ile tektonik geçmişini de görmek mümkündür. Bir merdiven gibi kademe kademe iniş sağlayan su, her seviyedeki dalgıç için uygun dalış şartları sunmaktadır. Sezon içerisinde toplamda yaklaşık 1500 kişi dalış yapmaktadır. Dalgıçlar ağırlıklı olarak yurt içinden, özellikle İstanbul, Ankara ve Bursa'dan gelen turistlerdir.

Yarımadaya en yakın yat limanları Setur Altınyunus Marina, IC Çeşme Marina ve Port Alaçatı Marina'dır. Aylık ortalama sıcaklık değerlerinin 20°C'yi aştığı mayıs-eylül, günlük güneşlenme süresinin 11 saati aştığı haziran- ağustos, bağıl nemin %70 altında olduğu şubat- kasım ayları arası dönem ve rüzgar hızının hiçbir ayda 7 m/sn'yi aşmaması, yarımadayı ilkbahar sonu ile sonbahar başı arasındaki dönemde yat turizmine daha uygun hale getirmektedir. Ancak günlük basınç farklarından kaynaklanan şiddetli rüzgar, koyların rüzgara açık olmasından dolayı daha çok hissedilmekte ve gün içerisinde yat turizmine elverişsiz koşulların oluşmasına yol açabilmektedir.

Girintili çıkıntılı kıyısı boyunca koylar, doğal liman görevi görmektedirler. Bu kısımlar alçak kıyı özelliği göstermektedir. Körfez, Mordoğan İskelesi, Kaynarpınar İskelesi, ilçe merkezi yakınlarındaki Saip İskelesi, ilçe merkezi doğal limanı, Yeniliman ve Denizgiren İskelesi denizin karaya doğru girinti yaptığı doğal liman vazifesi gören kıyılardır. Eğriliman, yatların demirlemesine uygundur ancak burada

yat limanı bulunmamaktadır. Kıyı jeomorfolojisine bağlı olarak rüzgardan korunaklı koyların bulunmaması yarımadayı yat turizmi açısından elverişsiz bir hale getirmektedir. Ancak diğer yandan yarımadanın kırsal bir karakter taşıması; sanayi faaliyetleri için seçilmiş kıyıların bulunmaması, koyların büyük çoğunluğunun yapılaşmadan uzak olması, yarımadayı beşeri bakımdan yat turizmine uygun hale getirmektedir.

Yarımada, belirgin bir yükselti gösteren dağlık alanlar ve bu dağlık alanların kısa mesafelerde kesilmesi ile ortaya çıkan küçük alüvyal ovalarla şekillenmiştir. Araştırma alanının jeomorfoturizm potansiyelini kanyon turizmi, mağara turizmi ve dağ turizmi oluşturmaktadır. Kanyon turizmi açısından değerlendirilen tek kanyon Uzundere Kanyonu'dur. Yaylaköy ile Bozköy arasındaki Uzundere Kanyonu, Akdağ'ın sularını topladığı bir vadi boyunca akan ve yarımadanın en uzun akarsuyunu oluşturan Uzundere'nin sahayı yarması sonucunda oluşmuş, ortalama 13 km uzunluğundaki kanyondur. Trekking, kaya tırmanışı, foto safari, şifalı bitkiler turu, yamaç paraşütü gibi sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için büyük bir potansiyele sahiptir. Dipsizkuyu, Peynirini, Hades ve Tezini Mağaraları yarımadanın başlıca mağaralarını oluşturmaktadır.

Araştırma alanında dağlık alanlardan sportif, bilimsel ve turistik amaçlı olarak faydalanılmaktadır. Eğimlerin yer yer ‰300'e yaklaştığı yarımada, Urla Yarımadası'nın dağlık kısmını oluşturmaktadır. Akdağ, Keplen, Bölüneç, Küre, Çöplen, Karadağ ve Teke dağları yarımadanın başlıca dağlarıdır.

İris Gölü Karaburun Yarımadası'nın tek sulak alanıdır. Göl, 1978 yılında kadastral parselasyon yapılarak özel mülkiyete geçirilmiştir. Günümüzde İris Gölü, Ildır Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi içindedir ve 1992 yılında 1.Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir. Göl, endemik ve endemik olmayan nadir türler bakımından oldukça zengindir. Kuşların göç yolları üzerinde bulunmakta olup, mitolojik unsurlar barındırması açısından da oldukça önemlidir.

Karaburun Yarımadası'nda iklim ve toprak yapısının uygunluğu burayı ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır. Orman, maki ve frigana formasyonları yörede Akdeniz iklimi karakteristiğini oluşturmaktadır. 70 aileden oluşan, 255 cinse ait yaklaşık 384 bitki taksonu yarımadaya yayılmış durumdadır, bu sebeple yarımada flora turizmi açısından

oldukça elverişli bir konumdadır. Koruma altına alınan anıt zeytin ağaçları yarımada için bir çekicilik oluşturmaktadır. Efes- Mimas yolu projesi kapsamında belirlenen zeytin rotalarında bulunan anıt ağaçlar haricinde şehir merkezinde de anıt ağaçlar bulunmaktadır.

Yarımadanın flora turizmi için önem taşıyan bir diğer unsuru nergis ve mor çiçekli bitkilerdir. Öyle ki yarımadada her yıl Nergis Festivali düzenlenmektedir ve festival döneminde yarımadaya turlar yapılmaktadır. Mordoğan'a adını veren 70'i aşkın çiçek bu bölgede yer almaktadır. Makilikler bakımından oldukça zengin olan yarımadada çeşitli maki turları düzenlemek mümkündür.

Karaburun Yarımadası; IUCN (Dünya Doğayı Koruma Birliği) tarafından 1996 yılında CR (kritik) kategorisine alınan Akdeniz Foku, 2004 yılında NT (tehdide yakın) kategorisine alınan Ada Martısı'nın yanı sıra 204 adet kara, deniz kuş türleri ve diğer kara, deniz canlılarıyla biyolojik rezerv alanı konumundadır. Araştırma alanında yer alan İris Gölü çevresi, Bozköy çevresi, Gerence Koyu çevresi ile Ildır Körfezi Adaları olarak da adlandırılan Kara Ada, Toprak Adası ve Küçükada küresel aynı zamanda ulusal ölçekte önemli kuş türlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Deniz canlılarını oluşturan, tüm dünyada sayıları 500 ve yurdumuzda ise 100 civarında kalmış olan, dünyanın en nadir memelileri arasında yer alan ve neslinin tükenme riski aşırı derecede yüksek kabul edilen, BARSELONA, BERN, CITES Sözleşmeleri, ülkemizde ise 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ve 3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu ile korunan Akdeniz Foku'nun (*Monachus monachus*) sınırlı yaşama ve üreme alanlarından biri olan yarımada kıyıları bu yönüyle oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Yarımada kuş gözlemciliği açısından da büyük bir potansiyele sahiptir.

Yarımada tarih yönüyle oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Araştırma alanında prehistorik dönemden itibaren yerleşim izlerine rastlanmaktadır. Karaburun'daki tarih öncesi yerleşimlerin birçoğu denize doğru uzanan burunlar üzerindedir. Olasılıkla yüzünü denize dönmüş ve gündelik geçim ekonomisinde denizin ve deniz ürünlerinin oldukça fazla yer tuttuğu bu yerleşimlerde yaşayanlar korunaklı gördükleri burunları ya da falezleri tercih etmişlerdir. Yarımadanın tarihsel geçmişine ışık tutacak ilk arkeoloji

envanteri 20. yüzyıl başlarında J. Keil tarafından yapılmıştır. Yarımadada yapılan tarih öncesi dönemlere ait ilk bilimsel çalışma ise 1949 yılında Hamit Koşay ve Hakkı Gültekin tarafından yapılmıştır. Çakmaktepe cıva madeni civarında yapılan kazı çalışması sonucunda Karaburun'un tarih öncesi dönemlerine ait buluntulara rastlanmıştır.

Araştırma alanında prehistorik dönemle ilgili buluntular, yapılan bilimsel araştırmalarla Çeşme Müzesi ve İzmir Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılmıştır. Kazı alanlarında turizme açılacak kalıntılar bulunmamaktadır. Bu konuda mekân boyutunda en önemli kanıtlar, prehistorik dönem yerleşimlerine ev sahipliği yapmış mağaralardır. Yarımadada ilk insan izlerine 250-300 bin yıl öncesinde rastlanmaktadır. Kömür Burnu ile Kanlıkaya Burnu arasındaki Yeniliman'ın 1-2 km kuzeydoğusunda yapılan çalışma, burada ve Akçakilise mevkiinde rastlanılan taş aletler Karaburun'un dip tarihini 300 bin yıl öncesine dek geriye götürmüştür.

Araştırma alanındaki Alt Paleolitik dönemden Tunç Çağı'na kadar olan dönem arazileri, yarımadanın prehistorik turizm kapsamında değerlendirilebilecek lokasyonlarını oluşturmaktadır. Kömür Burnu, Yeniliman, Örünyeri, Kanlıkaya Burnu, Akçakilise mevkii, Peynirini Mağarası, Yukarı Deveci Mağarası, Çakmaktepe mevkii, Mordoğan, Manal, Balıklıova ve Gerence Körfezi Prehistorik Dönem yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır.

Araştırma alanında arkeolojik turizm için de uygun alanlar bulunmaktadır. Gülbahçe Höyük ve burada yer alan Roma Hamamı, Mordoğan Höyük ve Ayıbalığı Koyu'ndaki yerleşim izleri başlıca arkeolojik turizm potansiyeline sahip alanlardır.

Karaburun Yarımadası'nda Ildır merkezli kurulan Erythrai'a bağlı beş şehir bulunmaktadır. Bunlar Polichna, Sidusa, Pteleon, Boutheia ve Meli'dir. Bu şehirlerin günümüzde bulunduğu yerler ise sırasıyla şöyledir: Balıklıova, Karaburun Merkez, Küçükbahçe, Eğriliman ve Karareis. Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramikler, bu alandaki buluntuların başlıcalarını oluşturmaktadır. Buluntular günümüzde Çeşme Müzesi'nde sergilenmektedir. Araştırma sonucu olarak, arkeolojiye meraklı turistler için Gülbahçe- Çeşme Müzesi Arkeolojik Tur Hattı önerisi sunulmuştur.

Karaburun Yarımadası tarihsel turizme konu olan tarihi yapılar açısından zengin değildir. Köylerde terk edilmiş yerleşimler ve inanç turizminin de ilgi alanı olan Osmanlı Dönemi'ne ait camiler bulunmaktadır. Terk edilen Rum köylerinin onarılmasının tarihsel turizmi canlandıracağı öngörülmektedir. Günümüzde terk edilmiş ve hüzünlü görüntüsü ile yarımadada en çok dikkat çeken Sazak köyü, İzmir 1 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 'kentsel sit alanı' ilan edilmiştir. Hayatın olmadığı, dar sokaklarında birbirine yakın yapılmış 80 kadar yıkık evin yer aldığı köyde bir de şapel kalıntısı bulunmaktadır. Yeterli tanıtım etkinliklerinin yapılmasıyla Sazak Köyü'nün ilerde Muğla Kayaköy gibi turizme kazandırılması mümkündür.

Eski Mordoğan'da yer alan ve müze işlevi atfedilen tek mekân Müesser Aktaş Etnografya ve Tarih Evi'dir. Anı evinde 1800-1960 yıllarını kapsayan mutfak, okul, tamirat eşyaları, gelinlik, ayakkabı, günlük kıyafetler, kıyafetlerin konulduğu çuvallar, danteller ve işlemeler gibi çok çeşitli eşyalar bulunmaktadır.

Yarımada inanç turizmi açısından zengin yapılar barındırmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nden kalma ve bazıları onarım görmüş camileriyle kilise yıkıntıları başlıca tarihsel turizm ögelerini oluşturmaktadır.

Karaburun, her biri kültürel özellikleri ve doğası bakımından diğerinden farklı 16 köyüyle toplam 11.329 (TÜİK, 2021) nüfuslu bir yerleşimdir. Yarımadada kırsal turizme uygun köyler; Ambarseki, Bozköy, Eğlenhoca, Hasseki, İnecik, Kösedere, Küçükbahçe, Parlak, Saip, Salman, Sarpıncık, Tepeboz (Yeniliman) ve Yayla'dır.

Araştırma alanı, çoğu ekolojik olan ve agroturizm sektöründe pazarlanabilir pek çok yerel ürüne sahiptir. Bu ürünler taze olarak parçalar halinde, dalından yeni toplanarak ya da işlenmiş ürün olarak satılabilmektedir. Ev yapımı ekmek ve erişteler, yöreye özgü hamur işleri, bal, özel reçel ve marmelatlar satışa sunulmaktadır. Yiyeceklere ek olarak, yerel ürünlerin önemli bir kısmını meydana getiren el sanatları, dantel gibi el işleri, el örgüsü ve nakışlar da yarımadanın çeşitli yerlerinde bazen de fuar ve festivallerde satılmaktadır.

Yarımadadaki kır evleri ile bunların iç-dış mimarisi, yöresel ve geleneksel özellikler kırsal turizme uygun olduğundan bu yönde geliştirilmeye son derece açıktır. Yarımadanın tarımsal potansiyeline bağlı olarak sahip olduğu kırsal yapı, kendine özgü doğal, tarihsel ve kültürel özellikleri ve yarımadanın kent yaşam alanının dışında yer alması, yarımadada kırsal turizmin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Karaburun; köklü mutfak kültürü, zengin yemek çeşitliliği ve coğrafi koşulları ile gastronomi turizmi destinasyonu olma potansiyeline sahiptir. Yarımadanın dağlık araziye sahip oluşu tarım alanlarının sınırlı olmasına sebep olmakta ancak yükselti değişimiyle birlikte bitki kompozisyonundaki değişim bir zenginlik de kazandırmaktadır.

Dağlık bir araziye sahip olan yarımadada izleri hâlâ görülen teraslar, eğimli yamaçların teraslanarak tarıma kazandırıldığının en açık kanıtlarıdır ve bu teraslar antik dönemlerde bağcılık, tütüncülük ve zeytinciliğin tarımsal üretim içerisinde ne kadar önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Çok sayıda var olan yel değirmenleri tarımsal üretimin öneminin bir diğer göstergesidir. Zeytin ile zeytinyağı, üzüm ile şarap yaparak deniz aşırı ticaretle bu ürünler yüzyıllar boyunca pazarlanmıştır.

Karaburun Yarımadası'nda gastronomi turizmini "gastronomik ürünler" ve "yarımada mutfağı" olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Yarımadadaki gastronomik ürünler; şifalı otlar, üzüm, şarap, zeytin, zeytinyağı, enginar, mandalina, bal, keçi peyniri, keçi sütüdür.

Yarımada mutfağı Ege mutfak kültürünü yansıtmaktadır. Yemekler bitki ağırlıklı ve zeytinyağlı olup, et olarak balık tercih edilmektedir. Börekler ve tatlılar da yarımada mutfağında önem arz etmektedir. Bitki ağırlıklı yemeklerde, enginar en çok tercih edilen bitkiyi oluşturmaktadır. Barbun, turna, levrek, fener, mürekkep balığı, kefal (akbalık, kulağı sarı, ceran çeşitleri), kefal yumurtası havyarı, ahtapot, karagöz, sinavrit, mercan, margiri, lipsos, lüfer, lidaki, kaşkın, sarpan, adabeyi, karides, kalamar, orfoz, dülger, trança, kalkan ve çipura yarımada kıyılarındaki deniz canlılarının başlıcalarındandır.

Karaburun Yarımadası sahip olduğu çeşitlilikleriyle büyük bir doğal ve kültürel turizm potansiyeli barındırmaktadır ancak bilinmektedir ki turistik açıdan var olan çekicilikler, eğer bunu destekleyen turizm altyapısına ve kentsel altyapıya sahip değilse o destinasyona turist çekmek oldukça zordur. Yarımada turistik çekiciliklerine rağmen bu kaynakları yeterince değerlendirememektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında; ulaşım olanaklarının gelişme göstermeye başlamasına rağmen hâlâ yetersiz olması, konaklama hizmetlerinin her seviyeye uygun turist talebine cevap verecek düzeyde olmaması, yeme içme olanaklarının yarımadanın mutfak kültürünü yeterince yansıtamaması ve yerel yönetimlerce yarımadanın turistik zenginliklerine dair tanıtımın yetersiz olması sayılabilir.

Yarımadanın doğal ve kültürel turizme kaynak oluşturan unsurları ile turizmin altyapısını geliştirmek için dikkate alınmasının yararlı olabileceği bazı öneriler şunlardır:

- Yarımadada turizm faaliyetleri yaz aylarında yoğunlaşmaktadır çünkü en çok talep deniz turizmine olmaktadır. Araştırma alanındaki turizm faaliyetleri yıl içerisine dağılmalıdır. Bu da diğer turizm faaliyetlerinin turistlere duyurulmasıyla mümkün olacaktır.
- Son yıllarda yarımada kıyılarının ikincil konutlarla işgal edilmesinin kontrol altına alınması gerekmektedir aksi takdirde tüm kıyıların ikincil konutlarla dolma tehlikesi bulunmaktadır.
- Yarımadada turizme açılmamış mağaralar incelenerek gerekli planlamalardan sonra turizme kazandırılmalıdır.
- Uzundere Kanyonu üzerindeki rekreatif faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır.
- Yarımadanın büyük bir ekoturizm potansiyeli bulunmaktadır. Tüm ilginin kıyılarda olması ancak diğer turizm faaliyetlerinin de yarımadada yaygınlaştırılmasıyla önlenecektir.
- Yarımada mutfağını yansıtan kırsal lokantaların yarımada geneline yayılması gerekmektedir.

- Yarımada tanıtımını gerçekleştirmek amacıyla kitaplar, kitapçıklar, broşürler, haritalar ve çeşitli sosyal medya kanalları aktif olarak kullanılmalıdır. Bu belgeler seyahat acentelerine dağıtılarak yurtiçi ve yurtdışı düzeyde tanıtım sağlanmalıdır.
- Yarımadanın turizme kaynak oluşturan değerlerinin korunması, yerel halkın yaşadığı yeri tanımasıyla mümkündür, bu sebeple yerel halk doğal ve kültürel değerler hakkında bilinçlendirilmelidir.
- Yarımada lüks tatil yapmak isteyen turistlerin beklentilerini karşılayamamaktadır. Lüks konaklama tesislerinin kurulması ve mevcut konaklama tesislerinde kalitenin artırılması turizm arzı için önem taşımaktadır.
- Yarımadanın ulaşım olanaklarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Karaburun İskelesi ve Mordoğan haricinde de yarımadanın geri kalan kısmında ulaşım faaliyetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Yarımadadaki endemik bitkiler ve nesli tükenme tehlikesi altındaki canlılar, zarar görme tehlikesine karşı korunmalıdır.
- Akdeniz Foku yaşam alanlarından olan deniz mağaralarındaki turistik faaliyetler fokları rahatsız etmeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir.
- İris Gölü çevresindeki kuşları gözlemlemek için kuş gözetleme kuleleri, kuşları rahatsız etmeyecek şekilde inşa edilmelidir ve gözetleme kulesini ziyaret eden turistlere dürbün desteği sağlanmalıdır.
- Yarımadaya, belirlenmiş rotalar üzerinde prehistorik, arkeolojik turlar ve endemik bitkiler ile mor çiçekli bitkiler turları düzenlenmelidir.
- Harabe görünüme sahip olan Sazak Köyü turizme kazandırılmalıdır.
- Yarımadanın kalkınmasındaki en önemli gelişme ekseni kırsal turizmdir. Dolayısıyla bu konudaki yerel örgütlenmenin ve iş birliğinin sağlanması, kırsal turizme yönelik sektörel ilişkilerin ve ağların güçlendirilmesi, agroturizm, dağ etkinlikleri, deniz sporları, trekking faaliyetleri, kırsal turizm ve köy pansiyonculuğu gibi çalışmaların yapılması önem taşımaktadır.
- Yarımadanın geçmişten günümüze özel ürünleri, turistik ürüne dönüştürülmeli ve agroturizm geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1993) Anadolu Uygarlıkları, **Phoenix**, İstanbul.

Alaeddinoğlu, F. (2008) Sivas Şehrinde Turizm Altyapısı ve Kentsel Altyapının Turizmi Destekleme Düzeyi, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 303-306.

Atalay, İ. (1990) **Vejetasyon Coğrafyasının Esasları,** Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

Batur, M., vd. (2013) **İzmir Ekoturizm Rehberi,** Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, İzmir.

Bekat, L. (1980) Karaburun Akdağ Çevresinin Flora ve Vejetasyonu, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ege Üniversitesi, İzmir.

Bekat, L, ve Seçmen, Ö. (1984) The Phytoecological and Sociological Investigations on the Akdağ Karaburun (İzmir), **Ege University Faculty of Science Journal**, 103-110, İzmir.

Bayrakdar, C. (2017) **Doğal Faktörlerin Turizme Etkisi**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Biraz Yazalım. (2021) "Karaburun Kösedere Mutfağından Zıngata" (Çevrimiçi) http://birazyazalim.blogspot.com/2020/04/karaburun-kosedere-mutfagindan-zingata.html 15 Kasım.

Bittel, K., Steward, J. R. Ve Angel J. L. (1939-1941) Ein Graberfeld der Yortan- Kultur bei Babaköy**, Archiv für Orientforschung 13**, 1-31.

Çeken, H., Karadağ, L. Ve Dalgın, T. (2007) Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm ve Türkiye'ye Yönelik Teorik Bir Çalışma, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 8 (1), 1-14.

Çilingiroğlu, Ç. (2015) Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması (KAYA)**, Araştırma Sonuçları Toplantısı 34/1**, 151-174.

Çilingiroğlu, Ç., vd. (2016) New Palaeolithic and Mesolithic Sites in the Eastern Aegean: The Karaburun Archaeolojical Survey Procet. **Antiquity Publications Ltd**, 1-6.

Çilingiroğlu, Ç., vd. (2018) Kömür Burnu: İzmir-Karaburun'da Çok Dönemli Bir Prehistorik Buluntu Alanı, **Arkeoloji Dergisi**, 65-91.

Çoban, Y. ve Karakaya, B. (2010) Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve SWOT Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar**, e- Journal of New World Sciences Academy 5 (4),** 341-352.

Dağlı, A., Sert, D., ve Uzun, A. (2020) Mağaraların Peynir Olgunlaştırmada Kullanımı, Bir Örnek Araştırma: Peynirini Mağarası, Derbent/ Konya, **Türk Coğrafya Dergisi,** 131-138.

Dans, P. ve González, E. (2018) The Altamira Controversy: Assessing the Economic Impact of a World Heritage Site for Planning and Tourism Management, **Journal of Cultural Heritage** 30, 180-189.

Demirak, A. (2021) "Deniz Çayırları Kullanılarak Bazı Metal İyonlarının Biyosorpsiyonla Uzaklaştırılması", (Çevrimiçi) http://www.mavibayrak.org.tr/userfiles/file/Do%C3%A7_Dr_%20Ahmet%20DEMIRAK_Deniz%20Cay%C4%B1rlar%C4%B1.pdf, 19 Temmuz.

Dingwall, P., Weighell, T., ve Badman, T. (2005). Geological World Heritage: A Global Framework. **A Contribution to the Global Theme Study of World Heritage Natural Sites, Protected Area Programme**, IUCN, 51.

Doğaner, S. (1992) Türkiye'nin Yat Limanları, **Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 183-206.

Doğaner, S. (1998) Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri, **Coğrafya Dergisi, Sayı 6,** 1-25.

Doğaner, S. (1998) Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu, **Türk Coğrafya Dergisi**, 25-52.

Doğaner, S. (2001) **Türkiye Turizm Coğrafyası,** Çantay Kitabevi, İstanbul.

Doğaner, S. (2013) **Türkiye Kültür Turizmi,** Doğu Kitabevi, İstanbul.

Doğaner, S. (2014) **Turizm Coğrafyası,** İstanbul Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Doğaner, S. (2019) "Flora Turizmi: Orman, Çiçek ve İnsan", Prof. Dr. Nuran Taşlığil'e Armağan Beşeri ve İktisadi Coğrafya Araştırmaları, haz. Üçışık Erbilen, S. Şahin, G. **Eski Babil Yayınları**, İstanbul.

Ekinci, D., ve Doğaner, S. (2012) Jeomorfoturizm Açısından Simav (Yeniköy) Peribacaları, **III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu**, 395-410, Hatay.

Emekli, G. (2015) Dağlar, Dağcılık ve Turizm, **Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar**, 205-217.

Emekli, G., vd. (2007) Göç, Kırsal Kalkınma-Kırsal Turizm ve Türkiye. **38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi,** 1-15. Ankara.

Emekli, G. ve Soykan, F. (2007) Prospects For Rural Cultural Tourısm In Turkey: Case Study of Karaburun. **GEOMED- International Symposium on Geography Environment and Culture in the Mediterranean Region,** 347-362.

Erdoğan, N. (2016) Ekoturizm ve Yaban Hayatı, **Türkiye Klinikleri**, 76-84.

Erşahin, E. Ve Demirkol, Ş. (2020) Alışveriş Turizmi Kapsamında Kapalıçarşı Ziyaretçilerinin E-Şikâyetleri Üzerine Bir Araştırma, **Turizm ve Araştırma Dergisi 9 (1),** 4-25.

Erşen, G. (2017) İzmir Karaburun Yarımadası Gastronomi Turizmi Ürününe Yönelik Rotalarının Coğrafi Bilgi Sistemleri

ile Belirlenmesi, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Evrensel. (2022) "Karaburun'da Yavru Akdeniz Foku Yaralı Olarak Sahile Vurdu" (Çevrimiçi) https://www.evrensel.net/haber/386787/karaburunda-yavru-akdeniz-foku-yarali-olarak-sahile-vurdu 15 Şubat.

Ev Terapisi. (2022) "İris Çiçeği" (Çevrimiçi) https://evterapisi.com/iris-cicegi/ 11 Ocak.

Gezgin, İ. (2016) Mythology, Identity and Erythrae, III. International Cesme – Chios History, Culture and Tourism Symposium, 10-25.

Güngör, S. ve Aslan, M. (2004) Turizm ve Rekreasyon Stratejileri için SWOT Analizi, Görsel Kalite Değerlendirmesi, Turizm Tesislerinin Beğeniliriği ve Turizm Tesisleri Durum Analizi Uygulaması: Beyşehir İlçesi Örneği, **Selçuk Üniv. Ziraat Fak. Dergisi 18 (33),** 68-72.

Günöy, İ. (1985) Karaburun Yarımadasının Tarihsel Gelişimi, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Gürbıyık, C. (2010) Karaburun Yarımadası'nda Türk Mimarisi, **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**, İstanbul.

Greece Is. (2020) "Experience Culture and Gastronomy & More Greece is in Depth" (Çevrimiçi) https://www.greece-is.com/kopanisti-greeces-rock-star-cheese/ 8 Nisan.

Greek Gods and Goddesses. (2021) "Iris Goddess of the Rainbow" (Çevrimiçi) https://greekgodsandgoddesses.net/goddesses/iris/ 28 Ocak.

Hürriyet. (2022) "İris Gölü Dipsiz Göl Olmasın" (Çevrimiçi) https://www.hurriyet.com.tr/gundem/iris-golu-dipsiz-gol-olmasin-41398374 10 Ocak.

Hürriyet Seyahat. (2021) "Ege'de Bir Hayal Gerçekleşiyor" (Çevrimiçi) https://www.hurriyet.com.tr/ege-de-bir-hayal-gerceklesiyor-38639241 11 Ağustos.

Işık, Ş. (2002) **Karaburun Yarımadası'nın Tarihsel Coğrafyası**, E.Ü. Ege Meslek Yüksekokulu Basımevi, İzmir.

İstanbullu Dinçer, F., ve Çakmak, T, F. (2016) **Deniz Turizmi,** Detay Yayıncılık, Ankara.

İstanbullu Dinçer, F., ve Kanay, D. (2017) Kapalıçarşı'da Gerçekleştirilen Alışveriş Turizminin Ekonomik ve Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi, **Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi** 1(2), 1-18.

İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2015) **Efes Mimas Yolu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Tanıtım Şube Müdürlüğü, İzmir.

İzmir Dergisi. (2022) "Ege'nin Saklı Cenneti Karaburun" (Çevrimiçi) https://www.izmirdergisi.com/tr/turizm/gezi-rehberi/1155-ege-nin-sakli-cenneti-karaburun 7 Haziran

İzmir Ticaret Borsası. (2021) "Karaburun Sultaniye Cinsi Üzüm Üretiminin Yeniden Canlandırılması Projesi" (Çevrimiçi) https://itb.org.tr/Sayfa/74-projeler--karaburun-sultaniye-cinsi-uzum-uretiminin-yeniden-canlandirilmasi-projesi 16 Kasım.

Karaburun Arkeolojik Yüzey Araştırması. (2021) "2019 Yılı" (Çevrimiçi) https://karaburunyuzey.wordpress.com/2019-senesi/ 25 Ekim.

Karaburun Belediyesi. (2012) **Karaburun (Mimas)**, Karaburun Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

Karaburun Belediyesi. (2021) "Köyler"

(Çevrimiçi)
https://www.karaburun.bel.tr/tr/detay/koyler/77 11 Haziran.

Karaburun Belediyesi. (2021) "Tarihi Değerler"
(Çevrimiçi)
https://www.karaburun.bel.tr/tr/detay/tarihi-degerler/74 20 Kasım.

Karaburun Kent Konseyi. (2021) "İris Gölü Raporu"
(Çevrimiçi)
https://drive.google.com/file/d/1wADcbi0tQN8v9YqtJ5O8k5eVK_OVEK71/view?fbclid=IwAR1J3IWZZBG3j9-kLKBzIODaeMIOk9DK5ogqMzwONOKemDKcD_eMAPdkdpk 5 Ağustos.

Karaburun Kent Konseyi. (2020) "Ben Akdeniz Foku (Monachus monachus) Karaburun Yarımadası Denizleri, Kalan Son Yaşam Alanlarımdan, Yarımada'nın Korunması ve Soyumun Devamı İçin Verdiğiniz İmzaya Teşekkürler.
(Çevrimiçi)
http://www.karaburunkentkonseyi.org/ben-akdeniz-foku-monachus-monachus/

Karaburun Zabıta Müdürlüğü. (2021) "Karaburun Ruhsat Verilen İşletme Raporu", İzmir.

Karacan, H. vd. (2015) Akdeniz Foku (Monachus monachus) Tür Koruma Eylem Planı, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.

Keil, J. (1912) Forschungen in der Erythraia II, **Öjh 15**, 49-76.

Kılıçaslan, Ç. (2006) !!!! İkincil Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi, **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,** 147-156.

Kılınç, N. (2019) Siirt ve Çevresinin Turizm Coğrafyası, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Koçman, A. (1992) Environmental Impacts of the Climatic Regime in Aegean Plains (Western Anatolia), Ege Coğrafya Dergisi (6), 33-45.

Koşay, H. Ve Gültekin, H. (1949) Karaburun (İzmir) Çakmak Civa Madeninde Öntarih Buluntuları, **Türk Tarih, Arkeografya ve Etnografya Dergisi**, 16-27.

Laflı, E. (2016) Mordoğan'daki Tekkeköy Kilisesi, **Arkeoloji Güncel Sanat**, 24-26.

Listal. (2022) "Iris Picture"
(Çevrimiçi)
https://www.listal.com/viewimage/7377053h 10 Ocak.

Mater, B. (1982) **Urla Yarımadası'nda Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanılışı Arasındaki İlişkiler,** Edebiyat Fakültesi Matbaası. İstanbul.

MGM. (2021) **Karaburun İklim Verileri**, Ankara.

Morçin, S.E. ve Tosun, C. (2013) Türk Turizmine Yeni Ufuklar Açmada Alternatif Destinasyonlar: Ardahan İlinin Botanik Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi. **Journal of Current Researches on Social Sciences**, 3 (1), 1-11.

Mountain, Agenda. (1998) **Mountains of the World: Water Towers for the 21st Century**, Bern.

NTV. (2021) "Eski Rum Köyü Sazak, 'İzmir'in Kayaköy'ü Olacak", (Çevrimiçi) https://www.ntv.com.tr/galeri/seyahat/eski-rum-koyu-sazak-izmirin-kayakoyu-olacak,z6__Zyc0D026LF7VNTRFTA/hMwx8Dln0kmeMbaaV2KSHQ 11 Mayıs.

Nyaupane, G. P., Timothy, D. J. ve Poudel, S. (2015) Understanding Tourists in Religious Destinations: A Social Distance Perspective, **Tourism Management**, 343-353.

Öğretmenevleri. (2021) **"Karaburun Öğretmenevi"** (Çevrimiçi) https://ogretmenevleri.net/izmir/karaburun-ogretmenevi 4 Aralık.

Özgüç, N. (2017) **Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler**, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Pacifico, D. ve Vogel, M. (2012) Archaeological Sites, Modern Communities and Tourism**, Annals of Tourism Research, Volume 39, No. 3,** 1588-1611.

Panizza, M. (2001) Geomorphosites: Concepts, Methods and Example of Geomorphological Survey. **Chinese Science Bulletin** 46 (Suppl. Bd.) , 4-6.

Parlak, M. ve Tutar, S (2011) Karaburun Yarımadası'nda Yayılış Gösteren Salep Orkideleri ve Bazı Toprak Özellikleri, **Ziraat Mühendisliği Dergisi 357**, 24-29.

Pınarcık, P. (2005) Karaburun Yarımadası Arkeolojik Kültür Envanteri, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Pınarcık, P. (2018) Batı Anadolu Tarihi Açısından Karaburun Yarımadası'nın Önemi, 347-361

Regel, C. V. (1963) **Türkiye'nin Flora Vejetasyonuna Genel Bir Bakış**, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Monog. Ser. No 1, İzmir.

Resmi Gazete. (1937) 3167 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu.

Resmi Gazete. (1971) 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu.

Reynard, E. (2005) Géomorphosites et paysage. *Géomorphologie, Relief, Processus, **Environment 3,*** 181-188.

Satsumania. (2021) "Ürünler"
(Çevrimiçi)
https://www.satsumania.com/urunler 17 Kasım.

Sayılan, H. (2005) Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesi'nin (Tulipa sintenisii Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi, **(YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sephora. (2022) "Sephora Collection"
(Çevrimiçi)
https://www.sephora.com.tr/sephora-collection-do-not-drink-iris-cicegi-mocha-p10010232/?integration_pim_variantcode=Eau%20de%20parfum%20(10%20ml) 11 Ocak.

Sezer, İ. (2019) Mitolojik ve Efsanevi Unsurların Turistik Çekicilik Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Giresun Adası Örneği, **Turkish Studies Social Sciences**, 2463-2500.

Sezer, L. İ. (1993) Karaburun Yarımadasının Fiziki Coğrafyası, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ege Üniversitesi, İzmir.

Slow Food. (2021) "About Us" (Çevrimiçi) https://www.slowfood.com/about-us/ 5 Aralık.

Soykan, F. (1993) **Karaburun Yarımadası'nın Turizm Potansiyeli**, Ege Üniversitesi Araştırma Fonu Saymanlığı 1989/ 002 nolu Proje, İzmir.

Soykan, F (1999) Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi 10**, 67-75.

Soykan, F. (2003) Kırsal Turizm ve Türkiye İçin Önemi. **Ege Coğrafya Dergisi 12, 1**-11, İzmir.

Sözer, A. N., Mutluer, M., ve Işık, Ş. (1989) **Ege Bölgesi Coğrafyası**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, İzmir.

Stark, J. (2007) Cheese and Fermented Sausages, **CRC Press Taylor& Francis Group**, 333-346.

Şentürk, Ş. (2019) İzmir Karaburun Yarımadasına Özgü Hurma Zeytinlerden İzole Edilen Endofit Fungal Türlerin Saptanması, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Ege Üniversitesi, İzmir.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021) "Mağaralar" (Çevrimiçi)

https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2012/istatistikitablolar/magaralar.pdf 8 Ağustos

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü. (2022) "Karaburun-Ildır Körfezi Özel Çevre Koruma Bölgesi" (Çevrimiçi) https://tvk.csb.gov.tr/karaburun-ildir-korfezi-i-91579 10 Ocak.

Telci, C. ve Güntürkün, B. (1996) **Karaburun**, Karaburun Koruma Derneği, İzmir.

T.C. Maarif Vekilliği. (1941) **Birinci Coğrafya Kongresi; Raporlar, Müzakereler, Kararlar**. Ankara.

T.C. Karaburun Kaymakamlığı. (2021) "Dalış Noktaları", (Çevrimiçi) http://www.karaburun.gov.tr/dalis-noktalari 10 Temmuz.

T.C. Karaburun Kaymakamlığı. (2021) "Mağara Turizmi" (Çevrimiçi) http://karaburun.gov.tr/magara-turizmi 8 Ağustos.

Tunçdilek, N. (1986) **Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi,** İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

TÜİK. (2021) "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" (Çevrimiçi)

https://www.tuik.gov.tr/

Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri. (2021) "Mağara" (Çevrimiçi) http://www.tayproject.org/ 30-31 Mayıs.

Uhri, A. ve Bilen, A. (2019) **Karaburun**, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Uhri, A., Öz, A. K ve Gülbay, O. (2010) Karaburun Mimas Yarımadası Araştırmaları**. E.Ü Edebiyat Fakültesi Yayınları Arkeoloji Dergisi**, 15-27.

Ünlüsoy, S. (2018) İzmir Karaburun'dan Tunç Bir Hançer Üzerine Değerlendirmeler, **Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi IV**, 219-229.

Wikimedia Commons. (2021) "Western Asia Minor Greek Colonization" (Çevrimiçi) https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Western_Asia_Minor_Greek_Colonization.svg 18 Kasım.

Wikipedia. (2022) "Iris (mythology)" (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Iris_(mythology) 10 Ocak.

WWOOF Türkiye. (2021) "WWOOF'nin Görevi" (Çevrimiçi)

https://wwoofturkey.org/tr/wwoof-nedir-tatuta-nedir20 Kasım

Yarımada İzmir. (2022) "Gezi Rotaları" (Çevrimiçi) http://rota.yarimadaizmir.com/tr/Rotalar/ 10 Ocak.

Yaşar, O. (2011). !!!! Saroz Körfezi Kıyılarında Su Altı Dalış Turizmi. **Zeitschrift für die Welt der Tüken, Journal of Word of Turks,** 33-55.

Yemenoğlu, E., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2013) Geleneksel Festivallerin Kırsal Turizm Üzerindeki Etkiler: Denizli-Honaz Kiraz Festivali Örneği, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1,** 16-21.

Yeni Tatil Defteri. (2021) "Winpeace (Türkiye Yunanistan Kadın Barış Girişimi) ve Agro Turizm Projesi" (Çevrimiçi) https://yenitatildefteri.wordpress.com/2019/08/21/winpeace-turkiye-yunanistan-kadin-baris-girisimi-ve-agro-turizm-projesi/ 11 Ağustos.

Yiğiter Sarıçam, S. Ve Erdem, Ü. (2010) İzmir-Karaburun Yarımadası'nın Biyosfer Rezerv Alanı Olarak Planlanması, **Ekoloji Dergisi 19**, 42-50.

Zengin, B., Uyar, H. Ve Erkol, G. (2014) Gastronomi Turizmi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, **15. Ulusal Turizm Kongresi**, 511-524.

Zeytin Okulu. (2021) “Hakkımızda” (Çevrimiçi) http://www.zeytinokulu.net/hakkimizda/ 11 Haziran.